

HALLITSEMATTOMASTI NUORI

Miksi 17 vuotta täyttäneitä nuoria sijoitetaan kodin
ulkopuolelle?

Niina Pietilä
Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Sosiaalityön erikoistumiskoulutukseen
kuuluva lisensiaatintutkimus
Lapsi- ja nuorisososiaalityön erikoisala
Toukokuu 2017

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos/Institution– Department Sosiaalitieteiden laitos	
Tekijä/Författare – Author Pietilä Niina			
Työn nimi / Arbetets titel – Title Hallitsemattomasti nuori - Miksi 17 vuotta täyttäneitä nuoria sijoitetaan kodin ulkopuolelle?			
Oppiaine /Läroämne – Subject Sosiaalityö, Lapsi- ja nuorisososiaalityön erikoisala			
Työn laji/Arbetets art – Level Ammatillinen lisensiaatintutkimus		Aika/Datum – Month and year Toukokuu 2017	
		Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages 157	
Tiivistelmä/Referat – Abstract Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää miksi täysi-ikäisyyden ja aikuisuuden kynnyksellä olevia 17-vuotiaita nuoria sijoitetaan kodin ulkopuolelle. Aihetta tarkastellaan kahden tutkimuskysymyksen avulla: 1) Millaisissa tilanteissa 17 vuotta täyttäneet nuoret tulevat sijoitetuiksi kodin ulkopuolelle? 2) Millaisia syitä sijoituksille on löydetävissä lastensuojelun asiakirjoista? Tutkimusaineistona ovat 66 helsinkiläisnuoren lastensuojelun asiakirjat. Nuoret on sijoitettu 17-vuotiaana kiireellisesti, avohuollon tukitoimenpiteenä, tai heidät on otettu huostaan. Tutkimuksen keskeisimpänä aineistona ovat olleet sosiaalityöntekijöiden laatimat sijoitusten päätöisasikirjat, joita oli 154. Lisäksi tutkimuksessa on hyödynnetty asiakaskertomuksia ja -suunnitelmia. Aineistoa on analysoitu yhdistäen kvantifiointia ja sisällönanalyysia diskurssianalyysin piirteillä. Asiakirjoista kävi ilmi, että 17-vuotiaana sijoitetut nuoret asuivat keskimääräistä useammin yhden aikuisen perheissä ja uusperheissä. Nuorten välillä oli eroja lastensuojelusiakkuuden kestossa ennen sijoitusta. 61 prosenttia nuorista ehti olla lastensuojelusiakkaana vain alle vuoden ennen sijoitusta. Vaikka lyhytkestoinen lastensuojelusiakkuus oli tyypillinen, oli osa nuorista ollut asiakkaana pitkään ennen sijoitusta 17-vuotiaana. Nuorten ongelmat olivat usein jatkuneet pitkään ja niiden kärjistyminen ja kasaantuminen johtivat sijoitukseen lähes täysi-ikäisinä. Lyhyiden asiakkuuksien syynä eivät olleet niinkään yhtäkkiset ongelmat, vaan usein kyse oli pitkäkestoisista, vähitellen vaikeutuneista ja lopulta kärjistyneistä ongelmista. Sijoitusta edeltävät avohuollon tukitoimet kohdistuivat ensisijaisesti nuoreen. Vanhempien palvelut mainittiin vain yksittäisten vanhempien kohdalla. Suurimmalla osalla nuorista oli avohuollon tukitoimia ennen sijoitusta, mutta lukumääräisesti niitä oli vähän. Yleisimmät avohuollon tukitoimenpiteet olivat sosiaalityöntekijän tapaamiset ja verkostotapaamiset. Lähes puolella nuorista mainittiin olleen lasten- ja nuorisopsykiatrian palveluita. Kolmasosa nuorista oli saanut nuorten päihdepalveluita. Vaikka nuorilla oli keskimääräistä useammin ongelmia opiskeluissa, mainittiin vain harvan nuoren kohdalla oppilaitoksen tarjoamat avohuollon tukitoimet. Lähes kaikilla nuorilla oli enemmän kuin yksi sijoitusssyy. Sijoitusssyyt jakautuivat nuoreen ja hänen vanhempansaan liittyviin. Yleisimmin mainitut sijoitusssyyt liittyivät nuoreen, ja eniten mainintoja päätöksissä oli ongelmista opinnoissa, nuoren päihteiden käytöstä ja mielenterveysongelmista. Myös nuoren ja vanhemman kiristyneet suhteet mainittiin sijoituspäätöksissä usein. Vanhempiin liittyvistä syyistä useimmin mainittiin vanhemman väsymys ja vanhemman toive avusta ja nuoren sijoituksesta. Tutkimuksessa kävi kuitenkin ilmi, että mainitut sijoitusssyyt erosivat ensisijaisista sijoitusssyistä. Jokaisesta päätöksestä on erotettavissa ensisijainen sijoituksen syy, jonka varassa päätöstä erityisesti perusteltiin. Ensisijaisista sijoitusssyistä 85 prosenttia liittyi nuoreen ja vain 15 prosenttia vanhempiin. 17-vuotiaiden nuorten selvästi yleisin ensisijainen sijoitusssyy oli nuoren päihteiden käyttö. Muita ensisijaisia sijoitusssyitä olivat nuoreen liittyen: aggressiivisuus ja väkivaltaisuus, mielenterveysongelmat, arjen kaotisuus ja asumisen epävarmuus. Vanhempaan liittyvät ensisijaiset syyt olivat: mielenterveys- tai päihdeongelma ja vanhemman nuoreen kohdistama väkivalta. Nuoreen liittyvissä sijoitusssyissä kiinnitettiin huomiota ongelman kestoon, intensiteettiin, toistuvuuteen ja seurauksiin. Myös nuoren suhtautumisella ongelmaan ja aikuisten esittämään huoleen oli merkitystä. Nuorelta odotettiin hallintaa ja sitoutumista vastuulliseen aikuisuuteen. Sijoitusssyitä yhdisti tulkinta hallitsemattomuudesta. Hallitsemattomaksi voitiin määritellä nuoren lisäksi vanhemmat tai yhteiskunta ja sen palvelujärjestelmä. Sijoituksen tarkoituksena oli pysäyttää hallitsemattomuus ja ottaa nuoruus haltuun niin, että se johtaa vastuulliseen ja itsenäiseen aikuisuuteen. Tutkimuksessa nuorista ei muodostunut yhtenäistä kuvaa. Nuorten kuvattiin pääosin olevan yksyksissä nuoruudessa. Osan määritettiin olevan vaaraksi ja osa oli turvattomia. Päätöksissä oli piirteitä sekä hyvinvointia painottavasta että suojeluun pyrkivästä lastensuojelun toimintatavasta.			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Lastensuojelu, sijoitetut lapset, nuoret, sisällönanalyysi,			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Faculty of Social Sciences		Laitos/Institution – Department Department of Social Research	
Tekijä/Författare – Author Pietilä Niina			
Työn nimi / Arbetets titel – Title Uncontrollably young - Why are adolescents aged 17 placed outside the home?			
Oppiaine /Läroämne – Subject Social work, Social Work with Children and Young People			
Työn laji/Arbetets art – Level Professional Licentiate thesis		Aika/Datum – Month and year May 2017	
		Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages 157	
Tiivistelmä/Referat – Abstract The purpose of this study was to find out why adolescents aged 17 are placed outside the home by the child welfare. This topic is examined through two research questions: 1) What kind of life situations do adolescent aged 17 have when they are placed outside the home? 2) What reasons can be found in the child protection documents for placing adolescent aged 17 outside the home? The data consist of child welfare documents of 66 adolescents from Helsinki. The adolescents had been placed at the age of 17 either as a matter of emergency, as a support measure for the open care or they have been taken into custody. The main material of the study were the documents in which the grounds for placing the adolescent outside the home were presented. Altogether there were 154 outside the home placement decisions examined. Also, the documents and the client plans written by the child welfare social workers were utilized. The material was analyzed by combining quantification and content analysis with features of discourse analysis. Adolescents who were placed outside the home lived more often than average in one adult family or in reconstituted families. There was a difference between the adolescents in how long they had been clients in child welfare before the placement. 61 per cent of adolescents had been child welfare clients for only under a year before the placement. Although being a child welfare client for a short term was typical for the adolescent, there were also adolescents who had been child welfare clients for years before the placement. Many adolescents who had been child welfare clients only for a short-time had long-lasting troubles which escalated when they were 17 years old and almost adults. The problems of the adolescent had often persisted for a long time and the aggravation and accumulation of the problems led to placement out-of-home when they were almost adults. Support measures in open care were mainly targeted on the adolescent. Parental services were mentioned only for individual parents. Most of the adolescents had had support measures in open care before the placement, but the number of placements was low. The most common support measures in open care were meetings with the child welfare social worker and network meetings. Almost half of the adolescents were or had been clients at the children and youth psychiatry. One third of the adolescents had been admitted to teenage substance abuse services. Although the adolescents were more likely to have problems at school than average, only few of them were provided with support from school. Nearly all adolescents had more than one reason to be placed outside the home. The reasons for the placement outside the home were divided into two different groups of factors: the factors related to the adolescent and the factors related to the parents. The most commonly mentioned reasons were related to adolescent and most decisions included reasons like problems in the studies, adolescent's substance abuse and mental health problems. Also, a quarrelsome relationship between the adolescent and the parent was often mentioned as a reason for the placement. The most frequently mentioned reasons associated with parents were the parent's fatigue and parent's desire for help and for the adolescent to be placed outside the home. However, the research revealed that the aforementioned reasons differed from primary reasons. For each decision, the primary cause of the placement may be distinguished, on which the decision was specifically justified. Out of the primary reasons 85 % were associated with the adolescent and only 15 % with the parents. The most plausible primary cause of the 17-year-olds being placed outside the home was adolescent's substance use. Other top priority reasons associated with adolescent were: aggression and violence, mental health problems, everyday chaos and uncertainty of living. The primary reasons associated with the parent were: a mental health or substance abuse problem and violence against adolescent. In reasons associated with adolescent, attention was paid to the duration, intensity, repetition and consequences of the problem. Also, the attitude of the adolescent to the problem and the concerns expressed by adults were important. Adolescents were expected to have control and commitment to become a responsible adult. The reasons why adolescents were placed outside the home were combined with an interpretation of uncontrollability. In addition to the adolescent, the parents or the society and its service system could be defined as uncontrollable. The purpose of the placement was to stop the sense of uncontrollability and for the young person to take control over their life so that they can lead a responsible and independent adult life. The study did not provide evidence that adolescents form a homogeneous group. Adolescents were mainly described as being lost in adolescence. Some of them were determined to be a danger to others and some were insecure. The decisions contained features of methods that emphasize well-being and child welfare policies aiming at protection.			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Child welfare, children who have been placed outside home, adolescent, content analysis,			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällysluettelo

1 Johdanto	7
2 Nuoruus, riskit ja lastensuojelu.....	9
2.1 Nuoruus - ei ihan mutta melkein	9
2.2 Riskiyhteiskunnan lastensuojelu	11
3 Liian vähän tietoa lastensuojelusta	18
3.1 Kodin ulkopuolelle sijoittamista käsittelevien tutkimusten jaottelua	20
3.2 Sijoituksen syitä	26
3.2.1 Sotkuiset ja vaikeaselkoiset ongelmat	26
3.2.2 Rajoja rikkovat nuoret	28
4 Tutkimuksen toteuttaminen	39
4.1 Tutkimustehtävän täsmentäminen.....	39
4.2 Aineistona lastensuojelun asiakirjat	40
4.3 Aineiston kerääminen ja siinä tehdyt valinnat	46
4.4 Aineiston analyysi: kvantifiointia ja sisällönanalyysia diskurssianalyysin piirteillä	50
5 Kuvaus 17-vuotiaana sijoitettujen nuorten tilanteesta	56
5.1 Nuorten perhemuoto ja huoltajat.....	56
5.2 Asiakkuus lastensuojelussa ennen sijoitusta	57
5.3 Sijoitus kodin ulkopuolelle 17-vuotiaana.....	64
6 Nuorten sijoitusten syyt päätöksissä	71
6.1 Nuoren arjen katkeilevat tukipilarit	74
6.1.1 Opiskeluun liittyvät ongelmat	74
6.1.2 Huolta herättävä vapaa-aika	78
6.1.3 Kodin kiristyvät suhteet.....	82
6.2 Päihteiden kuorruttama elämä.....	86
6.2.1 Nuoren hallitsematon alkoholin käyttö	86
6.2.2 Huoli nuoren huumeiden käytöstä.....	91

6.3 Aggressiivinen ja väkivaltainen nuori.....	99
6.4 Nuorten mielenterveyden ongelmat	104
6.5 Asumisen epävarmuus	112
6.6 Vanhemman elämäntilanteeseen ja vanhemmuuteen liittyvät sijoituksen syyt	116
6.6.1 Sijoitus vanhemman elämän kriisitilanteessa	117
6.6.2 Perheen aikuisten nuoreen kohdistama väkivalta.....	120
6.6.3 Vanhemmuudessa väsyneet.....	122
7 Miksi 17 vuotta täyttäneitä nuoria sijoitetaan kodin ulkopuolelle?.....	128
7.1 Tulokset.....	128
7.2 Pohdintaa ja kehittämiskohteita	137
Lähteet	141

Taulukot

Taulukko 1. Sijoituspäätökset ja hakemukset hallinto-oikeudelle.....	45
Taulukko 2. Nuoren perhemuoto sijoitustilanteessa.....	56
Taulukko 3. Aika lastensuojelun asiakkaana ennen 17-vuotiaana tehtyä sijoituspäätöstä.	57
Taulukko 4. Ennen sijoitusta toteutuneet tukitoimet ja palvelut.	59
Taulukko 5. Tukitoimien ja palveluiden lukumäärä ennen sijoitusta.	63
Taulukko 6. Sijoituspäätösten lukumäärä nuoren ollessa 17-vuotias.	65
Taulukko 7. Sijoituspäätösten lukumäärä sijoitusmuodon mukaan.....	65
Taulukko 8. Kiireellisten sijoitusten lukumäärä nuoren ollessa 17-vuotias.	66
Taulukko 9. Palveluiden ja tukitoimien lukumäärä ennen sijoitusta 17-vuotiaana.	68
Taulukko 10. Sijaishuoltopaikkojen lukumäärä nuoren ollessa 17-vuotias.	69
Taulukko 11. Sijoituspäätöksissä mainitut sijoitussyyt.	72
Taulukko 12. Ensisijaiset sijoitussyyt päätöksittäin.	73
Taulukko 13. Tärkeimmät mainitut ja ensisijaiset sijoitussyyt.....	131

1 Johdanto

Tämän tutkimuksen juuret ovat hetkissä, jolloin työskentelin lastensuojelussa johtavana sosiaalityöntekijänä. Tuolloin nuoret herättivät työn arjessa monia keskusteluja. Heitä oli runsaslukaisesti asiakkaana lastensuojelussa, ja heidän tilanteensa vaativat sosiaalityöntekijöiltä usein nopeaa reagoitua. Nuorten joukosta erottui yksi ryhmä, joka erityisesti puhututti niin heidän kanssaan työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä kuin organisaation johtoporrastakin. 17-vuotiaat nuoret ja erityisesti heidän sijoittamisensa kodin ulkopuolelle herätti runsaasti kysymyksiä sen tarkoituksenmukaisuudesta ja välttämättömyydestä. 17 vuotta täyttäneiden nuorten kohdalla epäiltiin, ettei lyhyeksi jäävä sijoitusaika riitä tarjoamaan nuoren tarvitsemaa muutosta. Täysi-ikäisyyden kynnyksellä kärkevät 17-vuotiaat eivät tuntuneet luiskahtavan mihinkään valmiiseen lokeroon. He olivat lapsuuden ja aikuisuuden välimaastossa: lain mukaan lapsia, mutta puheissa lähes aikuisia.

Myös tutkimustulokset, joihin myöhemmin perehdyin, tukivat epäilyä siitä, kannattaako lähes täysi-ikäisiä nuoria sijoittaa kodin ulkopuolelle. Esimerkiksi Tarja Heino ja Marianne Johnson (2010, 284 - 287) ovat todenneet 13–17-vuotiaina kodin ulkopuolelle sijoitettujen ikäryhmän kiinnittyvän yhteiskuntaan selvästi heikommin kuin nuorempina sijoitetut. Myös sijaishuolto-
paikalla on havaittu olevan yhteys siihen, miten alaikäisinä sijoitetut selviytyvät esimerkiksi opinnoissaan. Varhaisessa lapsuudessa perhehoitoon sijoitettujen lasten on todettu selviävän parhaiten, ja heikoiten taas on arvioitu sujuvan nuoruusiässä laitoshoitoon sijoitetuilla. Erilaiset hyvinvoinnin riskit kasaantuvatkin erityisesti teini-ikässä sijoitetuille (Kestilä ym. 2012b, 612). Tutkimustulosten perusteella 17 vuotta täyttäneen nuoren sijoitusta kodin ulkopuolelle on syytä harkita tarkoin.

Tutkimustuloksista ja arjen keskusteluissa kuultavasta epäilyksestä huolimatta nuoret ovat juuri se ikäryhmä, jonka sijoitukset kodin ulkopuolelle erottuvat runsautensa vuoksi tilastotietoja tarkasteltaessa. Esimerkiksi huostaan otetuista nuorista on 16–17-vuotiaiden osuus vastaavan ikäisestä väestöstä ollut useana vuonna selvästi suurempi kuin muissa ikäryhmissä. (Lastensuojelu 2011; 2015, 3, 10.) Kyse ei ole yksinomaan suomalaisesta ilmiöstä, vaan myös muissa Pohjoismaissa 16–17-vuotiaat erottuvat ikäluokkana, josta sijoitetaan suuri useita nuoria kodin ulkopuolelle (Fallesen ym. 2014; Gilbert ym. 2011, 248; NOSOSCO 2011).

Keskustelut ja selaamani tutkimukset herättivät kiinnostuksen selvittää lähes täysi-ikäisten nuorten sijoitusten syitä. Sijoitussyyt eivät ole tutkimaton aihepiiri, mutta aiemmissa tutkimuksissa 17-vuotiaiden luettiin kuuluvan samaan ryhmään nuorempien ikäluokkien kanssa. Työkokemukseni perusteella 17 vuotta täyttäneiden nuorten elämän sisällöt ja heihin kohdistuneet odotukset eroavat nuoremmista ikäryhmistä. Heidän kohdallaan lähestyvä täysi-ikäisyys oli jatkuvasti läsnä keskusteluissa ja nuorta koskevia päätöksiä tehtäessä. Iällä on väliä erityisesti nuoruusvuosina.

Tässä tutkimuksessa tarkastelen sitä, minkälaisissa tilanteissa 17 vuotta täyttäneitä nuoria sijoitetaan kodin ulkopuolelle, ja millaisia syitä sijoituksille on löydettävissä lastensuojelun asiakirjoista. Tutkimusaineistona ovat 66 helsinkiläisnuorta koskeva asiakirja-aineisto, joka koostuu ensisijaisesti sijoituksia koskevista päätösasiakirjoista ja täydentyy muilla sosiaalityöntekijöiden kirjaamalla lastensuojelun dokumenteilla.

Tutkimusraporttini etenee niin, että seuraavassa kappaleessa kuvaan nuoruutta ja sen paikkaa yhteiskunnassa. Liitän nuoruuteen ajatuksen riskissä olemisesta, ja mietin millä tavalla tämä näkökulma vaikuttaa lastensuojelutyöhön. Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan erilaisia tapoja tutkia nuorten sijoituksia kodin ulkopuolelle. Kappaleessa neljä kuvaan tutkimuksen toteuttamista, ja määritän tapaa, jolla olen käyttänyt lastensuojelun asiakirjoja tutkimusaineistona. Lisäksi kuvaan aineiston keräämiseen ja sen analysointiin liittyvää matkaani. Tutkimukseni seuraavat luvut ovat empiirisiä, ja kuvaan niissä tilanteita, joissa 17 vuotta täyttäneitä nuoria sijoitetaan kodin ulkopuolelle. Ensimmäisessä empiirisessä luvussa kuvaan erityisesti 17-vuotiaana sijoitettujen nuorten asiakkuutta lastensuojelussa ja heidän sijoitustaan kodin ulkopuolelle 17-vuotiaana. Seuraavassa luvussa käyn läpi syitä, joilla perustellaan nuoren sijoituksen tarpeellisuutta. Viimeisessä kappaleessa vastaan kysymykseen siitä, miksi 17 vuotta täyttäneitä nuoria sijoitetaan, ja pohdin kuvaavatko sijoitukset lastensuojelutyön siirtymistä aiempaa enemmän kohti riskipolitiikan toteuttamista.

2 Nuoruus, riskit ja lastensuojelu

2.1 Nuoruus - ei ihan mutta melkein

17 vuotta täyttäneet nuoret määrittyvät lastensuojelulain näkökulmasta tarkasteltuna lapsiksi samaan tapaan kuin muutkin alle 18-vuotiaat. Nuoriksi lastensuojelulaissa määritetään jo täysi-ikäisyyden ylittäneet 18–20-vuotiaat. (Lastensuojelulaki 417/2007, 6 §.) Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan pitäydy lastensuojelulain jaottelusta lasten ja nuorten välillä, vaan käytän 17 vuotta täyttäneistä käsitettä nuori. Olen poikennut lastensuojelutyötä vahvasti ohjaavan lain määritelmästä, koska haluan tuoda esiin tämän ikävaiheen erityisyyden suhteessa lapsuuteen ja aiempiin teini-ään vuosiin. Vaikka 17-vuotiaaseen sovelletaan lastensuojelulakia, on hän lähellä täysi-ikäisyyttä, minkä vuoksi häneen kohdistuu uudenlaisia odotuksia esimerkiksi vastuun ottamisesta ja itsenäiseen elämään valmistautumisesta.

Lastensuojelulaissa lapsen ja nuoren ero on rakennettu kronologiseen ikään nojaten, mikä on yksi tyypillisistä yhteiskunnallisista tavoista erotella toisistaan lapsuus, nuoruus ja aikuisuus. Ikäraajat määrittyvät rutiininomaisesti yksilön kronologisen iän mukaan, ja niiden kautta osoitetaan asemia, paikkoja ja oikeuksia. Suomalaisessa yhteiskunnassa 18 vuotta täyttäminen on hetki, jolloin nuori saa aikuisen oikeudet ja velvollisuudet. Se osoittaa rajan, jolloin nuori siirtyy täysivaltaisten kansalaisten joukkoon. Nuoren täysi-ikäistymisellä on lastensuojelun näkökulmasta vahva merkitys, koska 18 vuotta täyttäminen on rajapyykki, jossa lastensuojelun tahdonvastaisten toimenpiteiden käytön mahdollisuus loppuu. 18 vuotta määrittyy institutionaaliseksi iäksi, mikä tarkoittaa standardoitua ikään liittyvää määrittelyä, joka on käytössä tiettyjen instituutioiden sisällä. (Aapola 1999, 227–230.)

Selkeiden ikärajojen lisäksi lapsuuteen, nuoruuteen ja aikuisuuteen liittyy paljon kulttuurisesti jaettuja mielikuvia ja näkemyksiä siitä, mikä kunkin ikävaiheen paikka yhteiskunnassa on. Marjatta Bardy (2013, 50) toteaa lapsuudella olevan oma paikkansa yhteiskunnan sosiaalisessa järjestyksessä. Lapsuutta ilmiönä on määritelty erityisesti suhteessa aikuisuuteen, jolloin lapsuus ja aikuisuus on usein nähty saman janan toistensa vastakkaisina ääripäinä. Lapsuuden määrittelylle on ollut tyypillistä nähdä lapset aikuisista poikkeavina tai ei vielä-aikuisina. Tällöin lapsuutta itsessään ei ole nähty keskeisenä, vaan on painotettu sitä, että lapsuus on pohja tulevalle aikuiskansalaisuudelle. (Alanen 1992, 15, 21.) Allison James ja Alan Prout (1990, 12–13) ovat kuvanneet lasten ja aikuisten eroa niin, että lapsiin liitetään mielikuva epärationaalisuudesta ja

kypsymättömyydestä. Aikuisuus taas määrittyy lapsuuden vastakohtaksi, ja siihen liitetään rationaalisuus ja kypsyys. Lapsuuteen liittyen on myös korostettu lasten haavoittuvuutta ja tarvetta tulla suojelluiksi.

Lapsuuden tapaan myös nuoruutta kuvataan matkan tekemiseksi kohti aikuisuutta. Se ei kuitenkaan enää määrity viattomuuden ajaksi, vaan nuoruutta värittävät ristiriidat. Nuoruuden määritellään olevan uusien mahdollisuuksien aikaa, mihin kytkeytyvät pyrkimys autonomiaan, aktiivisuuteen ja irrottautumiseen lapsuudesta. (Telemäki 1986, 53; Puuronen 1997, 45–58.) Samanaikaisesti nuoruutta kuvataan epävakaaaksi elämänvaiheeksi, jota ohjaavat nopeasti muuttuvat mielenliikkeet aikuisuuteen liittyvän järkevän harkinnan vielä puuttuessa (Hoikkala 1993, 240; Aapola & Kaarninen 2003, 12). Nuorilta odotetaan samanaikaisesti itsenäistymistä ja kiinnittymistä. Heidän odotetaan irrottautuvan vanhemmista ja perheestä, solmivan uudenlaisia suhteita ikätovereihinsa ja kiinnostuvan kodin ulkopuolisesta maailmasta. Nuoruudelle ominaisia piirteitä ovat muutoksen lisäksi levottomuus ja asioiden ääripäiden keskinäinen vaihtelu. (Raitanen 2001, 193–196; Aapola 2003, 89–93.)

Nuoruutta onkin kuvattu usein epätäydelliseksi elämänvaiheeksi, joka on vain siirtymävaihe lapsuudesta kohti aikuisuutta ja todellista elämää. Tällöin nuorten ymmärretään olevan vielä lapsia korostuneemmin tulevia aikuiskansalaisia, ja heidän on paikannettu sijoittuvan aikuisuuden odotustilaan, jossa oleilijoilta vielä puuttuu elämän kannalta keskeisiä asioita. Nuoruuteen on liitetty näkemys siitä, että he muistuttavat olemukseltaan, kyvyiltään ja taidoiltaan paljon aikuisia, mutta eivät aivan vielä ole perillä tavoitetilassa. Nuoruuden keskeisin piste ei ole tässä ja nyt, vaan tulevissa aikuisuuden vuosissa. (Hoikkala 1993, 239; Pohjola 2001, 201–202; Aapola & Kaarninen 2003, 12–13; Satka & Moilanen 2004, 125, 130.)

Vaikka nuoruudessa korostuukin keskeneräisyys, on nuoruudella ja siinä tehdyillä valinnoilla todettu olevan suuri merkitys tulevaisuuden aikuiskansalaisuuden kannalta (Suurpää 2009, 12–13, 16). Nuoruus ristiriitaisena ja vaativana elämänvaiheena on haastava kasvualusta niille kehitystehtäville, joita nuorille esitetään. Yksi keskeisistä on sosiaalistuminen kansalaiseksi, joka toimii ja käyttäytyy vastuullisesti, aktiivisesti ja itsenäisesti (Pohjola 2001, 189; Juvonen 2015, 207). Vaikka nuoruuteen nähdäänkin kuuluvan erilaisia kokeiluja ja omien polkujen etsimistä, on yleisenä oletuksena, että nuoruus etenee lineaarisesti kohti aikuisuutta, jossa vastuut ja va-

paus limittyvät toisiinsa. Lineaarisuus tuo mukanaan vaateen siitä, ettei nuori saa olla myöhässä, mutta ei myöskään edetä liian nopeasti kohti aikuisuutta. (Aapola & Ketokivi 2005, 23–24; Juvonen 2015, 213, 222.)

Lapsuutta, nuoruutta ja aikuisuutta erottaa keskeisesti se, miten kussakin elämänvaiheessa elävään yksilöön ja ryhmään suhtaudutaan. Kun lapsuuteen liitetään viattomuus, haavoittuvuus ja tarve tulla suojelluksi, liittyy nuoruuteen uhkakuva väärään suuntaan etenevästä aikuistumisesta, joka ei johda yhteiskuntaan sitoutuneeseen aikuiskansalaisuuteen vaan yhteiskunnan toimintaa rapauttavaan ja vaarantavaan toimijuuteen. Nuoret määrittyvät keskusteluissa helposti ongelmaryhmäksi, jota pyritään hallitsemaan ja joka herättää runsasta keskustelua. Stanley Cohen (2002) määritteli jo 1970-luvulla nuorison ryhmäksi, joka saa helposti aikaan moraalista paniikkia. Tällä Cohen tarkoitti sitä, että nuoriin suhtauduttiin ryhmänä, jonka nähtiin olevan mahdollinen uhka yhteiskunnalle ja sen toiminnalle. Moraaliselle paniikille on tyypillistä, että se rakentuu ainakin osittain oletusten, liioittelun ja ikävän tulevaisuuden maalailun varaan. Moraalisen paniikin keskiössä on poikkeavuus, jossa korostuu toisin toimiminen ja yleisesti hyväksyttävistä normeista kieltäytyminen. (Cohen 2002, 26–41.) Nuoruuden paradoksina on olla samaan aikaan koko yhteiskunnan tulevaisuuden toivo, mutta määrittyä myös ennakoimattomaksi ryhmäksi, jonka toiminta ovat arvaamatonta, ja joka voi horjuttaa laajasti yhteiskuntaa. (Puuronen 1997, 7; Harrikari 2012, 85.)

Nuoruuteen liittyvä uhka edellyttää toimijoita, jotka varmistavat, etteivät nuoret poikkea sovitusta ja oikeaksi oletetuista askelmerkeistä. Poikkeamat nuoruuden sovituilta poluilta voivat olla merkki keskeneräisestä kiinnittymisestä yhteiskuntaan ja määrittyä uhaksi, joka vaatii toimenpiteitä. (Pohjola 2001, 189–190; Raitanen 2001, 188; Aapola 2003, 98; Aaltonen 2012, 180.) Vaikka nuoret ovat eri vuosikymmeninä määrityneet ainakin mahdolliseksi uhaksi, ovat nuoruuteen liitetyt ongelmat muotoutuneet jokaisella aikakaudella omanlaisikseen. Lapsuudesta, nuoruudesta ja aikuisuudesta tehtyihin tulkintoihin vaikuttavat jokaiselle ajanjaksolla ominaiset piirteet kuten aineelliset ja näkemykselliset resurssit. (Pulma & Turpeinen 1987; Puuronen 1997; Saurama 2002.)

2.2 Riskiyhteiskunnan lastensuojelu

Myöhäismoderniin yhteiskuntaan siirtymisen yhdeksi piirteeksi on mainittu liikehdintä kohti riskiyhteiskuntaa. Riskiyhteiskunnalle on ominaista, että sosiaalista todellisuutta tarkastellaan ensisijaisesti sen mahdollisesti sisältämien riskien ja uhkien kautta. Elämän nähdään olevan

haavoittuvaa, eivätkä riskit koske vain yksittäisiä ihmisryhmiä, vaan ne voivat tapahtua kenelle tahansa. Riskejä on lukumääräisesti paljon, ja ne ovat aiempia teollisuusyhteiskunnan riskejä moninaisempia. Kaikkialla vaanivien riskien myötä varmuus ja turvallisuus ovat hetkellisiä ja häilyviä, mikä saa aikaan pelon ilmapiirin. Jatkuva epävarmuus, pelko riskeistä ja niiden toteutumisesta tekevät päätösten tekemisestä aiempaa vaikeampaa. Se edellyttää riskien arvioimista ja vertailua siitakin huolimatta, että epävarmuuden täyttämässä maailmassa ei ole olemassa varmuutta oikeasta valinnasta. Riskien minimoimiseksi ja pelon ilmapiirin laannuttamiseksi tavoitteena on vähentää riskien syntymistä, niiden vaikutuksia ja estää riskien toteutuminen. Keinoiksi valikoituvat luottamuksen ja turvallisuuden lisääminen kaikilla mahdollisilla keinoilla. Kun tavoitteena on suojella koko yhteiskunnan ja sen jäsenten turvallisuutta, on keinoina käytetty valvonnan, kontrollin ja ennaltaehkäisyä lisäämistä. (Giddens 1991, 126–137; Beck 1992, Julkunen 2005; Harrikari 2008, 22–23.)

Riskitietoisuuden lisääntymiseen on liittynyt myös muutos hyvinvointipolitiikassa. Aiemmin se rakentui kokonaisvaltaisen huolenpidon ja kaikille suunnattujen interventioiden varaan. Tällä tavoin nähtiin voitavan vähentää eriarvoisuutta aiheuttavien tekijöiden vaikutuksia ja tarjota yhtäläisempiä elämän lähtökohtia. Lasten ja nuorten kohdalla hyvinvointipolitiikassa korostettiin heidän oikeuksiaan ja mahdollisuuksiaan osallistua. 1990-luvun laman myötä epävarmuus, perheiden erilaistuvat tilanteet ja palveluiden heikentyminen kuitenkin siirsivät politiikan painopisteen riskeihin ja niiden välttämiseen. Sosiaalipolitiikassa korostuu tällä hetkellä pyrkimys havaita yksilöiden ja perheiden elämässä olevat riskit jo ennen niiden toteutumista. Toiminnan tavoitteena ei niinkään ole eriarvoisuutta aiheuttavien tekijöiden vähentäminen, vaan normista poikkeavien ja riskiksi arvioitavien tekijöiden poistaminen ja tilanteen normalisoiminen. (Satka ym. 2002, 253–254; Satka & Harrikari 2008, 650–651.)

Riskien korostuessa on myös herännyt kysymys siitä, tapahtuuko suomalaisessa lastensuojelussa siirtymää hyvinvointia painottavasta lastensuojelusta kohti suojeluun pyrkivää toimintatapaa. Hyvinvointipainotteiselle lastensuojelulle on ominaista lapsen edun tarkastelu laajasti lapsen hyvinvoinnin näkökulmasta ja pyrkimys vastata lapsen ja perheen tarpeisiin. Tällöin painotus on vapaaehtoisessa ja ongelmia ehkäisevässä työskentelyssä. Suojelupainotteisessa lastensuojelussa taas korostuu lapsen tilanteen arviointi ja työskentelyn lähtökohtana ovat etukäteen määritetyt kriteerit ja normit siitä, milloin lastensuojelun työskentelyn on alettava. Työskentely keskittyy lapsen suojeluun sen sijaan, että lastensuojelussa työskenneltäisiin perheitä

tukevasti. Hyvinvointipainotteisessa työskentelyssä ei keskitytä yksinomaan lapseen tai nuoreen, vaan myös hänen perheensä on keskeinen osa työskentelyä. Kun suojelupainotteisessa lastensuojelussa esimerkiksi nuorten rikoksia ratkotaan pääosin osana rikosoikeusjärjestelmää, on hyvinvointipainotteiselle lastensuojelulle tyypillistä se, että myös lastensuojelu työskentelee nuorten rikoksenteekijöiden kanssa. Hyvinvointipainotteiselle lastensuojelulle tyypillistä on myös se, että päihteitä käyttävien nuorten hoito on osa lastensuojelun työkenttää. (Pösö 2007, 72–76; Gilbert ym. 2011, 248–250.)

Muutokset lastensuojelun lähtökohdissa ja riskitietoisuuden korostuminen vaikuttavat myös siihen, millä tavalla lapsiin ja nuoriin suhtaudutaan, ja minkälaisen interventioiden heidän kohdallaan nähdään olevan tarpeellisia. Lasten ja nuorten äänen kuulemisen sijaan heidät on riskiajattelun rantautumisen myötä palautettu takaisin aiempaan positioonsa toiminnan kohteina toimijuuden sijaan. Heidät voidaan nähdä turvan ja suojan tarvitsijoina tai huonosti käyttäytyvinä ja yhteiskuntaa laajasti uhkaavina yksilöinä, joita on tarpeen kontrolloida. Vaikka positiot turvan tarvitsijana ja yhteiskuntaa uhkaavana yksilönä ovat keskenään erilaiset, yhdistää niitä pyrkimys saada aikuisten määräysvalta ulottumaan lapsiin ja nuoriin. Keskeistä tällöin on se, että kontrolloijana ja suunnan näyttäjänä ovat aikuiset, jotka asettavat lasten ja nuorten paikat yhteiskunnassa. Ajattelumallin on nähty kasvattaneen sukupolvien välistä hierarkiaa, mikä puolestaan on kaventanut niin lasten kuin nuorten toiminnan mahdollisuuksia ja ulottuvuuksia erityisesti yhteiskunnallisina toimijoina. Suhtautumisen lapsiin ja nuoriin on arvioitu muuttuneen aiempaa vihamielisemmäksi ja suvaitsemattommaksi. (Harrikari 2004, 99, 102; Harrikari 2008, 24–26; Satka & Harrikari 2008, 657–658; Bardy 2013, 59, 67–68.)

Riskiregimille on ominaista myös erilainen suhtautuminen lapsiin ja nuoriin. Kun lapset nähdään suojelua tarvitsevina, riskien uhan alla elävät nuoret ja heidän toimintansa määrittävät mahdollisina uhkina yhteiskunnalle. Sen sijaan, että nuoret nähtäisiin myönteisenä ja kehittyvän yhteiskunnan voimavarana, on heidän roolikseen noussut toimia mahdollisena uhkana. Tällöin nuorten elämässä eteen tulevat riskit voivat vaarantaa koko yhteiskunnan toimintaa ja hyvinvointia laajasti. Nuoruuteen mahdollisesti liittyvät normirikkomukset herättävät pelkoa ja nuoriin kohdistuvaa epäluottamusta. Vaikka lasten ja nuorten positiot suhteessa riskiin saavatkin keskenään erilaisen tulkinnan, ovat molemmat ryhmiä, jotka määrittävät mahdollisiksi poikkeamiksi turvallisesta elämäntilasta. (Harrikari 2008, 268.) Epäluottamus ja yhteiskun-

nalliseksi riskiksi määrittäminen ovat johtaneet haluun tehostaa nuoriin kohdistuneita kontrollin muotoja ja saada heitä entistä tarkempaan aikuisten valvontaan (Harrikari & Hoikkala 2008, 153–154).

Riskien ja uhkien käsitetään olevan tunnistettavissa, minkä vuoksi vaatimus niiden tehokkaasta kartoittamisesta riittävän varhaisessa vaiheessa on noussut keskeiseksi yhteiskunnalliseksi tehtäväksi. Kartoittaminen mahdollistaa havaittuihin riskitekijöihin puuttumisen jo mahdollisimman varhain ennen kuin niiden sisältämät uhat ehtivät toteutua. Riskien arvioinnin keskeinen tavoite onkin tilanteeseen puuttumisen kautta tehdä ne vaarattomiksi nopeasti ja tehokkaasti. Vaikka riskien nähdään olevan tunnistettavissa, on kaikkien riskitekijöiden tunnistaminen mahdotonta. Koska riskit eivät ole muuttumattomia, on niiden arviointia tehtävä jatkuvasti ja rakennettava muuttuvaan tilanteeseen uusia riskiprofiileja. (Giddens 1991, 112, 119–124; Beck 1992, 27; Parton 2006, 989; Harrikari 2008, 22, 258.) Riskien selättämisen tarve näkyy suomalaisen yhteiskunnan instituutioissa esimerkiksi huoliseuloina, moniammatillisina oppilashuoltotyöryhminä ja tarpeena rakentaa mahdollisimman kattavia toimintatapoja riskilapsuuksissa ja -nuoruuksissa elävien ja heidän perheidensä löytämiseksi. Kartoittamisen lisäksi riskien ennaltaehkäisemisen on tunkeutunut laajasti osaksi palveluita esimerkiksi neuvoloissa, kouluissa ja päiväkodeissa myös Suomessa. (Harrikari 2004, 97; Törrönen & Vornanen 2005; Harrikari & Hoikkala 2008, 155; Satka & Harrikari 2008, 650–651.)

Myös lastensuojelulle on varattu selkeä rooli riskiregiimissä. Lastensuojelulle on syntynyt tehtävä havaita riittävän ajoissa erilaisia tekijöitä, jotka ennustavat tulevaisuuden riskiä esimerkiksi rikolliselle käyttäytymiselle. (Parton 2006, 989; Harrikari 2008, 22, 258; Satka & Harrikari 2008, 651.) Kun riskien arvioinnin kohteena on laaja joukko lapsia perheineen, perustuu lastensuojelutyö niiden lasten erottamiselle, joiden elämässä on sellaisia ongelmia, joiden nähdään vaikeuttavan heidän kehitystään ja hyvinvointiaan. Nigel Parton, David Thorpe ja Corinne Wattam (1997) ovat kuvanneet suppiloksi tapaa, jolla lapsi kulkee lastensuojelun eri vaiheiden läpi. Aluksi suuri määrä lapsia on lastensuojelun reunalla, ja osan heistä kohdalla arvioidaan, ettei heidän elämässään ole sellaisia riskejä ja vaaroja, jotka edellyttäisivät lastensuojeluasiakkaana olemisesta. Nämä lapset suodatetaan pois, ja se osa lapsista, joiden kohdalla riskien on arvioitu olevan riittäviä lastensuojeluasiakkaaksi tulemiseksi, jatkavat matkaa asiakkaina. Lasten suodattaminen jatkuu edelleen niin, että entistä pienempi osa lapsista jatkaa eteenpäin asi-

akkuusprosessia pitkin. Suurin osa lastensuojelun suodattamista lapsista joko ei tule asiakkaaksi, on jonkin aikaa asiakkaana tai he ovat asiakkaina avohuollossa. Vain pieni osa heistä sijoitetaan kodin ulkopuolelle. (Parton ym. 1997, 6–12.)

Angloamerikkalaisista maista Suomeen ovat vähitellen rantautuneet niin arviointimallit, muis-tilistat kuin vaatimus yhdenmukaisen arvioinnin käytännöistäkin (ks. Munro 2002, 2; Holland 2004, 43–44; Pösö 2007, 80; Harrikari 2008, 22; Forsberg 2012, 9–10). Suomessa yhdenmukaisten arviointimallien käyttö ei toteudu samassa mittakaavassa kuin esimerkiksi Britanniassa, mutta keskustelua niiden käyttöön oton tarpeellisuudesta on käyty viime vuosien aikana runsaasti. Riskikäsitteen käyttöönoton myötä yleistyvien mittareiden ja kriteereiden on esitetty vähentävän tulkinnan ja mielivallan merkitystä osana lastensuojeluprosessia. Mallinnettujen toimintatapojen ja aikarajojen on nähty tehostavan lastensuojelussa tehtävää arviointityötä, minkä puolestaan ajatellaan nopeuttavan prosessia, jossa olemassa olevia tai tulevia riskejä voidaan ehkäistä tai pysäyttää niiden eteneminen. (Munro 2002, Harrikari ym. 2014, 7–8.)

Lastensuojelun tehtävänkuvassa onkin aiempaa enemmän korostunut rooli riskien löytäjänä sen sijaan, että se tarjoaisi ohjausta ja neuvontaa, taloudellista tukea tai terapeutista työskentelyä (Parton 2006, 989; Harrikari 2008, 22, 258; Satka & Harrikari 2008, 651). Riskityöskentelyn tavoitteena on hallita havaittua tai mahdollista riskikäyttäytymistä sen sijaan, että puututtaisiin näiden ongelmien taustalla oleviin tekijöihin kuten eriarvoisuuteen (Harrikari & Hoikkala 2008, 155, 157).

Lastensuojelu institutionaalisen rajan määrittäjänä

Tarja Pösö (2007, 76–77; 2010, 324–325) kirjoittaa lastensuojelulle annetun institutionaaliseen tehtävän sisältävän velvoitteen arvioida lasten tai perheiden ongelmia ja niihin vaikuttamisen mahdollisuuksia. Pösö määrittää lastensuojelun keskeiseksi tehtäväksi määrittää raja sen suhteen, mitkä asiat tai tilanteet ovat sellaisia, jotka ovat määritettävissä ongelmallisiksi yhteiskunnassa vallitsevien sosiaalisten ja kulttuuristen odotusten suhteen. Pösö käyttää käsitettä institutionaalinen raja kuvaamaan kohtaa, jossa lastensuojelun mukaantulon perheen elämään arvioidaan olevan tarpeen. Johanna Hurtig (2003, 173) on kirjoittanut lastensuojelun vaativimman kysymyksen olevan juuri se, että sen tehtäväksi on annettu määritellä kriteerit, milloin lapsen tarpeet tulevat täytetyiksi riittävän hyvin.

Lastensuojelutyö on muiden instituutioiden tavoin yhteiskunnallisesti säädettyä, ja sille on annettu kullekin aikakaudelle ominaisia, valittua yleistä toimintapolitiikkaa noudattavia ja sitä edistäviä tehtäviä. Yhteiskunnalliselle instituutiolle ja sen toiminnalle on merkityksellistä min-käläiseksi lapsuus ja lapsen asema yhteiskunnassa nähdään ja määritellään. (Harrikari 2004, 22; Bardy 2013, 57–58.) Lastensuojelutyön lähtökohtana on tulkita ja soveltaa tätä yleistä vallitsevaa näkemystä normaalista. Tehtävän tekee haasteelliseksi se, ettei yhtä ja yksiselitteistä kulttuurista näkemystä hyvästä lapsuudesta ja sen sisällöistä ole olemassa (Pösö 1993, 24; Harrikari 2008, 17). Hyvän lapsuuden tai vanhemmuuden sisältö ei ole pysyvä, vaan se muuttuu ajan, paikan ja määrittelijän mukaan (ks. esim. Pösö 1993, 15; Saurama 2002; Korpinen 2008, 171; Lämsä 2009). Toisaalta myöskään yksiselitteistä näkemystä siitä, mitkä tekijät ovat keskeisiä normaalia lapsuutta horjuttavia riskejä, ei ole kyetty muodostamaan runsaasta tutkimustoiminnasta huolimatta (Parton ym. 1997, 66–67).

Yksilöä verrataan ja arvioidaan jo syntymästä lähtien siihen, miten hän on pysynyt mukana ikätasonsa keskimääräisen kehityksen tahdissa (Aapola & Kaarninen 2003, 12). Kirsi Juhila (2012b, 208) on nimittänyt näitä stereotypisoiviksi ikäkatgorioiksi, joiden jäsenillä on tiettyjä ominaisuuksia. Esimerkiksi nuorilta odotetaan peruskoulun suorittamista, ja mikäli nuori jättää koulun kokonaan käymättä, on hän poikennut tämän kategorijäsenyyden stereotypioista niin, että hän voi tulla määritetyksi poikkeavaksi ja nimitetyksi koulupudokkaaksi. Kärjistäen voidaan myös esittää, että nuori olisi tällöin epäonnistunut kategorijäsenyyden edellytysten suoriutumisesta.

Lastensuojelulaki ei tarjoa selkeää ohjeistusta sille, kenen tulisi olla lastensuojelun asiakkaana, tai millaisessa tilanteessa sijoitus kodin ulkopuolelle on välttämätöntä. Lainsäädännön voi tulkita kehottavan kääntämään katseen poikkeavuuksiin tai eroihin normaalista ja hyväksytystä sen sijaan, että se määritteli, mitä niillä tarkoitetaan. Pösö (2012, 81) on kirjoittanut lapsen edun ohjaavan katsomisen suuntaa sekä toiminnan ja päätöksen tekemisen orientaatiota, mutta se ei määrittele selkeästi päätöksen tai sen tekemisen sisältöä.

Sen lisäksi, että lastensuojelutyössä ammattilaisten tekemillä tulkinnoilla on suuri merkitys, lisää työssä tehtyjen jaottelujen moraalinen luonne määritysten painoarvoa. Lastensuojelun työntekijän tuottamaan määritelmään siitä, että puheen keskiössä olevan lapsen tai hänen perheensä tilanteeseen liittyy jokin huolenaihe tai ongelma, sisältyy aina vahva moraalinen kannanotto

(Pösö 2010, 325). Kun jokin asia määrittyy ongelmaksi, tulee se samalla määritetyksi poikkeamaksi normaalista. Moraalisten kannanottojen perusta on moraalisisissa oletuksissa esimerkiksi siitä, että normaalissa vanhemmuudessa vanhempi pyrkii kaikin tavoin tilanteesta riippumatta lapsensa hyvinvointiin. (Juhila 2012b, 192.)

Vaikka koko lastensuojeluprosessi sisältää tulkintoja ja määrittelyjä, liittyy kodin ulkopuolelle sijoittamisen päätökseen erityisyyttä. Tämä on kohta, jossa lastensuojelussa todetaan, ettei lapsi enää voi asua kotona, vaan sijoittaminen kodin ulkopuolelle on välttämätöntä ainakin sillä hetkellä. Lastensuojelulaissa (417/2007, 2 §, 4 §) korostetaan vanhempien vastuuta lapsen huolehtijoina ja avohuollon tukitoimenpiteiden ensisijaisuutta, kun taas sijoittaminen kodin ulkopuolelle on määritetty viimesijaiseksi toimenpiteeksi. Myös yleisestä yhteiskunnallisesta näkökulmasta se, että lapsi asuu muualla kuin omassa kodissaan yhdessä biologisen vanhempansa tai vanhempiensa kanssa, määrittyy poikkeamaksi perheideaaliin liitetystä lapsuudesta (ks. esim. Saurama 2002). Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle on myös se vaihe, joka herättää eniten tunteita ja tehtyjen tulkintojen ja määritysten kyseenalaistamisia. Lastensuojelulle yhteiskunnallisena instituutiona annettua määrittelyvaltaa korostaa se, että sijoitusvaiheessa lastensuojelun yksityisyyteen puuttumisen oikeudet ovat laajat.

Tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut siitä, millä tavalla nuoren sijoituksen kodin ulkopuolelle valmistellut sosiaalityöntekijä perustelee sijoituksen tarpeellisuuden. Sen lisäksi, että sosiaalityöntekijä ja hänen työparinsa ovat tehneet ratkaisun nuoren sijoittamisesta kodin ulkopuolelle, on heidän myös perusteltava sijoitus nuorelle vanhempineen, päätöksen tekijälle ja lainsäätäjälle. Munro (2002, 107–110, 160, 171) kirjoittaa päätöksen perustelujen olevan keskeisiä erityisesti lapselle ja hänen perheelleen, koska ilman perusteiden kuvaamista ja selkeyttä heidän mahdollisuutensa osallistua päätöksentekoprosessiin ovat vähäiset. Munron mukaan lastensuojelun päätösten haasteena on se, että niitä tehdään usein tilanteissa, joissa ollaan pakon edessä, eikä päätöksiä voida ennakoida tai suunnitella rauhassa. Tämän seurauksena päätökset ja erityisesti niiden ääneen lausutut ja kirjatut perustelut näyttävät rakentuvan ammattilaisten intuitiivisen ajattelun varaan analyttisen ja perustelevan ajattelun sijaan. Tämä taas johtaa siihen, että asiakkaan voi olla vaikea ymmärtää työntekijän tarjoamia perusteluita tarpeellisiksi näkemilleen ratkaisuille ja päätöksille.

3 Liian vähän tietoa lastensuojelusta

Lastensuojelua koskevista tilastotiedoista käy ilmi 16–17-vuotiaiden ikäryhmän erityisyys niin avo- kuin sijaishuollonkin osalta. Vuonna 2015 oli 16–17-vuotiaiden ikäluokasta 7,8 prosenttia lastensuojeluasiakkaana, mikä oli suurempi osuus kuin missään nuoremmissä ikäryhmissä. Myös lastensuojeluilmoituksia tehtiin suuremmasta osasta 16–17-vuotiaita kuin heitä nuoremista. Myös huostassa olleiden 16–17-vuotiaiden osuus saman ikäisestä väestöstä oli selvästi suurempi kuin heitä nuoremmissä ikäryhmissä. Kun 16–17-vuotiaista oli 3,1 prosenttia ollut vuonna 2015 huostassa, oli kyseinen osuus 0–17-vuotiaiden koko ikäryhmässä yksi prosentti. (Lastensuojelu 2015.) Suomen lisäksi myös muissa Pohjoismaissa teini-ikäisten sijoitusten runsaus on herättänyt huomiota (Vinnerljung ym. 2008, 144; Ejrnæs ym. 2011, 23).

Vaikka tilastot tarjoavatkin mielenkiintoisen kuvan lastensuojelusta, ei niistä löydy vastausta esimerkiksi siihen, miksi eri-ikäisiä lapsia sijoitetaan kodin ulkopuolelle tai mitä ennen sijoitusta on tapahtunut. Heinon (2013, 96–97) mukaan yhtenä syynä tilastojen vaillinaisiin vastauksiin on se, ettei valtakunnallisiin rekistereihin voida lain mukaan kirjata tietoa lapsen perhetaustasta tai syistä, jotka ovat johtaneet asiakkuuteen. Lainsäätäjän tulkinnan mukaan tilastoihin voidaan kirjata vain asioita, joihin ei liity kirjaajan tekemää tulkintaa. Tällaisiksi ovat määritetty esimerkiksi lapsen sukupuoli ja ikä.

Vaikka valtakunnallisia tilastotietoja lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syistä ei olekaan, on siitä kunnissa kerätty tietoa esimerkiksi niin, että kirjallista sijoituspäätöstä tehtäessä on valittu kolme keskeisintä sijoitussyytä. Kun kuntien omia lastensuojelun syyluokittelujäsennyksiä on verrattu keskenään, on todettu eri toimijoiden käyttämien termien ja tietorakenteiden eroavan toisistaan. Tämän on todettu vaikeuttavan tiedon jakamista ja uudelleen hyödyntämistä. Tulevaisuuden tavoitteena kuitenkin on, että lastensuojelussa saataisiin käyttöön yhtenäinen toimenpide- ja syyluokitus. (Rajala ym. 2016, 21, 41.) Heino ja Pösö (2003) toteavat tilastojen tuottamisen ongelmien liittyvän lastensuojelutyön määrittelykäytäntöjen runsauden lisäksi lastensuojelullisten tilanteiden moninaisuuteen. Tilastoissa asiakastyön sisällöt ja asiakkaiden keskenään hyvinkin erilaiset elämäntilanteet ja polut palvelujärjestelmässä katoavat ja jäävät tehtyjen toimenpiteiden varjoon. (Heino & Pösö 2003, 586–588.)

Tiedon puutteen osalta ei ole kyse yksinomaan tilastotiedoista, vaan Tuija Eronen (2007) ja Elina Pekkarinen (2011) ovat suomalaista lastensuojelututkimusta kartoitettuaan todenneet,

ettei Suomessa ole juurikaan lastensuojelua koskevia laajoja tutkimushankkeita. Tieto rakentuu yksittäisten tutkimusten varaan, mikä johtaa siihen, ettei synny tiettyjä aiheita koskevia tutkimuksellisia tihentymiä eikä tieto kumuloidu. Lastensuojelua käsittelevää tutkimusta tehdään useilla tieteenaloilla, mikä toisaalta rikastuttaa tutkimuskenttää, mutta samalla tutkimuksen hajoaminen tieteenalojen erilaisiin käytäntöihin vaikeuttaa tutkimusten välistä vuoropuhelua. (Eronen 2007; Pekkarinen 2011; Helavirta ym. 2014.)

Lastensuojelun ja sijaishuollon kentällä on todettu olevan runsaasti tutkimattomuutta ja tiedon tuottamisen tarvetta. Pekkarisen (2011) lastensuojelun tietoa ja tutkimusta käsittelevässä hankkeessa tarkasteltiin erikseen huostaanottoa ja sitä käsittelevää tutkimusta. Huostaanottoa koskevaa tutkimusta todettiin olevan Suomessa liian vähän ja tehdyn tutkimuksen olevan pirstaleista, jolloin selkeää kokonaiskuvaa on mahdotonta saada. Hankkeessa haastatellut asiantuntijat totesivat, että olisi tärkeää saada riittävästi tutkimustietoa siitä, mitä avohuollossa tapahtuu ennen kuin lapsi huostaanotetaan. Tämä nähtiin tärkeäksi, jotta huostaanotto ei jäisi muusta lastensuojeluprosessista erilliseksi toimenpiteeksi. Muita kodin ulkopuolelle sijoittamiseen ja huostaanottoihin liittyviä aihepiirejä, joista arvioitiin tarvittavan tutkimusta, olivat esimerkiksi huostaanottojen syyt, sijoitettujen lasten ja vanhempien näkemykset sijoituksesta sekä huostaanoton lopettaminen. Perustietoja todettiin puuttuvan niin erilaisista asiakasryhmistä, toimintakäytännöistä kuin lastensuojelun asiakasprosessistakin. (Pekkarinen 2011, 59–64, 73–74.)

Arviointi- ja vaikuttavuustiedon tuottamista on pidetty keskeisenä tarpeena lastensuojelun saralla (Pekkarinen 2011, 72). Pösö (2007, 79–80) on osuvasti kysynyt, miten on mahdollista, ettei lasten suojeluun ja hyvinvoinnin turvaamiseen pyrkivässä lastensuojelussa tiedetä mitä se kohteilleen tekee, ja miten ja missä asioissa se onnistuu. Erityisen kyseenalaiseksi tiedon puute on noussut niiden vuosien aikana, joina lastensuojelun asiakasmäärät kasvoivat merkittävästi, ja kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten lukumäärä on kansainvälisesti vertailtaessa suuri. Lastensuojelun sijaishuollon kohdalla kysymys on tärkeä, koska se on suomalaisessa yhteiskunnassa erityinen ja yksittäisiin lapsiin ja heidän perheisiinsä vahvasti vaikuttava interventio. Myös se, että tutkimustulokset (ks. esim. Levin 1998; Kalland ym. 2001; Heino & Johnson 2010; Manninen 2013) osoittavat usean lapsen kohtaavan monenlaisia ongelmia aikuisena sijoituksesta huolimatta, edellyttää lisää tietoa niin sijoituksen syistä kuin siitä mikä kodin ulkopuolelle sijoittamisen vaikuttavuus on (Hiilamo & Kangas 2010, 489). Sijaishuoltoon sijoittamisen syiden tutkiminen ei suoraan tarjoa tietoa palveluiden vaikuttavuudesta. On kuitenkin arvioitu, että kun tieto ja ymmärrys sijoitussyistä kasvavat, antavat ne mahdollisuuden kehittää

palveluita ja yhteiskunnallisia olosuhteita siten, että sijoitusten taustalla olevat tekijät vähenevät (Kitinoja 2005, 98; Andersen 2010, 219–220; Ejrnaes ym. 2011, 41–43; Heino ym. 2016; Rajala ym. 2016, 35).

3.1 Kodin ulkopuolelle sijoittamista käsittelevien tutkimusten jaottelua

Susanna Helavirta, Riitta Laakso ja Tarja Pösö (2014) ovat todenneet suomalaisen, huostaanottoa käsittelevän tutkimuksen jakautuvan teemallisesti kolmeen osaan. Jaottelu mukailee sijoitusprosessin kulkua alkaen sijoituspäätöksestä, edeten sijoitukseen ja päättyen sijoituksen jälkeiseen ajanjaksoon. Ensimmäinen tutkimusten ryhmä käsittelee huostaanottoa päätöksenä. Tutkijan ollessa kiinnostunut huostaanotosta päätöksenä ovat hänen tutkimuskohteenaan syyt, jotka ovat johtaneet huostaanottoon. Vaihtoehtoisesti tutkija voi kiinnittää huomionsa erityisesti siihen, millä tavalla päätöksiä tekevät ja kirjoittavat ammattilaiset ovat argumentoineet ja määrittäneet huostaanoton tarpeen. Tyypillinen aineisto huostaanottoa päätöksenä käsittelevissä tutkimuksissa ovat erilaiset asiakirjat. (Helavirta ym. 2014, 290–291.)

Toisessa ryhmässä, jossa käsitellään sijoituksen aikaa, on tarkasteltu esimerkiksi huostaanotettujen lasten kokemuksia, kuvattu huostassa olon aikaista arkea ja käsitelty lasten elämässä läsnä olevia suojaavia ja riskitekijöitä. Osassa tutkimuksissa äänen ovat saaneet huostaanotetut lapset, toisissa heidän vanhempansa ja osassa taas sosiaalityöntekijät tai sijaishuollon toimijat. Huostaanottoa on tutkittu esimerkiksi etnografisella otteella sekä haastatteleamalla lapsia. Kolmannessa tutkimusten ryhmässä, jossa on keskitytty aikaan huostaanoton jälkeen, on tarkasteltu mitä kodin ulkopuolelle sijoitetuille nuorille kuuluu, ja miten heidän elämänsä on huostaanoton jälkeen sujunut. Niissä on keskitytty nuorten elämäntilanteiden tarkasteluun heidän ollessaan jo täysi-ikäisiä. (Helavirta ym. 2014, 291–293.)

Heikki Hiilamo (2009, 180) puolestaan on todennut, että tutkijalla on käytössään kaksi mahdollista aineistollista lähestymistapaa, kun hän haluaa tarkastella sitä, miksi lapsi sijoitetaan kodin ulkopuolelle. Lähestymistavoista toinen on Helavirran, Laakson ja Pösön (2014) mainitsema, huostaanotto päätöksenä -teemaisille tutkimuksille tyypillinen tapa tarkastella sosiaalityöntekijöiden kirjoittamia asiakirjoja. Toiseksi aineistovaihtoehdoksi Hiilamo (2009, 180) nostaa lasta ja hänen elinolojaan koskevien rekisteritietojen hyödyntämisen. Eronen (2007, 29) taas on määrittänyt yhdeksi lastensuojelun sijaishuoltoa käsittelevän tutkimuksen osa-alueeksi tarkastelut, joissa keskitytään lasten elämäntilanteiden tutkimiseen riskien ja suojaavien teki-

jöiden näkökulmasta. Tulkitsen Hiilamon (2009) rekisteritietoja aineistona hyödyntävän tutkimuksen ja Erosen (2007) riskejä ja suojaavia tekijöitä esiin nostavat tutkimukset saman sisältöiseksi. Nimitän näitä usein rekisteritietoihin nojaavia tilastollisia tutkimuksia riskitutkimuksiksi.

Riskitutkimukset sijoitussyiden kuvaajina

Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten suojaavia ja riskitekijöitä käsittelevissä tutkimuksissa pyritään tunnistamaan asiat, jotka ennustavat ja selittävät lapsen päätymistä sijaishuoltoon. Tutkimusten tarkoituksena on tarkastella, mitkä tekijät lapseen, hänen vanhempiansa tai elinympäristöönsä liittyen ovat yhteydessä kodin ulkopuolelle sijoittamiseen. Lisäksi tavoitteena on ymmärtää mekanismia, joka johtaa lapsen sijoittamiseen kodin ulkopuolelle. (Andersen 2010, 219–220.) Suojaaviin ja riskitekijöihin keskittyvissä tutkimuksissa hyödynnetään laajoja aineistoja, joissa verrataan kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja heidän perheidensä tilannetta väestön tilanteeseen yleisesti. Sen lisäksi, että tutkimuksissa tarkastellaan, mitkä tekijät ovat yleisempiä kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten, heidän perheidensä ja elinympäristönsä kohdalla, pyritään niissä tunnistamaan, mitkä asiat ovat riskejä, jotka ovat voimakkaimmin yhteydessä sijoitukseen. (Ejrnæs ym. 2011; Kestilä ym. 2012a, 34, 40.)

Riskitutkimusten tarkoituksena on tuottaa tietoa hallinnon ja politiikan toimijoille, jotta he voivat pyrkiä luomaan sellaisia yhteiskunnallisia olosuhteita ja palveluita, joiden myötä lasten sijoitusten taustalla olevat syyt vähenisivät. Toisaalta tarkoituksena on tarjota asiakastyötä tekeville sosiaalityöntekijöille tutkimuksellista tietoa keskeisistä riskitekijöistä, ohjata heitä havaitsemaan asiakaslasten ja heidän perheissään läsnä olevia riskitekijöitä ja mahdollistaa avun tarjoaminen riskien vähentämiseksi. (Andersen 2010, 219–220; Ejrnæs ym. 2011, 24, 41–43.)

Määrälliset ja tilastomenetelmiin nojautuvat riskitutkimukset toteutetaan usein eri rekistereiden sisältämiä tietoja hyödyntäen ja yhdistellen. Parhaimmillaan tutkimuksissa on voitu koota aineistoa lukuisista kansallisista rekistereistä koskien kaikkia tiettyä vuonna syntyneitä lapsia ja heidän perheitään. Suomessa on esimerkiksi tutkittu vuonna 1987 syntyneiden ikäluokkaa niin, että tietoja on kerätty jo ennen heidän syntymäänsä raskauden alusta siihen saakka, kunnes he ovat täyttäneet 21 vuotta. Aineiston perusteella on tutkittu kodin ulkopuolelle sijoittamisen riskitekijöitä, ja sitä, miten kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret ovat selvinneet elämässään nuorina aikuisina sijoituksen päätyttyä. (ks. esim. Kestilä ym. 2012a, 34, 38; Kestilä ym. 2012b.)

Suomessa tämän kaltaiset laajat rekisteritutkimukset ovat olleet hyvin harvinaisia. Aiemmin mainittua koko vuonna 1987 syntyneiden ikäluokkaa koskevaa tutkimusta edeltää vain muutama tutkimus, joissa on tarkasteltu sijoitettuihin lapsiin, heidän perheisiinsä ja elinympäristöönsä liittyviä tekijöitä, ja käytetty verrokkiryhmänä saman ikäluokan lapsia, joita ei ole sijoitettu kodin ulkopuolelle (Kalland ym. 2001; Kalland ym. 2006; Hiilamo 2009; Hiilamo & Kangas 2010). Mirjam Kalland ja kumppanit (2006) tarkastelivat tutkimuksessaan, mitkä tekijät huostaanotettujen lasten terveydessä vastasyntyneinä ja äidin taustatekijöissä ovat sellaisia, jotka ovat tyypillisempiä huostaanotetuille lapsille kuin väestölle muutoin. Hiilamo (2009) puolestaan tarkasteli, mitkä riskitekijät ovat yhteydessä kodin ulkopuolelle sijoittamiseen, ja mitkä tekijät voisivat selittää sen, että lasten sijoitukset kodin ulkopuolelle lisääntyivät 1990-luvun lopussa ja 2000-luvun alkupuolella. Hiilamon ja Kankaan (2010) tutkimus taas erotteli tekijöitä, jotka vaikuttavat siihen, että sijoitettujen lasten osuus lapsiväestöstä vaihtelee eri ajanjaksoina ja suurimpien kuntien välillä.

Yhdeksi keskeiseksi syyksi rekisteritietoja aineistona hyödyntävien tutkimusten vähyteen on nimetty se, ettei sopivia, laajoja rekistereitä ole valmiiksi saatavilla. Kodin ulkopuolelle sijoitettuihin lapsiin ja heidän vanhempiinsa liittyviä tietoja on koottava useiden toimijoiden ylläpitämistä rekistereistä. Eri rekistereiden tietojen yhdistämiseen liittyy eettinen kysymys siitä, miten varmistetaan lasten ja heidän vanhempiensa tietosuojatilanteessa, jossa yhdistetään arkaluonteista ja yksityistä tietosisältöä. Erilaisten tietojen keräämisen kentältä on todettu olevan työlästä, aikaa vievää ja haasteena on se, että kerätty aineisto jää vain yksittäisen tutkimuksen aineistoksi. (Hiilamo 2009, 180; Hiilamo & Kangas 2010, 488–489; Kestilä ym. 2012a, 35, 38; Sipilä & Österbacka 2013, 57; Rajala ym. 2016, 40.)

Rekisteritutkimuksen yhtenä pulmana on pidetty sitä, että vaikka rekistereistä on löydettävissä paljon tietoa kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista ja heidän vanhemmistaan, on edelleen olemassa tietoa, joka ei kerry rekistereihin. Tällainen ilmiö on vanhempien välinen väkivalta. Myöskään vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmien löytyminen rekistereistä ei ole yksinkertaista, vaikka niitä rekisteröidäänkin. Vanhempien alkoholin käyttö on löydettävissä rekistereistä vasta silloin, kun hänelle on tehty päihdediagnoosi. Se, että päihdeiden käyttöä koskevien rekistereiden ulkopuolelle jäävät ne vanhemmat, joilla päihdediagnoosia ei ole, tarkoittaa, ettei selkeää kuvaa vanhempien päihdeiden käytöstä ja sen yhteydestä lapsen sijoittamiseen kodin ulkopuolelle ole mahdollistakaan hahmottaa. (Ejrnæs ym. 2011, 42; Kestilä ym. 2012a, 49–50.) Raskaana olevien naisten kohdalla on pidetty hyvin todennäköisenä, ettei tietoa heidän

alkoholin tai huumeiden käytöstään ole aina löydettävissä rekistereistä, mikä vaikeuttaa asian tutkimista jälkikäteen (Kalland ym. 2006, 1044). Rekisteritutkimusten haasteena ovat lisäksi mahdolliset rekisteriin kirjauksia tekevien tahojen väliset erot siinä, mitä ja miten asioita rekisteriin kirjataan. Eroja voi olla esimerkiksi kuntien kirjaustavoissa tai tulkinnat voivat muuttua vuosien varrella niin, ettei keskenään verrannollista pitkäkestoista tietoa ole rekistereistä saatavilla, vaikka kirjaukset olisivatkin olemassa. Rekisteritutkimuksen tekemistä vaikeuttavat tulkintojen lisäksi myös niissä olevat puutteet. (Hiilamo 2009, 180.)

Vaikka rekisteritutkimuksissa voidaan tuoda laajan materiaalin perusteella esiin tekijöitä, jotka ovat tyypillisempiä kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten kohdalla kuin väestössä yleisesti, on tutkijoiden välillä erilaisia näkemyksiä siitä, mitkä tekijät todella ennustavat sijoituksen todennäköisyyttä (ks. esim. Christiansen & Anderssen 2010, 32; Parton ym. 1997). Esimerkiksi yksinhuoltajuuden tai äidin teini-ikäisyyden on havaittu olevan sijoituksen riskitekijöitä, mutta tämä ei tarkoita sitä, että kaikki lapset, jotka elävät yhden vanhemman perheessä tai joiden äiti on ollut teini-ikäinen hänen syntyessään, tulisivat sijoitetuksi kodin ulkopuolelle. Sen sijaan suurin osa näistä lapsista elää lapsuutensa ilman kodin ulkopuolista sijoitusta. (ks. esim. Bebbington & Miles 1989; Franzén ym. 2008, 1049; Ejrnæs ym. 2011, 24.) Haasteena onkin, miten voitaisiin erottaa ne lapset, joiden kohdalla keskeisiksi havaitut riskit johtavat sijoitukseen. Toinen keskeinen kysymys on se, mitkä tekijät erottavat heidät samat riskit elämässään kohtaavista lapsista, joita ei kuitenkaan sijoiteta kodin ulkopuolelle (Kalland ym. 2006, 1045).

Kish Bhatti-Sinclair ja Charles Sutcliffe (2012) korostavat jokaisen kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen tilanteen olevan erityinen. He pohtivat kodin ulkopuoliseen sijoitukseen johtaneiden syiden olevan usein niin moninaisia ja yksilöllisiä, että on mahdollista, ettei sijoitussyitä laajasti selittävän mallin luominen ole mahdollista. Selitysmallin luomista haastaa Bhatti-Sinclairin ja Sutcliffen mukaan myös se, etteivät sijoituspäätökset ole yhdenmukaisia, vaan niissä on paljon keskinäisiä eroja. (Bhatti-Sinclair & Sutcliffe 2012, 346–347, 353–357.)

Suojaavia ja riskitekijöitä käsittelevissä tutkimuksissa päädytään usein tarkastelemaan keskiarvoja, jolloin lasten taustoihin ja elämäntilanteisiin liittyvät suuretkin yksilölliset erot ja eri tekijöiden keskinäiset vaikutukset eivät nouse välttämättä lainkaan esiin. Laajat määrälliset tutkimukset tarjoavat tietoa, joka mahdollistaa yleiskuvan saamisen. Sen rinnalle tarvitaan kuitenkin

kin laadullista tutkimusta, jossa on mahdollista tarkastella yksittäisten lasten yksilöllisiä polkuja ja kuvata sitä, miksi esimerkiksi samankaltaiset sijoitussyyt johtavat lasten erilaisiin elämäntilanteisiin heidän aikuistuttuaan. (Jahnukainen 2004, 294.)

Asiakirjoihin perustuvat tutkimukset ja sijoitussyiden tutkiminen

Suomessa määrällisiä tutkimuksia tavallisempaa on, että syitä lasten sijoittamiseen kodin ulkopuolelle tarkastellaan laadullisen tutkimuksen menetelmin. Tällöin lähtökohtana eivät ole rekisteritutkimuksen tapaan järjestelmiin kirjatut faktatiedoksi määrittäneet asiat, vaan aineisto on ollut pääasiallisesti sosiaalityöntekijöiden tuottamaa tietoa. (Hiilamo & Kangas 2010, 488.)

Sijoitussyitä tarkasteltaessa on keskitytty erityisesti huostaanottoon johtaneisiin syihin ja perusteluihin (ks. esim. Kähkönen 1994; Myllärniemi 2006; Hiitola 2008, Kataja 2012; Eronen 2013). Huostaanottopäätösten valintaa tarkastelun kohteeksi on perusteltu sillä, että kyse on lastensuojelun vahvimasta yksityisyyteen puuttuvasta toimenpiteestä. Usein tutkimuksellinen katse on kohdistunut erityisesti vastentahtoisiin huostaanottoihin. (ks. esim. Kajava 1997; Saarama 2002; Hiitola & Heinonen 2009; Kuula & Marttunen 2009; de Godzinsky 2012; 2014.) Tämä on erityistä, koska tilastotiedoista käy ilmi se, että valtaosa kaikista huostaanotoista tehdään suostumuksella, ja esimerkiksi vuonna 2015 hieman alle neljännes huostaanotoista oli vastentahtoisia (Lastensuojelu 2015, 7). Moni sijoitus jääkin tutkimusten ulkopuolelle.

Osassa tutkimusta määrittää sijaishuolto paikka (esim. Pösö 1993; Kekoni 2004; Pösö 2004; Kitinoja 2005). Koulukodit ovat sijaishuolto paikoista se, joka on usein herättänyt tutkimuksellista mielenkiintoa. Tämä liittyy siihen, että ne ovat usein lastensuojelun erityispalveluista viimesijaisin kaikkein vaikeahoitoisimpien lasten sijaishuolto paikka. Koulukotien viimesijaisuudesta huolimatta nuoria ei aina ole sijoitettu niihin huostaanotettuina, vaan he ovat voineet saapua koulukotiin myös kevyemmällä sijoituspäätöksellä, joten osassa koulukotiin keskittyvissä tutkimuksissa on tarkasteltu myös muita kuin huostaanottopäätöksiä. (Pösö 2004, 48.)

Tästä huolimatta on todettavissa, etteivät avohuollon tukitoimenpiteenä tapahtuva sijoitus kodin ulkopuolelle tai kiireellinen sijoitus ole olleet samaan tapaan tutkimuksellisen tarkastelun kohteena kuin huostaanotto. Erityistä tämä on suhteessa siihen, että kiireellisten sijoitusten lukumäärä on kasvanut Suomessa 1990-luvun alusta vuosi toisensa jälkeen aina vuoteen 2014 saakka (Ahlgren-Leinvuo ym. 2015, 16; Lastensuojelu 2015, 3). Kiireelliset sijoitukset ovat

olleet tutkimusaiheena lähinnä pro gradu -tutkielmissa (ks. esim. Koivula-Pukkila 2010; Mäkynen 2012; Kollanus 2013). Pro gradu -tutkielmien lisäksi kiireellisesti sijoitettujen lasten tilanteet ovat olleet kiinnostuksen kohteena huostaanottojen ja avohuollon sijoitusten rinnalla Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen koordinoimassa HuosTa-hankkeessa (Heino ym. 2016, 41).

Kaikissa sijoitussyitä tuloksissaan esiin tuovissa tutkimuksissa ei ole ensisijaisesti paneuduttu juuri sijoitussyiden tutkimiseen, vaan niissä on voitu keskittyä esimerkiksi lapsen etuun huostaanottotilanteessa (Kajava 1997), lastensuojelun asiakasperheen ja sosiaalitoimen yhteistyöhön huostaanottotilanteessa (Kähkönen 1994) tai sen arvioimiseen, millä tavalla muuttunut lastensuojelulaki on toteutunut käytännössä (de Godzinsky 2012). Sijoituksen taustalla olevat tekijät tai lapsen ja perheen elämäntilanteet nousevat kuitenkin näiden tutkimusten tuloksissa niin selvästi esiin, että ne täydentävät suoranaisesti sijoitussyihin keskittyvien tutkimusten kuvaa.

Laadullisissa tutkimuksissa käytetään usein asiakirjoja ainoana aineistona (esim. Saurama 2002, Kitinoja 2005; Hiitola & Heinonen 2009; Pekkarinen 2010; Kataja 2012). Toisena vaihtoehtona on ollut kerätä asiakirjojen lisäksi muunlaista aineistoa täydentämään kokonaiskuvaa. Annina Myllärniemi (2006) tutki sijoitusten kriteereitä ja lastensuojelun tilaa pääkaupunkiseudulla käyttäen aineistonaan sosiaalityöntekijöiden valmistelemia huostaanottoa koskevia päätösasiakirjoja sekä sosiaalityöntekijöille ja johtaville sosiaalityöntekijöille tehtyä kyselyä. Virve-Maria de Godzinskyn (2012) huostaanottomenettelyä käsittelevässä tutkimuksessa taas aineistona olivat huostaanottoa koskevien hakemuksien ja hallinto-oikeuden päätösratkaisun lisäksi hallinto-oikeuskäsittelyyn osallistuneiden toimijoiden ja neljän perheen haastattelut. Näiden lisäksi de Godzinsky havainnoi suullisia käsittelyjä. Johanna Korpisen (2008) tutkimusaineisto rakentui hänen tekemistään havainnoista hallinto-oikeuksien lastensuojeluasioita käsittelevissä suullisissa käsittelyissä.

Aina sijoitussyitä tutkittaessa asiakirjoja ei ole käytetty lainkaan. Johanna Hiitola (2008) tarkasteli Tampereen seudulla huostaanotettujen lasten ja heidän perheidensä tilanteita huostaanottohetkellä ja sen jälkeen yksinomaan tekemällä kyselyn sosiaalityöntekijöille. Tutkimuksessa on arvioitu, että aihepiiristä motivoituneiden sosiaalityöntekijöiden avulla saatiin kokoon laaja kokonaisaineisto, jossa on ainutlaatuista, lapsikohtaista tietoa. Myös HuosTa-hankkeessa aineistoa kerättiin sosiaalityöntekijöiden täyttämän lapsikohtaisen lomakkeen avulla. Tiedonkeruun haasteeksi havaittiin se, että lasten vastuusosiaalityöntekijät vaihtuivat usein, minkä lisäksi

lastensuojelutyön kuormitus ja asiakkaiden suuri määrä vaikeuttivat tiedon keräämistä. (Heino ym. 2016, 43–44, 108.) Näen HuosTa-hankkeen (Heino ym. 2016) ja sitä edeltävien pilottitutkimusten (Heino 2007; Hiitola 2008) olevan kolmas vaihtoehto tutkia sijoitusten syitä ja niiden taustalla olevia tekijöitä. Kyse ei ole virallisiin rekistereihin kirjatusta tiedosta muttei myöskään sijoituspäätöksiin tallennetuista asioista. Sen on nimetty olevan sosiaalityöntekijöiden ammatillista ja institutionaalista tietoa (Heino ym. 2016, 35).

3.2 Sijoituksen syitä

3.2.1 Sotkuiset ja vaikeaselkoiset ongelmat

Pösön (2005, 4–5) mukaan lastensuojelussa ollaan usein tekemisissä ilkeiden ongelmien kanssa. Niille on tyypillistä epämääräisyys ja muuttuvuus. Tämän vuoksi on vaikeaa määrittää, mistä niissä on kyse tai mitä niille pitäisi tehdä. Ilkeiden ongelmien kohdalla on useimmiten mahdotonta osoittaa, mistä tai milloin ne ovat alkaneet tai kuvata selkeästi niiden sisältöä ja olemusta. John Devaney (2004) puolestaan on kuvannut lastensuojelutyössä käsiteltävien ongelmien olevan sotkuisia. Sotkuisiksi ongelmat Devaneyn mukaan tekee se, ettei niitä ole helppoa määrittää tai jakaa selkeärajaisiin osiin. Lastensuojelussa ongelmat eivät ole lineaarisia, ja niitä on samanaikaisesti useita. Eri ongelmien vaikutuksia toisiinsa ja niiden yhteisvaikutuksia on mahdotonta kuvata yksiselitteisesti. Tämän vuoksi lastensuojelutyössä on vaikeaa tietää, millä panoksella ja kenen ongelmiin tulisi puuttua. Varmoja joka tilanteessa toimivia ratkaisuja ei ole olemassa. (Devaney 2004, 35–36.)

Myös tutkimuksissa, jotka käsittelevät lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syitä tai sen taustalla olevia tekijöitä, tulevat kiistatta esiin lastensuojelulle tyypilliset ilkeät ja sotkuiset ongelmat. Huostaanottoja tutkittaessa on havaittu, ettei kodin ulkopuolisen sijoituksen takana näytä olevan yhtä ainoaa tekijää, vaan pääsääntöisesti syitä on useampia. Ongelmat voivat olla päällekkäisiä ja esiintyä samaan aikaan. Tutkimuksissa on myös todettu, että useimmiten juuri ennen huostaanottoa ei ole yksittäistä tapahtumaa tai asiaa, joka olisi nostettavissa huostaanoton syyksi ja perusteeksi. Tyypillisempää on se, että tapahtumia ja asioita on useampia, ja ne sijoituvat pidemmälle aikavälille kuin juuri ennen sijoitusta tapahtuneeksi. (ks. esim. Kähkönen 1994, 93; Kajava 1997; Myllärniemi 2006, 66–67; Heino 2007; Hiitola 2008; Hiitola & Heino 2009, 48; Christiansen & Anderssen 2010, 33–34; de Godzinsky 2012, 58.)

Lasten sijoitusten, erityisesti huostaanottojen, taustalla olevien ongelmien moninaisuus ja niiden kasautuneisuus liittynevät myös siihen, etteivät sosiaalityöntekijät esitä sijoituksia koskien selkeitä tai yksiselitteisiä ongelmakuvauksia, vaan ne ovat monikerroksisia. Korpinen (2008, 136–138) havaitsi hallinto-oikeuksien suullisia käsittelyjä koskevassa tutkimuksessa, ettei tapahtumaa tai ilmiötä tulkittu samalla tavoin vuodesta toiseen, vaan tulkinta saattoi muuttua. Lastensuojelutyössä ongelmien määrittelyt eivät olekaan lukittuja, vaan niiden on havaittu muuttuvan määrittelijän ja tilanteen mukaan. Jossakin hetkessä lapsen tilanne voidaan tulkita ongelmalliseksi, mutta se ei edellytä sijoitusta, kun taas myöhemmin samankaltainen tilanne voi tulla tulkituksi sijoitukseen johtavaksi ongelmaksi. (Kataja 2012, 160; ks. myös Skivenes 2010.) Lastensuojelutyön rakentuminen tulkintojen varaan johtaa ajoittain toteamukseen siitä, että esimerkiksi huostaanotot rakentuvat oletusten ja sattumanvaraisuuksien varaan (esim. Pösö 1993, 9–10; Roos 2002, 6; Bolton & Lennigns 2010, 1300).

Lastensuojelullisille sijoituksille on ominaista se, ettei kokenutkaan sosiaalityöntekijä kohtaa työurallaan täsmälleen samankaltaisia tilanteita, vaan jokaisen lapsen suojaavat ja riskitekijät vaihtelevat. Se, ettei ole olemassa luetteloita, joiden kohtien täytyessä lapsi sijoitetaan kodin ulkopuolelle, edellyttää sosiaalityöntekijältä kokonaisvaltaista arviointia ja keskittymistä jokaisen lapsen tilanteeseen sijoituksen tarvetta tulkittaessa. Raija Huhtanen (2016, 38–39) on todennut lastensuojelulain sisältämien huostaanottoa raamittavien edellytysten olevan väljät ja arvostuksenvaraiset. Koska lastensuojelutyötä ohjaava laki ei tarjoa sosiaalityöntekijälle selkeitä malleja huostaanoton edellytyksille, on sijoituksen tarvetta arvioivan työntekijän nojattava itsenäiseen ja tapauskohtaiseen harkintaan (Berrick ym. 2015, 374–375).

Ongelmien moninaisuus, päällekkäisyys, niiden tulkinnallisuus ja lastensuojelulle ominainen tapauskohtainen harkinta näkyvät myös sijoituksia koskevissa asiakirjoissa. Kritiikkiä on kohdistettu esimerkiksi siihen, että huostaanottoa koskevat hakemusasiakirjat ovat epämääräisiä erityisesti sijoituksen perusteiden ja perheen tilanteen tulkinnan suhteen. Sijoituksia kuvaavia syitä ei aina yksilöidä, mikä saa aikaa sen, että kuvaukset jäävät yleisiksi ja ovat tämän vuoksi tulkinnanvaraisia. Lopputuloksena on tällöin se, etteivät sosiaalityöntekijän tekemät ratkaisut tule asiakirjoissa riittävän selkeästi perustelluiksi. (Hiitola & Heinonen 2009, 60–62; de Godzinsky 2012, 120–121; Kuokka & Pösö 2016, 66–67.) de Godzinsky (2014, 33) on lisäksi todennut, että aina päätöksiin kirjatut perustelut eivät vastaa todellisia perusteluja, jolloin voidaan puhua fasadiperusteluista. De Godzinsky kirjoittaa siitä, että ulkopuolisen tarkkailijan on vaikeaa erottaa, ovatko kirjatut perustelut todellisia vai fasadia. Juridisesti keskeistä on se, että

päätöstekstissä todetut perustelut ovat olemassa ja hyväksyttäviä syitä sijoitukseen. Käytännössä fasadiperusteluiden olemassa olon mahdollisuus herättää kysymyksen siitä, ovatko asia-
kirjoihin kirjatut syyt aina ainoat sijoitukseen johtaneet tekijät.

3.2.2 Rajoja rikkovat nuoret

Vaikka tutkijat lähes yhteen ääneen kuvaavatkin sijoitustilanteiden ja -syiden olevan vaikeasti hahmotettavia, tarjoavat tutkimustulokset hyvin samankaltaisia syitä sille, miksi lapsia sijoitetaan kodin ulkopuolelle. Tutkimustulokset maasta riippumatta osoittavat, että teini-ikäisinä kodin ulkopuolelle sijoitettujen ja heitä nuorempien lasten sijoitussyyt eroavat usein toisistaan. Pienempien lasten kohdalla sijoitussyyt liittyvät useimmiten heidän vanhempiensa elämässä läsnä oleviin ongelmiin, jotka vaikuttavat vanhempien kykyyn huolehtia lapsesta ja tämän hyvinvoinnista. Teini-ikäisinä sijoitettujen kohdalla syinä ei mainita niinkään perheeseen tai vanhemmuuteen liittyviä tekijöitä, vaan perusteluissa nuori määräytyy ongelmalliseksi tai oireilevaksi. Tällöin nuoren oma toiminta tai häneen liittyvät tekijät ovat niitä, jotka aiheuttavat sijoituksen tarpeen. Kyse on usein ollut nuoren mielenterveyden ongelmista, päihteiden käytöstä, kouluongelmista tai yleisemmin nuoren ongelmalliseksi määrittyneestä käytöksestä. (Kivinen & Heinonen 1990; Vinnerljung ym. 2001, Delfabbro ym. 2002; Kitinoja 2005; Myllärniemi 2006; Franzén ym. 2008; Lindqvist 2011; de Godzinsky 2012; Kataja 2012; Heino ym. 2016.) Nuoria koskeva lastensuojelun huoli on kiinnittynyt eri aikoina eri asioihin, mikä on myös nähtävissä huostaanotoista esitetyissä perusteluissa (Saurama 2002; Pösö 2004, 53–54). Pekkari-
nen (2010) puolestaan kuvaa lasten positoiden muuttumista vuosien varrella osana sosiaalityön käytäntöjä.

Kati Kataja (2012) löysi huostaanotettuja lapsia käsittelevästä aineistostaan kuusi erilaista huostaanottotyyppiä. Huostaanottotyypit muodostavat jatkumon, jonka toisessa päässä ovat sijoitukset, joiden syyt liittyivät yksinomaan kodin olosuhteisiin. Toisessa päässä taas ovat ne huostaanotot, joiden syyt liittyvät vain lapsen omaan käytökseen, eikä niissä mainittu lainkaan kodin olosuhteita. Lukumäärältään suurin ryhmä olivat lapset, joiden ongelmien nähtiin liittyvän vain kodin olosuhteisiin. Heidät Kataja nimesi olosuhteiden uhreiksi. Toisessa päässä jatkumoa olivat lapset, jotka Kataja on nimennyt ongelmanuoriksi. Heidän kohdallaan ongelmat liittyivät lastensuojeluasiakkuuden alussa ja huostaanotossa yksinomaan lapsen käytökseen. Näiden kahden jatkumon päissä olevien tyyppien lisäksi Kataja löysi aineistostaan ryhmän, jossa ongelmia oli sekä kodin olosuhteissa että lapsen käyttäytymisessä. Tämän ryhmän Kataja

jakoi neljään huostaanottotyyppiin, joista varhaisten oireilijoiden kohdalla sekä lastensuojeluasiakkuuden että huostaanoton syyt keskittyivät kodin olosuhteisiin. Kuormittuneiden lasten kohdalla taas lastensuojeluasiakkuuden alussa keskityttiin lapsen käyttäytymisen ongelmiin, mutta huostaanotossa painopiste oli muuttunut kodin olosuhteiden ongelmiin. Kuormittaviksi lapsiksi nimetyn huostaanottotyyppin kohdalla taas lastensuojeluasiakkuuden alkuvaiheessa kodin olosuhteet painoutuivat, mutta huostaanoton kohdalla lapsen käyttäytyminen on ollut asia, johon on keskitytty. Huostaanottotyypeistä vaikeahoitoisten lasten kohdalla painopiste on ollut nuoren käytöksen ongelmissa niin asiakkuuden alussa kuin huostaanottovaiheessa, mutta esiin on tuotu myös kodin olosuhteiden ongelmia. (Kataja 2012, 86–88.)

Vaikka Katajan (2012) tutkimusaineistossa olikin vain vähän teini-ikäisinä huostaanotettuja, nousi ikä esiin huostaanottotyyppien yhteydessä myös hänen tutkimuksessaan. Kun pienempien lasten kohdalla lasta tai hänen käytöstään ei nähdä lastensuojelutarpeen tai huostaanoton aiheuttajaksi, ei 15-vuotiaina huostaanotetuissa ollut enää ainoatakaan, jonka huostaanoton syy olisi liittynyt yksinomaan kodin olosuhteisiin. Lapset, joita Kataja nimitti olosuhteiden uhreiksi, olivat huostaanoton astuessa voimaan keskimäärin kolmevuotiaita, kun taas vaikeahoitoisiksi ja ongelmanuoriksi nimetyt olivat keskimäärin 14-vuotiaita tai hieman vanhempia.

Elaine Farmer (1996) puolestaan nimitti kaksi sijoitussyiltään eriävää ryhmää tyytymättömiksi teini-ikäisiksi ja suojeltaviksi pienemmiksi, pääosin alle 11-vuotiaiksi lapsiksi. Kuten Katajan (2012) tutkimuksessa, määrittyivät pienemmät lapset elinolosuhteiltaan ja vanhempiensa laiminlyönneiltä suojeltaviksi lapsiksi, kun taas teinikäisten kohdalla sijoitussyyksi määrittyi usein se, että he rikkoivat sääntöjä esimerkiksi laiminlyömällä koulunkäyntiä tai suhtautumalla välinpitämättömästi vanhempiensa asettamiin sääntöihin. Teini-ikäisten joukosta Farmer löysi myös nuoria, joiden käytöksen nähtiin määrittävän nuoren moraaliseksi vaaraksi, mutta tämä määrittäminen liitettiin yksinomaan tyttöihin. (Farmer 1996, 406–411.) Sekä Katajan (2012) että Farmerin (1996) esittelemissä jaotteluissa nuoremmat lapset määrittyivät olosuhteiden uhreiksi, kun taas nuoret kuvataan toimijoiksi, joilla on vaikutusta omaan tilanteeseensa. Nuoruuteen liittyy kyseenalaistamista ja jopa uhkaa lähiympäristölle ja yhteiskunnalle laajemminkin.

Anneke Meyer (2007, 87–92) kirjoittaa viattomuuden olevan vahva lapsuuteen liitetty yhteiskunnallinen diskurssi. Siinä lapsuuteen liitetään automattisesti viattomuus, joka saa samalla aikaan myös sen, että lapsi määrittyy heikoksi ja aikuisen suojelua tarvitseväksi. Se, että lapset ovat synnynnäisesti haavoittuvia ja viattomia, aiheuttaa sen, että he ovat jatkuvassa riskissä.

Meyerin mukaan kyseinen diskurssi ei kuitenkaan ole yksin voimassa, vaan sen rinnalla on havaittavissa näkemys lapsuuteen sisältyvästä pahuudesta ja lasten oikeuksista. Meyer kirjoittaa, että vaikka viattomuuden diskurssi elääkin vahvana, ja se liitetään lähes kyseenalaistamattomasti lapsuuteen, nousee esimerkiksi lapsuuteen liittyvä pahuus-diskurssi esiin lapsen tehdessä rikollisia tekoja. Tapa, jolla lapsista puhutaan, onkin riippuvainen siitä, mistä asiasta tai keskusteluympäristöstä on kyse.

Pekkarinen (2010, 170–171) on pohtinut, nähdäänkö 2000-luvun suomalaisessa lastensuojelussa norveja rikkova lapsi vaarallisena yksilönä sen sijaan, että hänet nähtäisiin suojelun kohteena, jolla on oikeuksia. Pekkarisen tulkinnan mukaan tämä voi olla osoitus lastensuojeluideologian muuttumisesta ja siitä, että tavoitteena on entistä enemmän suojella yhteisöä eikä niinkään yksittäistä nuorta. Esimerkiksi Katajan (2012) tutkimustulokset viittaavat siihen, että sijoitusten osalta lasten ja nuorten positiot määrittyvät tehdyissä sijoituspäätöksissä selvästi toisistaan eriäviksi niin, että nuoret tulevat tulkituiksi ainakin mahdollisesti vaarallisiksi tai pahantapaisiksi, kun taas lasten sijoitussyyt liittyvät heidän lähiympäristöönsä aiheuttaen lapsille suojelun tarvetta.

Lapsina ja teini-ikäisinä kodin ulkopuolelle sijoitettujen erot näkyvät myös heidän lastensuojelun asiakirjoissaan ja päätösteksteissään. Kun nuorempien lasten kohdalla sijoitusasiakirjoissa kuvataan heidän vanhempiansa elämäntilanteita ja -tapahtumia, ei teini-ikäisten nuorten kohdalla näistä asioista välttämättä ole lainkaan merkintöjä. Perheen tai kotiolojen sijaan nuorten asiakirjoissa keskitytään usein vain nuoreen ja hänen käytöksessään havaittuihin pulmiin esimerkiksi koulun suhteen. Tällöin kuvaukset vanhemmasta ja vanhemmuudesta voivat rajautua käsittelemään yksinomaan sitä, että vanhempi on voimaton, tai etteivät vanhempien nuorelle asettamat rajat ole riittävät. (Pösö 2004, 50–52; de Godzinsky 2012, 56; Kataja 2012, 111–112.)

Hiitolan (2015) viranomaistahojen vanhemmuutta tuottavaa tietoa käsittelevässä tutkimuksessa ongelmakategorioiden havaittiin olevan sukupuolittuneita. Väsymys ja kyvyttömyys ovat niitä piirteitä, jotka Hiitolan mukaan liitettiin äiteihin muttei juuri koskaan isiin. Erityisesti väsymys ja mielenterveysongelmat olivat vahvasti sukupuolittuneita. Hiitolan mukaan onkin tyypillistä, että äitiyttä määritetään suhteessa lapseen, kun taas isyyttä kuvataan viranomaismäärittelyssä suhteessa isän omiin ongelmiin. Vanhemmista puhumisen Hiitola nimeää sukupuolineutraaliksi kerrontatavaksi, jossa vanhemmista muodostetaan yksi toimija. Tällainen kuvaus on Hiitolan

havaintojen mukaan tyypillistä silloin, kun kyse oli ongelmallisten nuorten perheistä. Vanhemman uupumus sijoitussyynä on de Godzinskyn (2012, 61) mukaan moniulotteinen ilmiö, joka voi sisältää erilaisia tilanteita. Kyse voi de Godzinskyn mukaan olla vanhemmasta, joka on uupunut useammalla eri elämänalueellaan, tai hänen uupumuksensa voi tulla esiin niin, ettei hän jaksa asettaa lapselle rajoja.

Syitä kotiolosuhteiden tai vanhempien elämäntilanteiden vähäisiin kuvauksiin nuorten kohdalla voi löytää myös rekisteritutkimuksista. Yleinen havainto tutkimuksissa maasta riippumatta on ollut se, että kodin ulkopuolelle sijoitettujen teini-ikäisten ja heitä nuorempien lasten taustatekijät eroavat toisistaan (ks. esim. Delfabbro ym. 2002, 927–929; Franzén ym. 2008, 1054; Vinnerljung & Sallnäs 2008, 144; Lämsä 2009; Andersen & Fallesen 2010; Kestilä ym. 2012a, 47–48).

Rekisteritutkimuksissa on tehty mielenkiintoinen havainto siitä, että vanhempiin liittyvien riskitekijöiden merkitys vähenee mitä enemmän lapselle tulee ikävuosia. Kun pieninä kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten kohdalla vanhempien ominaisuuksilla on selkeä yhteys lapsen riskiin tulla sijoitetuksi kodin ulkopuolelle, on teini-ikäisinä sijoitettujen lasten kohdalla tilanne erilainen. Esimerkiksi alle kouluikäisinä sijoitettujen lasten kohdalla suuren osan lapsista äiti oli yksinhuoltaja, suurimmalla osalla äideistä oli vain perustason koulutus, ja vain pieni osa äideistä oli mukana työelämässä. Teini-ikäisten kohdalla taas äitien koulutustaso oli korkeampi, ja suuri osa heistä oli työelämässä. Teini-ikäisinä kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten on rekisteritutkimuksessa todettu olevan varsin heterogeeninen ryhmä taustatekijöidensä suhteen, kun taas nuorempina kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ovat sosiaalisesti yhtenäisempiä. Yhteiskunnallinen huono-osaisuus kasautuu erityisesti pienten lasten perheisiin. (Franzén ym. 2008; Andersen & Fallesen 2010; Kestilä 2012a; Heino ym. 2016.) Esimerkiksi suomalaislasten kohdalla perheeseen liittyvien tekijöiden merkityksen on todettu olevan suurinta lapsen ollessa alle 6-vuotias ja vähenevän sitten lapsen iän kasvaessa (Kestilä 2012a, 48). Vaikka teini-ikäisinä sijoitettujen nuorten onkin todettu olevan taustatekijöiltään moninainen ryhmä, havaittiin myös heidän vanhempiensa toimeentuloturva- ja työkyvyttömyysetuuksien käytön eroavan selvästi vertailuväestöstä. He esimerkiksi elävät keskimääräistä useammin etuuksien varassa ja ovat useammin työmarkkinoiden ulkopuolella. (Saarikallio-Torp ym. 2010, 257–260.)

Vaikka teini-ikäisinä sijoitettujen nuorten vanhemmista tai heidän elämäänsä liittyvistä ongelmista ei juurikaan näy merkintöjä asiakirjoissa, eivät vanhemmat ole täysin kadonneet nuorten

sijoituspäätösten perusteluista. Myllärniemi (2006, 104–105) havaitsi teini-ikäisten sijoituskynnyksen olevan matalampi kuin nuoremmilla lapsilla. Sijoituskynnyksen yhdeksi keskeiseksi mataloittajaksi Myllärniemi nimesi vanhempien toiveen nuoren sijoituksesta. Tämä tapahtui Myllärniemen tutkimusaineistossa enemmän kuin joka toisen nuoren kohdalla ja sai aikaan sen, että nuorten sijoitukset tapahtuivat nopeammin ja suppeammin kuvauksin kuin nuoremmilla lapsilla.

Nuorten näkyvät ja kuuluvat ongelmat sijoitussyinä

Koulu- ja opiskeluongelmien on todettu olevan tavallisia lastensuojelun avohuollossa asiakkaana olevilla lapsilla sekä erityisen yleisiä huostaanottotilanteissa (Pösö 1993, 168; Kitinoja 2005, 160–161, 210–213; Myllärniemi 2006; Heino 2007, 59; Hiitola 2008, 31; Kuula & Marttunen 2009, 13; Kataja 2012, 82; de Godzinsky 2014, 56). Esimerkiksi Heinin, Hyryn, Ikäheimon, Kurosen ja Rajalan (2016, 73) tutkimuksessa havaittu suurin yksittäinen sijoituksen taustatekijä liittyi juuri kouluvaikeuksiin. Opiskeluun liittyviä ongelmia arvioitiin olevan paljon 70 prosentilla teini-ikäisistä. Myös koulukotiin sijoitetut nuoret ovat itse arvioineet koulunkäyntivaikeudet yleisimmäksi sijoituksensa syyksi (Lehto-Salo ym. 2002, 20). Kouluongelmat pitävät sisällään tyypillisimmin koulupoissaolot, keskeytyneen koulunkäynnin sekä käyttäytymiseen liittyviä ongelmia (Kitinoja 2005, 211). Alle 18-vuotiaiden elämässä opiskelu on keskeisiä elementti, eivätkä esimerkiksi työelämään liittyvät ongelmat nouse tutkimuksissa esiin (ks. esim. Heino ym. 2016, 73).

Nuorten päihteiden käyttö on yksi usein mainituista sijoitussyistä teini-ikäisten kohdalla. Esimerkiksi Myllärniemen (2006) tutkimuksessa nuorista lähes 40 prosentin kohdalla mainittiin nuoren päihteiden käyttöön liittyvä ongelma sijoituksen perusteluna. Samoin Pirkko Lehto-Salo (2011, 56–57) totesi 40 prosentin koulukotiin sijoitetuista nuorista käyttäneen jo pitkään runsaasti päihteitä. Heino ja muut (2016, 72) puolestaan yllättyivät siitä, että heidän tutkimuskyselynsä vastanneet sosiaalityöntekijät nimesivät alkoholin tai huumeiden käytön sijoituksen syyksi niin harvoin. Tutkimuksen yli 13-vuotiaista nuorista joka neljännen kohdalla ilmeni sosiaalityöntekijöiden mukaan paljon alkoholin käyttöä. Huumeiden käyttöä arvioitiin olevan paljon lähes yhtä suuren (23 %) osan nuorista kohdalla. Myös Johanna Hiitolan ja Hanna Heinosen (2009, 52) tutkimuksessa lapsen päihteiden käyttö mainittiin hieman alle neljäsosassa päätöksistä. Pösön (2004, 50; ks. myös Lehto-Salo ym. 2002, 22; Kitinoja 2005, 213–215) tutkimuksessa päihdeongelmat olivat koulunkäyntiongelmiensa lisäksi tyypillisimpiä syitä siihen, että nuori päätyi koulukotiin.

Sijoitussyyitä koskevia aiempia tutkimuksia lukiessa havaitsin, ettei nuorten päihteiden käyttöä juurikaan kuvattu, vaan niissä usein tyydyttiin mainitsemaan, että päihteiden käyttöä oli tai, että se oli runsasta. de Godzinskyn (2012, 62) mukaan nuorten päihteiden käyttöä käsiteltiin vastentahtoisia huostaanottoja koskien hallinto-oikeuksissa varsin moninaisin tavoin. Välillä perusteluissa vain mainittiin nuoren päihteiden käyttö, ja ajoittain taas koko nuoren päihteiden käyttöhistoria käytiin läpi. Sijoitussyyitä koskevien tutkimusten osalta tavallista on, ettei niissä kuvata mitä tai minkälaista on se nuorten päihteiden käyttö, joka johtaa sijoitukseen kodin ulkopuolelle. Tämä koskee niin nuoren alkoholin kuin huumeidenkin käyttöä. Aina näitä kahta ei myöskään eroteta toisistaan, vaan ne yhdistetään yhdeksi nuoren päihteiden käytön kokonaisuudeksi. Pösö (2004, 50) on todennut, että huumeiden käyttö määrittyy asiakirja-aineistoissa ongelmaksi, jota ei tarvitse tarkemmin perustella, vaan jo nuoren huumeiden käyttö sellaisenaan ja sen lopettamisen epäonnistuminen riittävät kuvaamaan ongelman tilaa.

Nuorten kohdalla aiemmissa tutkimuksissa yhdeksi ongelmaksi määritellään nuoren rajaton käytös. Rajaton käytös ei ole käsitteenä yksiselitteinen, vaan se voi pitää sisällään monenlaisia rajojen ylityksiä. Esimerkiksi Manu Kitinoja (2005, 204) mainitsee tyypillisiin koulukotiin sijoittamisen syihin kuuluvan nuoren käyttäytymispiirteisiin ja toimintatapoihin liittyvät asiat. Myllärniemi (2006, 74) puolestaan nimeää nuoren rajattoman käytöksen tavallisimmaksi 13–17-vuotiaiden sijoitussyyiksi. Kitinojan (2005, 207–209) tutkimuksessa käyttäytymispiirteitä ja toimintatapoja koskevat ongelmat pitivät sisällään esimerkiksi lapsen poissaolot kodista, nuoren väkivaltaisuuden sekä levottoman käytöksen tai sääntöjen noudattamattomuuden. Tarja Kuulan ja Matti Marttusen (2009, 13) tutkimuksessa taas rajattomaan käyttäytymiseen sisältyivät esimerkiksi nuoren väkivaltainen käytös perheessä, alkoholin ongelmakäyttö sekä mielen-terveysongelmiksi nimetyt käyttäytymishäiriöt. Yhtenä elämäntapaongelmana voidaan pitää esimerkiksi Heinon ja kumppaneiden (2016, 76) tutkimuksessa esiin nousseen nuoren vuorokausirytmien sekaisiin olemista.

Yksi kodin ulkopuolelle sijoitetuille nuorille varsin yleinen rajattomuudeksi tai sopeutumattomuudeksi määrittynyt tekijä oli nuoren väkivaltainen käytös muita ihmisiä kohtaan. Hiitola ja Heinonen (2009, 55–57) havaitsivat lapsen tekemän väkivallan tulleen useammin mainituksi huostaanottoa koskevissa asiakirjoissa kuin lapsen kokema väkivalta. Heidän aineistossaan väkivaltaa tehneet lapset olivat yleensä teini-ikäisiä, ja lähes puolella 12 vuotta täyttäneistä lap-

sista oli asiakirjoissa maininta siitä, että hän oli ollut väkivaltainen. Erityistä oli se, että väkivalta mainittiin selvästi useammin poikien kuin tyttöjen asiakirjoissa. Hiitola ja Heinonen toteavat 13–18-vuotiaiden tekemän väkivallan olleen usein vakavaa ja uhrille vammoja aiheuttavaa. Väkivallan kuvattiin tulevan teksteissä usein epämääräisesti kuvatuksi, ja sitä voitiin nimittää esimerkiksi vuorovaikutuksen ongelmiksi. Myös Kitinojan (2005, 208) mukaan väkivaltaisuus oli yleisimpiä lapsen käyttäytymiseen ja toimintatapoihin liittyvistä ongelmista koulukotiin sijoitetuilla nuorilla. Kuula ja Marttunen (2009, 30) totesivat sosiaalityöntekijöiden määrittävän nuoren väkivaltaisuuden muita ihmisiä kohtaan osaksi nuoren mielenterveyden ongelmia.

Kuula ja Marttunen (2009) arvioivat nuorten tekemien rikosten olleen vastentahtoisen huostaanoton taustalla noin puolissa 15–17-vuotiaiden nuorten tapauksista. Rikosten tekeminen ei pääsääntöisesti ollut ensisijaisena huostaanoton syynä, vaan se oli yksi osa nuoren ongelmien kokonaisuutta. Rikosten tekemisen sijaan koulunkäyntiongelmät, runsas päihteiden käyttö tai mielenterveysongelmät olivat usein sijoituksen ensisijaisena syynä. Kuula ja Marttunen nimeävät vastentahtoisesti huostaanotettujen nuorten olevan monitahoisesti huono-osaisia. (Kuula & Marttunen 2009, 12, 27, 40.) Kitinojan (2005, 217–219) tutkimuksessa pojat olivat tehneet tyttöjä useammin rikoksia. Tavallisimpia nuorten tekemiä rikoksia olivat omaisuusrikokset. Pösön (2004, 52; ks. myös Pösö 1993, 169–170) mukaan rikosten maininta sijoitusperusteena oli 2000-luvulla 1990-lukua harvinaisempaa, mutta sijoitusten taustalla mainitut rikokset olivat aiempaa monimutkaisempia. Rikollinen käyttäytyminen näyttää tulevan hallinto-oikeuden käsitteelyyn, kun nuoren rikollinen käytös toistuu tai teot ovat vakavia (de Godzinsky 2012, 6).

Teini-ikäisten kohdalla heidän omaan mielenterveyteensä liittyvät ongelmat nousevat usein esiin sijoituksen perusteena (ks. esim. Pösö 2004, 50; Kitinoja 2005, 119–230; Myllärniemi 2006, 74; Lehto-Salo 2011, 52; de Godzinsky 2012, 63; 2014, 71). Hiitolan ja Heinosen (2009, 51) tutkimuksessa yleisimpiä lasten ja nuorten mielenterveyden osalta nimettyjä ongelmia olivat masennus ja erilaiset ahdistusoireet. Mielenterveysongelmät mainittiin myös tilanteissa, joissa lapsen käytöksen kuvattiin olevan itsetuhoista (ks. myös Heino ym. 2016). Hiitolan ja Heinosen tutkimuksessa lähes puolella 13–18-vuotiaista mielenterveyden ongelmat ainakin mainittiin lastensuojelun asiakirjoissa (ks. myös Kitinoja 2005, 221). Pösön (2004, 52) koulukotitutkimuksessa havaittiin nuorten psykiatristen ongelmien limittyvän usein koulunkäynti- ja päihdeongelmiin. Myös Kaisa-Elina Kiuru ja Anna Metteri (2014a, 157) ovat todenneet nuori-

sopsykiatrian ja lastensuojelun yhteisasiakkaille olevan tavallista se, että hoidon tarvetta kuvattaessa mainitaan mielenterveyteen liittyvien ongelmien lisäksi käytökseen, perheeseen, kouluun tai laajemmin sosiaaliseen ympäristöön liittyviä ongelmia. Se, että mielenterveysongelmat ovat monen teini-ikässä sijoitetun nuoren kohdalla ainakin yhtenä sijoituksen perusteluista, on herättänyt pohdintaa siitä, onko sijoitus lastensuojelulaitokseen oikea ratkaisu vai tarvitsisivatko nuoret sen sijaan psykiatrista hoitoa (Kitinoja 2005, 219; de Godzinsky 2014, 57, 166).

Edellä esitettyjen sijoitussyiden lisäksi aiemmissa tutkimuksissa on havaittu nuorten kotiin ja yleisesti heidän elämäntapaansa liittyviä ongelmia. Pösö (1993, 166–167) on nimennyt rikos-, päihde- ja kouluongelmien lisäksi nuorille olevan tyypillisiä koti- ja perheongelmat sekä elämäntapa- ja seuraongelmat. Kitinojan (2005, 231) tutkimuksessa seuraongelmat tarkoittavat vahingolliseksi määrittyvien ystävien lisäksi tyttöjen kohdalla heitä itseään vanhempia miesystäviä. Pösö (2004, 50–53) toteaa koulukotiin sijoitettujen nuorten sijoitusperusteluiden muuttuneen vuosikymmenessä niin, että perhe- ja kotiongelmia ei enää juurikaan mainittu 2000-luvulla sijoitettujen nuorten kohdalla, ja elämäntapa- tai seuraongelmien mainitseminen oli kadonnut lähes kokonaan. Esimerkiksi mainintoja nuorten ryhmistä ei Pösön mukaan enää samaan tapaan ollut luettavissa asiakirjoista. Kitinojan (2005, 233–235) tutkimuksessa taas koti- ja perheongelmia tulkittiin olevan kolmella neljäosalla aineiston nuorista. Tyypillisimpiä koti- tai perheongelmia olivat Kitinojan tutkimuksessa vanhempien kasvatustarpeeseen liittyvät ongelmat, heidän päihdeongelmansa ja yleisesti kodin kasvuolosuhteisiin liittyvät ongelmat. Vanhempien väkivaltaisuus oli nostettu ongelmaksi vain harvan koulukotiin sijoitetun nuoren kohdalla.

Nuorten sijoitussyille on tyypillistä se, että nuori määrittäyty toimijaksi ja häntä tarkastellaan yksilönä sen sijaan, että perheen tai vanhempien nähtäisiin vahvasti vaikuttavan nuoren ongelmiksi määrittäytyneisiin tilanteisiin tai asioihin. Nuorille tavallisille sijoitussyille näyttääkin olevan tavallista, etteivät sosiaaliset suhteet tai järjestelmät nouse merkitykselliseen asemaan (ks. Pösö 2012, 92; Hiitola 2015, 230). Hiitolan (2015, 205–206) tulkinnan mukaan pienempien lasten kohdalla huostaanoton syyt ovat sellaisia, että tilanne tulkitaan usein epäonnistumiseksi joko vanhemmuudessa tai vanhemman ja lasten välisissä suhteissa. Nuorten ongelmien kohdalla huostaanotto määrittäyty enemmänkin hoidolliseksi toimenpiteeksi. Tällöin huostaanotto ei Hiitolan mukaan määrity kenenkään epäonnistumiseksi, vaan se on yksi käytettävissä oleva menetelmä, jolla voidaan muokata nuoren käytöstä tai vaikuttaa tämän epäedulliseen tilanteeseen.

Palveluiden kyvyttömyys vastata nuorten ongelmiin

Nuorten suuri osuus niin avo- kuin sijaishuollossakin on herättänyt tutkijoissa kysymyksiä siitä, mikä saa aikaan sen, että niin suuri osuus nuorten ikäluokasta on lastensuojelun asiakkaana tai sijoitettuna (ks. esim. Heino 2009; 2013, 89). Syitä siihen, että niin suuri osa 16–17-vuotiaiden ikäluokasta on lastensuojelun asiakkaana, on etsitty nuorten ja perheiden elämäntilanteiden ja ongelmien lisäksi myös palvelujärjestelmään liittyvistä puutteista ja kykenemättömyydestä vastata nuorten tarpeisiin.

Yhtenä tulkintana on esitetty, että nuorten tilanteet muuttuvat nopeasti ja kriisiytyvät sijaishuoltoa edellyttäväksi, minkä vuoksi heidän asiakkuutensa avohuollossa jää ajallisesti lyhyeksi ennen sijoituksen tulemistä välttämättömäksi (Myllärniemi 2006, 9; Huuskonen & Korpinen 2009, 38–39). Aiempien tutkimusten tulokset nuorten lastensuojeluasiakkuuden kestosta ennen sijoitusta kuitenkin vaihtelevat. Myllärniemen (2006, 91) pääkaupunkiseudun kaupungeissa huostaan otettuja lapsia koskevassa tutkimuksessa 40 prosenttia yli 13-vuotiaista oli ollut vain vuoden tai alle lastensuojeluasiakkaana ennen sijoitusta. Myös Tarja Heimon, Raija Rantamäen ja Seppo Sallilan (2006, 18) tutkimuksessa joka neljäs nuori, jonka sijoitusta käsiteltiin hallinto-oikeudessa, oli ollut asiakkaana vuoden tai alle. Heinsonen ja Hiitola (2009, 23–24, 60) puolestaan havaitsivat 13–18-vuotiaiden asiakkuuksien kestäneen keskimäärin kahdesta kolmeen vuotta, tai ne olivat olleet pitkiä ja kestäneet yli viisi vuotta ennen sijoitusta. Heinsonen ja Hiitolan tutkimuksessa 85 prosentilla nuorista asiakkuus oli kestänyt vähintään vuoden. Myös Heimon ja kumppaneiden (2016, 52) tutkimuksessa todettiin olevan tyypillistä, että työskentely lapsen ja perheen kanssa oli aloitettu lastensuojelussa useimmiten jo vuosia ennen sijoitusta.

Aikaisempien tutkimusten perusteella nuorten sijoitusten suuren määrän ei voida nähdä automaattisesti johtuvan siitä, että heidän asiakkuutensa lastensuojelussa olisivat olleet lyhyitä, eikä heille olisi tämän vuoksi ehditty tarjoamaan riittävästi avohuollon tukitoimenpiteitä. Hiitola ja Heinsonen (2009, 28) arvioivat tutkimuksessaan, että huostaanotettujen lasten kohdalla lapsen asiakkaana oloaika ja avohuollon tukitoimenpiteiden lukumäärä liittyivät toisiinsa niin, että mitä pidempään lapsi tai nuori oli ollut asiakkaana lastensuojeluasiakkaana, sitä todennäköisemmin hän ja hänen perheensä olivat saaneet runsaasti avohuollon tukitoimenpiteitä. Myllärniemen (2006) tutkimuksessa taas avohuollon tukitoimenpiteiden lukumäärä ei niinkään riippunut lastensuojelun asiakkaana olon kestosta vaan lapsen iästä. Myllärniemen tutkimuksessa oli tyypillistä se, että pienille lapsille ja heidän vanhemmilleen tarjottiin runsaasti tukitoimia,

kun taas nuorilla tukitoimenpiteitä oli vähemmän. Se, että tutkimuksen teini-ikäisten asiakkuudet olivat lyhyitä, ei Myllärniemen mukaan selittänyt eroa avohuollon tukitoimien määrässä, vaan ero liittyi lapsen ikään. (mt. 2006, 89–91.)

Nuorten kodin ulkopuolelle tapahtuvien sijoitusten runsautta pohdittaessa onkin nähty, ettei kyse ole yksinomaan avohuollon tukitoimien lukumäärästä. On esitetty epäily siitä, vastaavatko käytetyt tukitoimet juuri nuorten ja heidän perheidensä tarpeisiin. Yleisimmät avohuollon tukitoimet ja palvelut eri-ikäisinä huostaanotettujen lasten kohdalla ovat olleet kiireellinen sijoitus, perhetyö tai kotipalvelu, taloudellinen tuki ja tukiperhe. Osa tavallisimmin käytetyistä avohuollon tukitoimista, esimerkiksi kotipalvelu ja tukiperhetoiminta, eivät yleensä kohdennu teini-ikäisille ja heidän perheilleen. Monen nuoren kohdalla koulun tarjoama tuki on ollut merkittävää. (Hiitola & Heinonen 2009, 27; Huuskonen & Korpinen 2009.) Toisaalta Heino ja kumppanit (2016, 76–77, 80–81) totesivat myös osan teini-ikäisistä jääneen ilman koulun oppilashuollon tarjoamia tukitoimia. Heino ja muiden (2016) tutkimuksessa huomionarvoista on se, että sosiaalityöntekijät arvioivat noin 70 prosentin lapsista jääneen ilman jotakin heidän tarvitsemaansa palvelua. Puutteita todettiin olevan esimerkiksi nuorten päihdepalveluiden sekä lasten ja vanhempien vertaisryhmien saatavuudessa.

Nuorten kohdalla on peräänkuulutettu palveluiden intensiivisyyttä ja joustavuutta, mikä tarkoittaisi esimerkiksi sitä, että palvelu voitaisiin räätälöidä nuoren tilanteeseen sopivaksi. Joustavuutta on nähty tarvittavan nuorten kohdalla esimerkiksi siihen, että palvelua ei tarvitsisi jonottaa, vaan se olisi aloitettavissa nopeasti tarpeen syntyessä tai nuoren kertoessa olevansa halukas ottamaan apua vastaan. (ks. esim. Myllärniemi 2006, 96–97; Heikkinen 2007, 73; Valtiontalouden tarkastuskertomus 2012, 41–42; Heino ym. 2016, 77.)

Yhdeksi nuorten runsaslukuisten sijoitusten taustatekijäksi on esitetty, että lapset ja perheet elävät liian pitkään huonoissa tilanteissa avohuollon tukitoimien varassa, ja huostaanotto tehdään liian myöhään. Tällöin perheiden tilanteet kärjistyvät, ja suunnitelmallisesti tehdyn huostaanoton sijaan lapsi sijoitetaan kiireellisesti, ja huostaanotto tehdään tämän jälkeen. (Heino 2009, 210–211.) Myllärniemi (2006, 89–91) on pohtinut, ovatko pienten lasten ja teini-ikäisten nuorten sijoitusten kriteerit keskenään erilaiset, ja käykö niin, että pienten lasten kohdalla lastensuojelutyössä kokeillaan useita avohuollon tukitoimenpiteitä ennen kuin sijoitukseen ryhdytään. Myös Heino (2013, 92) on pohtinut, tarjotaanko pienten lasten perheille palveluja liiankin

pitkään, jolloin huostaanottoon päädytään liian myöhään. Tällöin ongelmat kasautuvat ja muuttuvat näkyviksi ja välitöntä puuttumista vaativiksi lapsen tullessa teini-ikään. Jorma Sipilä ja Eva Österbacka (2013, 38) ovat todenneet nuoren ja yhteiskunnan välisen törmäysherkkyyden kasvavan nuoren tullessa teini-ikään, jolloin normirikkomukset tulevat näkyviksi ja kuuluviksi ilmiöiksi. Nuoruusiässä on myös mahdollista, että aiemmin piiloon vetäytyneet ilmiöt tulevat tuolloin esiin, ja niihin on tartuttava kodin ulkopuolelle sijoittamisen keinoin (Pekkarinen 2016b, 120).

Yhdeksi sijoitusten lukumäärää kasvattavaksi syyksi on arvioitu lasten ja perheiden palveluiden vaikeudet vastata niille asetettuihin tarpeisiin. Sipilä ja Österbacka (2013) ovat pohtineet sitä, että lasten, nuorten ja heidän perheidensä peruspalveluissa olevat puutteet ja aukot siirtävät painopistettä entistä enemmän lastensuojeluun. Sipilän ja Österbackan mukaan tämä näkyy lastensuojelussa lisääntyvinä asiakasmäärinä ja työnä. Tällöin työskentelyssä ei toimita niinkään ennaltaehkäisevästi, vaan lastensuojelutyötä voidaan kuvata akuutteihin kriisitilanteisiin tarttumisenä, jolloin pitkäjänteinen ja suunnitelmallinen työ jää taka-alalle. Tällaisen työtteen on nähty voivan olla yhtenä syynä erityisesti kiireellisten sijoitusten lisääntymiselle. Myös Irkka Peltosen (2004, 329) pohdinta siitä, kuinka muut toimijat luovuttavat lapsen ja perheeseen suuntautuvan kontrollivallan lastensuojelulle sen sijaan, että ne itse tarttuisivat perheen ongelmallisiin tilanteisiin, perustelee kiireellisten sijoitusten kasvanutta määrää. Reaktiiviseen toimintatapaan liittyen yhdeksi kiireellisten sijoitusten lisääntymisen syyksi on pohdittu myös, tehdäänkö kiireellisiä sijoituksia matalammin perustein kuin laki todellisuudessa määrittää. Kiireellisten sijoitusten mahdollisesti madaltuneiden perusteiden taustalla on nähty olevan kyse esimerkiksi lastensuojelun ja sen työntekijöiden kuormituksesta, joka rakentuu liian suurista asiakasmääristä, työtehtävien moninaisuudesta sekä sosiaalityöntekijöiden suuresta vaihtuvuudesta. (Heino 2009, 210; Valtiontalouden tarkastuskertomus 2012, 35–37.)

4 Tutkimuksen toteuttaminen

4.1 Tutkimustehtävän täsmentäminen

Tilastojen ja aiempien tutkimuksen perusteella teini-ikäiset nuoret herättävät huolta ja pelkoa lähiympäristössään, ja heistä suurempi osuus on tekemisissä lastensuojelun kanssa kuin heitä nuoremmista ikäluokista. Huolta herättävät erityisesti nuorten päihteiden käyttö, katkeileva koulutusura, nuorten sääntöjä rikkova käytös ja heidän mielenterveysongelmansa. Aiempien tutkimusten perusteella muodostuu selkeä kuva nuorten sijoitussyistä; nuoret aiheuttavat omalla rajulla ja rajojen yli harppovalla käytöksellään sijoitustarpeen. Toisaalta selkeää kuvaa samentaa se, ettei nuorten sijoituksia kodin ulkopuolelle käsittelevistä tutkimuksista useinkaan käy tarkemmin ilmi, millaisissa tilanteissa nuori päätetään sijoittaa kodin ulkopuolelle. Nuorten sijoitussyitä käsittelevissä tutkimuksissa nuorella tarkoitetaan yleensä 13–17-vuotiaita, ja on tavallista, että koko tätä ryhmää käsitellään yhtenä kokonaisuutena.

Tutkimustehtävänäni on selvittää miksi 17 vuotta täyttäneitä nuoria sijoitetaan kodin ulkopuolelle. Lähestyn tutkimustehtävääni seuraavien tutkimuskysymysten kautta:

1. Millaisissa tilanteissa 17 vuotta täyttäneet nuoret tulevat sijoitetuksi kodin ulkopuolelle?
2. Millaisia syitä sijoituksille on löydettävissä lastensuojelun asiakirjoista?

Tutkimuksen aineisto koostuu 66 helsinkiläisen 17-vuotiaana kodin ulkopuolelle sijoitetun nuoren lastensuojelun asiakirjoista. Poiketen valtaosasta aiemmista tutkimuksista en keskity yksinomaan huostaanottoihin, vaan suurin osa aineistosta koostuu päätöksistä sijoittaa lapsi kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimenpiteenä tai kiireellisesti. Lastensuojelun asiakirjoilla tarkoitan tässä tutkimuksessa viranhaltijan ratkaisemia sijoituspäätöksiä, kiireellisen sijoituksen jatkamista sekä huostaanottoa ja sijaishuoltoon sijoittamista koskevia hakemuksia hallinto-oikeudelle ja asiakaskertomuksia ja -suunnitelmia, joiden kirjoittajina ovat lastensuojelun sosiaalityöntekijät.

Määritän tutkimukseni sijoittuvan osaksi sijoitus päätöksenä -tutkimusten joukkoa (ks. Helavirta ym. 2014). Tarkastelen syitä, joiden varaan sosiaalityöntekijä perustelee nuoren sijoittamisen kodin ulkopuolelle. Tällä haluan painottaa sitä, että kyse on sosiaalityöntekijän tekemistä

valinnoista ja tekijöistä, joiden hän näkee herättävän sellaisen huolen, joka puoltaa tai jopa edellyttää nuoren sijoittamista kodin ulkopuolelle. Kyse on sosiaalityöntekijöiden tekemistä ja lastensuojelun asiakirjoihin kirjoittamista rajanmäärityksistä siitä, mikä on sopivaa ja mahdollista nuoruutta ja sen elinympäristöjä. Kyse ei ole 17-vuotiaan nuoren elämän tai maailman kuvauksesta, vaan sosiaalityöntekijän tuottamista määritelmistä, joita hän kirjoittaa institutionaaliseen asemaansa käsin.

Keskityn tässä tutkimuksessa yksinomaan yhteen, 17-vuotiaiden ikäryhmään. Arvioin 17-vuotiaiden nuorten olevan varsin erilaisessa elämänvaiheessa verrattuna muihin teini-ikäisiksi määriteltäviin alaikäisiin. Tutkimus keskittyy aikuisuuden rajalla olevien nuorten sijoitussyihin ja niiden perusteluihin. Tutkimuksen tavoitteena on lisätä tietoa aikuisuuden kynnyksellä kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten sijoituksista ja niihin johtaneista syistä, sekä tuoda esiin tekijöitä, joita lastensuojelutyössä ja muissa nuorten palveluissa on tarpeen kehittää edelleen.

4.2 Aineistona lastensuojelun asiakirjat

Lastensuojelulain lähtökohtana asiakirjojen suhteen on kirjaamisvelvollisuus. Kun lastensuojelulaki muuttui vuoden 2008 alussa, korostettiin laissa kirjaamisen merkitystä aiempaa enemmän. Lastensuojelun työntekijöille määriteltiin kirjaamisvelvollisuus, joka alkaa lastensuojeluasian vireilletulosta ja on olemassa koko lastensuojeluprosessin ajan. Laki edellyttää, että asiakirjoihin kirjataan kaikki tiedot, jotka vaikuttavat lapsen tai nuoren tarvitsemien lastensuojelullisten toimenpiteiden järjestämiseen tai ovat tarpeellisia niiden suunnittelun, toteuttamisen tai seurannan kannalta. (Lastensuojelulaki 417/2007, 33 §.)

Vaikka laki yksiselitteisesti edellyttää dokumentoimista, on sen toteuttamisessa edelleen puutteita. Joissakin tilanteissa puutteet dokumentoinnissa tarkoittavat sitä, ettei kirjauksia ole olemassa kuin korkeintaan käsin kirjoitettuna merkintöinä sosiaalityöntekijän ruutuvihossa. Syynä kirjaamattomuuteen voi olla esimerkiksi kiire, jolloin sosiaalityöntekijät usein valitsevat asiakastapaamiset kirjoittamisen sijaan (Askeland & Payne 1999; Huuskonen ym. 2010b, 333). Omien havaintojeni mukaan dokumentointi lastensuojelussa on kuitenkin muuttunut myönteisesti viimeisten kymmenen vuoden aikana, ja esimerkiksi asiakaskertomus- ja päätöstekstit ovat tarkentuneet aiemmin hyvinkin suppeista merkinnöistä kohti yksityiskohtaisempia kuvauksia. Myös kirjoitettujen tekstien määrä on lisääntynyt, ja jokaiselle lapselle kirjoitetaan oma tekstinsä sen sijaan, että sisaruksille kirjoitettaisiin yksi yhteinen asiakirja, kuten aiemmin oli tapana.

Vaikka asiakaskirjaukset olisivat ajan tasalla, sisältyy dokumentointiin aina kirjoittajan tekemää valikointia esimerkiksi sen suhteen, mitä hän asiakirjoihin sisällyttää. Sosiaalityöntekijöiden on todettu valitsevan asioita, jotka ovat heidän näkemyksensä mukaan kyseessä olevan tilanteen ja lastensuojelutyön kannalta keskeisiä tai mielenkiintoisia. Siihen, minkä sosiaalityöntekijä kokee työn tekemisen kannalta keskeiseksi, on todettu vaikuttavan kirjoittajaa ympäröivän kulttuurin, ammatillisten käytäntöjen sekä sosiaalityöntekijän oman ammatillisen kokemuksen. (Parton ym. 1997, 78; Askeland & Payne 1999, 58–62; May 2001, 183.) Myös lapsen ikä, perhekoonpano ja elämäntilanne vaikuttavat siihen, minkä sosiaalityöntekijä arvioi olevan oleellista (Huuskonen ym. 2010b, 333).

Tekstiä muokkaavien valintojen kannalta keskeistä on se, kenelle sosiaalityöntekijä tekstiään kirjoittaa (Kääriäinen ym. 2006, 10). Kirjoitustyöhön ryhtyessään kirjoittaja muodostaa aina mielessään kuvan oletetusta tekstin lukijasta ja varustaa tämän tietyin ominaisuuksin. Kirjoittaja pyrkii usein jo tekstiä luodessaan ennakoimaan lukijan mahdollisia kysymyksiä ja kyseenalaistuksia. Lastensuojelutyön asiakirjojen kirjoittajilla on pyrkimys vakuuttaa lukijansa heidän kirjoittamansa tekstin luotettavuudesta ja totuudellisuudesta (Hall ym. 2006, 16).

Sosiaalityöntekijä ei kuitenkaan koskaan voi olla varma siitä, kuka hänen kirjoittamansa tekstin tulee lukemaan. Vaikka lastensuojelussa kyse onkin salassa pidettävistä asiakirjoista, joiden lukijajoukko on lakiperustaisesti hyvin rajattu, eivät lukijat ole kirjoittajan tiedossa hänen tuottaessaan tekstiä. Gurid Aga Askeland ja Malcolm Payne (1999, 57–59) ovat osuvasti verranneet sosiaalityön asiakaskertomuksien yleisöä television tai kirjojen yleisöön, koska yleisö on samaan tapaan tuntematon ja ennustamaton. Lisäksi lastensuojeluasiakirjojen vuosikymmeniä kestävä säilytys saa aikaan sen, että asiakirjoihin voidaan palata pitkänkin ajan kuluttua. Lukijakunta voi olla tällöin aivan toinen kuin se, jota sosiaalityöntekijä on tekstiä kirjoittaessaan ajatellut. Myös se, miksi lukijat tekstiä lukevat tai mihin asiakirjaa käytetään, ei ole kirjoittaja-sosiaalityöntekijälle selvä asia kirjoittamishetkellä.

Kirjoittamisen lisäksi tulkintaa liittyy sosiaalityön asiakirjojen lukemiseen. Lukeminen on aktiivinen prosessi, jossa lukija tuo mukanaan vaikutteita omasta kulttuuristaan, odotuksistaan ja ympäristöstään (Taylor 2008, 36). Kirjoittaja pyrkii kirjoittamaan tekstiään niin, että lukija kyseenalaistaisi sitä mahdollisimman vähän. Tästä huolimatta kirjoittaja ei voi valmistautua kaik-

kiin kysymyksiin tai näkökulmiin, joita eri lukijat tekstille ja hänelle kirjoittajana esittävät. Lastensuojelun asiakirjojen lukijat eivät ole passiivisia vastaanottajia, eivätkä he läheskään aina suostu kirjoittajaa ymmärtävän lukijan rooliin. Yhtenä tekstin kriittisenä lukijana voi olla myös kirjoittajasosiaalityöntekijä itse. Sosiaalityöntekijä voi lukea kirjoittamaansa tekstiä myöhemmin ja olla eri mieltä aiemman itsensä kanssa. Syynä voi olla se, että hänen näkökulmansa on syystä tai toisesta muuttunut. (Askeland & Payne 1999, 58.) Yksi peruste sosiaalityöntekijän muuttuvaan lukijuuteen voi olla se, että lukiessaan aiemmin kirjoittamiaan tekstejä sosiaalityöntekijä tietää tapahtumien kulusta asioita, joita hän ei tiennyt tekstiä kirjoittaessaan. Sama pätee useimmiten myös muihin lukijoihin. Tekstin lukeminen aloitetaan usein viimeisimmästä tekstistä, jolloin tarina kertoutuu ajallisesti nurinkurisesti, ja lukija on aina askeleen edellä kirjoittajaa. (Kääriäinen 2003, 155.) Pösö (2002, 118) tuo esiin sen, että kun tallennettuun todellisuuteen perehdytään lukien tai muulla tavoin, tehdään aina uusia tulkintoja. Koska lukija tietää jo tekstiä lukiessaan mitä tapahtumia on tulossa, voi hän havaita tekstissä merkkejä jonkin asian sujumisesta tai tapahtumisesta jo etukäteen. Itse kirjoittamisajankohtana merkit ovat voineet jäädä huomiotta, koska on ollut mahdotonta ennustaa niiden myöhempää merkityksellisyyttä.

Lastensuojelun asiakirjojen on kuvattu tarjoavan vain osittaisen näkymän asiakkaana olevien lasten ja heidän perheidensä elämään. Ihmiselämän kokonaiskuvan sijaan niihin piirtyy kuvauksia vain niistä hetkistä, joissa viranomainen on ollut läsnä asiakkaan elämässä. Asiakkaan elämän kirjosta suurin osa jää kuvaamatta ja tallentumatta viranomaisten kirjoittamiin teksteihin. (Mäenpää & Törrönen 1996, 15.) Anneli Pohjola (1994, 12) on todennut, että kun ihmisten elämää jäsennetään asiakkuuden kautta, tuo se mukanaan vain järjestelmän näkökulman tutkitaviin ihmisiin ja heidän elämäänsä. Vaikka lastensuojelun asiakirjoissa pyritään usein kuvaamaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti lapsen elämää ja elinpiiriä, määrittää kirjoittamista se, että sosiaalityöntekijä on jostain syystä mukana lapsen elämässä ja kirjoittamassa asiakirjoja. Lastensuojelussa perusteluna on se, että lapsen elämässä on asioita, jotka vaarantavat lapsen kasvua ja kehitystä sekä hyvinvointia ja saavat aikaan lastensuojelutarpeen.

Lastensuojelun asiakirjat tutkimusaineistona

Puutteellisuudestaan ja rajoituksistaan huolimatta asiakirjoja on käytetty paljon lastensuojelututkimuksen aineistona (ks. esim. Kähkönen 1994; Heino 1997; Kajava 1997; Saurama 2002; Kääriäinen 2003; Kitinoja 2005; Pekkarinen 2010; Hiitola 2015; Pekkarinen 2016b). Tutkija voi suhtautua asiakirja-aineistoon niin, että hän arvioi aineistolla olevan selkeästi faktaluonne.

Tällöin asiakirjat kuvaavat todellisuutta sellaisena kuin se on tapahtunut, ja asiakirjat ovat faktatiedon säiliö. Toisena tutkijan vaihtoehtona on painottaa asiakirjoja tilanteiden ja asioiden kuvaajina, jotka eivät ole suora kuva todellisuudesta, vaan kirjoittajalla ja hänen ympäristöllään on vaikutusta siihen, millaisia asiakirjatuotoksista tulee. (Kääriäinen 2003, 15.)

Tulkintani mukaan monet lastensuojelun tutkijat ovat irtisanoutuneet ajatuksesta, että asiakirja-aineisto kuvaisi kirjaimellisesti asiakkaiden elämää. Pekkarinen (2010, 45) kirjoittaa suhtautuvansa asiakirjoihin päteväenä lähdetietona viranomaiskäytännöistä. Ymmärrän tämän niin, että Pekkarinen tulkitsee lastensuojelutoimenpiteitä koskevat asiakirjatekstit faktakuvauksiksi viranomaistyöskentelystä. Myös Päivi Kähkönen (1994, 26) kirjoittaa olettaneensa asiakirjojen heijastelevan tyypillistä sosiaalityöntekijöiden työtappaa. Erja Saurama (2002, 50, 54) puolestaan kirjoittaa, ettei hän näe asiakirja-aineistoa sillä tavalla läpinäkyvänä, että siitä suoraan voitaisiin tehdä tulkintoja todellisuudesta. Hän toteaa asiakirja-aineiston olevan sosiaalisesti ja kielellisesti konstruoitua. Asiakirja-aineisto voi Sauraman mukaan antaa vaikutelman siitä, mitä asiakkaiden elämään kuuluu ja mitä on tapahtunut. Sen sijaan, että tarkastelisi asiakirjoja faktan säiliöinä, on myös hänen mielenkiintonsa kohdistunut tekstejä kirjoittaneisiin viranomaisiin.

Kitinoja (2005, 118), joka on tutkinut koulukotinuoria ja heidän polkuaan sijaishuoltopaikkaan, on todennut pitävänsä asiakirjoissa olevia asioita subjektiivisina tosiasioina. Tällä hän korostaa sitä, että asiakirjoissa on aina jonkin verran vaihtelua, ja kirjoittajalla on vaikutuksensa tekstiin, minkä vuoksi Kitinoja ei ole valmis täysin sitoutumaan tekstien faktuaaliseen luonteeseen. Tulkitsen Kitinojan pitävän lastensuojeluasiakirjoihin kirjoitettuja asioita tosiasioina, jotka ovat suodattuneet kirjoittajan mukaan eivätkä välttämättä olisi tulleet kirjatuiksi täsmälleen samalaisina, mikäli kirjoittaja olisi ollut eri henkilö. Arvioin, että edellä mainitusta neljästä tutkijasta Kitinojan näkemys on lähinnä ajatusta siitä, että asiakirjoissa on olemassa sosiaalisia faktoja asiakkaiden elämästä. Kuitenkin myös Kitinoja toteaa asiakirjojen sisältävän tulkintaa, dokumenttien olevan muotoutuneita ja teksteissä olevan ainakin jonkin verran kirjoittajakohtaista valintaa.

Pösön (1993, 163–165) tapaan en usko, että huostaanottopäätökset tai muunkaan tyyppiset sijoituspäätökset kuvaisivat yksityiskohtaisesti, millainen kyseessä oleva lapsi tai nuori on, tai millaista hänen mahdollinen ongelmakäyttäytymisensä on. Sen sijaan päätösteksteissä sosiaalityöntekijät perustelevat ammatillisesti ja omaan asiantuntijatietoonsa nojautuen syitä nuoren sijoittamiselle. Samalla sosiaalityöntekijät kuvaavat tehtyä lastensuojelutyötä ja perustelevat

siinä tehtyjä valintoja. Yksittäisten nuorten tilanteiden ja lastensuojelullisten ratkaisujen lisäksi asiakirjat muodostavat yhdessä kuvan lastensuojelun päätöksenteosta, ammatillisista tavoista ja käytännöistä (Taylor 2008, 27).

Aineiston asiakirjatyyppit

Myös tässä tutkimuksessa aineistona ovat sosiaalityöntekijöiden kirjoittamat lastensuojelun asiakirjat. Keskeisin aineisto on sijoituspäätökset, minkä lisäksi aineistona on asiakaskertomuksia ja -suunnitelmia. Päädyin valitsemaan asiakirjat aineistoksi, koska ne kuvaavat sitä, miten sijoituspäätöksiin päädytään, ja minkä nuorten tilanteita arvioivat sosiaalityöntekijät näkevät olevan tärkeää ja merkittävää kirjoittaa asiakirjoihin (Parton ym. 1997, 79). Lain näkökulmasta kaikkien kirjattujen asiakirjojen ensisijaisena tarkoituksena on toimia mahdollisimman yksityiskohtaisena tosiasioiden muistiin kirjaamisen paikkana. Lastensuojelulain lisäksi esimerkiksi henkilötietolaki (523/1999) määrittää lastensuojelun dokumentointia. Siinä edellytetään, että asiakirjoihin kirjoitetaan tarpeellisia ja virheettömiä tietoja huolellisesti, suunnitelmallisesti ja asiakirjojen käyttötarkoitus huomioiden.

Aineistoksi valitsemieni sijoituspäätösten, hallinto-oikeuden hakemusten, asiakaskertomusten ja -suunnitelmien lisäksi lastensuojelussa on olemassa myös muita asiakirjatyyppisiä. Tällaisia ovat erilaiset vireillepanot, joista lukumäärältään yleisimpiä ovat lastensuojeluilmoitukset. Asiakirjoihin kuuluu erilaisia selostuksia esimerkiksi lapsen taustatiedoista tai arvioita lastensuojelutarpeesta. Asiakastietojärjestelmä sisältää myös muiden kuin nuoren asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tuottamia kirjauksia. Kun nuori on asiakkaana avohuollossa, voi kirjoittajana olla esimerkiksi sosiaalipäivystyksen sosiaalityöntekijä tai perhetyötä tekevä sosiaaliohjaaja. Mikäli nuori on sijoitettuna kodin ulkopuolelle, kirjoitetaan hänestä esimerkiksi vastaanottolaitoksessa päivittäin muistiinpanotekstejä. Nuorelle kertyykin sijoituksen aikana nopeasti pitkä lista kirjauksia ja kirjaajia.

Sijoituspäätökset määrittyivät keskeiseksi aineistoni asiakirjatyyppiksi jo siksi, että ne sisältävät hallinnolliset ja lailliset perusteet sijoittaa nuori kodin ulkopuolelle. Hyvien ammattikäytäntöjen on nähty edellyttävän rationaalista päätöksentekoa, jossa ammattilainen kokoaa tilannetta koskevat faktat, arvioi olemassa olevia vaihtoehtoja ja valitsee parhaan mahdollisen ratkaisun. Keskeistä on se, että tehty ratkaisu on voitava perustella. Lastensuojelussa perustelutyötä tehdään paljon kasvokkain tapahtuvissa kohtaamisissa, mutta päätöisasiakirjoissa tiivistyvät tehdyn ratkaisun perustelut, ja niillä oikeutetaan tehty ratkaisu. (Hall ym. 2006, 18, 32.) Kääriäinen

(2003, 32) onkin kuvannut päätösasiakirjojen olevan muodollisia, kokoavia ja yleistäviä. Päätösasiakirjoille ominaista on myös se, että ne annetaan asiakkaille tiedoksi. 17-vuotiaiden nuorten kohdalla sijoituspäätökset annetaan tiedoksi vanhempien lisäksi heille itselleen.

Taulukkoon 1 olen koonnut tiedon siitä, millaisia erilaisia päätöksiä tai hallinto-oikeudelle tehtyjä hakemuksia on, ja kuinka paljon niitä lukumääräisesti on tutkimusaineistossa.

Taulukko 1. Sijoituspäätökset ja hakemukset hallinto-oikeudelle.

Päätös	Päätösten lukumäärä
Kiireellinen sijoitus	67
Hakemus kiireellisen sijoituksen jatkamisesta hallinto-oikeudelle	11
Kiireellisen sijoituksen jatkaminen	17
Lapsen sijoitus avohuollon tukitoimenpiteenä	40
Hakemus huostaanotosta hallinto-oikeudelle	3
Huostaanotto ja sijaishuolto	16
Yhteensä	154

Aineistossa on yhteensä 154 lastensuojelun viranhaltijan päätöstä ja hallinto-oikeudelle tehtyä sijoitusta koskevaa hakemusta. Varsinaisten sijoituspäätösten kanssa samaan ryhmään olen liittänyt hallinto-oikeudelle tehdyt hakemukset kiireellisen sijoituksen jatkamisesta ja hakemukset huostaanotosta.¹ Päätin ottaa sosiaalityöntekijöiden valmistelemat kiireellisen sijoituksen jatkamista ja huostaanottoa koskevat hakemukset hallinto-oikeudelle osaksi aineistoani, koska niissä on samat elementit kuin päätöstekstissäkin. Niiden kirjoittamista ohjasi lomakemuotoisuus ja pyrkimys perustella asia hallinto-oikeudelle, mikä toi mukanaan riittävän kokonaisvaltaisen kuvauksen luomisen nuoren tilanteesta. Eniten aineistossa on kiireellistä sijoitusta koskevia päätöksiä sekä päätöksiä lapsen sijoittamisesta avohuollon tukitoimena.

Päätöstekstien lisäksi aineistoon sisältyvät 66 nuoren asiakaskertomukset sekä yhteensä 92 asiakassuunnitelmaa. Asiakassuunnitelmista 22 oli ajalta ennen 17-vuotiaana tapahtunutta sijoitusta ja 70 sijoituksen jälkeen kirjoitettua suunnitelmaa. Asiakassuunnitelmia ja päätöksiä

¹ Vuoden 2009 loppuun saakka oli mahdollista hakea hallinto-oikeudelta kiireellisen sijoituksen jatkamista, mikäli kiireellisen sijoituksen 30 vuorokautta ei riittänyt lapsen ja hänen huostaanottotarpeensa arvioimiseksi. Mikäli 12 vuotta täyttänyt lapsi ja hänen huoltajansa suostuivat kiireellisen sijoituksen jatkamiseen, voitiin sijoitusta jatkaa 45 päivää. Hallinto-oikeuden oli mahdollista jatkaa kiireellistä sijoitusta 60 vuorokaudella. Nimensä mukaisesti kyse oli hakemuksesta, jonka hallinto-oikeus ratkaisi. Hakemus muistutti sisällöltään paljon viranhaltijan kunnassa tekemää päätöstä. Lastensuojelulaki muuttui vuonna 2010 niin, että päätös kiireellisen sijoituksen jatkamisesta tehtiin kunnassa viranomaispäätöksenä. Samanaikaisesti muuttui myös se, ettei kiireellistä sijoitusta voitu enää jatkaa 60 vuorokaudella vaan enintään 30 vuorokaudella.

yhdistää se, että niissä molemmissa on pyrkimys luoda laaja kokonaiskuva sen sijaan, että yksittäiset asiat nousisivat niissä esiin. Asiakassuunnitelmatekstit erottuvat päätösteksteistä siinä, että niissä korostetaan suunnitelman tekemistä yhdessä asiakkaan kanssa (Araneva 2016, 92–93).

Päätöstekstit ovat muodollisia ja säädeltyjä, kun taas asiakaskertomustekstit ovat epämuodollisia, jatkuvasti rakentuvia ja yksityiskohtaisia. Asiakaskertomusten on kuvattu olevan kuin muistilappuja, joiden on tarkoitus olla muistuttamassa tapahtuneista ja sovitusta asioista. (Kääriäinen 2003, 30–32.) Asiakaskertomusten epämuodollisuutta lisää varmasti myös se, että ne ovat tekstejä, joiden kirjoittamista ohjeistetaan lastensuojelussa vähiten. Asiakaskertomukset piirtyvät osaksi lastensuojelutyön päivittäistä arkea, ja yksityiskohtineen ne muodostavat asiakasdokumentoinnin perustan, jonka varaan päätökset ja asiakassuunnitelmat rakentuvat. Asiakaskertomusten on kuvattu olevan työskentelyn, ajattelun ja tapahtumien reflektoinnin välineitä (Kääriäinen ym. 2006, 18).

4.3 Aineiston kerääminen ja siinä tehdyt valinnat

Olen kerännyt tutkimusaineiston vuonna 2011. Aineiston keräämiseen ryhtyessäni käytössä ei ollut valmista listaa 17-vuotiaana sijoitetuista nuorista, vaan aloitin aineiston keräämisen ottamalla tietojärjestelmästä listauksen kaikista vuosina 2009 ja 2010 Helsingissä tehdyistä kiireellisistä sijoituksista, avohuollon tukitoimenpiteenä tehdyistä sijoituksista ja huostaanotoista. Samankaltaista hakua ei ollut mahdollista tehdä hallinto-oikeudelle tehtyjen hakemusten osalta tietoteknisistä syistä johtuen. Onkin mahdollista, että aineistostani puuttuu nuoria, joiden kohdalla vastentahtoinen huostaanotto hallinto-oikeudelle suunnattuine hakemuksineen on ollut heidän ensimmäinen sijoituksensa 17-vuotiaana. Työkokemukseni perusteella arvioin kuitenkin, että tämänkaltaiset tilanteet ovat 17 vuotta täyttäneiden nuorten kohdalla varsin harvinaisia.

Koska tietojärjestelmässä ei ollut mahdollista rajata päätöksiä sijoitetun lapsen iän mukaan, poimin päätösluettelosta manuaalisesti ne, jotka koskivat sijoitushetkellä 17-vuotiaita nuoria. Varmistin yksitellen, että nuori kuului tutkimuksen kohderyhmään. Nuorten tilanteet eivät olleet yksiselitteisiä, ja jouduin perehtymään joidenkin nuorten asiakirjoihin selvittääkseni, oliko sijoitus tapahtunut hänen ollessaan 17-vuotias vai jo aiemmin. Poistin listalta nuoret, joiden sijoituspolku oli alkanut jo aiemmin, ja joille 17-vuotiaana tehty sijoituspäätös oli osa sijoitusten katkeamatonta jatkumoa. Nuori oli esimerkiksi voitu sijoittaa kiireellisesti jo ennen kuin

hän oli täyttänyt 17 vuotta, mutta listauksessani näkyvä huostaanottopäätös tehtiin hänen ollessaan 17-vuotias. Lopulta aineistoon jäi 66 nuorta, jotka sijoitettiin 17-vuotiaana kodin ulkopuolelle.

Tulostin näiden 66 nuoren sijoituspäätökset, joiden lisäksi keräsin aineistoksi lastensuojelussa kirjattuja asiakaskertomuksia ja -suunnitelmia. Tutkimuslupahakemukseen olin kirjannut, että tulostan muistiinpanotekstejä, asiakassuunnitelmia ja sijoituspäätöksiä ajalta puoli vuotta ennen sijoitusta ja sen jälkeen. Niiden nuorten kohdalla, joilla oli vain yksi sijoitus 17-vuotiaana, las-kin puoli vuotta taakse- ja eteenpäin sijoituspäivämäärästä. Heidän lisäksi aineistossa oli myös nuoria, joille kertyi useampia sijoituksia heidän ollessaan 17-vuotiaita. Heidän kohdal- laan tulostin asiakaskertomustekstit ja -suunnitelmat ajalta puoli vuotta ennen ensimmäistä 17- vuotiaana tehtyä sijoituspäätöstä ja puoli vuotta jälkeen viimeisimmän 17-vuotiaana tehdyn si- joituspäätöksen.

Olin hakenut tutkimuslupaa myös lastensuojelun paperiakteihin ja niihin tallennettuihin asia- kirjoihin. Vaikka lastensuojelussa asiakirjat on pääosin tallennettu asiakastietojärjestelmään, on monilla asiakkailla edelleen olemassa paperiakti, joka sisältää esimerkiksi muiden ammattilais- ten kirjoittamia tulosteena tallennettuja lausuntoja. Aineiston keräämisprosessin aikana päätin luopua aineiston keräämisestä paperiakteista, koska halusin keskittyä yksinomaan sosiaalityön- tekijöiden tuottamiin asiakirjoihin. Nämä asiakirjat ovat joitakin yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta kirjattuna sähköisiin asiakastietojärjestelmiin. Poikkeuksena voi olla esimerkiksi huostaan otetulle nuorelle kirjoitettu matkustuslupa ulkomaille tai poliisille tehty etsintäkuulu- tus nuoren ollessa karkuteillä. Arvioin, ettei tämän kaltaisten asiakirjojen puuttuminen aineis- tostani vaikuttaisi tutkimuskysymyksiin vastaamiseen.

Aineistoon ja sen keräämiseen liittyvät eettiset kysymykset

Tutkimuksen aihepiiri ulottuu nuorten ja heidän perheidensä yksityiseen elämänpiiriin ja sen arkaluonteisimpiin asioihin. Tutkimusten yleiseksi lähtökohdaksi on asetettu tutkittavien itse- määräämisoikeus siinä mielessä, että he itse voivat päättää mitä elämästään ja ajatuksistaan haluavat tarjota osaksi tutkimusta (Kuula 2006, 80). Tässä tutkimuksessa päädyin kuitenkin siihen, etten ole ollut yhteydessä aineistoni 66 nuoreen. He eivät tiedä, että olen tehnyt tutki- musta 17-vuotiaana sijoitetuista nuorista, ja olen kerännyt juuri heidän asiakirjojaan tutkimuk- seeni. Vaikka kunnioitan tutkittavien itsemääräämisoikeutta ja heidän ensisijaista oikeuttaan

päättää siitä, ovatko he mukana tutkimuksessa vai eivät, päädyin siihen, etten ota nuoriin yhteyttä heidän runsaslukuisuutensa vuoksi. Joissakin tilanteissa henkilötietolaki mahdollistaa viranomaisten rekisteritietojen tutkimuskäytön ilman tutkittavien yksilöllistä suostumusta. Perusteluina ovat esimerkiksi juuri se, että luvan saaminen kultakin tutkittavalta olisi mahdotonta tai kohtuuttoman vaikeaa. (Kuula 2006, 85.)

Aloittaessani aineiston keräämisen suurin osa aineiston nuorista oli jo täyttänyt 18 vuotta. Osaa heistä olisi ollut mahdollista tavoitella jälkihuollon sosiaalityöntekijän kautta, mutta suuri osa nuorista ei ollut lastensuojelun jälkihuollon piirissä. Näiden nuorten tavoittaminen olisi ollut mahdotonta. Mietin myös sitä, keneen lopulta ottaisin yhteyttä. Kertoisinko tutkimuksen tekemisestä myös nuoren vanhemmille, jotka lastensuojelun asiakirjateksteissä olivat usein mukana. Teksteissä ei ole kyse yksinomaan nuorten elämää koskevista kysymyksistä, vaan tilanteet ja kuvaukset ovat olleet myös otteita vanhempien elämästä. Tekstit sisältävät vanhempien kuvauksia omasta jaksamisestaan ja heidän näkemyksiään nuoren tilanteesta. Tutkimuksesta informoitavien nuorten ja vanhempien lukumäärä olisi noussut lähes kahteensataan. Vanhempien tavoittaminen olisi vaatinut melkoisia salapoliisitaitoja, koska osa vanhemmista oli jo nuoren sijoitusprosessin aikana sosiaalityöntekijöiden tavoittamattomissa. En myöskään ole ollut yhteydessä niihin sosiaalityöntekijöihin, jotka sijoituksia ovat tehneet, ja joiden tekstejä olen lukenut.

Sen sijaan, että olisin ollut yhteydessä sijoituksissa mukana olleisiin keskeisiin henkilöihin eli nuoreen, hänen vanhempiinsa tai sosiaalityöntekijöihin, olen pyrkinyt huomioimaan heidän yksityisyytensä koko tutkimusprosessin ajan. Keskeinen tutkijaa sitova velvollisuus liittyy tarkkuuteen koskien sitä, että aineiston käsittely on huolellista eikä vaaranna tutkittavien yksityisyyttä (Kuula 2006, 87–88).

Tutkimuslupahakemukseni käsiteltiin Helsingin kaupungin sosiaaliviraston eettisessä lautakunnassa, jonka lausunnossa todettiin, ettei tutkija pääsääntöisesti voi itse poimia tutkimusaineistoa sosiaaliviraston asiakasrekistereistä. Tämän tutkimuksen kohdalla eettinen lautakunta kuitenkin näki mahdollisena, että voin kerätä aineiston itse. Sain erillisen ”tutkijatunnuksen”, jolla kirjauduin asiakastietojärjestelmään. Työni vuoksi minulla oli jo olemassa olevat tunnukset asiakastietojärjestelmiin, mutta erillisen tutkijatunnuksen avulla on tarvittaessa mahdollista tarkastella, kenen sosiaaliviraston asiakkaan asiakirjoja olen käsitellyt viranhaltijana ja kenen tutkijana.

Asiakirja-aineistoa kerätessäni olen kiinnittänyt huomiota asiakirjojen salassa pitämiseen ja niissä mukana olevien henkilöiden yksityisyyden turvaamiseen. Aineistoa kerätessäni toimin virkatyöajan jälkeen pääasiassa niin, ettei toimipisteessä ollut enää muita paikalla. Koska käytössä oli vain yhteiskäyttöinen tulostin, tämä oli ainoa tapa mahdollistaa se, etteivät edes virkansa puolesta salassapitoon sitoutuneet kollegani näkisi asiakirjoja. Asiakirjoja säilytin lukolliisessa kaapissa, eivätkä asiakirjat olleet kenenkään muun kuin minun luettavissani. Hävitän asiakirjat välittömästi sen jälkeen, kun tutkimus on valmistunut, ja sen tulokset on todettu luotettaviksi.

Tutkimuslupahakemuksen allekirjoittamalla olen sitoutunut siihen, etten käytä saamiani tietoja asiakkaan tai hänen läheistensä vahingoksi tai muutoin negatiivisessa mielessä. Tutkimuksen aihepiiriin erityisen sensitiivisyyden vuoksi olen joutunut miettimään keinoja varmistaa, etteivät nuoret tai heidän lähipiinsä tule tunnistetuksi tutkimusraportistani. Osa sijoituksiin liittyvistä ja lastensuojelun asiakirjoihin kirjoitetuista asioista on niin yksityiskohtaisia ja harvinaislaatuisia, että niiden kirjoittaminen tutkimusraporttiin tarjoaisi helpon mahdollisuuden tunnistaa nuori tai hänen perheensä. Tämän vuoksi olenkin lukenut asiakirjatekstejä tarkasti ja poistanut tai jättänyt kirjoittamatta tutkimustekstiini asioita, joiden perusteella tunnistaminen olisi mahdollista. Selvää on, että tutkimuksen lukija tietää nuorten olevan asiakirjojen kirjoittamisajankohtana iältään 17-vuotiaita ja helsinkiläisiä. Aino Kääriäinen (2003, 36) päätyi omassa tutkimuksessaan siihen, ettei hän salannut sitä, että tutkimuksen asiakirja-aineisto oli kerätty Helsingistä. Perusteena hän käytti sitä, että aineiston kerääminen suuresta kaupungista suojaa tutkimuksen kohteena olevia henkilöitä. Myös omat perusteeni kaupungin salaamalla jättämiseen ovat saman sisältöiset. Helsingissä nuoria sijoitetaan kodin ulkopuolelle runsaasti suhteessa muihin Suomen suuriin kuntiin, mikä tarjoaa suojaa yksittäisten nuorten tunnistamiselta. (ks. esim. Kilponen 2011, 14).

Tutkimusraporttia kirjoittaessani olen kiinnittänyt erityistä huomiota nuorten henkilöllisyyden suojaamiseen. En tuo esiin esimerkiksi sitä, missä osassa Helsinkiä nuori on asunut tai missä oppilaitoksessa hän on opiskellut. Olen poistanut alueellisuutta esiin tuovia piirteitä myös sillä, etten puhu tietystä alueellisesta palvelusta sen tarkalla nimellä vaan yleisesti esimerkiksi nuorisopsykiatrian poliklinikan palveluista. En myöskään käytä sijaishuoltopaikoista niiden oikeita nimiä, vaan olen korvannut sijaishuoltopaikan nimen käyttämällä yleistä ilmaisua sijaishuoltopaikka. Tutkimusraportissa olen ottanut suoria lainauksia aineistona olevista asiakirjoista, jol-

loin olen pyrkinyt estämään nuorten ja perheidensä tunnistamisen sillä, etten ole keksinyt nuorille salanimiä. Tällöin lukija ei voi katkelmia yhdistelemällä yhdistää eri kohdista nousevia samaa nuorta koskevia tietoja. Asiakirjateksteissä nuoresta kirjoitettaessa käytetään usein hänen etunimeään, mutta tutkimustekstiin sisällyttämässäni suorissa lainauksissa olen korvannut etunimen sanalla nuori. Olen myös poistanut teksteistä päivämäärät ja vuosiluvut.

4.4 Aineiston analyysi: kvantifiointia ja sisällönanalyysia diskurssianalyysin piirteillä

Jari Eskola ja Juha Suoranta (2001, 137) ovat todenneet laadullisen aineiston analyysin tarkoituksena olevan selkeyttää hajanaista ja keskenään epäloogista aineistoa niin, että lopputuloksena on järjestyksen tuottamisen lisäksi uutta tietoa. Tässä tutkimuksessa olen yhdistänyt aineiston kvantifiointia ja sisällönanalyysia diskurssianalyysin piirteillä jäsentääkseni hajanaista ja polveilevaa asiakirja-aineistoa. En erota kvalitatiivista ja kvantitatiivista analyysia toisilleen vastakkaisiksi, vaan näen ne Pertti Alasuutarin (1999, 32) näkemyksen mukaisesti toisiaan tukevana jatkumona.

Apuvälineenä kvantifiointi

Aineiston kvantifioinnissa ei tässä tutkimuksessa ole kyse tilastollisesta tarkastelusta, jossa yleistetään tai lasketaan tilastollisia lukuja. Jo se, että aineisto koostuu vain 66 nuoren asiakirjoista, aiheuttaa sen, ettei tilastollisten tunnuslukujen laskeminen ole mahdollista. Klaus Mäkelän (1990, 57–59) mukaan laadullisen tutkimuksen aineistoille on tavallista sellainen rajallisuus, ettei niiden tyypillistä havaintoyksikköä eli henkilöä voi käyttää lähtökohtana laskiessa. Tilastollisten tunnuslukujen sijaan olen hyödyntänyt yksinkertaista, määrällistä analyysia. Käytännössä tämä on tarkoittanut sen laskemista, kuinka monta kertaa jokin asia esiintyy aineistossa tai yksittäisen nuoren kohdalla, prosentiosuuksien laskemista sekä muutamia ristiintaulukointeja. Prosenttiosuuksien laskeminen ja ristiintaulukoiminen ovat perusteltuja myös siksi, että se on keino tarkastella, ovatko 17-vuotiaana kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret yhtenäisen ryhmä vai onko heidän välillään eroja. Olen tarkastellut ristiintaulukoinnin avulla esimerkiksi sitä, onko lyhyen ajan lastensuojeluasiakkaana olleilla nuorilla ollut vähemmän palveluita kuin pitkään asiakkaana olleilla.

Eskola ja Suoranta (2001, 164) toteavat kvantifioinnin voivan olla yksi tapa päästä alkuun aineiston kanssa, jolloin sen avulla voidaan saada ymmärrys siitä, mistä aineistossa on kyse.

Myös tässä tutkimuksessa kvantifiointi on tehty analysointiprosessin ensivaiheessa, ja sen tarkoituksena on ollut aineiston haltuun ottamisen lisäksi taustoittaa nuorten sijoituksia ja tilanteita, joissa sijoitukset tapahtuvat. Asiat, joita aineistosta olen kvantifioinut, ovat nousseet aiempien tutkimusten tuloksista. Olen esimerkiksi halunnut tarkastella ovatko 17-vuotiaana sijoitettujen nuorten tilanteet kärjistyneet nopeasti niin, että asiakkuus lastensuojelussa on jäänyt lyhyeksi ja avohuollon tukitoimenpiteet vähäisiksi, vai ovatko he olleet asiakkaina jo vuosia (ks. esim. Myllärniemi 2006, 9; Heinonen & Hiitola 2009, 23–24, 60; Huuskonen & Korpinen 2009, 38–39). Kvantifioinnin avulla olen myös pyrkinyt suhteuttamaan tutkimusaineistoa ja -aihetta laajempaan kontekstiin tarkastelemalla mahdollisuuksien mukaan 17-vuotiaana kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten lastensuojelun asiakasasiakirjoissa kuvattua elämäntilannetta heidän ikäluokkansa yleiseen tilanteeseen (ks. Silverman 2013, 261). Kvantifioinnin avulla olen lisäksi voinut monipuolistaa 17-vuotiaiden nuorten kodin ulkopuolelle sijoittamista koskevaa analyysia. Lukujen avulla on ollut mahdollista vahvistaa niitä havaintoja ja tulkintoja, joita olen tehnyt kvalitatiivisen sisällönanalyysin keinoin (ks. Silverman 2013, 251).

Sisällönanalyysia diskurssianalyysin piirteillä

Sisällönanalyysissa on yksinkertaistettuna kyse aineiston hajottamisesta osiin, käsitteellistämisestä ja uudelleen johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi kokoamisesta. Keskeisessä osassa on tutkijan tekemä tulkinta ja logiikka, joiden varaan tutkimusprosessi rakentuu. Sisällönanalyysin on todettu olevan analyysimenetelmä, jota voi hyödyntää yksittäisenä metodina tai teoreettisena kehyksenä, jonka voi liittää osaksi erilaisten analyysien kokoonpanoa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91, 108.) Tässä tutkimuksessa sisällönanalyysi painottuu laadulliseen analyysiin, mutta olen hyödyntänyt vähäisessä määrin kvantifiointia myös tässä osassa analyysia. Olen laskenut, kuinka monta kertaa esimerkiksi nuoren päihteiden käyttö on mainittu päätösasiakirjoissa. Lisäksi päädyin laskemaan, kuinka monta kertaa esimerkiksi juuri nuoren päihteiden käyttö mainitaan ensisijaisena sijoituksen perusteluna. Tähän päädyin huomattuani, että jotkin perustelut mainittiin aineistossa usein, mutta ne eivät nousseet tekijöiksi, jotka olivat ratkaisevassa asemassa sijoituspäätöksen tekemisen suhteen.

Jari Eskola (2001, 136–140) toteaa, että laadullista analyysia tekevä tutkija valitsee kolmesta vaihtoehdosta sen, millainen suhde teoriaan tutkimuksessa muodostetaan. Aineistolähtöisessä tutkimuksessa lähtökohtana on tutkimusaineisto, josta teoria pyritään muodostamaan. Aineistolähtöisen tutkimuksen ja analyysin pulmaksi nimetään se, että tutkijan välttämättömien valintojen nähdään aina vaikuttavan tuloksiin (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96). Eskolan (2001) toisena

vaihtoehtona on teorialähtöinen malli, jossa lähdetään liikkeelle teoriasta, jonka jälkeen siirrytään empiriaan ja jälleen takaisin teorian pariin. Tällöin analyysi nojaa täysin aiempaan tutkimukseen. Kolmas vaihtoehto on teoriasidonnainen tutkimus, jossa analyysia tehdään aineiston ehdolla, mutta niin, että teorialat ja käsitteet ovat tulkintakehyksinä ja apuna aineiston tulkinna. (Eskola 2001, 137–140.)

Tulkitsen tutkimuksen sisällönanalyysin olevan teoriasidonnaista, koska analyysi perustuu aineistoon sen sijaan, että se nousisi valmiista teoriakehyksestä. Aineistolla on suuri merkitys analyysin kannalta, koska käytössä ei ollut valmista teoriaa, jonka varaan se olisi rakentunut. En kuitenkaan voi tulkita analyysin olleen puhtaasti aineistolähtöistä, koska olen jo ennen tutkimuksen tekemiseen ryhtymistä ja sen eri vaiheiden ajan lukenut aiempia tutkimuksia. Aiempien tutkimusten lukeminen ja lastensuojelua koskevan keskustelun seuraaminen ovat vaikuttaneet siihen, mihin asioihin olen kiinnittänyt huomiota, ja millaisia johtopäätöksiä olen tehnyt. Aineiston jäsentämisessä ja analyysissa on kyse tekemieni havaintojen yhdistymisestä aiempaan tietoon ja ymmärrykseeni, jotka koostuvat niin työssä oppimistani ja sisäistämistäni asioista kuin aikaisempien tutkimusten näkökulmista. Analyysivaiheessa olen hyödyntänyt aikaisempia tutkimuksia ja teorioita jäsentämään aineistosta esiin nostamiani asioita. Tavoitteena on ollut käydä vuoropuhelua aineiston, siitä tehtyjen havaintojen ja tulkintojen sekä aikaisempien tutkimusten välillä.

Sisällönanalyysin ja diskurssianalyysin on määritetty eroavan toisistaan siinä, että sisällönanalyysissa ollaan kiinnostuneita kommunikaation sisällöistä ja diskurssianalyysissa taas kommunikaation prosessista (Tuomi & Sarajärvi 2009, 47). Olen valinnut sisällönanalyysin metodiksi, koska kiinnostukseni kohdistuu lastensuojelun asiakirjoissa oleviin sisältöihin eli niihin perusteluihin, joilla nuoren sijoitus kodin ulkopuolelle oikeutetaan. Koen kuitenkin, että perusteluita eli sisältöjä tarkastellessa on kiinnitettävä huomio myös siihen, millä tavalla sosiaalityöntekijät kuvaavat ja perustelevat sijoituksen tarvetta. Kun mitä-kysymys on tyypillinen sisällönanalyysille, on miten-kysymys puolestaan ominainen diskurssianalyttiselle tutkimukselle (Tuomi & Sarajärvi 2009, 47). Olen yhdistänyt analyysissa kumpaakin, ja tarkastellut sisällönanalyysin viitekehyksestä käsin sijoituspäätösten sisältöä, ja samalla hyödyntänyt diskurssianalyysin lähtökohtia siitä, miten sosiaalityöntekijät perustelevat nuoren sijoittamista.

Tiina Valkendorff (2014, 57) on päättänyt nimittämään soveltavaa, diskurssianalyysia ja sisällönanalyysia yhdistävää tutkimusmenetelmäänsä sisällönanalyysiksi diskursiivisin piirtein.

Tulkitsen tutkimusmenetelmäni olevan samankaltainen. Diskurssianalyysille on tyypillistä se, että kommunikaatio nähdään todellisuuden rakentamisena. Kielen ja sosiaalisen todellisuuden välinen suhde on kahdensuuntainen niin, että sosiaalinen todellisuus vaikuttaa kieleen, ja toisaalta myös kieli muokkaa sosiaalista todellisuutta. Sisällönanalyysissa puolestaan kommunikaatio nähdään todellisuuden kuvana. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 20–22; Tuomi & Sarajärvi 2009, 47.) Ajatukseni kommunikaatiosta ja kielestä rakentuu diskurssianalyysille tyypillisen ajattelumallin kaltaiseksi. En pitäydy tarkasti sisällönanalyysissa, vaan olen ottanut vapauden poimia analyysin tueksi myös piirteitä diskurssianalyysista.

Analysointiprosessin aikana olen pysähtynyt pohtimaan, minkä varaan aineistosta tekemäni tulokset rakentuvat. Olen miettinyt esimerkiksi sitä, miten se, että olen itse valmistellut sijoituspäätöksiä ja ollut päätöksentekijänä, on vaikuttanut analyysissa tekemiini tulkintoihin ja ratkaisuihin. Olen lastensuojelutyötä tehdessäni nähnyt eri tavoin kirjoitettuja asiakirjoja ja omaksunut näkemyksen siitä, millaisia sijoituspäätösten tulisi olla, ja miten ne tulisi perustella. Tämän lastensuojelun toimintakulttuurin ja -tapojen tuntemisen voi nähdä toisaalta helpottaneen analyysia, mutta toisaalta se voi myös tehdä sokeaksi joillekin asioille, jotka olen omaksunut itseltänselvyyksinä. Olen pitänyt tämän asian mielessä tutkimusprosessin aikana, ja arvioin työhistoriastani ja -kokemuksestani olevan analyysille enemmän hyötyä kuin haittaa. Olen lukenut aineiston asiakirjoja keskittyneesti, pysähtyen ja kirjatun ylös pieniäkin havaintoja ja kysymyksiä. Etäisyyttä lastensuojelun sijoituspäätösten kirjoittamiseen ja lukemiseen on tuonut myös se, että tutkimusprosessin aikana olen irrottanut lastensuojelutyöstä. Tämä on tarjonnut enemmän tilaa havaita asioita, jotka kenties aiemmin olisivat tulleet ohitetuiksi itsestään selvinä.

Analyysin kulku

Aloitin aineistona olevien asiakirjojen lukemisen niin, että aina tulostettuani yhden nuoren asiakirjat luin ne läpi. Kun asiakirjat tulostetaan asiakastietojärjestelmästä, eivät ne automaattisesti asetu ajallisesti oikeaan järjestykseen, vaan lukija joutuu kokoamaan tarinan juonen. Syynä tähän on toisaalta se, että asiakastietojärjestelmään kirjatut tekstit sijaitsevat useiden eri näyttöjen ja otsikoiden takana, jolloin kertomus hajoaa osiksi. Myös se, että yksittäisen näytön alta kirjaukset tulostuvat niin, että ensimmäiseksi luettavaksi tarjoutuu viimeisin kirjoitettu teksti, saa aikaan sen, että lukija aloittaa kertomuksen alun sijaan lopusta. Vaikka asiakaskertomusten on

kuvattu kuljettavan mukanaan asiakkuuden juonta ja kuvaavan sitä, millaisia vaiheita asiakkuudessa on ollut, havaitsin asiakastietojärjestelmän teknisten reunaehtojensa vuoksi kadottavan kertomuksen kokonaisuutta ja luovan pirstaleista tietoa (ks. esim. Huuskonen ym. 2010a, 653).

Järjestelin sekalaisessa järjestyksessä olevat asiakirjat aikajärjestykseen voidakseni lukea ne “myötäkarvaan”, eli samassa järjestyksessä kuin kirjoittaja on ne kirjoittanut. Tekstejä lukiesani tiedostin sen, että aloitin nuoren tarinaan tutustumisen aina keskeltä (ks. Kääriäinen 2003, 158). Nuorella oli ennen lukemiani asiakirjoja takanaan elettyä elämää 16 vuotta, ja usein myös lastensuojelun kirjauksia pitemmältä ajalta kuin tutkimukseen valitsemäni. Lisäksi jo lukemaan aloittaessani tiesin, että nuori sijoitetaan kodin ulkopuolelle.

Arvioin, että aineiston järjestäminen aikajärjestykseen auttoi siihen tutustumisessa. Koska aineiston kerääminen ajoittui pidemmälle aikavälille, luin aineistoa vähitellen muutaman nuoren asiakirjat kerrallaan. Olen yhtä mieltä Grönforsin (1982, 156) kanssa siitä, ettei kyse ollut kuitenkaan analyysistä erillisestä mekaanisesta järjestelystä, vaan ensimmäinen pyrähdyksittäin tapahtuva aineiston lukukerta oli osa analyysia. Jo tällä lukukierroksella tein havaintoja, ja aineisto herätti kysymyksiä ja ihmetyksiä. Kirjasin nämä kysymykset ylös erilliseen asiakirjaan, jotta voisin palata niihin myöhemmin. Ensimmäisellä lukukierroksella kirjasin ylös nuorten taustatietoja poimien esimerkiksi tiedot tukitoimista ja palveluista. Taustatietoja kerätessäni hyödynsin kaikkia käytössäni olleita asiakirjoja.

Koska aineistoa kertyi viisi mapillista, syntyi tarve löytää tapa, jolla löytäisin käytössäni olevasta aineistosta tutkimuskysymysten kannalta keskeiset asiat. Pelkistämisen ensimmäisenä vaiheena olikin se, että päätin käyttää ensisijaisena tutkimusaineistonani nuorten sijoitusta koskevia päätösasiakirjoja. Tämä vähensi asiakirjojen lukumäärän 525 sivuun. Kyse ei ole esimerkiksi Wordin sivuista, vaan sijoituspäätökset rakentuvat niin, että sijoituksen perusteluosuus on heti päätöksen alussa, ja sen jälkeen ovat tiedot asianosaisten kuulemisesta, päätösehdotus ja päätösteksti, mille ajalle päätös on tehty ja lopuksi päätöksen valmistelijoiden ja päättäjän nimet ja virka-asetat. Esimerkiksi kolmen sivun kiireellisen sijoituksen päätöksestä varsinaista tilanteen kuvausta ja perustelua on usein sivun verran, ja loput sivut täyttyvät esimerkiksi asiakkaiden yhteystiedoista. Sijoituspäätösten sivujen lukumäärä riippui paljolti siitä, oliko kyse kiireellisestä sijoituksesta, avohuollon tukitoimenpiteenä tehdystä sijoituksesta vai huostaanotosta. Näistä huostaanottopäätökset olivat pisimpiä, kun taas kiireellinen sijoitus saattoi olla

lyhimmillään kahden sivun mittainen. Mikäli nuorella oli useampia perättäin tehtyjä sijoituspäätöksiä, oli tyypillistä, että niissä toistuivat samat ilmaisut. Esimerkiksi kiireellisen sijoituksen jatkopäätös käsitti usein sanasta sanaan kiireellisen sijoituksen päätökseen kirjatut perustelut, joita seurasi kuvaus siitä, mitä kiireellisen sijoituksen aikana oli tapahtunut ja mistä syistä sijoitusta oli tarpeen vielä jatkaa.

Kun olin saanut koko aineiston tulostettua ja järjesteltyä, luin sen toisen kerran läpi keskittyen päätösasiakirjoihin. Lukukierroksen tarkoituksena oli pelkistää aineistoa. Pelkistämisen tarkoituksena on poistaa aineistosta tutkimuskysymysten kannalta turha aines, tiivistää keskeinen tieto ja pilkkoa se osiin (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109). Sijoituspäätösten osalta olin jo aineistoon tutustuessani havainnut, ettei niissä ollut juurikaan sellaista sisältöä, joka ei olisi ollut tutkimuskysymysten kannalta keskeistä. Sijoituspäätökset olivat kompakteja kokonaisuuksia, joissa sijoituksen perusteita saatettiin ilmaista tiiviisti yhdistäen erilaisia tekijöitä ja perusteluita samaan virkkeeseen. Luin sijoituspäätöksiä etsien niistä vastauksia siihen, millaisia syitä sijoitukselle oli löydettävissä, ja millaisissa tilanteissa nuoria sijoitetaan kodin ulkopuolelle. Kirjoitin jokaisen päätösasiakirjassa esitetyn syyn mahdollisimman selkeästi ylös, jotta en kadottaisi aineiston yksityiskohtia ja vivahteita. Erottelin toisistaan esimerkiksi erilaiset rikosnimikkeet sellaisina kuin ne päätöksissä mainittiin. Tämän lukukerran jäljiltä minulla oli taulukko, johon olin eritellyt kunkin nuoren päätösasiakirjoihin kirjatut nuorta, hänen tilannettaan ja vanhempiaan koskevat kuvaukset sekä sijoituksen perustelut. Mikäli nuorella oli enemmän kuin yksi sijoitus hänen ollessaan 17-vuotias, erittelin jokaisen sijoituspäätöksen omaksi kokonaisuudekseen.

Seuraavaksi luin läpi kirjaamani alkuperäisilmaukset, ja kirjasin jokaisen kohdalle tiiviimmän pelkistetyn ilmaisun, joka kuvasi esitettyjä ilmaisuja. Kun olin kirjannut pelkistetyn ilmaisun, kävin ne läpi, ja ryhmittelin sijoitussyitä koskevia ilmaisuja uudelleenlaisiksi, edellistä kierrosta laajemmiksi kokonaisuuksiksi. Seuraavaksi etenin ryhmittelyssä niin, että yhdistelin jo luotuja alaluokkia toisiinsa laajemmiksi yläluokiksi. Tavoitteenani oli edetä päätösasiakirjoihin kirjatusta ilmaisuista kohti teoreettisempää käsitteitä ja johtopäätöksiä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110–111). Luokkien yhdistäminen ei ollut suoraviivainen prosessi, vaan vaihtelin joidenkin alaluokkien paikkaa useampaan kertaan. Eskola ja Suoranta (2001, 157) toteavatkin, ettei aineistoa ole koskaan mahdollista luokitella lukkoon lyödysti ja lopullisesti, vaan aina on mahdollista löytää uudelleenlaisia näkökulmia, jotka muuttavat luokittelun eri näköiseksi.

5 Kuvaus 17-vuotiaana sijoitettujen nuorten tilanteesta

Olen etsinyt asiakirjoista nuoria ja heidän elämäntilannettaan kuvaavia tekijöitä. Aineisto koostuu 66 nuoren asiakirjoista. Heistä tyttöjä on 44 prosenttia (29) ja poikia 56 prosenttia (37). Sukupuolijakauma muistuttaa melko tarkasti valtakunnallista tietoa siitä, että kodin ulkopuolelle sijoitetaan enemmän poikia kuin tyttöjä (Lastensuojelu 2009, 6; Lastensuojelu 2010, 6; Lastensuojelu 2015). Tarkastelen 17-vuotiaana sijoitettujen nuorten sukupuolijakaumaa, asiakirjoista löytyvää tietoa millaisessa perheessä he asuvat, ja ketkä ovat heidän huoltajiaan sijoitushetkellä. Käytössäni olleissa asiakirjoissa ei ollut tietoa esimerkiksi vanhempien työssäkäynnistä tai perheen toimeentulotuen saamisesta.

5.1 Nuorten perhemuoto ja huoltajat

Aineiston nuorten perhekoonpanot eroavat selvästi suomalaislapsille yleisistä perhemuodoista. Yleisin lasten perhemuoto Suomessa on asuminen kahden aikuisen perheessä, jolloin kyse voi olla ydin- tai uusperheestä. Vuonna 2011 suomalaislapsista noin 80 prosenttia asui kahden vanhemman perheessä. Uusperheiden osuus lapsiperheistä oli hieman yli 9 prosenttia. (Suomen virallinen tilasto: Perheet 2011.) Tutkimuksen nuorilla kahden aikuisen perheessä asuminen oli huomattavasti harvinaisempaa kuin lasten keskuudessa keskimäärin. Sen sijaan lähes puolet aineiston nuorista asui yhden vanhemman perheessä (Taulukko 2).

Taulukko 2. Nuoren perhemuoto sijoitustilanteessa.

Perhemuoto	Nuorten lukumäärä	%
Yhden vanhemman perhe	30	45 %
Ydinperhe	18	27 %
Uusperhe	11	17 %
Jokin muu	7	11 %
Yhteensä	66	100 %

Yhden vanhemman perheessä asuvista nuorista 90 prosenttia asui äidin ja 10 prosenttia isän kanssa. Sen lisäksi, että aineiston nuoret asuivat keskimääräistä useammin yhden vanhemman perheessä, asuivat he tavallista useammin myös uusperheissä. Nuoret asuivat useimmiten uusperheessä yhdessä äitinsä ja tämän uuden puolison kanssa. 7 prosenttia aineiston nuorista ei asunut kummankaan biologisen vanhempansa kanssa. Heidät on taulukossa 2 luokiteltu "Jokin muu" perhemuotoon kuuluviksi. Tämä perhemuoto pitää sisällään myös ne nuoret, jotka asuivat itsenäisesti.

Molemmat vanhemmat olivat huoltajina 68 prosentilla aineiston nuorista. 23 prosentilla nuorista äiti oli heidän ainoa huoltajansa ja 4,5 prosentilla taas yksinomaan isä. 4,5 prosentilla huoltajana oli joku muu kuin biologinen vanhempi. Vanhempien yhteishuoltajuus oli aineiston nuorten kohdalla harvinaisempaa kuin se on keskimäärin. Sekä vuosina 2009 että 2010 lapsen huoltoon liittyvistä kuntien sosiaalilautakuntien vahvistamista sopimuksista 93 prosentin kohdalla sovittiin vanhempien yhteishuoltajuudesta. Lapsen yksinhuolto sovittiin äidille 6 prosentissa ja isälle alle 1 prosentissa tapauksista. (Lapsen elatus ja huolto 2009; Lapsen elatus ja huolto 2010.)

5.2 Asiakkuus lastensuojelussa ennen sijoitusta

Nuorista 61 prosenttia (40) oli ollut lastensuojeluasiakkaana alle vuoden ennen sijoitusta 17-vuotiaana (Taulukko 3). Noin kolmasosalla nuorista asiakkuus oli ehtinyt kestää vain kolme kuukautta tai vähemmän ennen sijoitusta.

Taulukko 3. Aika lastensuojelun asiakkaana ennen 17-vuotiaana tehtyä sijoituspäätöstä.

Aika lastensuojelun asiakkaana ennen sijoituspäätöstä	Nuorten lukumäärä	%
ei asiakkuutta-3 kk	21	32 %
4 kk-12 kk	19	29 %
13 kk-36 kk	11	16 %
37 kk-	15	23 %
Yhteensä	66	100 %

Lyhytkestoinen asiakkuus lastensuojelussa ennen sijoitusta oli yhtä yleistä tytöillä kuin pojilla. Se, että asiakkuus oli ehtinyt kestää vain näin vähän aikaa, tarkoittaa sitä, että nuorelle oltiin vasta tekemässä lastensuojelutarpeen selvitystä sijoituksen jo tullessa ajankohtaiseksi.² Avohuollon tukitoimien tarvetta ei oltu välttämättä ehditty vielä arvioida tai aloittaa palveluja. Kahdeksan nuoren asiakkuuden voidaan todeta alkaneen sijoituksella, koska siihen oli päädytty viikon sisällä asiakkuuden alkamisesta. Vaikka yli puolet aineiston nuorista oli ollut lastensuojelun asiakkaana alle vuoden, oli 23 prosenttia (15) nuorista ollut asiakkaana yli kolme vuotta.

² Kun keräsin tutkimusaineiston, lastensuojeluasiakkuus alkoi, kun sosiaalityöntekijä päätti aloittaa lastensuojelutarpeen selvityksen. Selvityksen päättyessä sosiaalityöntekijä teki päätöksen asiakkuuden jatkumisesta tai päättymisestä. Nykyisin sosiaalityöntekijä tekee päätöksen lastensuojeluasiakkuuden alkamisesta vasta, kun lastensuojelun tarve on todettu (Lastensuojelulaki 417/2007, 27 §).

Heistä 12 oli ollut lastensuojeluasiakkaana yli viisi vuotta. Näiden nuorten lastensuojeluasiakkuuden alkaminen painottuu ajanjaksoon, jolloin hän on ollut yli 13-vuotias. Kaikista 17-vuotiaista lähes 67 prosentin asiakkuus on alkanut 16–17-vuotiaana.

Lastensuojeluasiakkuutta on aiemmissa tutkimuksissa kuvattu moninaiseksi ja liikkuvaksi (Kivinen 1994; Heino 1997). Tämä tulee esiin 17-vuotiaiden nuorten kohdalla siinä, että heistä 18 prosenttia (12) on ollut useampaan kertaan lastensuojelun asiakkaana. Aiemmistä asiakkuuksista 60 prosenttia oli kestänyt alle vuoden, ja ne olivat alkaneet nuoren ollessa 16-vuotias. Loput 40 prosenttia aiemmista asiakkuuksista oli kestänyt yli vuoden, ja asiakkuus oli pääosin alkanut nuoren ollessa 10–12-vuotias. Edellisen lastensuojeluasiakkuuden päättymisestä ja asiakkuuden uudelleen alkamisen väliin jäi vähimmillään kuukausi, ja pisimmillään niiden välillä oli yli kaksi vuotta. Tavallisinta kuitenkin oli, että asiakkuuksien välillä ehti kulua alle puoli vuotta.

Aineiston nuorten välillä voidaan todeta olevan vaihtelua lastensuojeluasiakkuuden keston suhteen, vaikka suuri osa nuorista olikin ollut asiakkaana vain lyhyen ajan ennen sijoitusta. Tutkimuksissa, joissa nuorten lastensuojeluasiakkuuden kestoja ennen sijoitusta on tarkasteltu, on saatu keskenään ristiriitaisia tuloksia (Myllärniemi 2006, 9; Heinonen & Hiitola 2009, 23–24, 60; Huuskonen & Korpinen 2009, 38 – 39; de Godzinsky 2012, 56 – 58; Heino ym. 2016, 52). Vaikka Myllärniemen (2006) ja Heino ja kumppaneiden (2016) tutkimuksissa nuorten lyhyet lastensuojeluasiakkuudet nousevat esiin, on tämän tutkimuksen nuorissa vielä enemmän heitä, jotka ovat olleet lastensuojeluasiakkaana vain hyvin lyhyen ajan ennen sijoitusta. Keskeinen syy eroon lienee se, että edellä mainituissa tutkimuksissa on tarkasteltu erityisesti huostaanotettujen nuorten lastensuojelun asiakkuuksien kestoja, kun tässä tutkimuksessa mukana ovat myös kiireellisesti ja avohuollon tukitoimenpiteenä sijoitetut nuoret. 17-vuotiaina sijoitettujen nuorten asiakkuudet piirtyvät aiempiin tutkimuksiin ja tilastoihin verrattaessa tavallista myöhäisemmässä ikävaiheessa alkaneiksi (ks. esim. Myllärniemi 2006; Hiitola & Heinonen 2009; Heino ym. 2016).

Palvelut ja tukitoimet ennen 17-vuotiaana tapahtunutta sijoitusta

Nuoren ja hänen perheensä saamat tukitoimet ja palvelut on koottu päätösasiakirjoista ja asiakaskertomuksista taulukkoon 4. Erityisesti niiden nuorten kohdalla, joiden asiakkuus oli alkanut jo useita vuosia ennen 17-vuotiaana tapahtunutta sijoitusta, on mahdollista, ettei tukitoimien

lista ole täydellinen. On myös mahdollista, ettei kaikki tapaamisia olla kirjoitettu asiakaskertomuksiin, tai kirjaukset on tehty aiempien kirjaviiden käytäntöjen mukaan nuoren sijaan tämän sisarukselle, jolloin ne eivät ole olleet osa tutkimusaineistoani.

Taulukko 4. Ennen sijoitusta toteutuneet tukitoimet ja palvelut.

Tukitoimi tai palvelu	Prosentilla nuorista
Lastensuojelun sosiaalityön omat tukitoimet (lastensuojelun sosiaalityön tapaamiset, nuorisoryhmän työskentely, lastensuojelun tarjoama taloudellinen tuki, läheisneuvonpito)	82 %
Yhteistyö nuoren kanssa työskentelevien tahojen kanssa	62 %
Lasten ja nuorten psykiatriset palvelut (lasten ja nuorten psykiatrian poliklinikka, lasten ja nuorten psykiatrian osastohoito, terapiat)	47 %
Nuorille suunnatut päihdepalvelut (yksittäiset seulat, nuorisoasema)	30 %
Perhetyö (perhetyö, joka edellyttää lastensuojeluasiakkuutta: lastensuojelun perhetyö, lastensuojelulaitosten tekemä avotyöskentely, Nopean puuttumisen perhetyö)	27 %
Muut palvelut (Perheneuvola, Suomen Punaisen Ristin nuorten turvatalo, sosiaaliasemat, Tyttöjen talo, turvakoti, Mannerheimin lastensuojeluliiton lastenhoitopalvelut, maahanmuuttajapalvelut)	26 %
Opiskeluun ja työhön liittyvät tukipalvelut (koulukuraattori, -psykologi ja -lääkäri, ammatinvalinnanohjauksen psykologi, työhönohjaus, Tulevaisuustiski)	15 %
Aiempi sijoitus avohuollon tukitoimenpiteenä tai perhekuntoutus yhdessä vanhemman kanssa	12 %
Nuorille suunnattu psykiatristen ja päihdepalveluiden yhdistelmä (Päihdepsykiatrisen poliklinikka)	12 %
Vanhemmille suunnatut palvelut	8 %
Ryhmätoiminta (lapsille, nuorille, vanhemmille suunnattu)	6 %
Tukihenkilö tai -perhe	5 %
Yhteistyö vanhempien kanssa työskentelevien tahojen kanssa	2 %

Toteutuneita tukitoimia ja palveluita on laskettu niin, että esimerkiksi lastensuojelun sosiaalityön omiin tukitoimiin on luettu mukaan sosiaalityöntekijän ja nuoren tai vanhemman tapaamiset, kotikäynnit, Nuorisoryhmän³ työskentely, läheisneuvonpito sekä lastensuojelun tarjoama taloudellinen tuki. Nuorten välillä on merkittäviä eroja sen suhteen, kuinka intensiivisiä tukitoimet ovat olleet, mutta tämä moninaisuus ei tule esiin tehdyssä ryhmittelyssä. Tavoitteena on luoda yleiskuva siitä, mitä tukitoimia nuoret ja heidän perheensä ovat saaneet ennen nuoren sijoitusta kodin ulkopuolelle. Palveluita jaoteltaessa on hyödynnetty osittain Myllärniemen

³ Helsingissä toimi osana lastensuojelua vuoteen 2013 saakka Nuorisoryhmä, joka työskenteli rikoksilla oirehtivien lasten kanssa ja teki lastensuojelutarpeen arviointeja.

(2006) tutkimuksessa käytettyä jaottelua, mutta siitä on poikettu esimerkiksi erottamalla toisistaan lapsille ja nuorille suunnatut palvelut, koska arvioin niiden näkymisen omina kokonaisuuksinaan olevan keskeistä tässä tutkimuksessa.

Yli $\frac{3}{4}$ aineiston nuorista oli saanut lastensuojelun sosiaalityön omia tukitoimia. Painopiste on ollut erityisesti lastensuojelun sosiaalityöntekijän tapaamisissa joko nuoren, vanhempien tai molempien kanssa. Aineiston nuorista 18 prosentin kohdalla ei kuitenkaan ollut kirjattu sosiaalityöntekijän tapaamisia kenenkään perheenjäsenen kanssa. Yli puolet näistä nuorista oli ollut lastensuojelun asiakkaana vain alle kolme kuukautta ennen sijoitusta. Lisäksi osaa nuorista perheeseen oli tavattu verkostoneuvotteluissa, mutta erillistä tapaamista sosiaalityöntekijän kanssa ei oltu pidetty. Taloudellista tukea esimerkiksi harrastuksiin on myönnetty vain 12 prosentille aineiston nuorista. Tämä on erityistä suhteessa siihen, että taloudellinen tuki on aiemmissa tutkimuksissa noussut yhdeksi tavallisimmista avohuollon tukitoimista (ks. esim. Myllärniemi 2006, 83; Hiitola & Heinonen 2009, 27). Syynä voi olla se, ettei taloudellinen tuki ole ollut tarpeen, tai sen tarve ei ole ehtinyt nousta esiin asiakkuuden edetessä nopeasti sijoitukseen.

Heino (2008, 19) on kuvannut yhteistyöluonteen olevan lastensuojelutyölle ominaista. Myös tässä tutkimuksessa sosiaalityöntekijän tekemä yhteistyö muiden nuoren kanssa työskentelevien tahojen kanssa oli melko tavallista. Aineiston nuorista 62 prosentin kohdalla sosiaalityöntekijä oli tehnyt yhteistyötä muiden tahojen kanssa, mikä useimmiten tarkoitti sitä, että sosiaalityöntekijä oli osallistunut nuoren asioita käsittelevään verkostoneuvotteluun. Yleisin yhteistyötaho oli nuorisopsykiatrian avo- tai sairaalahoito. Yhteistyötahoja tarkasteltaessa ihmetystä herättää se, että oppilaitosten kanssa oli tehty yhteistyötä vain 14 prosentin nuorista kohdalla, ja koulukuraattorin tarjoama tuki mainitaan vain yksittäisten nuorten asiakirjoissa. Kuitenkin kouluun ja opiskeluun liittyvät ongelmatilanteet ovat aineiston nuorilla yleisiä, ja heidän joukossaan on useita, joilla ei ollut peruskoulun päättötodistusta tai sen jälkeiset jatko-opinnot ovat keskeytyneet. Koulun tarjoamia tukitoimia saaneiden nuorten osuus aineistossa on pieni, kun sitä vertaa esimerkiksi Heinin ja kumppaneiden (2016, 76–77) tutkimukseen. Siinä juuri koulun todettiin tarjonneen merkittävästi tukea teini-ikäisille ennen näiden sijoitusta kodin ulkopuolelle. 17 vuotta täyttäneiden nuorten lastensuojeluasiakirjoja tarkasteltaessa näyttää sen sijaan siltä, että yhteistyö oppilaitosten ja lastensuojelun välillä vähenee selkeästi, kun nuori lopettaa peruskoulun ja siirtyy jatko-opintoihin.

Vaikka perhetyötä tarjotaan useissa eri palveluissa myös lastensuojelun ulkopuolella, mainittiin nuorten asiakirjoissa yksinomaan lastensuojeluasiakkuutta edellyttäviä perhetyön muotoja. Aineiston nuorista 27 prosenttia oli saanut perhetyötä. Perhetyö tapahtuu pääsääntöisesti yhdessä koko perheen kanssa, mutta joidenkin tutkimuksen nuorten kohdalla oli työskennelty pääosin vain nuoren kanssa. Lastensuojelussa perhetyö näyttää ainakin nuorten kohdalla kohdentuvan tilanteisiin, joissa perheen pulmat ovat pitkäkestoisia. Lastensuojelun perhetyön onkin todettu olevan usein luonteeltaan korjaavaa ja sen asiakasperheiden sellaisia, jotka muissa tahoissa on voitu todeta vaikeasti autettavaksi, motivoitumattomiksi tai työskentelyyn sitoutumattomiksi (Myllärniemi 2007, 82, 83). Heino (2008, 11, 21) on kirjoittanut lastensuojelutyön byrokratisoitumisen ja juridisoitumisen vähentäneen sosiaalityöntekijöiden asiakkaiden kanssa tekemää psykososiaalista työtä ja sen korvautuneen perhetyöllä. 17-vuotiaiden nuorten ja heidän perheidensä kohdalla tavallisempaa kuitenkin oli, että nuori ja hänen perheensä kohtasivat sosiaalityöntekijän kuin perhetyötä tekevän työntekijän.

Aineiston nuorista hieman alle puolet, 47 prosenttia, oli jossakin elämänsä vaiheessa ollut avo- tai sairaalahoidon piirissä joko lasten- tai nuorisopsykiatriassa, tai he olivat saaneet esimerkiksi Kelan kustantamaa terapiaa. Osalla nuorista oli ollut asiakkuus sekä lasten- että nuorisopsykiatriassa. Myös Kitinojan (2005, 166) koulukotiin sijoitettuja nuoria koskevassa tutkimuksessa psykyenhoitoon liittyvät tukitoimet nousivat esiin hyvin yleisenä avohuollon tukitoimenpiteenä. Psykiatrian palveluita saaneiden nuorten osuus tuntuu suurelta, mutta samaan aikaan nuorisopsykiatrian avohoidon potilaiden määrä on lisääntynyt vuosien 2006 ja 2011 välillä 60 prosenttia. Lastenpsykiatrian avohoidon potilasmäärä on samana aikana kasvanut 29 prosenttia. Nuorisopsykiatriassa myös sairaalahoitajaksojen määrä on lisääntynyt, mutta lastenpsykiatrian sairaalajaksojen määrä on vähentynyt vuodesta 2008 lähtien. (Psykiatrinen erikoissairaanhoito 2011, 7.)

Nuorista noin kolmasosa on ollut nuorten päihdepalvelujen asiakkaana ennen sijoitustaan 17-vuotiaana. Tämä on huomionarvoista, koska esimerkiksi Heinin ja muiden (2016, 81) tutkimuksessa todettiin suurimman osan päihdeongelmista kärsivien lasten ja nuorten jääneen päihdepalveluiden ulkopuolelle. Pääosa tämän tutkimuksen nuorista on ollut asiakkaana nuorisoasemalla, joka palvelee nuoria, joiden oma tai heidän läheisensä päihteiden käyttö tai muu riippuvuus herättää huolta. Lisäksi muutamia nuoria on käynyt muiden palveluntarjoajien järjestämissä huumesuoloissa. Erotin aineistosta omaksi palvelukseen nuorten päihdepsykiatrian poliklinikan, jossa tutkitaan ja tarjotaan avohoitoa nuorille, joiden päihteiden käyttö on selvästi

haittaa aiheuttavaa, ja nuorella on jokin nuorisopsykiatrista arviointia, tutkimusta tai hoitoa edellyttävä mielenterveysongelma. Nuorten päihdepsykiatrian poliklinikan palveluita oli käyttänyt nuorista 12 prosenttia. Asiakkuus sekä nuorisoasemalla että nuorisopsykiatrian poliklinikalla molemmissa oli ollut 12 prosentilla nuorista.

Nuorten psykiatrian ja päihdepalveluiden korostuessa monien aineiston nuorten palveluina, erottuivat jotkin palvelut taas harvoilla maininnoillaan. Tukiperhe- tai henkilö oli ollut vain 5 prosentilla aineiston nuorista. Kenelläkään aineiston nuorista ei ollut tukiperhettä tai -henkilöä enää 17-vuotiaana, vaan nämä tukisuhteet olivat toteutuneet heidän ollessa nuorempia. Avohuollon tukitoimenpiteenä sijoitettuna kodin ulkopuolelle oli ollut 12 prosenttia nuorista. Muista palveluista huomion kiinnittää se, että nuorista 15 prosenttia (10 nuorta) on saanut Suomen Punaisen Ristin nuorten turvatalon palveluja. Nuorten turvatalon tarkoituksena on tarjota kriisiapua 12–19-vuotiaille nuorille ja heidän perheilleen. Nuori voi myös yöpyä turvatalossa, mitä palvelua kaikki kymmenen nuorta olivat käyttäneetkin.

Erityistä tukitoimissa oli se, että päätös- tai muistiinpanoteksteissä ei kahta poikkeusta lukuun ottamatta tuotu lainkaan esiin vanhemmille suunnattuja palveluja. Vielä vähäisempää oli vanhempien kanssa työskentelevien tahojen kanssa tehtävä yhteistyö, mitä oli asiakirjojen mukaan tapahtunut vain yhden vanhemman kohdalla. Onko kyse siitä, että 17 vuotta täyttäneiden nuorten kohdalla työskentelyssä keskitytään nuoreen, ja vanhemman ongelmat ja hänen tarvitsemansa palvelut jäävät huomiotta? Toisaalta se, että 32 prosenttia aineiston nuorista oli ollut lastensuojeluasiakkaana hyvin vähän aikaa, voi tarkoittaa sitä, että työskentelyssä on tartuttu vain juuri sillä hetkellä nähtävissä oleviin ja akuuteiksi arvioituihin asioihin. Vaikka vanhemmille suunnatut palvelut puuttuvat aineistosta lähes kokonaan, on monissa lapsille ja nuorille suunnatuissa palveluissa järjestetty apua ja tukea myös vanhemmille. Erityisesti lasten ja nuorisopsykiatrian sekä nuorten päihdehoidon piirissä vanhemmilla on usein oma työntekijänsä, jonka kanssa vanhemman on mahdollisuus keskustella ja saada tukea.

Tukitoimien ja palveluiden lukumäärä

Aineiston nuorista 95 prosentilla oli toteutunut ainakin yksi tukitoimi tai palvelu ennen sijoitusta. Kolmella nuorella ei ollut lainkaan tukitoimia ennen 17-vuotiaana tapahtunutta sijoitusta. Tukitoimia laskiessa on eritelty esimerkiksi lastensuojelun omia palveluja pienempiin osiin. Mikäli nuorella tai hänen vanhemmillaan oli omia tapaamisia, tai nuori oli saanut taloudellista

tukea, on jokainen näistä laskettu omaksi tukitoimekseen. Lasten- ja nuorten psykiatristen palveluiden kohdalla polikliiniset tapaamiset on eroteltu omaksi tukitoimekseen ja terapia sekä sairaalahoito omakseen. Jos nuorella oli ollut asiakkuus lastenpsykiatrian poliklinikalla ja myöhemmin myös nuorisopsykiatrian poliklinikalla, on ne laskettu yhdeksi tukitoimeksi. Syynä tähän oli se, että kummankin on arvioitu olevan avohoidollinen palvelu, ja iällisen jaottelun sijaan olin kiinnostunut siitä, miten palvelut jakautuvat avo- ja laitoshoidon kesken.

Tukitoimien lukumäärä oli lähes kaikilla nuorilla varsin pieni (ks. Taulukko 5). Lähes kaikilla nuorilla oli ollut kuusi tai vähemmän tukitointoa tai palvelua ennen sijoitusta. 7 tai enemmän tukitointoa oli ollut vain 8 prosentilla nuorista. Alle kolme tukitoimea oli useimmiten nuorilla, jotka olivat olleet asiakkaana alle vuoden ennen sijoitusta.

Taulukko 5. Tukitoimien ja palveluiden lukumäärä ennen sijoitusta.

Tukitoimien ja palveluiden lukumäärä ennen sijoitusta	Nuorten lukumäärä	%
0-3 kpl	30	45 %
4-6 kpl	31	47 %
7 tai enemmän	5	8 %
Yhteensä	66	100 %

Myllärniemen (2006, 88) tutkimustulokset pääkaupunkiseudun huostaan otettujen nuorten avohuollon tukitoimien osalta ovat yhtenevät tämän tutkimuksen tulosten kanssa. Myllärniemen mukaan nuorilla oli avohuollon tukitoimia selvästi vähemmän kuin heitä nuoremmilla ikäryhmillä.

Tarkastelin asiakirjoista myös, kuinka monelle nuorelle ja hänen perheelleen oli tarjottu avohuollon tukitoimia, mutta niihin ei suostuttu tai suunnitellut tukitoimenpiteet eivät muutoin olleet onnistuneet. Tämä tarkoittaa tilanteita, joissa nuori ja hänen perheensä ovat suostuneet tukitoimeen, mutta sitä ei ole voitu aloittaa tarvittaessa, ja nuoren tilanne on huonontunut niin, että hänet on jouduttu sijoittamaan kodin ulkopuolelle. 44 prosentilla nuorista (29 nuorta) oli ainakin yksi avohuollon tukitoimi, joka jäi toteutumatta. Useimmiten kyse oli yhdestä tai kahdesta avohuollon tukitoimesta, mutta mukana oli nuoria, joiden kohdalla avohuollon ehdotettuja tai suunniteltuja tukitoimenpiteitä oli jäänyt toteutumatta viisi. Tyypillisiä tukitoimia, joihin ei suostuttu, olivat nuorten päihdehuollon palvelut, jokin sosiaalityön oma palvelu ja perhetyö. Useimmiten kyse oli siitä, ettei nuori halunnut aloittaa päihdearviota nuorisoasemalla, tai hän ei ollut valmis sitoutumaan perhetyöhön. Myös nuorten tuettu asuminen nousi esiin

avohuollon tukitoimenpiteenä, jota ei onnistuttu aloittamaan. Sen kohdalla kyse ei ollut nuoren haluttomuudesta, vaan siitä, että palvelun saaminen ei ollut mahdollista heti, ja sijoituksen arvioitiin tässä tilanteessa olevan välttämätön ratkaisu. Vanhempien osalta asiakirjoihin oli kirjattu kahden vanhemman kieltäytyneen hänelle ehdotetusta päihteiden käytön arvioinnista tai hoidosta.

Aiemmat sijoitukset kodin ulkopuolelle

Aineiston nuorista 29 prosenttia (19 nuorta) oli ollut lastensuojelun päätöksellä sijoitettuna kodin ulkopuolelle jo ennen kuin he täyttivät 17 vuotta. Yli $\frac{3}{4}$ aiemmin sijoitettuna olleista nuorista oli ollut sijoitettuna kerran kodin ulkopuolelle, mutta nuorissa oli myös heitä, jotka olivat ennen 17-vuotissyntymäpäiväänsä olleet sijoitettuna kaksi tai kolme kertaa. Sijoitus oli useimmiten ollut kiireellinen tai avohuollon sijoitus, mutta kaksi nuorista oli ollut aiemmin huostassa. Aiemmat sijoitukset olivat pääosin tapahtuneet nuoren ollessa yli 12-vuotias. Yli puolet nuorista oli ollut aiemman sijoituksen tapahtuessa 15–17-vuotias. Tämä tarkoitti sitä, että kun nuori sijoitettiin 17-vuotiaana, oli edellisestä sijoituksesta yli puolella nuorista kulunut alle vuosi. Pisimmillään edellisestä sijoituksesta oli kulunut 11 vuotta ja lyhyimmillään hieman yli kuukausi. Kaikkien nuorten osalta ei ollut mahdollista laskea kuinka pitkään aiempi sijoitus oli kestänyt, mutta pääosin sijoitukset olivat olleet lyhyitä alle kolmen kuukauden kestoisia. Yli vuoden kestäneitä sijoituksia oli neljällä nuorella.

5.3 Sijoitus kodin ulkopuolelle 17-vuotiaana

Sijoituspäätösten lukumäärä ja päätöstyypit

Aineiston 66 nuorelle tehtiin heidän ollessaan 17-vuotiaita yhteensä 154 päätöstä sijoittamisesta kodin ulkopuolelle. Tämä luku sisältää päätökset sijoittaa nuori kiireellisesti, hakemukset hallinto-oikeudelle kiireellisen sijoituksen jatkamisesta, viranhaltijan päätökset kiireellisen sijoituksen jatkamisesta, päätökset sijoittaa nuori avohuollon tukitoimenpiteenä, päätökset huostaanotosta ja hallinto-oikeudelle tehdyt hakemukset nuoren huostaanottamisesta. Yhteenlasketussa luvussa eivät ole mukana päätökset sijoituksen lopettamisesta tai sijaishuoltopaikan muuttamisesta, koska nämä päätökset eivät sisällä tutkimuskysymysten kannalta välttämätöntä sisältöä.

Se, että aineiston nuorilla on päätöksiä sijaishuoltoon sijoittamisesta yli kaksinkertainen määrä heidän lukumääräänsä verrattuna, kertoo siitä, että valtaosalle nuorista on tehty useampi sijoituspäätös hänen ollessaan 17-vuotias. Taulukosta 6 käy ilmi, että aineiston nuorilla oli vähimmillään yksi ja enimmillään kuusi sijoitusta 17-vuotiaana. Nuorista 29 prosenttia oli sellaista, jolle tehtiin hänen ollessaan 17-vuotias vain yksi sijoituspäätös. Yli puolella nuorista oli kaksi tai kolme päätöstä.

Taulukko 6. Sijoituspäätösten lukumäärä nuoren ollessa 17-vuotias.

Sijoituspäätösten lukumäärä	Nuorten lukumäärä	%
1	19	29 %
2	21	32 %
3	17	26 %
4	4	6 %
5	4	6 %
6	1	1 %
Yhteensä	66	100 %

Nuorista, joilla oli useampi kuin yksi sijoituspäätös, 77 prosentilla (36) sijoitusjaksot ajoittuivat peräjälkeen. Kun sijoituspäätöksiä oli viisi tai kuusi, eivät sijoitukset olleet yhtäjaksoisia, vaan ne jakautuivat kahteen toisistaan erilliseen jaksoon.

Päätöstyyppinä tarkasteltaessa olen jättänyt kiireellisen sijoituksen jatkamista koskevat päätökset ja niitä koskevat hakemukset pois laskennasta, koska ne eivät ole itsenäisiä päätöksiä, vaan niitä edeltää aina kiireellisen sijoituksen päätös. Tällöin aineistossa on 126 sijoituspäätöstä, jotka koskevat kiireellistä sijoitusta, huostaanottoa tai sijoitusta avohuollon tukitoimenpiteenä.

Taulukko 7. Sijoituspäätösten lukumäärä sijoitusmuodon mukaan.

Päätös	Päätösten lukumäärä	%-osuus päätöksistä
Kiireellinen sijoitus	67	53 %
Sijoitus avohuollon tukitoimenpiteenä	40	32 %
Huostaanotto	19	15 %
Yhteensä	126	100 %

Taulukosta 7 käy ilmi kiireellisten sijoitusten suuri osuus. Tutkimuksessa tarkastelluista päätöksistä kiireellistä sijoitusta koskevia on yli puolet, kun vuonna 2011 kaikista Helsingissä tehdyistä sijoituspäätöksistä noin 39 prosenttia koski kiireellisiä sijoituksia. Helsingin vuoden

2011 yleisin sijoituspäätöstyyppe oli sijoittaminen avohuollon tukitoimenpiteenä. Näiden päätösten osuus oli kaikki ikäluokat yhteen laskien 45 prosenttia sijoituspäätöksistä, kun 17-vuotiaiden nuorten päätöksistä avohuollon tukitoimena sijoittamista koski 32 prosenttia. Huostaanottojen osuus puolestaan oli yhtenäinen ollen aineistossa 15 prosenttia ja kaikkien ikäluokkien osalta Helsingissä 16 prosenttia. (Ahlgren-Leinvuo ym. 2012, 17.)

Sama nuori on 17-vuotiaana voinut olla sijoitettuna kiireellisesti ja avohuollon tukitoimenpiteenä sekä huostaanotettuna. 17-vuotiaista nuorista 80 prosenttia (53) oli sijoitettu kiireellisesti ainakin kerran 17-vuotiaana. Huostaanottopäätös tai hakemus hallinto-oikeudelle nuoren huostaanottamiseksi tehtiin 29 prosentille (19) nuorista ja avohuollon tukitoimenpiteenä sijoitettiin 41 prosenttia (27) nuorista.

Runsaslukuiset kiireelliset sijoitukset

Kiireellisesti sijoitetuista 53 nuoresta tyttöjä oli 42 prosenttia (22) ja poikia 58 prosenttia (31). Kiireellisesti sijoitetuista nuorista valtaosa, 77 prosenttia, oli sijoitettu kiireellisesti kerran 17-vuotiaana (Taulukko 8). 12 nuorella taas oli kaksi tai kolme kiireellistä sijoituspäätöstä. Se, että osalla nuorista oli useampia kiireellisiä sijoituksia 17-vuotiaana, selittää osittain kiireellisten sijoitusten runsasta lukumäärää aineistossa.

Taulukko 8. Kiireellisten sijoitusten lukumäärä nuoren ollessa 17-vuotias.

Kiireellisten sijoitusten lukumäärä	Nuorten lukumäärä	%
1 kerta	41	77 %
2 kertaa	10	19 %
3 kertaa	2	4 %
Yhteensä	53	100 %

Nuorista 43 prosenttia vastusti kiireellistä sijoitusta. Kiireellisesti sijoitetuista nuorista 38 prosenttia ei vastustanut sijoitusta, ja 18 prosentin kohdalla nuoren mielipidettä ei selvitetty. Päätösteksteissä on erillinen kohta, jonne on tarkoitus kirjata tarkemmin nuoren mielipidettä. Nuorten kohdalla mielipiteen selvittämättä jättämisen syyksi oli pääsääntöisesti kirjattu se, ettei asian ratkaisemista voida lykätä, koska nuoreen ei ole yrityksistä huolimatta saatu yhteyttä tai nuoren mielipiteen selvittämisen on arvioitu vaarantavan päätöksen toteutumisen. Tämä liittyi siihen, että sosiaalityöntekijät arvioivat nuoren lähtevän omille teilleen, kun kiireellinen sijoitus todentuisi tapahtumassa olevaksi. Vanhemmista vain yksi vastusti kiireellistä sijoitusta. Kaikkien vanhempien mielipidettä kiireellisestä sijoituksesta ei kuitenkaan oltu selvitetty. Pääosin kyse oli vanhemmista, jotka eivät olleet nuoren huoltajia, tai he eivät asunut nuoren kanssa

samassa taloudessa. Kiireellisen sijoituksen jatkopäätösten ja -hakemusten kohdalla hieman suurempi osa nuorista suostui sijoituksen jatkamista. Vanhempien kohdalla tilanne oli sama kuin kiireellisen sijoituksen kohdalla, eli vanhemmat suostuivat sijoituksen jatkamiseen yksittäistä poikkeusta lukuun ottamatta.

Kun tarkastellaan tilannetta niin, että kiireellisen sijoituksen ja sen jatkamista koskevat päätökset yhdistetään yhdeksi kiireellisen sijoituksen kokonaisuudeksi, on havaittavissa, että 54 prosentissa kiireellisistä sijoituksista nuori palaa sijoituksen jälkeen kotiin. 46 prosentissa taas sijoitus jatkuu useimmiten joko avohuollon sijoituksena tai huostaanottona. Kahden nuoren kohdalla kiireellistä sijoitusta seurasi välittömästi toinen kiireellinen sijoitus.

Sijoitus avohuollon tukitoimenpiteenä

Kiireellisten sijoitusten jälkeen seuraavaksi suurin ryhmä olivat päätökset sijoittaa nuori avohuollon tukitoimenpiteenä. Näitä päätöksiä aineistossa oli 40, ja ne koskivat 27 nuorta. Osalla 27 nuoresta oli useampia avohuollon tukitoimenpiteenä tehtyjä sijoituspäätöksiä, vaikka he olivatkin jatkaneet samassa sijaishuoltopaikassa yhtäjaksoisesti. Tämä johtuu siitä, että nuoren sijoittaminen avohuollon tukitoimenpiteenä ilman vanhempaa on mahdollista tehdä kerrallaan kolmeksi kuukaudeksi. Jos sijoitus jatkuu tämän jälkeen, tehdään nuorelle uusi sijoituspäätös. Lisäksi nuoren ollessa sijoitettuna avohuollon tukitoimenpiteenä tulee tehdä uusi sijoituspäätös, mikäli nuoren sijaishuoltopaikka muuttuu. Jos näin käy kiireellisen sijoituksen tai huostaanoton aikana, uuden sijoituspäätöksen sijaan tehdään päätös sijaishuoltopaikan muuttamisesta.

Huostaanotto

Aineiston nuorista 27 prosenttia (18) tuli huostaanotetuksi 17-vuotiaana. Huostaanottopäätöksiä tai hakemuksia hallinto-oikeudelle aineistossa oli 19, koska yhden nuoren kohdalla hallinto-oikeuteen jätettiin huostaanottohakemus, jonka sosiaalitoimi myöhemmin perui. Nuorten toteutuneista huostaanotoista kaksi oli vastentahtoista ja 16 sellaista, johon kaikki asianosaiset suostuivat.

Aineiston nuorista vain kolme ei ollut jo sijoitettuna, kun huostaanotto tehtiin. 17-vuotiaana huostaanotetuista nuorista kiireellinen sijoitus edelsi huostaanottoa 72 prosenttia (13) kohdalla. Tavallisinta oli, että nuoren kiireellistä sijoitusta jatkettiin, minkä jälkeen hänet huostaanotettiin. Lisäksi kaksi nuorista oli juuri ennen huostaanottoa sijoitettuna avohuollon tukitoimenpi-

teenä. Nuorista vain kolme oli sellaista, joiden huostaanotto valmisteltiin suoraan ilman sijoitusta kiireellisesti tai avohuollon tukitoimenpiteenä. 17-vuotiaana huostaanotettujen nuorten lastensuojeluasiakkuuden kestot vaihtelivat alle kolmesta kuukaudesta yli 10 vuoteen. Koko aineiston nuorten asiakkuuksien kestoon verrattuna huostaanotetuissa nuorissa oli suhteessa enemmän useita vuosia asiakkaana olleita ja vähemmän alle 3 kuukautta asiakkaana olleita nuoria. Nuorilla, jotka otettiin huostaan, oli myös useammin enemmän avohuollon tukitoimia kuin muilla aineiston nuorilla (Taulukko 9).

Taulukko 9. Palveluiden ja tukitoimien lukumäärä ennen sijoitusta 17-vuotiaana.

Palveluiden ja tukitoimien lukumäärä ennen sijoitusta	Koko aineisto %	17-vuotiaana huostaanotetut %
0-3	45 %	33 %
4-6	47 %	56 %
7 tai enemmän	8 %	11 %
Yhteensä	100 %	100 %

Kaikilla huostaanotetuilla nuorilla oli ennen sijoitusta ainakin yksi tukitoimi. Niitä oli vähimmillään yksi ja enimmillään kahdeksan. Nuorista, joilla avohuollon tukitoimia oli kolme tai vähemmän, puolet oli ollut lastensuojeluasiakkaana alle kolme kuukautta ennen ensimmäistä sijoitusta 17-vuotiaana. Puolet taas oli ollut asiakkaana yli vuoden, enimmillään lähes kymmenen vuotta. Lyhyen ajan asiakkaana olleilla nuorilla oli yksittäisiä avohuollon tukitoimia, joita oli tarjottu, mutta joihin ei ollut tartuttu. Sen sijaan nuorilla, jotka olivat olleet asiakkaana pidempään, oli enimmillään kuusi avohuollon tukitoimeita, joita oli tarjottu, mutta jotka eivät olleet toteutuneet. Avohuollon tukitoimi, joka huostaanotetuilla nuorilla oli yleisempi kuin aineistossa keskimäärin, oli perhetyö. 17-vuotiaana huostaanotetuista nuorista puolet oli ollut myös aiemmin sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Kukaan 17-vuotiaana huostaanotetuista nuorista ei ollut aiemmin kuitenkaan ollut huostaanotettuna.

Nuorten sijaishuolto paikat ja niiden lukumäärä

Sijaishuoltoa voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona tai muulla lapsen tarpeisiin vastaavalla tavalla. Perhehoidossa lapsen huolenpito järjestetään yksityiskodissa eli sijaisperheessä. Myös tilanteet, joissa lapsi on sijoitettuna sukulais- tai läheisperheisiin, ovat osa perhehoitoa. Laitoshuoltoon sijoitettu lapsi on sijoitettu lastenkotiin, nuoriso- tai koulukotiin tai muuhun lastensuojelulaitokseen. Myös lyhytaikaisiin sijoituksiin keskittyvät arviointi- ja vastaanotto-

laitokset ovat osa laitoshuoltoa. Perhehoidon ja laitoshuollon väliin sijoittuvat ammatilliset perhekodit. Muina sijaishuoltoapaikkoina voivat olla esimerkiksi oma koti, itsenäinen asuminen tai jokin muu sijaishuoltoapaikka, joka ei kuulu perhehoitoon tai laitoshuoltoon. (Lastensuojelu 2015, 20.)

Se, että nuorelle on 17-vuotiaana tehty useampia sijoituspäätöksiä, ei automaattisesti tarkoita sitä, että hänen sijaishuoltoapaikkansa olisi vaihtunut. Taulukosta 10 käy ilmi, että hiukan yli puolella aineiston nuorista on ollut 17-vuotiaana yksi sijaishuoltoapaikka. Yhden nuoren sijaishuoltopäätöksessä ei määritetty lainkaan sijaishuoltoapaikkaa. Pääasiallisesti nuoret, joilla on ollut yksi sijaishuoltoapaikka, ovat olleet lyhytkestoista sijaishuoltoa tarjoavissa lastensuojelulaitoksissa.

Taulukko 10. Sijaishuoltoapaikkojen lukumäärä nuoren ollessa 17-vuotias.

Sijaishuoltoapaikkojen lukumäärä	Nuorten lukumäärä	%
0	1	1 %
1	34	52 %
2	20	30 %
3	9	14 %
4	2	3 %
Yhteensä	66	100 %

Aineistossa on kuitenkin iso joukko nuoria, jotka ovat ehtineet 17-vuotiaina olla sijoitettuna kahdessa tai useammassa sijaishuoltoapaikassa. Yleisin syy useampaan kuin yhteen sijaishuoltoapaikkaan oli se, että nuorten ensimmäinen sijaishuoltoapaikka oli tarkoitettu lyhytaikaiseen sijoitukseen. Mikäli nuoren todettiin arviointi- ja pysäytysjakson jälkeen tarvitsevan pidempiaikaista hoitoa ja huolenpitoa, oli hänelle etsittävä uusi sijaishuoltoapaikka. Helsinkiläisessä lastensuojelussa sijaishuollossa on eroteltu toisistaan lyhyt- ja pitkäkestoisempaa sijaishuoltoa tarjoavat yksiköt, mikä vaikuttaa siihen, että pidempikestoista sijoitusta tarvitessa sijaishuoltoapaikan vaihtaminen on välttämätöntä. Myös Erosen (2013, 57) aineistossa sijaishuoltoapaikkojen muutokset tai ketjuuntumiset liittyivät enemmänkin organisaation rakenteisiin kuin lapsiin tai heidän käytökseensä liittyviin ongelmiin.

Tässä tutkimuksessa syinä sijoituspaikkojen lukumäärään oli joidenkin nuorten kohdalla se, ettei nuoren tarpeisiin vastaavaa paikkaa heti löytynyt, tai nuori joutui ylimääräiselle paikalle täyteen sijaishuoltoapaikkaan yöaikaan (ks. myös Heino 2009, 204). Esimerkiksi nuorten päihdeidenkäytön arviointiin ja katkaisuun liittyvissä arviointiyksiköissä ei aina ollut tilaa, ja nuori

päätyi odottamaan paikan vapautumista muuhun yksikköön. Osalle nuorista taas kertyi enemmän kuin yksi sijaishuoltopaikka, koska heidät sijoitettiin useampaan eri kertaan 17-vuotiaana, eikä mahdollisuutta samaan sijaishuoltopaikkaan aina ollut. Aina sijaishuoltopaikkojen ketjuuntumisessa ei kuitenkaan ollut kyse toiminnan organisoimiseen liittyvistä asioista, useammasta sijoitusjaksosta tai paikkatilanteesta. Aineistossa oli myös muutamia tilanteita, joissa nuoren ja sijaishuoltopaikan välillä oli epäluottamusta, joka ei selvittely-yrityksistä huolimatta ratkennut.

Nuoren sijoitusura 17-vuotiaana saattoi sisältää niin sijoituksen perhehoitoon kuin lastensuojelulaitokseenkin. Aineiston nuorista 89 prosenttia (59) oli sijoitettuna lastensuojelulaitokseen ainakin jossakin vaiheessa 17-vuotiaana. Perhehoitoon taas oli sijoitettuna ainakin jossakin vaiheessa 12 prosenttia (8). Yhdelle nuorelle ei oltu päätöstekstissä määritelty lainkaan sijaishuoltopaikkaa, ja yhden nuoren sijaishuoltopaikaksi määrittyi muu kuin perhe- tai laitoshoido.

Laitoshuoltoon sijoitettujen nuorten osuus on suuri, kun verrataan sitä Lastensuojelulakiin (417/2007, 50 §) kirjattuun vaatimukseen siitä, että sijaishuoltoa voidaan järjestää laitoshuoltona vain, jos sitä ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti tukitoimien avulla perhehoidossa tai muualla⁴. Aineiston nuorista 6 prosenttia oli sijoitettuna vain perhehoitoon ollessaan 17-vuotias. Nuori päätyi perhehoitoon todennäköisimmin silloin, kun hänen kanssaan samaan aikaan sijoitettiin myös nuorempia sisarusia. Nuorempien lasten kohdalla perhehoitoon sijoittaminen on aiempien tutkimusten perusteella huomattavasti teini-ikäisiä tavallisempaa (ks. esim. Hiitola & Heinonen 2008, 41–43; Mikkonen 2008, 16).

Perhehoitoa sijaishuoltopaikkana ei perusteltu juurikaan muulla kuin sisarusten mahdollisuudella olla samassa paikassa. Niiden nuorten kohdalla, jotka sijoitettiin ilman nuorempia sisarusia, syyt miksi juuri perhehoito valikoitui heidän sijaishuoltopaikakseen, jäivät pääosin epäselviksi. Toisin kuin Hiitolan ja Heinosen (2008, 41 – 43) tutkimuksessa, sijoituivat nuoret pääasiallisesti heille ennalta tuntemattomiin kriisiperheisiin. Läheisverkostoon sijoitettiin vain kaksi nuorta. Näissä tilanteissa läheiset olivat olleet ennen sijoitusta yhteistyössä lastensuojelun kanssa. Muutoin etenkin päätösasiakirjoissa ei juuri tuoda esiin läheisverkostojen kartoittamista tai arviointia nuorten sijaishuoltopaikkaa ratkaistaessa.

⁴ Lastensuojelulaki (417/2007) muuttui 1.1.2012 alkaen niin, että perhehoidon ensisijaisuus korostuu aiempaa enemmän.

6 Nuorten sijoitusten syyt päätöksissä

Vaikka olin tutustunut aiemmissa tutkimuksissa tehtyihin sijoitussyiden jaotteluihin, en poiminut missään aiemmassa tutkimuksessa valmiina ollutta luokittelua suoraan käyttöön. Heinon ja kumppaneiden (2016) tutkimustulokset osoittavat sijoitussyiden luokitusten vaihtelevan kuntien välillä, eikä yhtenäisiä käsitteitä tai luokitteluperusteita ole olemassa. Lisäksi halusin toimia analyysissä aineistolähtöisesti niin, ettei aineistoa mukautettu jo valmiisiin luokituksiin. Lähtökohtanani oli, etten halunnut lähestyä 17-vuotiaana kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten sijoitussyitä valmiiden luokitteluiden kautta, koska tällöin olisi ollut mahdollista, että jotakin juuri tälle ryhmälle ominaista olisi kadonnut.

Erittäin harvassa päätöksessä sijoitukselle oli mainittu vain yksi syy. Enimmillään laskin 17-vuotiaalla nuorella olleen 11 erilaista sijoitussyitä. Valtaosa nuorista sijoittui näiden ääripäiden välille, ja 53 prosentilla nuorista oli viisi tai vähemmän sijoitussyitä. Nuorten sijoitussyiden lukumäärät vaihtelivat päätöksittäin, mikäli nuorella oli tehty useampia kuin yksi sijoituspäätös hänen ollessaan 17-vuotias. Esimerkiksi nuoren ensimmäisessä sijoituspäätöksessä saattoi olla mainittuna viisi syytä ja seuraavassa kaksi. Tavallista kuitenkin oli, etteivät sijoitussyyt juurikaan vaihdelleet päätöksittäin, vaan ne pysyivät samoina. Tämän vuoksi päätinkin laskea mainitut sijoitussyyt nuorikohtaisesti eikä sijoituspäätöksittäin.

Olen koonnut taulukkoon 11 sijoituspäätöksissä mainitut syyt. Olen jakanut ne nuoreen ja vanhempiin⁵ liittyviksi. Tämä jaottelu on käytössä lähes kaikissa aiemmissa tutkimuksissa, ja se oli selvästi näkyvissä myös 17-vuotiaiden nuorten sijoituspäätöksissä. 65 prosentilla nuorista kodin ulkopuolisen sijoituksen yhtenä syynä olivat opintoihin liittyvät ongelmat. Yhtä suurella osalla nuorista päätöstekstissä mainittiin ongelmana nuoren päihteiden käyttö. Yli puolella nuorista taas mainittiin nuoren mielenterveyden ongelmat, ja yli 40 prosentin kohdalla kotona kiristyneet suhteet nuoren ja vanhempien tai muiden perheen aikuisten välillä. Muita nuoreen liittyviä päätösteksteissä mainittuja sijoitussyitä olivat nuoren aggressiivisuus ja väkivaltaisuus, rikokset, kadonnut päivärytmi ja huono seura. Edellisten lisäksi 17-vuotiailla nuorilla sijoituksen syynä mainittiin myös nuoren asumiseen liittyvät epävarmuustekijät. Tämä oli syy, jota aiemmissa tutkimuksissa ei juurikaan ole nostettu esiin.

⁵ Vanhempi on tässä raportissa käytetty laajana käsitteenä. Sillä tarkoitetaan nuoren biologisten vanhempien lisäksi uusperheen aikuisia sekä aikuisia sukulaisia tai läheisiä, joiden luona nuori on asunut, ja jotka ovat pitäneet nuoresta huolta.

Taulukko 11. Sijoituspäätöksissä mainitut sijoitussyyt.

Sijoituspäätöksissä mainitut syyt	Nuorten lukumäärä, joiden sijoitusperusteluissa ko. syy mainittiin	Prosenttiosuus aineiston nuorista
<i>Nuoreen liittyvät syyt:</i>		
Opintoihin liittyviä ongelmia	43	65 %
Kadonnut päivärytmi	10	15 %
Rikollisuus	22	33 %
Huono seura	14	21 %
Kodin kiristyneet suhteet	27	41 %
Päihteiden käyttö	43	65 %
Mielenterveyden ongelmat	36	55 %
Nuoren aggressiivisuus ja väkivaltaisuus	24	36 %
Asumisen epävarmuus	18	27 %
<i>Vanhempaan liittyvät syyt:</i>		
Päihteiden käyttö	9	14 %
Mielenterveyden ongelmat	7	11 %
Vanhemman nuoreen kohdistama väkivalta	10	15 %
Vanhemman väsymys	29	44 %
Vanhemman toive avusta tai sijoituksesta	27	41 %

Vanhempiin liittyviä sijoitussyitä mainittiin 17-vuotiaiden nuorten kohdalla huomattavasti harvemmin kuin nuoriin itseensä liittyviä. Vanhempiin liittyvistä syistä yleisimmin mainittu oli vanhemman väsymys ja hänen toiveensa avusta tai nuoren sijoituksesta kodin ulkopuolelle. Kun nämä syyt mainittiin yli 40 prosentin nuorista kohdalla, olivat taas maininnat vanhemman mielenterveysongelmasta tai päihteiden käytöstä sekä vanhemman nuoreen kohdistamasta väkivallasta huomattavasti harvinaisempia.

Päätöstekstejä analysoidessani havaitsin, että vaikka valtaosassa päätöksistä mainittiin useampia sijoitussyitä, erottui niissä aina yksi sijoitussyy, joka nousi ensisijaiseksi perusteeksi nuoren sijoittamiselle kodin ulkopuolelle. Tarkastelin sijoitussyitä myös poimien niistä keskeisimmän. Tämän tein päätöksittäin, koska keskeisin sijoitussyy saattoi vaihtua saman nuoren kohdalla, kun päätöksiä oli useampia. Ensisijaiset päätössyyt on koottu taulukkoon 12.

Taulukko 12. Ensisijaiset sijoitussyyt päätöksittäin.

Ensisijainen sijoitussyypäätöksittäin	Päätösten lukumäärä, joiden perusteluna ko. syy ensisijainen	Prosenttiosuus päätöksistä
<i>Nuoreen liittyvät syyt:</i>		
Nuoren päihteiden käyttö	79	51 %
Nuoren mielenterveyden ongelmat	13	8 %
Nuoren aggressiivisuus ja väkivaltaisuus	19	12 %
Nuoren arjen kaoottisuus	5	3 %
Asumisen epävarmuus	15	10 %
<i>Vanhempaan liittyvät syyt:</i>		
Vanhemman mielenterveys- tai päihdeongelma	11	7 %
Vanhemman nuoreen kohdistama väkivalta	12	8 %
Yhteensä	154 kpl	100 %

Päätöksittäin tehdyssä tarkastelussa ensisijaisista sijoitussyistä 85 prosenttia liittyi nuoriin ja vain 15 prosenttia vanhempiin. Selvästi yleisimmäksi ensisijaiseksi sijoitussyiksi määrittyy nuoren päihteiden käyttö. Sen sijaan toinen yleisesti mainittu sijoitussyi, nuoren opintoihin liittyvät ongelmat, ei noussut lainkaan ensisijaiseksi sijoituksen syyksi. Ensisijaisissa sijoitussyissä on nuoriin liittyen luotu yksi ryhmä, jota ei ollut mainituissa sijoitussyissä. Tämä ryhmä on nuoren arjen kaoottisuus, jossa keskeinen sijoitussyi oli se, että nuoren arjen kaikkia osalluuksia hallitsi kaaos. Vanhempaan liittyvistä syistä vanhemman väsymys ja toive avusta tai sijoituksesta eivät nousseet lainkaan ensisijaisten sijoitussyiden joukkoon, vaikka ne mainittiinkin lähes puolen nuorista päätöksissä. En halunnut tuloksia raportoidessa keskittyä vain ensisijaisiin sijoitussyihin, vaan olen analysoinut myös muita sijoituspäätöksissä mainittuja syitä. Tällä tavoin on mahdollista tuoda esiin sijoitusten perustelun moninaisuus ja kuvata erilaisten sijoitusten asemoitumista suhteessa toisiinsa.

Olen ryhmitellyt sijoitusten syyt niin, että aluksi käsittelen nuoren arkea jäsentäviä tekijöitä. Niihin lukeutuvat opintoihin liittyvät ongelmat ja kadonnut päivärytmi sekä vapaa-ajan viettoon liittyvät ongelmat, jotka sisältävät rikokset ja nuorten kaveripiiriin liittyvät kysymykset. Kolmantena arkeen liittyvänä sijoitussyinä ovat kodin kiristyneet suhteet, jotka rakentuvat nuoren katoamisesta kodin piiristä ja nuorten ja vanhempien välisistä ristiriidoista. Tämän jälkeen kuvaan nuorten päihteiden käyttöä eritellen sen alkoholin ja huumeiden käyttöön. Olen kuvannut niitä erikseen, koska nuoren sijoittamiseen kodin ulkopuolelle päädytään alkoholin ja huumeiden käytön kohdalla erilaisin poluin. Lisäksi kuvaan nuorten aggressiivisen ja väkivaltaisen

käytöksen sekä mielenterveyden ongelmien lisäksi sitä, millä tavalla nuorten asumiseen liittyvät tekijät päätyvät sijoituksen perusteluiksi. Kuvaan erikseen vanhempiin liittyviä syitä.

6.1 Nuoren arjen katkeilevat tukipilarit

6.1.1 Opiskeluun liittyvät ongelmat

Opiskeluun liittyviä mainintoja oli sijoitusasiakirjoissa 65 prosentilla aineiston nuorista. Vaikka näin suurella osalla mainittiin opiskeluun liittyviä ongelmia, eivät ne kenenkään nuoren kohdalla olleet ensisijainen sijoitussyy. Keskeinen opiskeluun liittyvä päätöksissä mainittu ongelma olivat nuorten runsaat poissaolot opinnoista. Päätösteksteissä kuvattiin myös nuorten opiskeluhalukkuutta ja heidän suoriutumistaan opinnoista. Osalla nuorilla oli poissaolojen lisäksi kirjattu myös pulmia koulun sosiaalisissa suhteissa. Vain yksittäisten nuorten kohdalla sosiaalityöntekijä oli kirjannut päätöstekstiin, että nuorella olisi todettu olevan oppimisvaikeuksia (vrt. Kitinoja 2005, 212). Opintojen osalta päätösteksteissä ei keskitytty yksinomaan tilanteeseen juuri ennen sijoitusta, vaan niissä kuvattiin opintojen sujumista pitemmällä aikavälillä. Syynä tähän näytti olevan se, ettei opintoja koskevissa ongelmissa ollut kyse yhtäkkisesti muuttuneesta tilanteesta, vaan pitempikestoisesta, usein jopa vuosia kestäneistä opintoihin liittyvistä vaikeuksista.

Opiskelun katkoksellisuus

Tavallista on, että 17-vuotias nuori on suorittanut peruskoulun ja jatkanut eteenpäin toisen asteen opintoihin. Aineiston nuorista 85 prosenttia (56 nuorta) oli suorittanut 9-vuotisen, koko ikäluokalle tarkoitetun perusopetuksen. Lopuilla 15 prosentilla (10 nuorta) nuorista peruskoulu oli kesken, tai nuori oli ollut Suomessa vain vähän aikaa ja kävi kielikurssilla tai maahanmuuttajien valmistavassa koulutuksessa. Peruskoulun suorittamattomien osuus oli korkea verrattuna yhdeksäsluokkalaisten keskimääräiseen tilanteeseen. Lukuvuonna 2009–2010 suomalaisnuorista oppivelvollisuuden laiminlöi kokonaan tai erosi ilman peruskoulun päättötodistusta 0,23 prosenttia yhdeksäsluokkalaisista (Suomen virallinen tilasto: Koulutuksen keskeyttäminen 2010).

Peruskoulun suorittaneista nuorista valtaosa oli hakeutunut jatko-opintoihin. Heistä lähes 70 prosenttia (39 nuorta) oli sijoitushetkellä edelleen kirjoilla oppilaitoksessa. Jatko-opinnoissa olevien välillä oli suuria eroja sen suhteen, miten opinnot etenivät. Osaa nuorista kuvattiin kunnianhimoisiksi ja opintojaan vahvasti eteenpäin vieviksi, kun taas osa ei ollut juuri opiskellut

eivätkä opinnot edistyneet. Peruskoulun suorittaneista nuorista 27 prosenttia (15 nuorta) oli lopettanut opinnot, ja he olivat sijoitushetkellä ilman opiskelupaikkaa. Peruskoulun suorittaneista nuorista lähes 4 prosenttia (2 nuorta) ei ollut aloittanut mitään opintoja peruskoulun jälkeen.

Kun sijoituspäätökset koskivat ilman opiskelupaikkaa jäänyttä tai opintojen keskeyttämisaarassa olevaa nuorta, kuvasivat sosiaalityöntekijät nuoren olevan syrjäytymisaarassa.

”Nuori on yhä myös syrjäytymisaarassa, sillä nuorella ei ole tiedossa koulu- tai työpaikkaa.”

Se, että ilman opiskelupaikkaa olevan nuoren kuvattiin olevan syrjäytymisaarassa, osoittaa kuinka keskeisenä 17-vuotiaan elämän osana opiskelua pidetään sosiaalityössä. Samalla tämä kuvastaa yleistä, kulttuurisesti vallitsevaa koulutukselle annettua merkitystä osana yksilön hyvinvoinnin rakentumista. Myös tutkimustulokset tukevat tätä näkemystä kuvaamalla peruskoulun jälkeisen koulutuksen puuttumisen tekijäksi, joka jakaa nuoret pärjääviin ja heihin, joiden on vaikeaa löytää paikkaansa työmarkkinoilta (ks. esim. Myrskylä 2010, 93; Sipilä ym. 2011). Suomessa koulutustaso on noussut viimeisten vuosikymmenten aikana, mikä on muokannut työmarkkinoita niin, että ilman koulutusta oleville on aiempaa vähemmän työpaikkoja, ja heidän riskinsä joutua työttömäksi on kasvanut. Koulutuksen hankkiminen määrittyy työmarkkinoilla selviytymisen keinoksi. (Aro 2003, 318.)

Tutkimuksissa kuvataan koulutuksen puuttumisen olevan yhteydessä laajempaan huono-osaisuuteen. Kouluttamattomuuden nähdään olevan riski erityisesti nuoren tulevaisuutta ja aikuisuutta ajatellen, koska ainoastaan peruskoulun suorittaneilla on havaittu olevan enemmän mielenterveyteen ja päihteiden käyttöön liittyviä ongelmia kuin koulutetummilla. (Kestilä 2008; Kestilä ym. 2008, 466–467.) Syrjäytyminen määrittyy eteneväksi prosessiksi, jossa riskit kasautuvat, epäonnistumiset syvenevät ja elämän erilaiset vaikeudet lisäävät kielteistä kierrettä (ks. esim. Järvinen & Jahnukainen 2001, 132–136; Lämsä 2009, 35). Syrjäytymisen kehässä ja monien ongelmien kasautumisessa koulutuksen puutteen on havaittu olevan merkittävä muille ongelmille altistava tekijä (Ilmakunnas ym. 2015, 258–259). 17-vuotiaiden nuorten sijoituspäätösten perusteluissa on havaittavissa sosiaalityöntekijöiden kiinnittyminen ajatukseen siitä, että koulutuksen kesken jättäminen tai siitä kokonaan irtisanoutuminen voivat olla yksi osa huono-osaistumista ja riskien moninkertaistumista.

Opiskelu sosiaalisten kontaktien ja mielekkään tekemisen tarjoajana

Kouluttautuminen määrittyy päätösasiakirjoissa keskeiseksi osaksi matkaa kohti aikuisuutta, mutta kyse ei ole yksinomaan tulevien vuosien työpaikan löytämisen helpottumisesta tai johonkin tiettyyn ammattiin liittyvien tietojen ja taitojen oppimisesta, vaan opiskelulla on päätösteksteissä suuri merkitys nuoren arkeen kytkijänä. Nuoruuteen on nähty sisältyvän vahva johonkin ryhmään kuulumisen tarve (Salmivalli 2005, 137–138). Erityisesti tilanteessa, jossa nuorella ei ole vapaa-ajalla kaveripiiriä, määrittävät opiskelujen myötä saadut sosiaaliset suhteet tärkeiksi mahdollisuuksiksi olla vuorovaikutuksessa muiden nuorten kanssa. Opiskelun ja oppilaitosympäristön osalta päätösteksteissä korostuu niiden epävirallinen rooli. Kun virallisen koulun keskiössä ovat opetussuunnitelmat ja opiskelun säännöt, on epävirallisen koulun yksi tärkeä osan tarjoamat sosiaaliset suhteet (ks. Tolonen 2001, 256–258; Paju 2011, 18–22).

”Nuoren tilanne on ollut erityisen huolestuttava keväästä (vuosiluku) lähtien. Nuori on käynyt 10-luokan (koulun nimi) yläasteella, jonka jälkeen hän on ollut vaillo opiskelupaikkaa. Nuori on viettänyt aikaansa yksinomaan kotona pelaten tietokonepelejä. Nuoren päivärytmit ovat sekaisin ja hänelle ei ole ollut lähes mitään sosiaalisia kontakteja äidin lisäksi. Nuori käy ulkona vain pimeään aikaan ja saattaa olla kotona viikon ajan käymättä ulkona.”

”Nuori ei käynyt koulua eikä nuorella ollut lainkaan sosiaalisia suhteita ikäisiinsä nuoriin.”

Opiskelun päättyessä epävirallisen koulun tarjoamat sosiaaliset mahdollisuudet katoavat, mistä voi seurata nuoren eristäytyminen kotiin. Tämä puolestaan voi johtaa siihen, että nuori irrottautuu muusta yhteiskunnasta lähes täysin. Nuorta määrittäväksi tekijäksi muodostuu se, että hän jää osattomaksi jostakin, minkä nähdään olevan yhteistä, jaettua ja tarpeellista (ks. Pohjola 1994, 51). Se, että nuori ei opiskele, muodostuu keskeiseksi hänet muusta yhteiskunnasta eristäväksi tekijäksi.

Vaikka opintojen keskeyttäminen ei aina tarkoita nuorelle sosiaalista tyhjiötä ja kodin seinien sisään hautautumista, liitetään opiskelemattomuuteen päätösteksteissä riskitekijöitä. Niissä nostetaan erityisesti esiin se, ettei opiskelut keskeyttäneellä nuorella ole päivissään sisältöä.

”Nuori on keskeyttänyt opintonsa (nimi) ammattikoulussa eikä hänellä tällä hetkellä ole päivisin mitään mielekästä tekemistä.”

Nuoren arkeen tulisi saada järjestelmällisyyttä ja jotain järkevää tekemistä kuten opiskelua tai työharjoittelua.

Yksi opiskelun ja oppilaitosten tehtävä onkin täyttää nuoren päivät. Vaarana nähtiin olevan se, että ilman opiskeluita oleva nuori käyttää runsaan vapaan aikansa oleiluun tai tekemiseen, joka ei ole hänelle tai muille ihmisille eduksi. Päätösteksteissä ei korosteta sitä, että nuoren tulisi

tavoitella erityisesti juuri tutkintoon tähtäävää koulutusta. Sen sijaan päätösteksteistä on luettavissa, että lähes mikä tahansa organisoitu ja yhteiskunnassa kiinni oleva toiminta hyväksytään mielekkääksi tai järkeväksi tekemiseksi. Jukka Vehviläinen (2008, 27) on osuvasti määrittänyt oppilaitosten yhdeksi tehtäväksi nuorten varastoinnin, jolloin nuorilla on vähemmän aikaa puuhata kielteiseksi määritettyjä asioita. Päätöksissä todettiin usein, ettei aikuisilla ole tarkkaa tietoa siitä, miten nuori runsaan vapaa-aikansa käyttää.

Kadonnut rytmi

Vaikka tyhjää aikaa ei täyttäisi mikään selvästi negatiiviseksi määrittyvä toiminta, liitetään siihen vahvasti nuoren elämän rytmittömyys. Rytmittömyys aiheuttaa huolta, joka yhdistetään siihen, että nukkuessaan päivät ja valvoessaan yöt nuori irtautuu yleisesti yhteiskunnassa hyväksytystä tavasta jaksottaa aikaa. Samalla vapaa-aika valtaa nuoren kaiken ajan syrjäyttäen arjen säännöllisyyden ja rutiinit.

”Nuoren vanhemmilla on huoli nuoren vuorokausirytmistä. Nuori menee myöhään nukkumaan ja nukkuu pitkään aamupäivällä. Nuorella ei ole säännöllisiä harrastuksia tai muita menoja, jotka ylläpitäisi säännöllisen päivärytmin ja joiden kautta hän tapaisi toisia nuoria.”

”Nuorella ei myöskään ole riittävää päiväohjelmaa, koulua tai työtä, joten kotona hänen vuorokausirytmensä helposti voisi uudestaan vääristyä.”

Päätösteksteissä ei todettu nuorten itse olevan huolissaan elämänrytmistään, vaan kyse oli ulkoapäin tehdyistä havainnoista nuoren rytmin kaaosmaisuudesta. Pirjo Korvela (2014, 321) on todennut, että yksilön omat ja ulkoapäin tehdyt havainnot hänen rytmistään voivat olla keskenään ristiriidassa. Päätöstekstien perusteella näyttää käyvän juuri niin, että nuoren kanta arjen rytmittämisestä ja ajan käytöstä eroaa vanhempien ja ammattilaisten näkemyksistä. Aikuisille nuoren rytmi vaikuttaa hallitsemattomalta. Siitä tulee osoitus elämänhallinnan taitojen puutteellisuudesta, mikä vaikeuttaa nuoren kiinnittymistä yhteiskuntaan ja selviytymistä sosiaalisissa suhteissa. Ympäröivästä yhteiskunnasta eroavassa elämänrytmisessä elämisen on nähty vaikeuttavan esimerkiksi yhteydenpitoa kodin ulkopuolelle. (Korvela 2014, 319; Korvela & Nordlund 2016, 193–196.) Pahimmillaan yhteisön rytmistä poikkeavat elintavat johtavat syrjäytymiseen ja yhteiskunnan marginaaliin joutumiseen (Korvela 2014, 324).

Vehviläinen (2008) on kuvannut, kuinka koulutuksen keskeyttäminen voidaan määrittää moraalisesti tuomittavaksi teoksi. Myös sijoituspäätösteksteissä eli vahva ajatus siitä, että jokaisen 17-vuotiaan nuoren on pyrittävä aktiivisesti etsimään itselleen sopiva opiskelupaikka ja osoi-

tettava säännöllisellä opiskelulla kiinnittyneensä opintoihin. Toissijaisena vaihtoehtona nuorella oli etsiä omatoimisesti työpaikka tai osallistua organisoituun toimintaan. Ilman aktiivisuutta ja osoituksia osallistumisesta nuoren nähtiin joko olevan vaarassa tai jo siirtyneen yhteiskuntaan integroituneen kansalaisuuden tuolle puolen. Vaikka nuorilla onkin kuvattu olevan useita toisistaan poikkeavia reittejä aikuisuuteen (ks. esim. Aapola 1999, 35), osoittaa koulutuksen puuttumisen ja syrjäytymisen yhteyden painottaminen sitä, ettei kouluttautumisen väliin jättäminen ole nuorelle hyväksytty institutionaalinen elämäntapa. Päätösasiakirjojen perusteella poikkeaminen opintopolulta on sallittua vain niille nuorille, joilla on vakavia mielenterveys- ja päihdeongelmia. Tällöin nähdään, että nuori tarvitsee hoitoa ja kuntoutumista koulutuksen sijaan (Palola ym. 2012, 50).

6.1.2 Huolta herättävä vapaa-aika

Rikkomusten poluilla

Poliisin tietojen mukaan kaikkein aktiivisimpia rikosten tekijöitä ovat 15–20-vuotiaat (Näsi & Tanskanen 2016, 206). Myös tämän tutkimuksen nuorista kolmannes oli tehnyt rikoksia tai ollut poliisin kanssa tekemisissä. Tästä huolimatta rikokset eivät olleet kenenkään aineiston nuoren kohdalla ensisijaisena sijoitussyytä. Rikokset, erityisesti näpistyksiset ja varkaudet, mainittiin sijoituspäätöksissä syiksi, joiden vuoksi nuoren lastensuojelun tarvetta on alun perin arvioitu. Rikokset määrittyivät sosiaalityöntekijöiden kirjaamissa päätöksissä ensisijaisten syiden sijaan yhdeksi osoitukseksi siitä, että nuori ylittää normeja ja toimii välinpitämättömästi. Pääosin rikolliset teot ovat tulleet lastensuojelun tietoon poliisin tekemien lastensuojeluilmoitusten kautta, mutta osa päätöksissä mainituista rikoksista ei ole poliisin tiedossa. Nuoren piilorikollisuus on tullut lastensuojelun tietoon joko vanhempien tai nuoren itsensä kertomana.

Nuorten yleisimpiä rikoksia ovat erilaiset alkoholirikokset ja -rikkomukset. Niiden lisäksi myös tuhotyöt, vahingonteot, ryöstöt ja luvattomat käytöt ovat usein nuorten tekemiä. (Näsi & Tanskanen 2016, 200–201.) 17-vuotiaiden sijoituspäätöksissä yleisimmin mainittuja rikoksia olivat erilaiset omaisuusrikokset painottuen ensisijaisesti näpistyksiin ja varkauksiin. Seuraavaksi eniten aineistossa mainittiin väkivaltarikoksista pahoinpitelyt, erilaista ilkivaltaa ja ei varsinaiseen rikolliseen toimintaan liittyviä nuorten kohtaamisia poliisin kanssa. Ilkivalta sisälsi esimerkiksi ikkunoiden rikkomista ja graffitien maalaamista. Näiden lisäksi aineistossa oli yksittäisiä rikoksiin liittyviä mainintoja huumeiden hallussapidosta ja myynnistä sekä liikenne rikomuksista. Liikenne rikkomukset liittyivät ajoluvatta ja päihtyneenä ajamiseen. Aineiston

nuorten päätösasiakirjoissa nimetyt rikostyytit muistuttivat paljon Kitinojan (2005, 218) tutkimuksessa koulukoteihin sijoitetuille nuorille kirjattuja rikoksia.

17-vuotiaiden kohtaamiset poliisin kanssa sisälsivät tilanteita, joissa nuori oli ollut päihtynyt ja päähtynyt julkisella paikalla liikkueissa tekemisiin poliisin kanssa. Toinen vaihtoehto oli se, että nuori oli ollut kotona aggressiivinen, ja vanhemmat olivat hälyttäneet poliisin paikalle rauhoittamaan tilannetta. Se, että nuori on tekemisissä poliisin kanssa tai poliisikontrollin kohteena, ei nuorille tehtyjen kyselyiden perusteella ole harvinaista. Tavallisia nuorten ja poliisin kohtaamisia ovat julkisilla paikoilla tapahtuvat tilanteet, joissa poliisi pyytää nuorta poistumaan paikalta tai on tutkinut nuoren vaatteet ja tavarat. Harvinaisempaa sen sijaan on, että poliisi ottaa nuoren kiinni. (Saarikkomäki 2010, 30, 47–49.)

17-vuotiaiden nuorten kohdalla on huomattavaa se, että heidän sijoituspäätöksistään puuttuvat poliisin rekistereissä tyypillisimmät nuorten rikostyytit eli alkoholiin liittyvät rikokset. Nuorten rikollinen toiminta lastensuojelun päätösasiakirjoissa herättääkin kysymyksen siitä, kuinka usein esimerkiksi alaikäisen alkoholin hallussa pitäminen, sen juominen tai huumeiden käyttäminen tai välittäminen määrittyvät ensisijaisesti päihdeongelmaksi sen sijaan, että sosiaalityöntekijä määrittäisi ne rikollisiksi teoiksi. Tutkimissani päätösasiakirjoissa sekä alkoholin että huumeiden käyttö olivat merkittäviä nuorten sijoitusten syitä, mutta ne liitettiin vain harvoin rikolliseen toimintaan. Huumeiden osalta tämä tapahtui, kun nuori oli jäänyt kiinni huumeiden hallussa pitämisestä tai häntä epäiltiin niiden myymisestä. Alkoholin osalta taas kyse oli tilanteista, joissa nuori oli päihtymyksensä ja siihen liittyvän käytöksensä myötä päähtynyt tekemisiin poliisin kanssa.

Aineiston nuorten kohdalla kenenkään nuoren rikoksia ei kuvattu päätösteksteissä erityisen vakaviksi tai raaoiksi. Sen sijaan vanhempien ja lastensuojelun huomio kiinnittyi siihen, ettei nuoren rikoksissa ollut kyse yksittäisistä teoista vaan pitkäkestoisemmasta tilanteesta, jossa rikoksia kertyy siitä huolimatta, että nuori jää kiinni ja saa tekemistään rikoksista rangaistuksen. Nuoren suhtautumista rikoksiin ja kiinni jäämiseen kuvataan välinpitämättömäksi.

“Nuoresta on kuluvan vuoden aikana tehty lukuisia lastensuojeluilmoituksia koskien nuoren tekemiä rikollisia tekoja ja päihteidenkäyttöä. Nuoren on vaikea nähdä omaa osuuttaan tämän hetkiseen vaikeaan elämäntilanteeseensa.”

Rikokset näyttävät teksteissä määrittyvän osaksi nuoren elämää, eikä hänellä ole aikomusta lopettaa rikosten tekemistä. Teksteistä on luettavissa, ettei kyse ole lyhytkestoisista, osaksi nuoruuden rajojen kokeiluksi määrittyvästä ja ohimenevästä toiminnasta (ks. Harrikari 1999, 32).

Juha Kääriäinen (1994, 59–60) on todennut nuorten rikoksenteekijöiden kuuluvan joko nuoriin seikkailijoihin tai lainrikkojiin. Seikkailijoille on tyypillistä, että rikosten tekemiseen liittyy vahvasti sosiaalisuus ja rikoksia tehdään yhdessä kavereiden kanssa. Kääriäisen mukaan nuoret seikkailijat kieltävät aikuisten ja yhteiskunnallisten instituutioiden normit ja haluavat toimia toisin. Nuorilla lainrikkojilla taas kyse ei ole satunnaisiin päähänpistoihin liittyvistä rikoksista, vaan heidän rikoksensa ovat suunniteltuja, ja rikollinen elämä voi olla heidän tavoitteensa. Heillä voi myös olla kontakteja itseään vanhempiin ja jo pidempään rikoksia tehneisiin. 17-vuotiaiden nuorten kohdalla huoli kohdistui päätösteksteissä erityisesti siihen, etteivät heidän rikoksensa näyttäneet enää kuuluvan osaksi nuoren ajattelematonta seikkailuviettä, vaan heidän nähtiin olevan ajautumassa kohti suunnitelmallisten rikosten tekemisen maailmaa. Nuorten rikosten tekemisessä nähtiin vihjeitä siitä, että rikollisuus jatkuisi edelleen, ja nuori solmisi nykyistä enemmän kontakteja rikolliseen maailmaan päätyen lopulta yhdeksi sen osaksi.

Sosiaalityöntekijän tulkintana näyttää usein olevan se, ettei nuorella ole riittävää itsekontrollia, joka auttaisi häntä pysymään irti normeja rikkovasta toiminnasta. Venla Salmi (2004, 19–21, 142) on havainnut varhaisnuorten normirikkomuksia tarkastellessaan, että rikoksia tekevään nuoreen voidaan liittää hänet valtaava avuttomuus, minkä myötä nuori ei enää kykene hallitsemaan käytöstään. Nuori voi Salmen mukaan saada vastuuvapauden teoistaan avuttomuuteensa perusteella. Sijoituspäätöksistä nousee näkemys siitä, etteivät lähes täysi-ikäiset nuoret voi vedota nuorempien tapaan avuttomuuteen. 17-vuotiaiden nuorten kohdalla lähestyvä täysi-ikäisyys edellyttää nuorta ottamaan vastuun omasta toiminnastaan. Sijoituksen tarkoituksena on rajojen asettamisen lisäksi herättää nuoren vastuunotto-kyky ja ohjata häntä kohti täysi-ikäisen, vastuunsa kantavan aikuisen elämää. Rajojen asettamisen tavoitteena on se, että nuori pakollisen pysähtymisen myötä näkisi tilanteensa uusin silmin ja etsisi vaihtoehtoisia toimintatapoja. Nuoria ei kuitenkaan sosiaalityöntekijöiden kirjoittamissa päätösteksteissä määritetä tietoisesti pahantapaisiksi, vaan jokin tekijä ajaa heitä tekemään normirikkomuksia. Nuorta rikosten suuntaan ajavina tekijöinä ovat usein joku tai jotkut heidän sosiaalisesta verkostostaan, tai vaihtoehtoisesti rikosten takana ovat päihteet.

Sosiaalityöntekijöiden kirjoittamat rikoksiin liittyvät perustelut noudattavatkin Pösön (1993, 45) esittämää näkemystä Suomessa vallalla olevasta tavasta käsitellä lasten pahantapaisuutta. Malli on nimetty huoltomalliksi, ja sille on tyypillistä näkemys siitä, että merkittävää on lapsen tarve tuelle. Huoli ulottuu tulevaisuuteen ja lapsen siinä selviämiseen rikoksen tekohetken sijaan. Ainoa poikkeama mallista 17-vuotiaiden kohdalla on se, ettei heitä nähdä yksinomaan

uhreina. Uhrinäkemysten sijaan sosiaalityöntekijöiden päätösteksteistä on luettavissa näkemys nuoresta vastuullisena teoistaan. Tulkitsen tämän liittyvän nuorten ikään ja täysi-ikäisyyden läheisyyteen.

(Mahdollisesti) huono seura

Nuorille ystävyys- ja kaverisuhteilla on suuri merkitys, ja moni nuorista viettää valtaosan vapaa-ajastaan kavereidensa kanssa (Lahelma 2002, 379; Myllyniemi 2009, 88; Aaltonen ym. 2011, 29). Nuorten vertaisryhmillä on todettu olevan merkittävä asema nuoren irrottautuessa lapsuuden perheestään ja siirtäessä toimintaansa kodin ulkopuoliseen maailmaan. Kun lastensuojelun päätösasiakirjoissa kirjoitetaan nuorten ystävästä, ei heihin kuitenkaan liitetä voimaa tuovia ja myönteisiä piirteitä. Sen sijaan sijoituspäätöksissä kaveripiiri määrittyy joko todistettusti huonoksi seuraksi, tai ainakin nuoren tilanteesta huolestuneilla aikuisilla on tällainen epäily. Pösön (1993, 172) tutkimuksessa huono seura eriytyi sukupuolen mukaan niin, että pojilla se tarkoitti jengiä, joka aiheutti vahinkoa ympäristölleen. Tyttöjen kohdalla kyse oli useimmiten vanhemmista miehistä. Tässä tutkimuksessa huono seura tarkoitti sukupuolesta riippumatta pääsääntöisesti kaveriporukkaa. Tyttöjen kohdalla huonoon seuraan luettiin mukaan myös yksittäiset kaverit, jotka eivät suojelleet nuorta tämän joutuessa itselleen vaarallisiin tilanteisiin.

Päätösteksteissä kuvattiin aikuisten, ensisijaisesti nuorten vanhempien, tekemiä tulkintoja siitä, että juuri kaveripiiri on yksi keskeinen nuoren tilannetta heikentävä ja vaarantava tekijä. Nuorten omaa näkemystä kaveripiirin vaikutuksesta ei päätösteksteihin oltu kirjattu. Kun vanhemmat toivat esiin huolensa nuoren kaveripiiristä, keskittyivät he yleensä kaveripiirin joko todettuun tai epäiltyyn päihteidenkäyttöön.

”Nuori on viettänyt paljon aikaa kodin ulkopuolella ja tullut myöhään kotiin. Lähinnä hän on liikkunut (lähiön nimi) kaveriporukassa, jossa poltetaan kannabista.”

Vanhempien näkökulmasta kavereiden kanssa vietetty aika määrittyi tyhjäksi ajaksi, jonka ei nähty tuottavan nuorelle hyvää, vaan sen nähtiin vaarantavan niin nuoren nykyhetkeä kuin tulevaisuuttakin (vrt. Bottrell 2007, 604). Myös nuoret itse ovat kuvanneet ”huonojen ystävien” kanssa vietetyn vapaa-ajan vieneen heidän keskittymisensä sen sijaan, että he olisivat panostaneet esimerkiksi opiskelemiseen (ks. esim. Aaltonen ym. 2011, 46–47, 52; Aaltonen 2012, 186).

Kaveripiiri herätti aikuisissa huolta erityisesti tilanteissa, joissa arvioitiin, ettei nuori ollut tasa-arvoisessa asemassa kaverien kanssa. Tasa-arvoisella tarkoitettiin sitä, ettei nuorella ollut mahdollisuutta tai halua ilmaista omaa mielipidettään, vaan hän toimi muiden näkemysten mukaisesti. Vanhemmat kuvasivat nuorella olevan kykyä itsenäiseen päätöksentekoon ja harkintaan, mutta kaverien kanssa tämä taito katoaa ja siitä seuraa vaaratilanteita. Kaveriporukalla nähtiin olevan vahva vetovoima, jota nuori ei kyennyt vastustamaan. Myös aiemmissa tutkimuksissa on havaittu muilla nuorilla olevan suuri merkitys riskikäyttäytymiseen (ks. esim. Jaatinen 2000, 141; Maxwell 2002, 274–275).

”Hyvien hetkien vastapainona ovat pitkät viikonloput kavereiden luona ja luvattomat poisolot, hatkat. Näiden päivien aikana nuori näyttää olevan täysin kavereiden vietävissä ja oma päätöksenteko katoaa. Alkoholin ja muiden pähteiden käyttö on hatkojen aikana jatkuva.”

Kaveripiirin muuttuminen oli varsin yleinen teema, joka nousi esiin nuoren seurasta kirjoitettaessa. Tekstien perusteella nuoren kaveripiirin muutokseen on liittynyt se, että aiemmin vanhemmat tunsivat nuoren kaverit ja tiesivät näistä erinäisiä asioita, mutta uusi kaveripiiri oli vanhemmille tuntematon. Päätöstekstien perusteella tämä johtui siitä, että nuori vietti runsaasti aikaa kodin ulkopuolella ja tapasi kavereitaan siellä. Usein koko nuoren vapaa-ajan kenttä muuttui vanhemmalle tuntemattomaksi, eikä hän enää tiennyt missä ja kenen kanssa nuori aikaansa vietti. Nuorten kaveripiirin vieraus herätti vanhemmissa huolta ja pelkoa.

Nuorten kaveripiiri mainitaan sijoituspäätöksessä, kun nuori itse ei kykene säätelemään suhdettaan seuraan, jossa hän liikkuu. Kaverisuhteet määrittyvät nuorta vaarantaviksi ja hänen kielteiseksi määritettyä toimintaansa tukeviksi. Tällöin nuori tulkitaan uhriksi, joka on joutunut jonkin itseään vahvemman vietäväksi ja on kykenemätön suojaamaan itseään. Sijoituksen tehtävänä on pysäyttää nuoren ja kaveripiirin välinen yhteys ainakin hetkeksi, mahdollistaa etäisyyden ottaminen ja aktivoida nuoren oman säätelykyky ja uskallus kieltäytyä. Sijoituspäätöksiä tulkitsen niin, että kaveripiirin vetovoiman nähdään olevan niin suuri ja maaginen, että sen vaikutuksen vähentäminen edellyttää nuoren saamista fyysisesti eri paikkaan kaveripiirin kanssa.

6.1.3 Kodin kiristyvät suhteet

Hieman yli 40 prosentille nuorista on kirjattu yhdeksi sijoituksen syyksi nuoren ja vanhempien välien kiristyminen. Vaikka nuorten ja perheen aikuisten väliset riidat mainittiinkin näin monen nuoren kohdalla, eivät nuorten ja vanhempien väliset ristiriidat määrittyneet ensisijaiseksi sijoitussyiksi kenenkään nuoren kohdalla.

Kotona näkymätön nuori

Kiristyneiden suhteiden kuvauksiin liittyy usein toteamus nuoren elämäntilanteen muuttumisesta. Yleisin muuttunut osa-alue on se, että nuoresta on tullut kodissa näkymätön. Päätösteksteissä kuvataan nuoren näkymättömäksi muuttumisen prosessin alkavan usein kuljeskelulla. Kuljeskelu on käsite, jota osassa päätösteksteistä käytettiin kuvaamaan nuoren paikasta toiseen liikkuvaa elämäntapaa. Sen lisäksi, että hän ei pysy kotona, eikä vanhempi juuri kohtaa nuorta kasvokkain, ei nuori myöskään välitä vanhempien esittämistä vaatimuksista noudattaa kotiin-tuloaikoja.

”Nuori alkoi olla useita päiviä poissa kotoa eikä kertonut äidille olinpaikkaansa.”

”Nuori ei ole tullut kotiin sovittuina aikoina ja on ollut öitä poissa kotoa siten, että vanhemmat eivät ole tienneet hänen olinpaikkaansa. Nuoren isä on hakenut nuorta keskellä yötä kotiin.”

Nuoruusiän keskeiseksi kehitykselliseksi päämääräksi on nimetty autonomian saavuttaminen, mikä merkitsee vanhemmista irrottautumisen lisäksi oman elämän suuntaa ohjaavien ratkaisujen tekemistä ja vastuun kantamista (Aalberg & Siimes 2007, 71–73). Se, että nuoret olivat suuntautuneet kodin sijaan kavereihin ja kodin ulkopuoliseen elämään, vaikutti päätöstekstien perusteella olevan monelle vanhemmalla hyväksyttävissä oleva ja sopiva kehityskulku. 17-vuotiaan autonomia ei kuitenkaan määrittynyt täyteen mittaansa virittyneeksi, vaan nuorelta odotettiin edelleen vanhempien ja muiden perheenjäsenten huomioimista ja ajan jakamista kodin ja sen ulkopuolisten pisteiden välillä. Päätösasiakirjoissa huoli kohdistuukin monen nuoren kohdalla siihen, että nuori on ottanut autonomisen asenteen omaan elämäänsä. Nuori ohjaa elämäänsä eikä halua vanhempien puuttuvan tai edes tietävän hänen tekemistään ratkaisuista. Tavallista on, että nuori on kieltäytynyt vastaamasta vanhempien tiedusteluihin olinpaikastaan, tai hän on täysin vanhempien tavoittamattomissa. Nuori on lipunut pois vanhemman vaikutuspiiristä, jolloin epätietoisuus ja -varmuus herättävät vanhemmassa huolen siitä, että nuoren maailmassa on negatiiviseksi määrittäviä asioita.

Tommi Hoikkala (1993, 92–95) on kirjoittanut lasten sopivasta itsenäisyydestä ja siitä, kuinka vanhempien moraalisen tehtävänä on pitää lapsensa poissa kadulta ja siellä piilevältä potentiaaliselta pahalta. 17 vuotta täyttäneiden nuorten kohdalla kuvataan vanhempien yrityksiä tasapainoilla nuoren sopivan itsenäisyyden ja samalla vanhemman moraalisen valvontavastuun välillä. Itsenäistymiseen liitetään aikuisuuteen nivoutuvia piirteitä kuten järkevyys, ajattelevuus, kypsyyt, omatoimisuus, itsestään huolehtiminen, vastuun otto ja pärjäävyys (Hoikkala

1993, 83–84). Päätösteksteissä nuorten autonomian ottamista ja sen seurauksia kuvataan aikuisuuteen liitettyjen piirteiden negaationa; holtittomuutena, sattumanvaraisena, omaa hyvinvointia vaarantavana ja välinpitämättömänä vastuuttomuutena, jonka aikaansaannoksia selvitetään pitkään jälkeenpäin. Nuorten itsenäisesti tekemät ratkaisut ja teot kuvataan päätösteksteissä vääränlaisiksi ja vastuuttomiksi. Nuoren itsenäisyys määrittyy sopimattomaksi ja liialliseksi, minkä vuoksi aikuisten on rajoitettava ja hillittävä sitä.

Sekä tyttöjen että poikien kohdalla uhaksi muotoutuu se, että kaduilla tai muissa vanhemmille tuntemattomissa paikoissa aikaa viettäessään nuoren kielteiset toimintatavat voivat riistäytyä käsistä, ja johtaa siihen, että nuori toimii itseään tai omaa tulevaisuuttaan vahingoittavasti. Tyttöjen ja poikien erona päätösteksteissä on se, että poikien kohdalla huolta ei herätä mahdollisuus siitä, että joku tuntematon vahingoittaisi heitä. Erityisesti runsaasti päihteitä käyttävien tyttöjen kohdalla taas kirjoitettiin tuntemattomasta ulkopuolisesta uhasta, joka voisi vaarantaa nuoren turvallisuutta ja koskemattomuutta. Hoikkala (1993, 92–95) on kirjoittanut vanhemman lapsiinsa kohdistuvan ohjauksen yhtenä tarkoituksena olevan estää potentiaalisen pahan realisointumista sekä katastrofin tapahtumista. Sijoituspäätöksissä on todettu vanhemman ohjauksellisten keinojen olevan riittämättömiä, mikä velvoittaa lastensuojelun yhteiskunnallisena toimijana puuttumaan tilanteeseen.

Nuoren poissaolo kodista huolestuttaa vanhempia, mutta samalla se myös aiheuttaa riitoja nuorten ja vanhempien välille. Nuoren haluttomuus kertoa asioistaan tai tavoittamattomissa olemisen herättävät vanhemmassa epäluottamusta nuorta kohtaan.

Perheenjäsenten riitaiset välit

Pekkarinen (2016a, 173) on todennut perheen vakavien ristiriitojen nousseen selkeästi esiin hänen huostaanottoja koskevassa tutkimuksessaan. Heinon (2007, 59–60) selvityksessä ristiriidat vanhempien kanssa olivat puolestaan yksi yleisimmistä lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheen syiksi mainituista tekijöistä. Myös 17-vuotiaiden nuorten kohdalla ristiriidat vanhemman ja nuoren välillä nousevat yhdeksi sijoitukseen liitettyistä tekijöistä. Aineistossa viitattiin vanhempien ja nuoren väliseen riitelyyn niin tyttöjen kuin poikienkin kohdalla, vaikkakin tyttöjen kohdalla mainintoja oli hieman poikia useammin.

Ristiriidat, joita 17-vuotiaiden sijoituksia koskevissa päätössiakirjoissa kuvattiin, vaihtelivat vakavuudeltaan. Myös Pekkarinen (2016a, 173) mainitsee huostaanottoasiakirjoissa mainittujen ristiriitojen eroavan toisistaan vakavuusasteen perusteella. Osassa päätösteksteistä kuvattiin ensisijaisesti nuoren välinpitämättömyyttä vanhemman asettamia toiveita ja rajoja kohtaan, kun osassa taas kuvattiin nuoren raivokohtauksia ja perheenjäseniin kohdistuvaa fyysistä väkivaltaa.

”Isä on tuonut esiin nuoren rajattomuutta kotona. Isän mukaan nuori on kotona ollessaan vain tietokoneella tai puhelimessa eikä osallistu perheen vuorovaikutukseen. Isän kuvauksen mukaan nuori tekee kotona mitä tahtoo.”

”Nuorella on valta-asema suhteessa äitiin. Nuori on tottunut saamaan kaiken mitä haluaa. Nuoren on ollut niin ikään vaikea antaa äidille omaa tilaa. Nuori saattoi mm. tulla äitiä fyysisesti lähelle, eikä jätä äitiä rauhaan vaikka tämä pyytää.”

Kummassakin aineisto-otteessa riidat liittyvät vanhemman ja nuoren väliseen suhteeseen ja siihen sisältyvään vallanjakoon. Arkiajattelulle on tavallista nähdä vallan jakautuvan vanhempi-lapsisuhteessa epätasaisesti niin, että vanhemmalla on enemmän valtaa kuin lapsella. Lasten ja vanhempien välisissä suhteissa vanhemmalla onkin usein enemmän mahdollisuuksia vallan käyttöön, mutta tästä huolimatta valta ei jakaudu lasten ja vanhempien välillä aina niin, että se keskittyisi vanhemmalle. Sen sijaan lapsilla on havaittu olevan paljon valtaa vanhempiinsa, ja heidän myös käyttävän sitä. Yksi valtaan ja sen määrään vaikuttava tekijä on lapsen ikä; mitä vanhempi lapsi, sitä enemmän hänellä on valtaa käytettävissään. Monissa perheissä lapsen iän lisääntyessä aikuiset neuvottelevat heidän kanssaan siitä, missä asioissa ja tilanteissa lapsella on autonomia, ja milloin he ovat vanhempien auktoriteetin alaisia. (Gjerstad 2009, 207–220.) 17-vuotiaiden nuorten kohdalla kuvattiin nuorten käyttävän valtaa perheessä tavalla, joka ei ollut yhdessä sovittua, ja jonka vuoksi muut perheenjäsenet kokivat tullessa ohitetuiksi.

Kun päätösteksteissä mainittiin syy vanhempien tai perheen muiden aikuisten ja nuoren välisiin riitoihin, kytkeytyi se usein juuri nuorten tekemiin rajojen ylityksiin, poissaoloihin tai välinpitämättömyyteen, mitkä herättivät vanhemmassa ärtymystä ja suuttumusta. Toisena vaihtoehtona oli se, että vanhemmat pyrkivät hallinnoimaan nuoren tekemisiä ja ajankäyttöä, mikä taas suututti nuorta. Päätöksissä oli myös kuvattu tilanteita, joissa nuori koki, ettei hänen asumisensa kotona yhdessä vanhempien ja heidän asettamiensa sääntöjen kanssa ollut mahdollista. Nuoren ja vanhemman näkemykset saattoivat olla keskenään päinvastaiset, jolloin vanhemmat kuvasivat nuorta rajattomaksi, ja nuori taas näki vanhempien säännöt kohtuuttomina. Perheenjäsenten päinvastaiset arviot tilanteesta aiheuttivat räjähdysherkkiä tilanteita ja riitoja.

Kun riitojen syy mainittiin tai sitä kuvattiin päätösasiakirjoissa tarkemmin, oli riitelyssä usein läsnä fyysisen väkivallan elementtejä. Mikäli sitä ei ollut, olivat nuorten ja vanhempien välisten riitojen kuvaukset yleisiä mainintoja riitojen olemassaolosta. Seuraavat esimerkit ovat tavallisia riitojen ja ristiriitojen kuvauksia 17 vuotta täyttäneiden nuorten sijoitusasiakirjoista:

”Kotona oli perheenjäsenten välisiä ristiriitoja. Nuoren suhde isäpuoleen oli etäinen.”

”Äidillä ja nuorella oli erimielisyyksiä kodinsääntöjen noudattamisesta.”

”Tilanne kotona on ollut riitaisa ja perheen sisäinen kommunikaatio vaikeaa.”

Myös Pösön (1993, 166–168) tutkimuksessa todettiin, että koti- ja perheongelmille oli tyypillistä se, että niistä kirjoitettiin epämääräisesti, eikä niitä kuvattu kuin viittauksenomaisesti. Hiitola ja Heinonen (2009, 48) puolestaan ovat todenneet, että huostaanottoasiakirjoihin kirjoitetuissa havainnoissa perheiden olosuhteista on käytetty liian usein yleisiä mainintoja, mikä vaikeutti perheiden tilanteiden hahmottamista. 17-vuotiaiden nuorten päätösteksteissä ei eritellä keiden perheenjäsenten välillä riitoja oli. Niissä ei myöskään kuvata tarkemmin, mitä ristiriidoilla, erimielisyyksillä tai kotitilanteen riitaisuudella tarkoitetaan, tai mikä tekee niistä selkeästä, joka on tarpeen mainita nuoren sijoituspäätöstekstissä. Joissakin tilanteissa nuoren ja vanhemman riitojen kuvattiin äityneen fyysiseksi väkivallaksi, jossa kumpikin osapuoli oli ollut niin väkivallan tekijänä kuin uhrinakin. Hiitola (2015, 120) on kirjoittanut väkivallan tulevan usein mainituksi kuin ohimennen osana listausta lapsen ja perheen ongelmista. Tämä tapahtui 17-vuotiaiden nuorten päätösteksteissä silloin, kun fyysistä väkivaltaa kirjattiin käyttävän niin nuoren kuin vanhemmankin. Kyse oli yksittäisistä lauseista, joissa todettiin väkivallan molemminpuolisuus ilman, että väkivaltatilannetta tai sen vakavuutta olisi kuvattu yksityiskohdaisemmin.

6.2 Päihteiden kuorruttama elämä

Nuoren päihteiden käyttö mainittiin 65 prosentilla nuorista yhtenä sijoituksen syynä. Se myös nimettiin ensisijaiseksi sijoitussyiksi yli puolella nuorista, ja nuorten päihteiden käyttö erottuikin selkeästi yleisimmäksi sijoituksen ensisijaiseksi syyksi.

6.2.1 Nuoren hallitsematon alkoholin käyttö

Vaarallisen vahva humala ja sen seuraukset

”Nuori käytti runsaasti olutta edellisenä syksynä, mutta vähensi käyttönsä talven ja kevään aikana. Vielä kesällä käyttö oli kohtuullista ja hallinnassa. Syksyn aikana nuori on lisännyt

päihteidenkäyttöään runsaasti. Nuori joi syys/lokakuun vaihteessa 10–20 pulloa olutta 3-5 kertaa viikossa.”

Aineistoesimerkki osoittaa sen, ettei 17-vuotiaalta nuorelta edellytetä täysraittiutta. Vaikka nuorten humalajuomisen onkin todettu selkeästi vähentyneen Suomessa 2000-luvulla, on se edelleen melko tavallista (Jaatinen 2000, 76–84; Myllyniemi 2016, 39; Raitasalo ym. 2015, 20–21). Päätösteksteistä käy myös ilmi se, ettei kaikki 17-vuotiaiden nuorten alkoholinkäyttö ole sellaista, johon lastensuojelu puuttuu. Sijoituspäätöksissä sosiaalityöntekijät käyttävät usein tarkkoja kuvauksia nuoren juomista määristä ja juomakerroista. Kertomalla yksityiskohtaisesti juotujen pullojen lukumäärät, juomistiheyden ja viittaamalla yleisesti tunnettuihin juomisen riskirajoihin sosiaalityöntekijät kiinnittävät lukijan huomion siihen, että kyse on jostakin erityisestä ja tavalliseen nuoruuteen sisältyvästä juomisesta poikkeavasta. Kaikissa päätöksissä sosiaalityöntekijät eivät ole käyttäneet perustelujensa alleviivaajina yksityiskohtia, vaan nuoren alkoholinkäytön erityisyyttä on määritetty painokkaiden sanavalintojen kautta.

”Nuoren tilanne on mennyt voimakkaasti huolestuttavampaan suuntaan. Nuoren päihteidenkäytöstä ja vapaa-ajan kaveripiiristä ja tekemisistä on suuri huoli. Nuori on juonut itsensä useasti vaarallisen vahvaan humalaan.”

Sijoituspäätöksissä ei tartuta yksinomaan nuorten juomiin suuriin alkoholimääriin tai juomisen tiheyteen. Niiden lisäksi myös alkoholin käytön seuraukset ovat päätösteksteissä läsnä. Toteutuneiden seurausten ohella sijoituspäätöksiä perustellaan nuoren alkoholin käytön mahdollisilla seurauksilla, jotka eivät ennen sijoitustilannetta kuitenkaan ole vielä toteutuneet.

”Nuori juo usein ja suuria määriä kerralla, mistä seuraa muistikatkoksia. (...) Nyt tilanne on kuitenkin kriisiytynyt perheessä, vanhempi kertoo, että nuori on tullut nyt kaksi kertaa kotiin erittäin päihtyneen ilman tavaroita ja kenkiä.”

”Alkoholinkäyttö tuo vakavia riskejä sekä hyväksikäytön kannalta että fyysisiä riskejä lääkityksen ja alkoholin epäsopivuuden kannalta.”

Kun nuorilta on kartoitettu heidän kokemiaan alkoholihaittoja, olivat tyypillisimpiä 14–16-vuotiaiden nimeämiä haittoja juomisen jälkeinen krapulatila ja siihen liittyvät fyysisesti tai moraalisesti ikävät tuntemukset. Myös edellisessä aineisto-otteessa mainitut muistikatkokset tai tavaroiden kadottamiset olivat asioita, joita he olivat kohdanneet. (Lavikainen 2007, 110, 116.) Vaikka tavaroiden kadottaminen määrittyy humalan ikäväksi seuraukseksi, tulkitsen sen olevan sijoituspäätöksissä vain esimerkki siitä, mitä nuorelle voi juomisen seurauksena tapahtua. Päätösteksteissä nuori määrittyy riskissä olijaksi, jolle voi päihtyneenä tapahtua jotakin tavaroiden hukkumista huomattavasti vakavampaa ja nuoren elämää pitkäkestoisesti heikentävää. Tällaisiksi mahdollisiksi riskeiksi on mainittu esimerkiksi se, ettei alkoholin käyttö sovi yhteen nuo-

ren sairauden ja siihen liittyvän lääkityksen kanssa tai se, että nuori voi tulla päihtyneenä hyväksikäytetyksi. Hyväksi käytetyksi tulemisen mahdollisuus oli kirjattu vain tyttöjen päätösiakirjoihin, eikä asiakirjoista aina löytynyt selkeää perustelua sille, että hyväksikäytetyksi tulemista pidettiin juuri kyseessä olevan nuoren kohdalla sellaisena riskitekijänä, joka oli tarpeen tuoda esiin päätöstekstissä.

Alkoholi määrittyy päätösteksteissä välineeksi, joka lisää nuoreen kohdistuvan pahan tapahtumisen mahdollisuutta. Se voi tehdä nuoresta puolustuskyvyttömän, jolloin hän on altis toisen ihmisen häneen kohdistamalle pahalle. Toinen vaihtoehto on se, että alkoholi saa nuoren tekemään itselleen pahaa. Säännöllinen ja runsas alkoholin käyttö voi myös estää nuorta saamasta hoitoa mielenterveyden ongelmiinsa, koska päihdeongelman aisoihin saamisen nähdään olevan ensisijaista ennen kuin mielenterveyden ongelmia voidaan hoitaa (ks. tarkemmin kappale 6.4 Nuoren mielenterveyden ongelmat). Alkoholi määrittyy avun estäjäksi, joka pitää nuorelle tarpeellisen hyvän toteutumisen etäällä. Sen lisäksi, että juominen voi aiheuttaa haittaa ja vahinkoa nuorelle itselleen, kuvataan sijoituspäätöksissä nuoren päihtymyksen voivan olla vaaratekijä tai ainakin häiriö muille ihmisille kotona tai julkisissa tiloissa.

”Nuori on jäänyt kiinni kaverinsa kanssa varastetulla mopolla päihtyneenä ajamisesta.”

”Nuori on käyttäytynyt kotona aggressiivisesti muita perheenjäseniä kohtaan ja rikkonut tavaroita mm. rappukäytävän oven lasin.”

Yksi nuorten alkoholin käyttöön liitettyistä vaaratekijöistä oli liikenneturvallisuuden vaarantaminen ajamalla päihtyneenä mopolla tai muulla moottoriajoneuvolla. Liikenneturvallisuuden vaarantamisen lisäksi nuorten kuvattiin rikkoneen ikkunoita tai haastaneen riitaa tuntemattomien kanssa humalassa ollessaan. Yleiseen turvallisuuteen liittyviä tapahtumia ei päätöksissä kuvattu yksityiskohtaisesti, vaan todettiin niiden tapahtuneen. Sen sijaan tilanteita, joissa nuoren humalainen kiukku ja aggressiivisuus siirtyivät kodin seinien sisään, kuvattiin tarkemmin. Nuoren alkoholin käytön kuvattiin saaneen kotona aikaan ristiriitatilanteita, joita ei onnistuttu ratkaisemaan tavanomaisin ja hyväksytyin keinoin. Nuoren alkoholinhuuruisen kiukun ja tuhoamisen kuvattiin olevan sellaista, ettei nuori kyennyt saamaan sitä hallintaan omin voimin, vaan hänen rauhoittamisensa vaati poliisien kutsumista paikalle. Nuoren ja poliisin kohtaamisesta seurasi päätöstekstien mukaan usein nuoren päätyminen kuulusteluihin tai viettämään yönsä putkassa. Putkaan joutuminen on osoitus siitä, ettei edes poliisin läsnäolo kotona ole rauhoittanut nuorta, vaan hänen uhkaava käytöksensä on jatkunut virkavallan puuttumisesta huolimatta sellaisena, ettei nuori ole voinut jäädä kotiin.

Nuoren juomisen edessä keinottomat aikuiset

On todettu, ettei alaikäisten nuorten vanhemmilla useinkaan ole totuudenmukaista tietoa siitä, käyttääkö nuori alkoholia tai kuinka paljon tai usein nuori todellisuudessa juo. Vanhempien on myös todettu usein kuvittelevan oman lapsensa käyttävän vähemmän alkoholia kuin tämä todellisuudessa juokaan. (Holmila & Raitasalo 2002, 89; Holmila ym. 2005, 308–309.) Alkoholia runsaasti käyttävien 17-vuotiaiden kohdalla kuitenkin näytti siltä, että vanhemmilla oli olemassa ymmärrys siitä, että nuoren alkoholin käyttö on runsasta ja uhkasi nuoren hyvinvointia. Nuoren päihteiden käyttö ei ollut piilossa hänen vanhemmiltaan, mutta päätöstekstien perusteella on arvioitavissa, etteivät vanhemmat tiedä tarkalleen millaista nuoren alkoholinkäyttö on.

”Vanhempi teki lastensuojeluilmoituksen yöllä (pvm), kun hän oli löytänyt nuoren sekavana ja päihtyneenä lähiostarilta. Nuoren kaverien mukaan nuori oli sen illan aikana juonut 0,7 litraa Leijonaviinaa.”

Kuten yllä olevassa esimerkissä, on monilla vanhemmilla aktiivinen rooli nuoren päihteiden käytön selvittelyssä ja siihen puuttumisessa. Vanhempien puuttumisen keinoina mainitaan nuorelle alkoholin käytöstä huomauttaminen, nuoren etsiminen tämän ollessa omilla teillään ja kotiintuloaikojen asettaminen. Kun nuoren alkoholinkäyttö on runsasta, edellyttää siihen puuttuminen vanhemmalta jatkuvaa valmiutta olla kuulolla ja tarttumassa tilanteeseen. Päätösteksteissä kuvataan usein vanhempaa, joka on yrittänyt vastustaa ja kontrolloida nuoren alkoholinkäyttöä siinä kuitenkaan onnistumatta. Omien keinojensa hiipuessä vanhempi on päätenyt lopulta ottamaan yhteyttä lastensuojeluun.

Vanhemman kuvaus omasta väsymyksestään ja voimattomuudestaan tilanteen suhteen alleviivaa nuoren juomisen hillittömyyttä ja hallitsemattomuutta. Päätösteksteissä todetaan, että vanhemman on mahdotonta toimia nuoren hyvinvoinnin turvaajana tai nuoren elämän rajoittajana silloin, kun tämän alkoholin käyttö on runsasta. Kun vanhempi kokee, ettei hän voi huolehtia nuoren hyvinvoinnista ja turvallisuudesta alkoholin viedessä nuorta mukanaan, voi hän myös todeta tilanteen olevan niin vaikea, ettei nuorella sillä hetkellä ole vanhemman näkökulmasta mahdollisuutta asua kotona. Tällöin he voivat esittää tai jopa vaatia, että lastensuojelu ottaa kantaakseen nuoren alkoholinkäytön pysäyttämistä vastuun.

”Nuoren isällä ja äidillä ei ole keinoja pysäyttää nuoren päihteidenkäyttöä. Viikoittaiset käynnit päihdepsykiatrian poliklinikalla tai avohuollon sosiaalityö ei ole riittävä tuki nuorelle.”

Vanhemmat eivät ole ainoita aikuisia, jotka kokevat, etteivät heidän keinonsa riitä nuoren juomisen taltuttajaksi. Päätösteksteistä käy ilmi se, etteivät myöskään nuoren kanssa avohuollossa

toimivien ammattilaisten keinot aina riittä tukemaan nuorta riittävästi alkoholinkäytön hillitsemisessä.

Hallitsematon kierre on katkaistava

”Nuori vaarantaa omaa terveyttään ja kehitystään alkoholinkäytöllään. Nuoren tilanne vaatii pysäyttämistä.”

”Sijoituksen tavoitteena on katkaista nuoren kehitystä ja terveyttä vakavasti uhkaava suunta ja pysäyttää nykyinen haitallinen tilanne.”

Kun ensisijaisena syynä sijoitukseen on nuoren alkoholin käyttö, on sijoituksen tarkoituksena alkoholin käytön ja sen vahingollisten seurausten pysäyttäminen. Aineisto-otteissa pysäyttämistä perustellaan vaarantamisella, vakavalla uhalla sekä haitalla. Nämä tuovat esiin sijoituksen ja siihen liittyvän pysäytyksen välttämättömyyden. Erityisesti niissä päätösteksteissä, joissa alkoholia juova nuori määrityy muiden hyväksikäytön mahdolliseksi uhriksi tai alkoholin käyttö vaarantaa nuoren henkeä, kuvataan juomisen pysäyttävää sijoitusta nuoren suojeluksi. Nuorta suojellaan hänen omalta alkoholinkäytöltään ja sen hallitsemattomilta vaikutuksilta. Samanaikaisesti läsnä on kontrolli, joka määrittyy kuitenkin selvemmin läsnä olevaksi niissä päätöksissä, joissa kuvataan nuoren alkoholin käytön ikäviä vaikutuksia tämän kanssaeläjille. Niissä ei ole kyse ensisijaisesti nuoren suojelusta, vaan suojelun kohteena ovat muut, joita on suojeltava nuoren alkoholin hämärtäneeltä käytökseltä. Kyse voi olla nuoren riehumiseen ja uhkailuihin väsyneistä vanhemmista tai turvallisuudesta julkisissa tiloissa.

Alkoholin käytön vuoksi sijoitetuille nuorille yhteistä on se, ettei nuori kykene hallitsemaan alkoholinkäyttöä. Kyse voi olla siitä, että nuori ei koe alkoholinkäyttöään ongelmalliseksi, eikä hän näe tarvetta muuttaa juomistapojaan. Päätösteksteistä on luettavissa sosiaalityöntekijän tulkinta siitä, ettei nuori kykene arvioimaan tai ymmärtämään omaa parastaan, vaan on ymmärtämättömyytensä vuoksi välinpitämätön tilanteestaan. Joissakin tilanteissa myös nuori itse oli huolissaan alkoholin käytöstään, mutta hän ei kyennyt vaikuttamaan juomiseensa, jolloin raju alkoholinkäyttö jatkui nuoren huolestuneisuudesta huolimatta.

17-vuotiaiden nuorten kohdalla alkoholin käyttöön liittyy yleisesti suvaitsevaisuutta ja sallivuutta, mutta samanaikaisesti nuorelta odotetaan, että hän kykenee kantamaan vastuun alkoholinkäytöstään ja sen seurauksista. Vastuuseen liittyy myös kyky hallita alkoholinkäyttöä. Kun nuori ei halua hallita juomistaan aikuisten sopivaksi arvioimalla tavalla, tai hän ei halua huolimatta siihen kykene, irtisanoutuu nuori sopivaksi määritellystä alkoholinkäytöstä. Nuori rikkoo rankalla juomisellaan myös nuorten itse itselleen asettamia alkoholinkäytön rajoja. Antti

Maunu ja Jenni Simonen (2010, 92–94) ovat todenneet nuorten biletysjuomiseen liittyvän paljon kontrollia, vaikka se ulkopuolisen silmin voikin vaikuttaa rajattomalta riehumiselta, jossa ei ole olemassa mitään, mikä olisi epäsopivaa. Näin ei kuitenkaan ole, vaan nuorten juomisessa on tunnistettu rajoja, jotka liittyvät ensisijaisesti arkeen ja sosiaalisuuteen. Maunu ja Simonen toteavat rankankin juomisen olevan nuorten tulkinnan mukaan sallittua, kunhan se ei horjuta elämän tasapainoa, ja juominen pysyy erillään arjesta. Tärkeää on myös se, että juoja noudattaa hauskaan yhdessäoloon liittyviä sosiaalisia normeja eikä juo vain omien tarpeidensa mukaan muut unohtaen.

Nuoren juomisen muuttuminen osaksi arkea ja sen koko elämää määrittelevä vaikutus olivat myös sijoituspäätösten perusteluissa läsnä. Niissä korostettiin sitä, kuinka alkoholista on tullut nuoren elämää määrittävä tekijä sen sijaan, että se kuuluisi viikonloppujen juhlahetkiin. Arki ja juhla limittyivät toisiinsa niin, ettei niitä enää voinut erottaa toisistaan, mikä näkyi esimerkiksi siinä, että nuoren todettiin juovan viikonloppujen lisäksi myös arkisin. Nuoren juomista kuvataan sijoituspäätöksissä niin kokonaisvaltaiseksi, ettei arjen asioiden hoitaminen ja alkoholin mahdolluttaminen samaan päivään onnistu. Juominen on luisunut pois paikaltaan sosiaalisena voiteluaineena ja arjesta juhlaan siirtäjänä, jolloin se ei enää ole hauskanpidon väline. Alkoholi on nuoren elämän keskiössä, ja juominen määrittää nuorta sen sijaan, että juominen olisi nuoren itsensä hallussa. Keskeiseksi sijoituspäätöksen tekemisessä muodostuukin nuoren kyky hallita juomista. Mikäli hallintaa ei ole, kuvataan nuoren olevan alkoholikierteen vietävänä, jolloin aikuisten on puuttumalla pyrittävä hallitsemaan tilannetta. Juomiskierteen katkaisemisen lisäksi sijoituksen tarkoituksena on palauttaa arki nuoren elämään.

6.2.2 Huoli nuoren huumeiden käytöstä

Epäily on vahvistettava tai kumottava

Huumeita käyttävien nuorten kohdalla päätösteksteissä kuvataan tyypillistä olleen se, että vanhemmille syntyy epäily nuoren huumeiden käytöstä tai ainakin kokeilusta. Syynä epäilyyn olivat useimmiten vanhemman omat havainnot nuoren muuttuneesta käytöksestä, sekavuudesta tai päihtymyksestä, joka ei vaikuttanut humalalta. Kuten alkoholia runsaasti käyttävien nuortenkin kohdalla, kuvattiin vanhempien olevan aktiivisia, kun he epäilivät nuoren käyttävän huumeita. Huumeiden käyttö ei päätösasiakirjojen perusteella kuitenkaan paljastunut vanhemmille yhtä helposti kuin nuoren alkoholinkäyttö, vaan he joutuivat tekemään salapoliisityötä paljastaa nuoren huumeiden käyttöön liittyvän salaisuuden.

Vaikka vanhemmat kuvasivat nuoren ärtyvän ja jopa raivostuvan heidän kysyessään yhä uudestaan mahdollisesta huumeiden käytöstä, oli tavallista, että nuori ennemmin tai myöhemmin myönsi vanhemmalle huumekekeilunsa tai -käyttönsä. Usein tämä liittyi tilanteeseen, jossa nuori oli palannut kotiin selvästi päihtyneenä, ja vanhemmat tiukkasivat nuorelta tietoa siitä, mitä tämä oli ottanut. Väyrynen (2007, 143–146) kirjoittaa haastattelemiensa huumeita käyttäneiden tyttöjen ja naisten kuvanneen huumeiden käyttöön puuttumisen tuntuneen aluksi ärsyttävältä ja epätoivotulta. Sillä, oliko huumeiden käytöstä huolestuja viranomainen, vanhempi vai läheinen ystävä, ei ollut väliä. Väyrynen on tulkinnut, että ensireaktiossa on kyse huumeiden käyttäjän pelosta siitä, että hänen itsemääräämisoikeutensa on vaarassa vähentyä tai kadota kokonaan, mikäli huumeiden käyttö muuttuu salaisuudesta tosiasiaksi.

Vanhemmat olivat usein jo ennen huumeiden käyttöä koskevaa epäilyään olleet huolissaan jostakin nuoren elämään liittyvästä asiasta, mutta vasta vahva epäily huumeiden käytöstä oli usein se tekijä, joka saa vanhemman ottamaan yhteyttä lastensuojeluun. Lastensuojelu astuukin usein mukaan tilanteessa, jossa nuoren huumeiden käyttö ei ole enää vanhemman arvailua, vaan salaisuus on jo paljastunut tai paljastumassa.

"Vanhempi otti yhteyttä (pvm) Helsingin sosiaalipäivystykseen ja kertoi nuoren tulleen kotiin aamulla. Nuori oli kertonut vanhemmalleen käyttäneensä kannabista. Vanhempi kertoi sosiaalipäivystyksen työntekijälle nuoren olevan sekaisin ja aggressiivinen."

"Nuori on kieltänyt kokeilleensa tai käyttäneensä huumeita, mutta sekä äidillä että sosiaalivyöntekijällä on vahva epäily huumeiden käytöstä tai kokeiluista. Alkuarvion aikana nuori on ohjattu nuorisosemalle ja seuloihin."

Vaikka nuori kieltäisi kokeilleensa tai käyttäneensä huumeita, ei se yksinomaan riitä poistamaan aikuisten huolta ja epäilyä, vaan nuoren edellytetään käyvän nuorisosemalla ja huumeuseuloissa. Huumeuseulat ovat toimenpide, jota ehdotetaan lähes jokaiselle nuorelle, jonka kohdalla epäily huumeiden käytöstä on vahva. Huumeuseuloissa käymisen tavoitteena oli saada varmistus sille, onko nuori käyttänyt huumeita vai ei. Vanhemmat olivat voineet ehdottaa tai vaatia nuorelta huumeuseuloja jo ennen yhteydenottoaan lastensuojeluun. Huumeuseuloja edellytetään nuorelta myös silloin, kun tämä kertoo avoimesti yksityiskohtia aineiden käytöstään.

"(pvm) nuori myönsi käynnillään lastensuojelussa, että hän on käyttänyt viimeiset puoli vuotta huumeita - etupäässä kannabista ja amfetamiinia. Viimeisen vuoden aikana nuori arvioi olleensa pisimmillään neljä päivää käyttämättä huumeita. (...) Nuori kävi lastensuojelutyöntekijän kanssa samana päivänä päivystävällä huume klinikalla, jolloin myös tehtiin huumetestit."

Vanhempien lisäksi myös viranomaiset ehdottivat tai esittivät nuorelle vaatimuksen huumeseu-
loissa käymisestä. Seuloja vaatimassa voi olla niin lastensuojelun sosiaalityöntekijä kuin nuo-
ren oppilaitoskin. Ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevaa nuorta voidaan velvoittaa esittä-
mään huumausainetestiä koskeva todistus, mikäli oppilaitoksessa on herännyt perusteltavissa
oleva epäily siitä, että nuori on riippuvainen huumeista, tai hänen epäillään osallistuneen opin-
tojen käytännön tehtäviin huumeiden alaisena (Laki ammatillisesta peruskoulutuksesta
630/1998, 34 a §). Mikäli nuoren huumeseuulat ovat positiiviset, on vaara, että hän menettää
opiskeluoikeutensa, ja opintojen pariin palaaminen on mahdollista vasta, kun hänen huume-
seulatuloksensa ovat puhtaat.

Päätösteksteistä käy ilmi huumeseuulojen suuri merkitys huumeiden käytön varmistajana ja yk-
sityiskohtien kuvaajana. Huumeseuula määrittyy aineiden käytön objektiiviseksi todentajaksi,
jonka lopputuloksesta ei voi väitellä. Susanna Hoikkala (2011, 267–268) onkin todennut huu-
meseulojen käyttöönoton muuttaneen huumeiden käytön arviointia. Kun aiemmin huumeiden
käyttöä arvioitiin havaintojen tai nuoren oman kertoman perusteella, ovat huumetestit määrit-
tyneet objektiivisiksi ja luotettavampaa näyttöä tarjoaviksi välineiksi. Myös Elina Virokannas
(2003, 261, 268) on todennut huumeseuulojen määrittävän käytön kyseenalaistamattomaksi ja
selvästi olemassa olevaksi asiaksi niin nuorelle itselleen kuin huumeiden käyttöä epäileville
aikuisillekin. Huumeiden käyttöä koskevissa keskusteluissa mitattavissa olevilla asioilla on
suuri merkitys ja oikeus osoittaa, onko nuori käyttänyt huumeita vai ei.

Huumeseuulasta kieltäytyjät

Hoikkalan (2011, 265–268) tutkimuksessa lastensuojelulaitoksen työntekijät määrittivät huu-
meseulan nuoren oikeudeksi, koska puhtaalla huumeseuulalla oli mahdollista osoittaa päihteet-
tömyys, ja samalla kuitata aikuisten epäilykset vääriksi. Nuoren kieltäytyminen huumeseuulasta
taas vahvisti epäilyä siitä, että hän käyttää huumeita ja haluaa salata sen aikuisilta. 17-vuotiai-
den nuorten sijoituksia koskevista päätösasiakirjoista käy ilmi se, että nuoret suhtautuivat huu-
meseuloihin vaihtelevilla tavoilla.

Osa seuloista kieltäytyvistä nuorista perusteli kieltäytymistään sillä, että hän koki huumeiden
käyttönsä olevan hallinnassa, tai ettei hän kokenut huumeiden käytöllä olevan kielteisiä vaiku-
tuksia elämäänsä. Nämä perustelut tulivat esiin erityisesti silloin, kun keskustelu keskittyi kan-
nabiksen käyttöön.

"Neuvottelussa nuori kertoi käyttävänsä kannabista noin kerran viikossa. Nuori ei ole huolissaan kannabiksen käytöstä, koska hän urheilee säännöllisesti eikä käytä juurikaan alkoholia. Nuori kieltäytyi huumeseuasta viikolla (nro)."

"Nuori sanoo käyttävänsä kannabista säännöllisesti viikoittain eikä hän koe kannabiksen käyttöönsä ongelmallisena. Nuori myöntää toisinaan olevansa masentunut, mutta pahempien aikojen olevan jo takanapäin. Nuori ei ole motivoitunut nuorisoasemakäynteihin."

Monet nuorten päätösasiakirjoihin kirjatut perustelut olla huolestumatta aineiden käytöstä muistuttavat viihdekäytölle annettuja määritelmiä. Huumeiden viihdekäyttöön on todettu liittyvän se, että käyttö tapahtuu vapaa-ajalla, ja käyttäjä kontrolloi ja hallitsee aineen käyttöä niin, ettei se uhkaa hänen arkeaan ja sen sujumista (Salasuo & Rantala 2002, 52–53). Nuoret eivät kiellä huumeiden käyttöä, mutta eivät pidä tarpeellisena käydä seuloissa asian vuoksi, koska he eivät koe sitä ongelmaksi. Päätöksissä nuoret eivät perustele huumeseuoloista kieltäytymistään esimerkiksi niiden antamiseen liittyvillä käytännöillä tai niiden epämiellyttävyydellä, vaan erityisesti sillä, etteivät he pidä kannabiksen käyttöä poikkeuksellisena tai itselleen vaarallisena asiana.

Nuorta ympäröivien aikuisten sen sijaan kuvataan olevan huolissaan tiedosta, että nuori käyttää huumeita. Päätösteksteissä aikuisten suhtautuminen kannabiksen käyttöön ei juuri eroa muista huumeista. Niin vanhempien kuin viranomaistenkin tulkintaa ja reaktioita ohjaa epävarmuus siitä, minkälaista ja -laajuista nuoren huumeiden käyttö on. Nuoren huumeiden käyttöön liittyvä epävarmuus näyttää usein olevan osa sitä epätietoisuutta, joka vanhemmalla on nuoren elämästä ja sen sisällöstä. Kun nuori kuvaa huumeiden käyttöään hallituksi ja harmittomaksi, määrittävät aikuiset nuoren huumeiden käytön riskiksi, joka uhkaa nuoren elämää nyt ja mahdollisesti myös tulevaisuudessa.

Nuorten ja aikuisten välillä onkin havaittavissa keskenään ristiriitainen määrittäminen huumeiden käytölle ja sen vahingollisuudelle. Virokannaksen (2002, 141–142) tulkinta siitä, että normaalin ulkopuolella oleminen ei nuorille itselleen tarkoita aina poikkeavuutta vaan määrittyy erilaiseksi normaaliksi, on havaittavissa myös näiden huumeseuoloista kieltäytyvien nuorten kohdalla. Heille huumeiden käyttö ei määrity asiaksi, joka siirtäisi heitä minkään heille mieluisan tai kutsuvan ulkopuolelle. Väyrynen (2009) on kirjoittanut siitä, ettei nuori välttämättä tunnista sitä kuvaa, jonka aikuiset maalaavat hänen elämästään huumeiden ongelmakäyttönä. Sen sijaan nuori voi vastustaa saamaansa määritelmää huumeiden ongelmakäyttäjänä esimerkiksi kieltäytymällä huumeseuolasta tai käynneistä huumehoitotahojen vastaanotoilla. Nuori ei määritä itseään huumeiden käyttäjäksi, eikä hän myöskään halua kuvata omaa toimintaansa ja itseään sosiaalisesti poikkeavaksi.

Sen lisäksi, että nuori voi kokea hänelle tarjotun huumeiden käyttäjän identiteetin vieraaksi, voivat huumeeseulat kuvastua vahvaksi puuttumiseksi nuoren itsemääräämisoikeuteen. Virokannas (2003) on todennut huumeeseuloihin liittyvän erilaisia kontrollimuotoja. Vaikka huumeeseulat ovatkin vapaaehtoisia, liittyy niihin useimmiten jokin nuoren ulkopuolelta tuleva vahva vaade, jolloin nuori voi päätyä antamaan huumeiden pakon alla. Huumeeseuloissa nuoresta voidaan lisäksi saada tietoja, joita hän ei haluaisi antaa aikuisille, ja huumeeseulojen tulokset voivat johtaa tilanteeseen, jossa nuori päätyy hänen itsemääräämisoikeuttaan vakavasti rajoittavien toimenpiteiden kohteeksi. Ensimmäinen positiivinen huumeeseula on se, joka aloittaa huumeiden nuoren uran hoitojärjestelmässä. (Virokannas 2003, 259–260, 268.)

”Vanhemman kanssa keskusteltiin kaksi viikkoa sitten ja sovittiin, että nuoren tilannetta seurataan eikä kiireellistä sijoitusta tehdä mikäli nuori noudattaa kodin sääntöjä ja mikäli nuori käy huumeeseuloissa ja seulat osoittavat kannabiksen käytön loppuneen.”

Päätösteksteissä lastensuojelun sosiaalityöntekijä ja vanhemmat ovat neuvottelukumppaneita ja sopijaosapuolia, jotka asettavat ehdot nuoren kotona asumiselle. Tyypillisiä ehtoja ovat sovitujen kodin sääntöjen noudattaminen sekä huumeeseulojen antaminen. Huumeeseulaa kuvataan nuorelle vapaaehtoisena, mutta vapaaehtoisuutta voi tässä vaiheessa kuvata varsin heikoksi ja näennäiseksi. Huumeeseulan vapaaehtoisuuteen sisältyy oletus siitä, että pyydettyä nuori on sen valmis antamaan (Hoikkala 2011, 266). Pakon ilmapiiri on vahvasti läsnä, koska kieltäytymällä uudestaan seulasta nuori asettaa itsensä tilanteeseen, jossa kiireellinen sijoitus ja sen mukana tulevat rajoitukset ovat todennäköiset. Huumeeseulassa käyminen yksin ei riitä, vaan sen odotetaan osoittavan, että huumeiden käyttö on loppunut. Ehtojen asettaminen nuorelle osoittaa sen, etteivät aikuiset usko tilanteessa tapahtuvan muutosta, ellei nuorta kontrolloida seulojen avulla.

Vaikka osa nuorista kieltäytyi huumeeseuloista ja muista päihdepalveluista, suostui moni nuorista molempiin. Päätöstekstien perusteella nuorisosoasemakäyntien yksi tehtävä on kartoittaa nuoren elämäntilannetta, mutta myös selvittää tämän ajatuksia huumeista ja halukkuutta lopettaa niiden käyttäminen. Avohuollon onnistumisen osoittimiksi päätöksissä luetaan se, että nuori on saapunut sovittuina aikoina tapaamisiin ja huumeeseuloihin. Yksinomaan tämä ei kuitenkaan riitä osoittamaan huumeista irrottautumista, vaan nuorelta odotetaan, että hän on valmis käymään luottamuksellisia keskusteluja ammattilaisen kanssa elämästään. Päätösteksteissä korostetaan erityisesti nuoren omaa halua käsitellä huumeiden käyttöään ja pyrkiä irrottautumaan niistä.

"Nuoren ja vanhemman kanssa on sovittu nuorisoasema-kontaktista, mutta nuori ei ole pystynyt loppuvuodesta enää sitoutumaan käynteihin. Onnistuneilla käynneillä nuorisoasemalla nuori ei ole pystynyt avoimesti kertomaan koulunkäynnistään tai muista omista asioistaan."

Huumeiden käytön lopettamista koskevissa tutkimuksissa on todettu yhden keskeisen tekijän olevan juuri se, että käyttäjällä on herännyt halu elää ilman huumeita. Tavallista on, että päihteet ja niiden käyttö ovat muodostuneet keskeiseksi elämää ohjaavaksi suunnaksi ja sisällöksi. Josakin kohtaa päihteiden käyttö ei kuitenkaan enää tunnu mielekkäältä ja elämän keskiöön syntyy jokin toinen tarve tai asia. (Tamminen 2000, 47.)

Motivaatio, tuki ja kontrolli

Aineiston nuorten kohdalla tieto huumeiden käytöstä tai ensimmäinen positiivinen huumeseu- la johtivat vain harvoin nuoren välittömään sijoittamiseen kodin ulkopuolelle. Erityisesti tilanteissa, joissa vanhemmille ja viranomaisille välittyi ymmärrys siitä, että nuorella on halu lopettaa aineiden käyttö, jatkui nuoren kotona asuminen nuorisoasemakäyntien siivittämänä edelleen, vaikka huumeseu- lat olisivatkin kertoneet käytön jatkuvan.

"Muutama kuukausi sitten nuorisoaseman käyntejä lisättiin kahteen kertaan viikossa. Samalla päädyttiin lastensuojelun, nuorisoaseman työntekijän, nuoren ja vanhemman kanssa yhdessä siihen, että annetaan nuorelle vielä mahdollisuus näyttää, että pääseekö hän itse- näisesti eroon huumeista. Nuorella oli kova tahto lopettaa kannabiksen polttelu."

Aikuisten vakuuttamisen keskiössä oli nuoren vahva tahtotila ja sisäinen kontrolli. Päihdepalveluiden työntekijä tarjoaa nuorelle apua ja tukea esimerkiksi huumeiden käyttöön johtaneiden syiden pohtimiseen, kun toisaalta huumeseu- lat kontrolloivat nuoren huumeiden käyttöä. Sen lisäksi, että huumeseu- lat tarjoavat aikuisille tietoa nuoren huumeiden käytön jatkumisesta, voi niillä olla myös tukeva rooli osana huume- kuntoutusta. Hoikkala on käyttänyt hoivaavan vallan käsitettä kuvatessaan tilannetta, jossa huumeseu- loihin liittyvää kontrollia käytetään nuoren tukemiseksi ja auttamiseksi. Tausta-ajatuksena on tällöin, että ulkoinen kontrolli huumeseu- lan muodossa voi aktivoida nuoren sisäisen kontrollin. (Hoikkala 2011, 249, 261.)

Kun nuori osoittaa tahtovansa irrottautua huumeista, määrittyy hän päätösasiakirjoissa aikuisten sopimuskumppaniksi. Sopimukseen sisältyy odotus nuoresta aktiivisena, omien asioidensa kertojana ja pohtijana. Se, että nuori määritellään sopimuskumppaniksi, sisältää ajatuksen nuoren mahdollisuuksista ja kyvystä hallita itseään ja elämäänsä, mikäli hän ottaa vastaan ammat- tilaisten ja vanhempien tarjoamaa tukea. Päätösteksteissä nuori itsessään tai hänen käyttöksensä ei niinkään määri- ty ongelmaksi, vaan huumeet uhkaavat nuoren kykyä hallita itseään ja toimia

itselleen edullisella tavalla. Vaikka teksteissä nuori määrittyikin aikuisten sopimuskumppaniksi, on niistä luettavissa myös se, että nuoren mahdollisuudet olla eri mieltä sopimuksen muiden osapuolten kanssa ovat usein vähäiset. Sopimuksellisuus on varsin näennäistä, koska kieltäytyessään avohuollon tapaamisista tai huumeeseuloista nuori menettää nopeasti neuvotteluasemansa aikuisten kanssa. Vaikka nuoreen kohdistuukin odotuksia aktiivisesta toimijuudesta, on hänen neuvotteluasemansa alaikäisyyden vuoksi jo lähtökohtaisesti vähäisempi kuin hänen vanhempiansa tai viranomaisten.

Osa huumeiden käytön vuoksi sijoitetuista nuorista oli ollut sijoitettuna kodin ulkopuolelle jo aiemminkin samasta syystä johtuen. Päätösteksteissä kuvataan sijoituksen onnistuneen, mikä merkitsi huumeiden käytön loppumisen tai vähentymisen lisäksi sitä, että nuori oli vakuuttanut niin vanhempansa kuin ammattilaisetkin siitä, että hän haluaa irrottautua huumeiden käytöstä ja kiinnittyä muihin arkea jäsentäviin toimintoihin. Sijoitus lopetettiin ja nuori palasi kotiin avohuollon tukitoimien turvin, mutta myöhemmin jouduttiin toteamaan, ettei muutos ollut pysyvä. Osalla nuorista päihdeettömyys päättyi hyvin pian kotiin paluun jälkeen, ja osa taas oli raittiina useiden kuukausien ajan sijoitusjakson jälkeen.

"Nuori on runsaan vuoden ajan käyttänyt kannabista, jonka johdosta hän oli sijaishuolto-paikassa päihdearviossa puoli vuotta sitten. Arviointijakson loputtua nuori halusi palata kotiin ja hän oli vakuuttunut pystyvänsä olemaan ilman päihteitä. Nuori aloitti käynnit päihdepsykiatrian poliklinikalla kotiutuksen jälkeen. Nuori aloitti myös opiskelun neljä kuukautta sitten. Laitoksen avotyöntekijä tapasi nuorta ja vanhempia yrittäen tukea nuorta päihdepoliikkakäynteihin ja kotona asumisessa."

"Vuoden alussa tapahtui muutos. Nuoren koulussa jaksaminen loppui ja riidat hänen vanhempiansa kanssa eskaloituivat. Nuori alkoi uudestaan käyttää huumeita ja alkoholia. Nyt nuori kokee, että tarvitsee apua päästäkseen päihteistä irti."

Tavallista oli, että muutos ei koskenut yksinomaan huumeiden käyttöä, vaan kielteinen kehityskulku kattoi laajasti nuoren elämän eri osa-alueet. Sen sijaan, että nuori itse ohjaisi elämänsä, ovat päihteet saaneet uudelleen otteen ja horjuttaneet edellisen sijoitusjakson jälkeen myönteiseen suuntaan muuttunutta arkea. Päätöksissä kuvataan nuoren olevan huumeiden käytön kierteessä, mikä sisältää ajatuksen siitä, että käyttö voi välillä on kokonaan poissa, mutta palata jälleen keskeiseksi osaksi nuoren elämää. Päihteet vetävät nuorta hallitsemattomasti puoleensa, eikä hän kykene irrottautumaan niistä ilman kodin ulkopuolelle sijoittamisen tarjoamaa tuen ja kontrollin yhteisvoimaa.

Nuoren nopeasti huonontunut tilanne ennen sijoitusta

Kun nuoren sijoituksen keskeisenä syynä on huumeiden käyttö, edeltää sijoituspäätöstä usein jokin käännekohta, joka usein liittyy siihen, että nuoren päihteiden käyttö ylittää aikuisten sietokyvyn ja jaksamisen. Kyse ei niinkään ole siitä, että nuoren huumeiden käytön tilanne muuttuisi juuri ennen sijoitusta, vaan siitä, että vanhempien ja sosiaalityöntekijän tietoon tulee aiempaa enemmän tekijöitä, jotka vahvistavat nuoren käyttävän huumeita. Aikuisten tietoon tulleet asiat kasaantuvat ja johtavat nuoren sijoitukseen kodin ulkopuolelle. Joissakin tilanteissa sijoitusta edeltävät tapahtumasarjat eivät yksinomaan varmista jo olemassa olevia epäilyjä, vaan ne voivat antaa uudenlaisen, oletettua ongelmallisemman kuvan nuoren huumeiden käytöstä ja elämäntilanteesta.

"Asunnossa ei ollut ketään. Asunnossa oli ympäriinsä runsaasti käytettyjä huumeruiskuja. Pöydällä oli ruiskulle tarkoitettu keräilyastia, jossa näkyi useita ruiskuja. Poliisi löysi avaimattoman postipaketin, joka sisälsi grammavaa`an. Asunnossa oli riehuttu, yhden oven lasinen osa oli rikki. Iso peili oli pois paikoiltaan seinältä. Lattiat olivat täynnä tavaraa ja vaatteita. Sängyllä, lattialla ja pöydillä oli verijälkiä. Keittiön pöydillä oli avattuja elintarvikkeita, jotka haisivat vanhentuneelle. (...) Asunnossa oli kaksi kannettavaa tietokonetta. Tietokone oli auki ja sieltä oli haettu myrkytyskeskuksen tietoja. Lisäksi oli haettu kloriitin suonensisäistä käyttöä koskevaa tietoa. Pöydältä löytyi kloriittipullo."

Yllä oleva esimerkki oli harvinainen kuvaus nuoren huumeiden käytön todellisuuden avautumisesta niin vanhemmille kuin viranomaisillekin. Kotikäynnistä kirjoitetussa kuvauksessa nuoren huumeiden käyttö konkretisoitui käytettyihin huumeruiskuihin, keräilyastiaan ja grammavaakaan sekä tietoon siitä, että kodissa on etsitty tietoa internetistä kloriitin käytöstä. Nuori ei ollut fyysisesti paikalla asunnossa kotikäynnin hetkellä, mutta elämän jäljet rikkinäisinä ovineen ja ruoantähteineen yhdistettynä huumeiden käyttövälineisiin kuvaavat elämän hallitsemattomuutta ja herättävät kysymyksen siitä, missä nuori on ja miten hän voi. Alla oleva aineistote on nuoren sijoituspäätökseen kirjattu tiivistys sijoituksen välttämättömyydestä:

"Lastensuojelun työntekijöiden näkemyksen mukaan ainoa vaihtoehto tässä tilanteessa on nuoren kiireellinen sijoitus vastaanottolaitokseen ja pysäytys. Näin turvataan se, että nuori saata itseään vielä suurempaan vaaraan."

Tekstiotteesta on luettavissa se, että kotikäynnin tarjoama kuva yhdessä jo olemassa olleen tiedon kanssa määrittä nuoren tilanteen sellaiseksi, joka ei voi missään tapauksessa jatkua. Nuoren kuvataan olevan jo sijoitushetkellä suuressa vaarassa, mutta ilman sijoitusta pelkona on vielä suuremman uhan toteutuminen. Sosiaalityöntekijä ei päätöstekstissä määritä tarkemmin vaaran astetta, mutta tekstin aiemmat kuvaukset nuoren päihteiden käytön rajuudesta ja muista vaaratilanteista antavat ymmärryksen siitä, että nuoren päihteiden käyttö on hengenvaarallista.

Huumeita käyttävien nuorten kohdalla tyypillistä on, että nuoren elämässä näyttää tapahtuvan yhtäkkiä tiheästi asioita, jotka kertovat aineiden käytöstä. Mikäli nuori on aiemmin pyrkinyt salaamaan aineiden käyttönsä, edeltää sijoitusta usein jakso, jolloin nuori ei enää halua tai kykene piilottamaan käyttöönsä vanhemmiltaan tai viranomaisilta. Nuoren tilanne määrittyy hallitsemattomaksi myös nuorelle itselleen. Erityistä on se, että huumeiden käytön vuoksi sijoitetujen nuorten tilanteet vaihtelevat keskenään suuresti. Nuori on voitu sijoittaa kannabiksen käytön vaarantaessa hänen mahdollisuutensa opiskella, kun toisen nuoren kohdalla huumeiden käyttö on kokonaisvaltaisesti uhkaamassa hänen hyvinvointiaan ja terveyttään.

6.3 Aggressiivinen ja väkivaltainen nuori

Hiitola (2015, 121) kirjoitti joutuneensa pysähtymään lukiessaan lastensuojelun dokumentteja, ja miettimään kuvattiinko niissä väkivaltaa vai ei. 17-vuotiaiden nuorten päätössiakirjoja lukiessani en kohdannut samankaltaista pulmaa tilanteissa, joissa väkivallan tekijäksi määrittyi nuori itse. Nuoren kielteiseksi määritettyä aggressiivisuutta ja väkivaltaa kuvattiin asiakirjoissa niin, ettei sen olemassaolo jäänyt epäselväksi. 17-vuotiaiden nuorten kohdalla nuorten aggressiivisuus ja väkivaltainen käytös mainittiin 36 prosentin nuorista kohdalla. Nuorista, joiden käytös määritettiin ainakin ajoittain aggressiiviseksi tai väkivaltaiseksi, oli poikia 67 prosenttia. Sijoituspäätöksissä oli lukumääräisesti enemmän kuvauksia nuoren aggressiivisuudesta ja väkivaltaisesta käytöksestä kuin vanhempien nuoreen kohdistamasta väkivallasta. Ensisijainen sijoitussyy nuoren aggressiivisuus ja väkivaltaisuus oli 12 prosentissa päätöksistä.

Kielteisellä tavalla aggressiiviseksi määrittyneiden nuorten kuvattiin olevan esimerkiksi kireitä, uhmakkaita, impulsiivisia ja arvaamattomia. Heidän kerrottiin puhuvan rumasti perheenjäsenilleen, uhkailevan tekevänsä toisille ihmisille ja usein myös itselleen jotakin, tehostavan uhkauksiaan veitsellä, käyvän kimppuun, raapivan, purevan, potkivan sekä rikkovan ja heittävän esineitä. Väkivallan muodoista (ks. esim. Nyqvist 2001, 16–17) päätösteksteissä olivat nuorten osalta vahvasti läsnä henkinen ja fyysinen väkivalta. Lisäksi joissakin tilanteissa nuorten kuvattiin käyttävän taloudellista väkivaltaa vanhempiaan kohtaan vaatimalla heiltä rahaa ja uhaten väkivallalla, elleivät nuoret saaneet haluamaansa. Henkisen väkivallan osalta päätöksissä kuvattiin nuorten käyttävän rumaa kieltä puhuessaan perheenjäsenilleen, osoittavan heitä kohtaan selkeää ja syvää halveksuntaa, nimittelevän ja arvostelevan. Yksi usein toistunut henkisen väkivallan muoto oli se, että nuori uhkasi tehdä itsemurhan. Henkisen väkivallan teot eivät tulleet

päätösteksteissä määritellyiksi selkeästi väkivallaksi, vaan ne määrittyivät enemmänkin ikäviksi teoiksi. Sen sijaan erilaiset fyysisen väkivallan teot tai niillä uhkailu määritettiin suorasanaisemmin väkivallaksi.

Osan nuorista kuvattiin olevan aggressiivisia kaduilla tai koulussa, mutta yleisin päätösasiakirjoissa mainittu aggressiivisuuden purkautumisen areena oli koti. Tällöin väkivalta tai sen uhka kohdistui perheenjäseniin. Tavallisimmin nuoren väkivallan kohteena olivat hänen vanhempansa, mutta myös sisarukset ja muut kotona asuvat henkilöt saivat kokea nuoren aggressiivisen käytöksen seuraukset. Kotona tapahtuvan väkivallan tekee erityiseksi se, että väkivalta tapahtuu yksityisyyden suojissa, ja väkivallan tekijänä on läheinen henkilö. Marita Husso (1997, 92, 98) on kirjoittanut yksityisissä, läheisissä suhteissa tapahtuvan väkivallan olevan usein vaiettu puheenaihe. Parisuhteessa tapahtuvalle väkivallalle on tavallista, että se määritetään yksityisasiaksi, josta ei kodin seinien ulkopuolella ole syytä puhua. Myös lasten ja vanhempien välisissä suhteissa tapahtuva väkivalta kuvastuu yksityiseksi kodin seinien sisäpuolella tapahtuvaksi. Tällöin tutusta ja turvallisesta tilasta tulee pelon ja epävarmuuden täyttämä. Väkiältä, jossa tekijänä on nuori ja kohteena hänen vanhempansa, on aihepiirinä parisuhteessa tapahtuvan väkivallan tapaan arka, ja siihen sisältyy usein pyrkimys piilottaa tapahtunut perheen ulkopuolisilta. Päätöstekstien perusteella vanhemmat ovat olleet pitkään hiljaa heihin kohdistuneesta väkivallasta. Vanhemmat ovat turvautuneet ulkopuolisen apuun vasta, kun nuoren väkivaltaisuus on jossain tilanteessa riistäytynyt käsistä. Alaikäisen lapsensa pahoinpitelemäksi tai uhkaamaksi tuleminen ei ole asia, josta keskustellaan tai puhutaan laajasti. Läheisen väkivaltaisuuden voi liittyä myös häpeää (ks. esim. Husso 1997, 96). Se, että väkivallan tekijänä on oma lapsi, kyseenalaistaa perinteisiä käsityksiä vanhemman ja lapsen välisistä suhteista ja vanhemman toimimisesta kasvattajana.

Räjähdyksiä ja harkittua toimintaa

Nuorten tekemää väkivaltaa tai aggressiivista käytöstä ei ohitettu yksinkertaisin sanankääntein, vaan sitä kuvattiin päätösteksteissä usein tarkentaen. Väkivallan kuvaamisen lisäksi päätösteksteissä oli havaittavissa pyrkimys selittää ja määrittää nuoren väkivaltaisuutta. Väkiältä on jaettu reaktiiviseen ja proaktiiviseen väkivaltaan. Aggression eri muotojen ilmenemisellä voi olla päällekkäisyyttä, eivätkä ne ole täysin toisistaan erotettavissa. Reaktiivista väkivaltaa kuvataan räjähtäväksi ja tunnepitoiseksi aggressiivisuudeksi, jonka purkauksiin liittyy niin suuttumusta kuin vihankin tunnetta. Proaktiivinen väkivalta taas on määritetty välineelliseksi, jol-

loin aggressiivisuudella pyritään saamaan jotakin, esimerkiksi valtaa tai rahaa. Kyse ei ole niinkään tunnetilan aikaansaamasta reaktiosta, vaan aggressiivisuudessa voi olla kyse harkitusta toiminnasta. (Salmivalli 2005, 62–64.) Nuorten sijoituspäätösten perusteista oli havaittavissa niin reaktiivista kuin proaktiivistakin väkivaltaa. Reaktiivista väkivaltaa teksteissä kuvattiin usein mainitsemalla nuoren saavan raivokohtauksen vanhemman puuttuessa hänen tekemiinsä.

”Äidin puuttuessa hänen asioihin sai nuori usein raivokohtauksia.”

”Nuori saa raivokohtauksia, hän uhkailee ja huutaa ja käyttäytyy aggressiivisesti mm. lyömällä seinään.”

Teksteissä kuvattiin nuoren käytöksen olevan arvaamatonta, mikä saa muut perheenjäsenet varpailleen ja reagoimaan nuoren mielialoihin. Se, että päätöksissä tiivistetään nuoren reaktiivinen väkivaltaisuus raivokohtauksen käsitteellä, kuvaa sen yhtäkkisyyttä ja voimakkuutta. Kyse ei ole vähäisestä ja nopeasti katoavasta harmituksesta tai suuttumuksesta, vaan kontrolloimattomasta käytöksestä.

Kun kyse oli raivokohtauksista tai vihan puuskista, nostettiin päätösteksteissä esiin erilaisia selityksiä sille, miksi nuori reagoi näin vahvasti. Leo Nyqvist (2001, 76) on kirjoittanut oikeutamisesta, jolla väkivaltaa tehneet ovat perustelleet väkivallan käyttöönsä. Myös 17-vuotiaiden nuorten kohdalla oli luettavissa heidän itse sanoittamiaan, mutta myös ammattilaisten ja vanhempien määrittämiä, syitä sille, miksi nuori on toiminut väkivaltaisesti.

”Nuori kertoo, että hänen käyttäytymisensä on muuttunut aggressiiviseksi niillä kerroilla, kun hän on juonut tavallista runsaammin.”

Alkoholi oli myös Emmi Latun (2016, 203–204) naisten tekemää fyysistä väkivaltaa käsittelevässä tutkimuksessa yksi syistä, joilla naiset itse selittivät väkivallan tekojaan ja ulkoistivat vastuuta. Latun tutkimuksessa osa naisista yhdisti päihteet ja väkivallan suoraan toisiinsa samaan tapaan kuin aineistoesimerkin nuorenkin on kirjattu tehneen. Suvi Keskinen (2005, 234) mukaan alkoholinkäyttö on perinteisesti liitetty väkivaltaan ja sen käyttämiseen. Myös 17-vuotiaiden nuorten päihtymystila liitettiin usein aggressiiviseen ja väkivaltaiseen käytökseen.

”Nuoren mieliala vaihtelee koko ajan rajusti, vaikka mieliala onkin tasaantunut sijoituksen aikana. Nuori ei siedä pettymyksiä ja kiukuttelee pienistä asioista. Sairaanhoidajan mukaan nuoren käyttäytyminen ei ole ikätason mukaista.”

Kiukuttelemisen herättää mielikuvan pienten lasten harmista, joka ei aiheuta ympärillä oleville ihmisille vaaraa. Päätösteksteissä määritettiin vain harvoin, mitä 17 vuotta täyttäneeltä nuorelta odotetaan, mutta tässä aineisto-otteessa todetaan, ettei nuoren käytös vastaa sitä, mitä hänen

ikäiseltään tavallisesti odotetaan. Kiukuttelun sijaan 17-vuotiaalta odotetaan kykyä hallita suutumuksensa ja pettymyksen tunteensa.

Niissä tilanteissa, joissa nuoren aggressiivisuus määrittyi enemmänkin proaktiivisen väkivallan suuntaan, olivat väkivallan kuvaukset päätösasiakirjoissa tarkempia kuin nuoren raivoisien purkausten kohdalla. Sen lisäksi, että proaktiiviseksi tulkittavan väkivallan kuvaukset olivat yksityiskohtaisempia, oli tavallisempaa, että niiden kohdalla nuoren väkivaltaisuus nostettiin yhdeksi keskeisimmistä sijoitussyistä, ja siihen kiinnitettiin päätösteksteissä huomiota väkivaltaana. Reaktiivisen väkivallan kohdalla taas nuoren väkivaltaisuus nimettiin usein yhtenä sijoitussyinä muiden joukossa, mutta se ei saanut proaktiivisen väkivallan painoarvoa. Hiitolan (2015, 120) mukaan tämänkaltainen väkivallan sivumennen mainitseminen on yleistä lastensuojelun asiakirjoissa. On mahdollista, että nuorten väkivaltaisuus tulee määritellyksi yhdeksi moniongelmaisuuksien osaksi sen sijaan, että sosiaalityössä kiinnitettäisiin huomiota erityisesti väkivaltaiseen käyttäytymiseen ja siihen puuttumiseen. Väkivaltaisuuden sijaan työskentelyssä tartutaan syihin, joilla joko nuori tai joku aikuisista selittää hänen väkivaltaista käytöstään. Tällöin on tyypillistä, että esimerkiksi väkivaltaan liittyvät valtasuhteet jäävät työskentelyn ulkopuolelle. (Pösö 1995, 44–47, Keskinen 2005, 231–233.) 17-vuotiaiden nuorten kohdalla tyypillisintä oli huomion kiinnittyminen erityisesti nuoren päihteiden käyttöön, jolloin aggressiivinen ja väkivaltaisen käytös kuvattiin sen sivutuotteeksi.

Kun nuoren väkivallan määritetään olleen harkittuna toimintaa, ei päätöksissä kuvata nuoren olleen päihtynyt, eivätkä päihteet ole väkivallan herättelijöinä. Väkivaltatilanteita kuvataan vakaviksi, koska nuorella on ollut tarkoitus vahingoittaa vanhempaa, väkivalta on ollut toistuvaa, ja on odotettavissa, että nuori jatkaa väkivaltaista käytöstä edelleen.

”(pvm) nuori heitti äitiä riidan päätteeksi lasiesineellä takaraivoon. Äidille jouduttiin laitamaan sairaalassa tikit. Äiti soitti lastensuojeluun (vm) ja kertoi, että tapahtuman jälkeen nuori on uhkaillut äitiä ja viitannut puheissaan toistavansa äitiin kohdistuneen väkivallan. Tilanteen vakavuus edellyttää nuoren kiireellistä sijoitusta tilanteen selvittämiseksi”

”Nuorella on voimakas kokemus siitä, että häntä kohdellaan väärin tai epäreilusti. Nuoren on vaikea nähdä omaa osuuttaan tämän hetkiseen elämäntilanteeseensa. Nuori löytää aina syyn muista kuin itsestään eikä näe, että olisi itse tehnyt jotain väärää tai jokin olisi omasta syystä mennyt huonosti. Nuori ei itse näe tarvetta muuttaa käyttäytymistään.”

Väkivallan tekojen toistumisen lisäksi myös tapa, jolla nuori suhtautuu tekemäänsä väkivaltaan, vaikuttaa siihen määrittäytykö väkivalta keskeiseksi sijoitussyiksi. Mikäli muiden väkivaltaiseksi määrittämä käytös on nuoren omasta mielestä sopivaa, herättää tämä sosiaalityöntekijöissä kysymyksen siitä, kykeneekö nuori arvioimaan omaa toimintaansa ja sen seurauksia.

Väkivallan käyttö kotona määrittynyt nuoren pyrkimykseksi hallita kotia ja ottaa valta omiin käsiinsä. Päätösteksteissä kuvataan nuorten äärimmillään hallitsevan käytöksellään kotia ja sen ilmapiiriä. Nuoren toiminta kotona on alistavaa ja uhkaavaa, ja sen tavoitteena on ylläpitää nuoren mahdollisuutta ohjata perheenjäsenten toimintaa haluamallaan tavalla. Perheen valtasuhteet määrittyvät epäsymmetrisiksi.

”Nuori on hajottanut kotona runsaasti tavaroita ja tehnyt seiniin reikiä. Hän ei puhu kotona sisarukselleen (nimi) tai äiti (nimi) ja puhumattomuus on edennyt parin viimeisen vuoden aikana niin, että nuori kommunikoi nykyään elein ja käsimerkein.”

”Nuori myönsi heittäneensä äitiä tavaroilla ja nuori kokee, ettei äiti kuuntele häntä. Äiti pelkää nuoren käyttäytymistä ja kokee olevansa voimaton. Nuoren ja äidin turvallisuuden varmistamiseksi ja tilanteen rauhoittamiseksi nuori sijoitetaan.”

Päätösteksteissä nuoren sijoitus määritettiin välttämättömäksi, koska tilanteen arvioitiin olevan turvaton niin nuorelle itselleen kuin tämän perheenjäsenillekin. Nuori ei kuitenkaan näissä päätösteksteissä määrittynyt yksinomaan turvattomaksi, vaan myös vaaraksi. Päätökset, joissa nuori määrittyi vaaraksi, olivat aineistossa harvinaisia ja kytkeytyivät vakavaksi arvioituun, valtaa tavoittelevaan ja kohdettaan vahingoittavaan väkivaltaan.

Keskinen (2005) on ammattilaisten väkivaltatyötä käsittelevässä tutkimuksessaan löytänyt kaksi tapaa konstruoida väkivaltaa. Toisessa väkivalta määrittynyt oireeksi jostakin muusta, ja toisessa taas väkivalta on vallan käyttöä. Jos ammattilaiset rakentavat näkemyksensä väkivallasta valtana, on Keskinen mukaan tyypillistä, että he pyrkivät vastuuttamaan tekijää väkivallasta, selvittämään turvallisuutta ja käsittelemään traumatisoitumista. Mikäli väkivalta taas nähdään oireena jostakin, pyrittiin ratkaisua etsimään muista ongelmista ja työntekijät pyrkivät mahdollisimman neutraaliin suhtautumiseen. Keskinen esittelemä jako on havaittavissa myös 17-vuotiaiden, väkivaltaa kotona käyttävien nuorten kohdalla. Äkillisen hermostumisen syitä etsitään toisaalta, eikä väkivalta nouse sijoitussyiden keskiöön samaan tapaan kuin väkivallan määrittymässä vallan käytöksi. Tällöin nuoren vastuuta väkivallan tekijänä korostetaan, ja keskeiseksi määrittynyt tarve varmistaa kaikkien osapuolten turvallisuus.

Perinteisesti tyttöjen ja naisten aggressiivisuuteen ja väkivaltaisuuteen on suhtauduttu eri tavoin kuin poikien ja miesten väkivaltaisuuteen. Väkivaltaisuuden on esitetty olevan yksi hyväksytyistä tavoista olla poika. Poikien ja miesten aggressiivisuuden on nähty olevan rationaalista ja tavoitteellista, kun taas feminiinisyyteen väkivaltaisuuden tai aggressiivisuuden ei nähdä soveltuvan samaan tapaan. Tyttöjen väkivallassa ei nähdä olevan järkeä, ja se määrittyykin helposti

kykenemättömyydeksi kontrolloida tunteita. (Honkatukia 2004, 207–208.) Tyttöjen väkivaltaisuuden suhtautuminen on ollut kaksijaksoista. Toisaalta tyttöjen väkivaltaisuus on nähty huvittavana ja vaarattomana (Honkatukia ym. 2004, 175). Toisaalta taas tyttöjen väkivallan on nähty olevan osoitus yhteiskunnan miehistymisestä, ja samalla väkivallan on nähty kyseenalaiseksi koko yhteiskunnan moraalista kehityskulkua (Aaltonen & Honkatukia 2002, 208). Väkivaltaa käyttävä tyttö voi tällöin tulla määritellyksi esimerkiksi kummalliseksi tai sairaaksi (Honkatukia 2004, 208).

17-vuotiaiden sijoituspäätöksissä tyttöjen ja poikien aggressiivisuuden ja väkivaltaisuuden kuvauksilla ei tulkintani mukaan kuitenkaan ole sisällöllistä eroa. Päihteiden käyttö liitetään sekä poikien että tyttöjen aggressiiviseen käytökseen, ja kummankin sukupuolen edustajien kuvataan saavan raivokohtauksia. Myös niiden nuorten joukossa, joiden määritetään käyttävän väkivaltaa saadakseen valtaa, on sekä tyttöjä että poikia. Se, miksi aggressiivisuus ja väkivaltaisuus on mainittu poikien sijaishuoltopäätöksissä selkeästi tyttöjä useammin, ei selviä sijoituspäätöksiä lukemalla.

6.4 Nuorten mielenterveyden ongelmat

Nuoruuden on havaittu olevan useiden mielenterveyshäiriöiden tyypillinen alkamisajankohta, ja noin joka viidennen nuoren on arvioitu kärsivän häiriöksi määriteltävästä mielenterveyden oireesta. Nuorille tyypillisiä mielenterveysongelmia ovat mielialaan, käyttäytymiseen ja päihteisiin liittyvät häiriöt sekä ahdistuneisuus. (Aalto-Setälä & Marttunen 2007, 207.) Myös nuorten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syitä koskevissa aiemmissa tutkimuksissa nuorten mielenterveyden ongelmat on määritetty yhdeksi keskeiseksi sijoituksen syyksi. Tässä tutkimuksessa nuorista 55 prosentilla oli sijoituspäätösasiakirjoissa mainittu nuoren mielenterveyteen liittyvä tekijä. Kuitenkin vain 8 prosentissa päätöksistä nuoren mielenterveyden ongelmat olivat ensisijainen sijoituksen syy. Päätösteksteissä nuorten mielenterveysongelmat ovat usein osa ongelmien kokonaisuutta, ja ne sulautuvat muihin nuoren elämässä oleviin ongelmiin.

Mielenterveysongelmien kokonaisuus sisältää sijoituspäätöksissä keskenään hyvin erilaisia ongelmia. Kevyimmillään kyse oli nuoren alakuloisuudesta hankalassa elämäntilanteessa ja äärimmillään nuoren vakavasta, lähes päivittäisestä itsetuhoisuudesta. Osa nuorista oli ollut jo vuosien ajan hoitosuhteessa psykiatriaan, ja osan nuorista oireet taas olivat sellaisia, ettei niiden arvioitu tarvitsevan hoitoa. Mielenterveyden ongelmille oli päätösteksteissä tyypillistä myös

käsitteellinen epätarkkuus ja epäselvyys. Päätösteksteissä voitiin kuvata nuoren mielenterveyteen liittyvää huolta hyvin yleisillä käsitteillä. Niissä voitiin esimerkiksi todeta lyhyesti, että aikuisilla on suuri huoli nuoren psyykkisestä jaksamisesta ilman huolen konkretisointia tai tarkempaa kuvaamista. Päätöstekstejä lukiessa ei aina ollut selkeää myöskään se, oliko esimerkiksi nuoren masennus lääkärin tekemä diagnoosi vai vanhemman arjen havaintoihin perustuva päätelmä.

Yhtenä hämäryyttä aiheuttavana tekijänä nuorten mielenterveyden osalta oli se, että sijoituspäätöksessä saatettiin mainita nuoren vuosien takaisia, lapsuusvuosiin sijoittuvia mielenterveyden ongelmia, ja kertoa missä nuori oli ongelman vuoksi asioinut. Teksteissä ei kuitenkaan tarkennettu sitä, oliko nuoren voinnissa tapahtunut muutosta, tai oliko jo lapsuudessa saatu psykiatrinen diagnoosi edelleen ajankohtainen. Nämä vuosien takaiset diagnoosit ja hoitokontaktit oli kuitenkin nostettu osaksi sijoituspäätöksen perusteluosuutta, mikä osoittaa niiden olevan jollakin tavalla merkityksellisiä sille, miksi nuori sijoitettiin 17 vuotiaana kodin ulkopuolelle.

Päihteiden taakse häviävät mielenterveyden oireet

Kuten aiemmissakin tutkimuksissa (esim. Pösö 2004, 52; Kiuru & Metteri 2014a, 157), kuvattiin 17-vuotiaiden mielenterveyden ongelmia hyvin harvoin yksin ilman, että niiden kanssa samaan kuvaukseen olisi liitetty esimerkiksi maininta nuoren päihteiden käytöstä, aggressiivisesta käytöksestä tai välinpitämättömyydestä kodin sääntöjä kohtaan.

”Nuoren asiakkuus lastensuojelussa on alkanut vuonna (vuosiluku). Nuoresta on tullut useita ilmoituksia, joissa huolena on nuoren päihteiden käyttö ja hänen vapaa-ajan viettönsä. Nuorella esiintyy myös ahdistus- ja paniikkikohtauksia ja yliseksuaalista käyttäytymistä.”

”Tällä hetkellä nuorella on runsasta, päivittäistä kannabiksen käyttöä. Kannabiksen käytöstä on seurannut ahdistusta ja masennusta ja itsetuhoisia ajatuksia.”

Päihteiden käyttö on yksi syistä, jotka määrittävät helposti päähuolenaiheiksi, ja mielenterveyden ongelmat jäävät sivuosaan. Päihteidenkäyttö määritetään usein mielenterveyden ongelmien syyksi eikä vaihtoehtoisia syitä oireille etsitä. Yhteys päihteiden, nuoren oireiden ja usein myös itsetuhoisuuden välillä määrittyy päätösteksteissä pääosin kyseenalaistamattomaksi totuudeksi. Kun lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ja nuorisopsykiatrian ammattilaisten määrittämissä päihteiden käyttö on usein syytä nuoren mielenterveyden oireisiin, oli päätösteksteissä nuorten eriäviä näkemyksiä, joissa syy-seuraus -suhde ei määrity yhtä selkeäksi ja suoralinjaiseksi.

”Nuori myöntää, että hänellä on ongelmia alkoholin kanssa ja kertoo pakenevansa ikäviä asioita juomiseen. Nuori on talven aikana ilmaissut halunsa aloittaa käynnit psykiatrisella poliklinikalla.”

”Nuori on kertonut, että hänellä on ollut masennusta ja päihteidenkäyttöä noin kaksi vuotta. Tilanne paheni edellisenä syksynä, jolloin nuoren oli tarkoitus aloittaa (oppilaitoksen nimi), mutta hän ei tuolloin kyennyt opiskelemaan masennuksen ja siitä seuranneen päihteiden käytön takia.

Nuori itse voi määrittää päihteiden käytön lääkkeeksi masennukseen tai ratkaisuksi hankalaan tilanteeseen. Päihteiden käyttö ei tällöin ole huvin vuoksi juomista, vaan se on väline päästä yli vaikeuksista. Nuoret eivät tällöin itse määritä päihteiden olevan heidän ongelmansa, vaikka he voivatkin todeta päihtymisen olevan väärä ratkaisukeino. Tämän vuoksi nuoret eivät niinkään toivo apua päihteiden käytön lopettamiseen, vaan ratkaisua vaikeaan tilanteeseensa ja psyykkisiin oireisiinsa.

Päätöstekstien perusteella nuoren päihteiden käyttö ei ole yksinomaan syy mielenterveyden ongelmille, vaan se myös estää niiden tutkimisen ja hoitamisen.

”Nuoresta tuli ensimmäinen lastensuojeluilmoitus (sairaalan nimi) (osaston nimi) osastolta (pvm). Nuori oli joutunut (sairaalan nimi) (pvm) otettuaan edellisenä päivänä yliannostuksen lääkkeitä. (sairaalassa) arvioitiin, että nuori tarvitsee kiireellistä päihdearviointijaksoa, jonka jälkeen voidaan tehdä arvio nuoren psyykkisestä voinnista.

(pvm) päivystävä lääkäri ilmoitti (toimiston nimi) lastensuojeluun, että nuori on tullut (sairaalan nimi) viiltelyhaavan vuoksi ja hänellä oli itsetuhoisia ajatuksia. Nuori oli kertonut juoneensa kaksi kuukautta yhtämittaisesti. (...) Nuorisopsykiatrian hoitotahon ja lastensuojelun näkemys kuitenkin oli, että pitkän juomakauden jälkeen nuori tarvitsee laitostarkkausta fyysisen ja psyykkisen turvallisuutensa takaamiseksi. Psykiatrinen hoito ei ennen päihdeongelman katkaisua ole mahdollista.”

Ennen mielenterveysongelmien tutkimista tai hoitoa nuoren oli saatava päihteiden käyttönsä hallintaan. Kun päihteiden käytön lopettaminen on ehto mielenterveyden ongelmien selvittämiseksi tai hoitamiseksi, on seurauksena usein nuoren sijoittaminen kodin ulkopuolelle. Sijoituksen ensisijaisena syynä eivät tällöin ole nuoren mielenterveyden ongelmat vaan hänen päihteiden käyttönsä. Oli tyypillistä, että arvion tekijäksi nimettiin psykiatrian toimija. Päätösteksteistä on luettavissa se, että nuorten mielenterveyttä hoitavien tahojen yksimielinen ja järkkymätön kanta on, että päihdeongelman tulee olla hallinnassa tai ainakin akuutti päihteiden käyttö katkaistuna ennen kuin nuorten mielenterveyden ongelmia voidaan hoitaa.

Yrjö Nuorvala, Matti Halmeaho ja Petri Huhtanen (2007, 128) ovat havainneet täysi-ikäisten päihdeasiakkaiden kohdalla, että mitä huonokuntoisempi tämä on, sitä todennäköisemmin ja enemmän hänet palveluista käsin torjutaan. Näin tapahtui tulkintani mukaan myös 17-vuotiaille samaan aikaan mielenterveydellisesti oireileville ja päihteitä käyttäville nuorille. Kun nuorella

oli runsasta päihteiden käyttöä, ja hänellä oli monenlaisia psyykkisiä oireita, oli hyvin todennäköistä, että päihdekatkon tarpeellisuutta alleviivattiin. Samalla vastuu nuoren hoidon järjestämisestä ja tilanteesta päätöksen tekeminen siirtyi psykiatriasta lastensuojelulle. Sakari Hänninen ja Jouko Karjalainen (2007, 169–170) ovat nimenneet tämän siirrännäksi, joka on yksi poiskäännyttämisen muoto. Sille on ominaista se, että vaikeuksiin joutuneiden ihmisten tilanteet siirretään jonkun toisen tahon hoidettavaksi ja vastuulle.

Avun piiristä pudonneet nuoret

Kun päihteitä runsaasti käyttäviä ja samaan aikaan mielenterveysongelmista kärsiviä nuoria siirrettiin päihdeongelman perusteella lastensuojelun vastuulle, kuvattiin päätöksissä myös nuoria, jotka olivat kokeneet muita poiskäännyttämisen muotoja. Poiskäännyttämisessä on kyse institutionaalisesta käytännöstä, jossa organisaation ja palvelujärjestelmän näkökulmasta osa apua etsivistä asiakkaista voidaan perustellusti ohjata jonkun muun palvelun piiriin tai torjua heidät täysin. Poiskäännyttäminen perustuu asiakkaiden lajittelemiseen, erotteluun ja valikointiin. (Hänninen 2007, 9–10.)

Mielenterveyden ongelmien kohdalla päätösteksteissä kuvattiin tilanteita, joissa avun saaminen nuoren ongelmiin oli ollut vaikeaa ja hidasta. Teksteissä oli kuvauksia nuoren tai hänen vanhempiansa avunpyynnön ohittamisesta, jolloin hän ei ole saanut tilanteeseensa sopivaa apua tai hän on jäänyt kokonaan palvelujärjestelmän ulkopuolelle. Kuvauksissa korostui se, että nuoren avun tarve oli ollut olemassa jo pitkään, mutta ilman sopivaa apua tilanne paheni ja kenties myös muutti muotoaan ajan kuluessa. Nuoren ollessa 17-vuotias tilanne kärjistyi, minkä myötä nuori päätettiin sijoittaa kodin ulkopuolella.

”Nuorella on ollut itsetuhoisia puheita jo viisi vuotta sitten. Silloin nuori kävi lyhyellä kriisiterapiajaksolla (sairaalan nimi), josta hänet ohjattiin nuorisopsykiatrian poliklinikalle. Kontakti ei kuitenkaan käynnistynyt silloin, koska lähete oli mennyt hukkaan. Uusi yritys oli kolme vuotta myöhemmin, mutta silloin nuori ei ollut valmis sitoutumaan hoitoon. Masennuksen hoito aloitettiin vihdoin viime vuonna. Nuoren motivaatio hoitoon on edelleen ollut heikkoa. Nuori on jättänyt käyntejä väliin eikä hän ole ottanut masennukseen määrättyjä lääkkeitä.”

”Nuori hakeutui tuolloin alueen terveysasemalle ja kävi useammalla lääkärillä ja psykiatrisella sairaanhoitajalla, mutta koki, ettei saanut tarpeeksi apua. Nuorelle määrättiin viimeisen tapaamisen yhteydessä (pvm) (lääkityksen nimi) ja samalla tehtiin lähete nuorisopsykiatriselle poliklinikalle. Samana iltana nuori otti yliannostuksen.”

Kummassakin aineisto-otteessa nuori ongelmineen on tullut palvelujärjestelmän torjumaksi. Ensimmäisessä esimerkissä nuori on päässyt sisälle palvelujärjestelmään, mutta hän on joutu-

nut sen ulkopuolelle järjestelmässä tapahtuneen virheen vuoksi. Sosiaalityöntekijän toteamuksesta ”masennuksen hoito aloitettiin vihdoinkin viime vuonna” voi havaita sen, että nuoren hoito on laiminlyöty, ja nuori on sinnitellyt masennusoireidensa kanssa useiden vuosien ajan. Toisessa aineisto-otteesta nuori on ollut aktiivinen ja yrittänyt etsiä itse apua terveydenhuollon organisaatiosta. Hän on pettynyt siihen, ettei ole tullut ongelmansa kanssa kohdatuksi, vaan hän jäänyt ilman tarvitsemaansa apua. Palvelujärjestelmään kohdistuneiden pettymysten myötä yksilön kyky luottaa muihin ihmisiin ja palvelujärjestelmän kykyyn tarjota apua vähenee (Immonen & Kiikkala 2007, 76–77; Metteri 2014, 308).

Vaikka palvelujärjestelmän kuvataan pettäneen nuoren hänen hakiessaan apua, kohdistetaan nuoreen suuria odotuksia, kun nuoren avuntarve tulee uudelleen vireille. Nuoren tulisi olla motivoitunut hoitoon, syömään hänelle määrättyt lääkkeet ja käymään varatuilla käyntiajoilla. Vastuu hoidon onnistumisesta on vahvasti nuoren harteilla, vaikka hoitojärjestelmä ei olekaan tarjonut hänelle varmaa lupaus huolenpidosta ja avusta. Nuoriin kohdistuu odotuksia toimia palveluorganisaatioiden luomien käytäntöjen mukaisesti ja olla ennustettavia ja pitkäjänteisiä asiakkaita (ks. Törmä 2007, 104).

Joissakin tilanteissa nuoren tarvitsemaa palvelua ei akuutissa mielenterveyden ongelmatilanteissa ole saatavilla. Alla olevista aineisto-otteista ensimmäisessä kuvataan tilannetta, jossa nuori on ollut itsetuhoinen ja vanhemmat ovat joutuneet soittamaan paikalle poliisin hillitsemään nuoren käytöstä. Poliisien tukemana vanhemmat olivat saaneet vietyä nuoren sairaalapäivystykseen, josta heidät käännytettiin pois ja ohjattiin toiseen paikkaan hakemaan hoitoa tahtomattomalle nuorelle lähetettä. Lopputuloksena oli, ettei nuoren tilaa arvioitu lääketieteellisesti tai tehty jatkosuunnitelmaa itsetuhoisuuden hoitamiseksi, vaan sen sijaan nuori päätyi poliisiputkaan.

”Nuori oli ollut itsetuhoinen. Nuori oli hakannut päätänsä seinään ja uhannut tappaa itsensä. Vanhemmat soittivat poliisit paikalle, koska eivät saaneet nuorta lähtemään lääkäriin. Poliisien kanssa menty (sairaalan nimi), jonne nuorta ei otettu sisään. Sairaalasta ohjattiin päivystävälle terveysasemalle hankkimaan M1-lähete. Poliisit veivät nuoren putkaan rauhoittumaan ja odottamaan hoitopaikkaa. Loppujen lopuksi vanhemmat veivät nuoren kotiin, koska hoitoa ei saatu ja nuori oli rauhoittunut.”

”Nuori kertoi, että toivoo kuolevansa, mutta ei pysty itse toteuttamaan sitä. (...) Äiti pelkää nuoren käyttäytymistä ja kokee olevansa voimaton. Päivystävää lääkäriä ei saatu paikalle. Nuori ei myöskään itse halua sairaalahoitoon.”

Myös toisessa esimerkissä nuori on ollut itsetuhoinen ja kertonut vanhemmalle toivovansa kuolemaa, minkä suhteen vanhempi oli kokenut omien kykyjensä selviytyä tilanteensa olevan riittämättömät. Myöskään tässä akuutissa tilanteessa nuori tai vanhempi ei saanut tukea tai tilanteen arviointia. Lääketieteellisen arvioinnin ollessa mahdotonta, on lastensuojelussa päädytty ratkaisemaan tilanne kodin ulkopuolisen sijoituksen keinoin.

Lastensuojelullinen sijoitus kodin ulkopuolelle on noussut toteutettavaksi vaihtoehdoksi myös tilanteissa, joissa nuoren on arvioitu tarvitsevan ja hyötyvän nuorisopsykiatrian tarjoamasta avusta, mutta hän ei ole ollut siihen halukas. Kyse on voinut olla lääkeshoidosta, nuorisopsykiatrian poliklinikan avohoidosta tai sairaalajaksosta. Nuoren kieltäytyminen hoidosta ei saa aikaan välitöntä lastensuojelullista sijoitusta, vaan useimmiten nuoren tilanne ehtii muuttua monin tavoin hankalaksi ennen sijoituspäätöstä. Sijoituksen keskeiseksi perusteeksi voi tällöin muodostua psykiatrisen arvion tekemisen tai osastohoidon mahdollistaminen. Lastensuojelullinen sijoitus määrittyy tällöin palvelun ja arvioinnin mahdollistajaksi, ja lastensuojelun tehtävänä on tehdä sijoitus vastoin nuoren tahtoa. Tom Arnkil ja Esa Eriksson (1996, 276) ovat kirjoittaneet verkostotyössä muodostuvista peleistä, joissa tarpeellisiksi mutta hankaliksi koettuja kontrollitehtäviä tarjotaan jonkun muun toimijan hoidettavaksi. Näin näyttää käyvän lastensuojelulle, kun psykiatriassa arvioidaan, etteivät nuorta rajoittavat toimet heidän tekemäänään ole mahdollisia, mutta vastentahtoisille toimille kuitenkin arvioidaan olevan tarvetta. Tällöin lastensuojelun tehtävänä on tehdä päätöksiä, joihin muut verkoston toimijat eivät ole valmiita.

Sairaalahoito ei vastaa nuoren tarpeisiin

Nuoret, joiden keskeisin sijoitussyy ovat heidän mielenterveyden ongelmansa, ovat olleet pitkään psykiatrian asiakkaina. Vaikka nuoren ongelmat vahingoittavat ensisijaisesti häntä itseään, eivät ne määrity näkymättömiksi tai vaikeasti havaittaviksi. Sen sijaan päätösteksteissä kuvataan esimerkiksi hyvin konkreettisesti tilanteita, joissa nuori on yrittänyt riistää henkensä.

”Nuori on ollut suljetussa psykiatrisessa osastohoidossa (osaston nimi) kolme kertaa (ajankohdat). Lisäksi vanhemmat ovat käyttäneet häntä 2 kertaa sairaalan päivystyksessä viilte-
lyn ja lääkkeiden yliannostuksen vuoksi.”

Kaikilla nuorilla oli ainakin yksi lääkärin määrittämä mielenterveyttä koskeva diagnoosi, ja heidän tilanteitaan kuvattiin pitkäaikaiseksi voimakkaan psyykkisen oireilun ja parempien jaksosten väliseksi aaltoliikkeeksi. Avohoito ei ole ollut riittävää, ja jokainen nuorista oli ollut use-

ampia kertoja nuorisopsykiatrisessa osastohoidossa. Sen sijaan nuorten asiakkuus lastensuojelussa oli kaikkien nuorten kohdalla ollut varsin lyhyt, ja yhteydenotto lastensuojeluun oli tullut nuorisopsykiatriasta.

Päätöstekstejä lukiessani pyrin tavoittamaan sen kohdan, missä vaiheessa ja millä perusteilla psykiatrian palveluita runsaasti käyttänyt nuori määritty lastensuojelun sijoituksen tarpeessa olevaksi. Tämä tapahtuu, kun nuoren ei joko arvioitu enää olevan sairaalahoidon tarpeessa, tai psykiatrisen sairaalahoidon ei arvioitu tarjoavan nuorelle yhtä suurta hyötyä kuin lastensuojelun sijaishuollon. Kumpaakin vaihtoehtoa yhdisti se, että nuoren nähtiin tarvitsevan vahvaa aikuisen tarjoamaa tukea terveytensä ja hyvinvointinsa ylläpitämiseksi.

”Sairaalan hoitotiimin näkemys on, että lastensuojelun sijaishuolto on nuorelle ehdottomasti parempi vaihtoehto kuin esim. pitkäaikainen hoito kuntouttavalla osastolla sairaalassa. (pvm) päivätyn lääkärinlausunnon mukaan nuoren kohdalla pitkäaikainen osastohoito ei tue normaalia nuoruusiän kehitystä. Ensisijaisesti nuori tarvitsee riittävän tukevaa ja turvallista kasvuympäristöä, missä olisi myös hoidollisia piirteitä.”

”... ja voinnin kohennuttua syksyn aikana hän ei tarvitse enää sairaalahoitoa. Hänen on kuitenkin noudatettava tarkkaa ruokavaliota ja yritettävä olla oksentamatta syömisen jälkeen, jolloin lääkitysikin imeytyy paremmin. Tämän toteutumista on vaikeata valvoa kotiooloissa, joten sijaishuoltopaikka on nuoren tukena tämän tavoitteen saavuttamisessa.”

Yhteistä näissä tilanteissa oli myös se, että ehdotus ja suositus lastensuojelun sijaishuoltoon sijoittamisesta tuli aina nuorisopsykiatriasta käsin. Päätösteksteissä suosituksen todetaan olevan nuoren hoitotiimin yhteinen näkemys. Kun suosituksen takana on moniammatillinen työntekijäjoukko, ja lastensuojelun sosiaalityöntekijä on kirjannut päätökseen ”nuorisopsykiatrian osaston työryhmän selkeä suositus oli”, välittyy lukijalle mielikuva hyvin vahvasta näkemyksestä. Päätösteksteistä ei ole luettavissa suoraan lastensuojelun sosiaalityöntekijän arviota tilanteesta, vaan päätöstä perustellaan usein nuorta hoitaneen terveydenhuollon tahon näkemyksillä. Tämän tekee ymmärrettäväksi se, että jokaisella nuorella oli pitkäkestoinen nuorisopsykiatrian asiakkuus, ja siellä oli runsaasti tietoa nuoren tilanteesta. Sen sijaan se, mikä tilanteessa on muuttunut niin, että sairaalahoidon tarpeessa oleva nuori muuttuu sijaishuoltoon ja avohoidollista psykiatrista tukea tarvitseväksi, ei piirry päätösasiakirjoissa selkeästi. Sen lisäksi, että päätösteksteissä määritetään nuoren ongelmaa, määritetään niissä myös nuorisopsykiatrian ja lastensuojelun välistä tehtävänjakoa. Kiuru ja Metteri (2014b, 181) ovat paikantaneet, että nuorisopsykiatrian asiakirjoissa lastensuojelun keskeiseksi toimintakentäksi määrittyy arjen tukeminen. Psykiatriassa taas korostuu nuoren hoito ja yksilöllinen vointi. Tämä näkökulma tulee esiin myös 17-vuotiaiden nuorten sijoituspäätöksissä.

”Psykiatrit sekä osastolla (nimi) että psykiatrian poliklinikalla ovat ilmaisseet, että nuori ei hyödy psykiatrisesta osastohoidosta vaan hyötyisi parhaiten lastensuojelun järjestämästä itsenäistävästä hoidosta yhdistettynä polikliiniseen psykiatriseen hoitoon. (...) Sosiaalityöntekijät päätyivät siihen, että nuori sijoitetaan kiireellisesti ja haetaan kotoaan samana päivänä sijaishuoltopaikkana, koska pelkona oli, että nuori vahingoittaisi itseään uudelleen. Nuori on omalla käytöksellään vakavasti vaarantanut omaa terveyttään ja henkeään eikä hänen hoitoaan voida tällä hetkellä muuten järjestää.”

Yllä olevassa aineisto-esimerkin tekstiin kirjattu, tekstin viimeiseksi asemoitu toteamus ”eikä hänen hoitoaan voida tällä hetkellä muuten järjestää” kuvastaa lastensuojelun sijoituksen viimesijaisuutta tilanteessa, jossa vakavasti itsetuhoisen nuoren hoitoa ei enää voida muulla tavoin järjestää. Taustalla on psykiatrian hoitotahon näkemys siitä, ettei sairaalahoito hyödytä nuorta. Lisäksi päätösasiakirjoihin on kirjattu myös, ettei nuorisopsykiatrinen osastohoito tue nuoren itsenäistymistarpeita eikä myöskään normaalia nuoruusiän kehitystä. Psykiatrisessa sairaalahoidossa olevien 17-vuotiaiden nuorten kohdalla lähestyvä täysi-ikäisyytensä näyttää olevan ratkaiseva tekijä heidän sijoitustarvettaan arvioitaessa. Sijoituksen avulla nuorelle voidaan tarjota ammatillisesti tuettua ajanjaksoa kerryttää itsenäisen elämän edellyttämiä taitoja. Tämä kuvastaa myös sitä, että näiden nuorten kohdalla sijoituksen hetkellä katse ei kiinnity niinkään meneillään olevaan ajankohtaan vaan vahvasti tulevaisuuteen ja siinä selviämiseen. Vakavasti psykiatrisesti oireileva nuori määrittyy päätösteksteissä aikuisuutta kohti siirtymisessä tukea tarvitseväksi ja psykiatrian suljetun hoidon parista pois tuettavaksi. Samalla vastuu nuoren hengissä pitämisestä ja selviämisestä siirtyvät nuorisopsykiatralta lastensuojelulle.

Psyykkisesti oireilevien nuorten sijoituspäätöksiä lukiessa huomio kiinnittyy erityisesti nuorisopsykiatrian ja lastensuojelun väliseen yhteistyöhön. Nuoria, jotka ovat asiakkaana samaan aikaan kummassakin, on runsaasti (ks. esim. Lehto-Salo 2011, Kiuru & Metteri 2014a). Vaikka yhteistyötä näiden toimijoiden välillä on paljon, on erityisesti lastensuojelun sijaishuollon ja psykiatrisen sairaalahoidon välisen rajapinnan epäselvyys herättänyt kysymyksiä jo pitkään. 17-vuotiaiden nuorten sijoituspäätöksiä lukiessa herää kysymys, ovatko nuorisopsykiatrian asiakkuuden kriteerit tiukemmin määritetyt kuin lastensuojelun. Sijoituspäätöksissä oli havaittavissa tilanteita, joissa lastensuojelu sijoitti nuoren, jonka nuorisopsykiatria määritteli kuuluvan heidän palveluidensa ulkopuolelle. Juhila (2006, 226) on nimennyt hierarkkiseksi työnjaoksi vaikeat tilanteet, joissa eri instituutioiden kesken syntyy kiistaa, kenen vastuulle asiakas ongelmien kuuluu. Vaikka sijoituspäätöksiä koskevissa teksteissä ei kuvattukaan nuorisopsykiatrian ja lastensuojelun välistä kiistelyä siitä, kumman tahon vastuulla asiakas ensisijaisesti on, oli teksteistä luettavissa sosiaalityöntekijöiden neuvottomuutta, mikä nuoren keskeisin ongelma on, ja miten sen kanssa päästäisiin parhaalla tavalla eteenpäin. Nuorten kohdalla eri tahojen

yhteistä tilanteen määrittelyä ei ehditty tekemään pitkään ja mietinkin, riittikö aika ammatti-laisten, nuoren ja perheen yhteisen tulkinnan muotoutumiseen ja ratkaisuvaihtoehdon valikoimiseen. Arnkil ja Eriksson (1996, 198) ovat todenneet erityisesti monien ongelmien samanaikaisuuden saavan aikaan sen, että määrittely on vaikeaa ja asiakkaan tilanne tulee selkeärajaisia ongelmia helpommin poisrajatuksi.

6.5 Asumisen epävarmuus

Kenenkään 17-vuotiaana sijoitetun nuoren ensisijaiseksi sijoitusyyksi ei noussut se, että hän oli asunnottomana. Tarkoitin tällä sitä, että nuorista kukaan ei ollut kirjautuneena Väestörekisteriin vailla vakituista asuntoa olevaksi. Aineiston nuorista 27 prosentin asumisen voi kuitenkin kuvata olleen vakavasti uhattuna ja epävarmaa. Osa nuorista ei vaihtelevista syistä johtuen voinut, saanut tai halunnut asua vanhempiensa kanssa. Lisäksi osa nuorista asui jo alaikäisinä itsenäisesti, mutta heidän asumisensa vaarantui nuoren ollessa 17-vuotias. Asumisen epävarmuus oli pääasiallisena sijoitussyynä 10 prosentissa sijoituspäätöksistä.

Nuorina itsenäistyneet

Suomalaisnuoret muuttavat pois lapsuudenkodistaan pääosin pian täysi-ikäistyttyään (Nikander & Pietiläinen 2013). Osa 17-vuotiaista oli muuttanut pois vanhempiensa luota jo tätäkin nuorempina, ja he asuivat itsenäisesti sijoituspäätöksen tullessa ajankohtaiseksi. Päätöstekstien perusteella ei käynyt ilmi, miksi nuoret olivat muuttaneet asumaan itsenäisesti.

Asunnottomuutta tutkittaessa on havaittu kriittisiä siirtymäkohtia, joilla on merkitystä asumisen sujuvuudelle. Yksi merkittävistä siirtymäkohdista on tilanne, jossa nuori muuttaa vanhempiensa luota omaan asuntoon. Vaikka suomalaisnuoret muuttavatkin varsin nuorina pois vanhempiensa luota, osuu muutto yleensä vaiheeseen, jossa nuorella on jo kertynyt taitoja ja kykyjä selviytyä itsenäisesti. Tavallista on myös, että he saavat vanhemmiltaan apua ja tukea poismuuttettuaankin. (Lehtonen & Salonen 2008, 105–108.) Aineiston varhain omilleen muuttaneilla nuorilla siirtymä lapsuuden kodista omaan asuntoon ei ole sujunut kitkattomasti, vaan nuorten kyky huolehtia itsestään ja asumisestaan on vaarantunut.

Päätösteksteissä kuvataan jo nuorena itsenäistyneiden ottaneen vapauden omiin käsiinsä ja keskittyneen itsestään ja kodistaan vastuun kantamisen sijaan muihin asioihin. Arjen hallinnan si-

jaan nuoren elämän on täyttänyt esimerkiksi päihteiden käyttö, jolloin niin opiskelu kuin kodista huolehtiminenkin ovat jääneet taka-alalle. Tämän myötä myös asuminen on vaakalaudalla.

” (kunnan nimi) asuntosäätiöltä tuli (päivämäärä) tieto, etteivät he aio uusia nuoren määräaikaista vuokrasopimusta (kuukausi) jälkeen nuoren epäasiallisen käytöksen vuoksi. Soluasunnon toisen asukkaan asuntotarkastuksen yhteydessä tuli ilmi, että asunto on ollut siivoton ja siellä on käytetty runsaasti alkoholia.”

Muita päätöksissä mainittuja itsenäisen asumisen uhkia olivat maksamattomat vuokrat ja nuoren häiritsevä käytös. Päätösteksteissä nuoren asunnottomaksi jääminen tai sen uhka eivät kuitenkaan nousseet 17-vuotiaiden nuorten kohdalla sijoituksen perusteeksi. Sen sijaan asunnon menettäminen määrittyi nuoren rajattoman käytöksen seuraukseksi. Esimerkiksi yllä olevassa aineistoesimerkissä päätös nuoren sijoittamisesta perusteltiin hänen alkoholin käytöllään ja uhkaavalla käytöksellään sen sijaan, että nuoren jääminen asunnottomaksi olisi nostettu keskiöön. Vuokranantajan lisäksi alaikäisen nuoren itsenäisen asumisen onnistumisen kyseenalaistajana saattoi olla myös nuori itse. Erityisesti tilanteissa, joissa nuori koki itsensä turvattomaksi ja arkensa vaikeasti hallittavaksi, saattoi hän esittää toiveen sijoituksesta.

Kodin ulkopuolelle suljetut ja sulkeutuneet

Itsenäisen elämänsä alussa kompuroivien nuorten lisäksi asumisen epävarmuutta kokevia nuoria oli muitakin. Aineistossa oli nuoria, joiden sijoitus kodin ulkopuolelle tuli ajankohtaiseksi, kun heidät oli joko suljettu perheen ja kodin ulkopuolelle tai nuori itse ei enää halunnut asua kotona.

Kuvaukset, joissa vanhemmat ovat todenneet, ettei nuori enää voi asua kotona, muistuttavat usein tilanteita, joissa itsenäisesti asuvan nuoren asuminen vaarantuu. Kuten alla olevassa aineisto-otteessakin, syynä pidetään nuoren käytöstä, joka ylittää vanhemman sietokyvyn.

”Nuori joutui muuttamaan pois kotoa (päivämäärä), kun nuoren äiti ja isäpuoli (nimi), eivät enää kestäneet nuoren piittaamatonta käytöstä kotona. (...) Vanhemmat ovat aikaisemminkin, (kuukausi), vaatineet nuorta lähtemään pois kotoa. Kotiinpaluun jälkeen tilanne hetkeksi rauhoittui, kunnes vanha kuljeskelu ja piittaamattomuus jatkuivat.”

Päätösteksteissä kuvataan nuoren ja vanhempien joutuneen tilanteeseen, jossa he eivät enää kykene neuvottelemaan asioista. Vanhempi on ratkaissut kärjistyneen tilanteen sillä, ettei nuorella ole enää asiaa perheen kotiin. Teksteistä kuvastuu, että vanhemmalla on oikeus määrittää ja rajata, kenellä on oikeus asua perheen kodissa. Vanhempi voi kieltää nuoren kotiin tulemisen myös silloin, kun tämä on sijoitettu kodin ulkopuolelle väliaikaisella sijoituspäätöksellä ja on

mietittävä, mitä sijoituksen jälkeen tapahtuu. Tällöin nuoren kotiin paluun kieltämisestä tulee merkittävä tekijä jatkosijoituksen tarpeen arvioinnin kannalta.

Kodin ulkopuolelle jätettyjen nuorten, joiden sijoitussyynä on nuoren oma käytös, kuvataan itse aiheuttaneen tilanteensa. Kodin ovien sulkeutuminen saa näiden nuorten kohdalla lastensuojelulta päätösteksteissä hiljaisen ymmärryksen. Perhetilanteiden kuvataan olevan kestäättömiä. Nuorten käytöksen määritetään olevan pitelemätöntä ja perheessä laajalti turvattomuutta aiheuttavaa, mikä antaa perusteet vanhempien tekemälle äärimmäiselle ratkaisulle. Kun kyse on nuoren käytökseen perustuvasta kodin ulkopuolelle jäämisestä, ei päätösteksteissä kyseenalaisteta vanhemmuutta, vaikka vanhemmat ovatkin päätyneet jättämään nuoren kodin ja samalla vanhemman tarjoaman turvan ja huolenpidon ulkopuolelle. Äärimmillään vanhempien voidaan kuvata irtisanoutuneen vanhemmuudesta. Kodin ulkopuolelle jääminen herättää päätöstekstiä kirjoittaneessa sosiaalityöntekijässä huolen nuoren turvallisuudesta ja tarpeesta selkeille rajoille.

Aina nuoren kodin ulkopuolelle sulkemisen syytä ei liitetty nuoreen tai hänen käytökseensä. Näitä nuoria yhdisti se, että he eivät asuneet biologisten vanhempiensa kanssa, vaan heistä huolehtivat sukulaiset.

”Nuori kertoo hakeutuneensa (nimi) sosiaalitoimistoon, koska (sukulaisen nimi) ja (sukulaisen kaverin nimi) ovat pahoinpidelleet nuoren useaan kertaan. Sukulaisen kanssa oli tullut riitaa (pvm) ja sukulainen oli ajanut nuoren pois kotoa. Nuori sanoo, ettei voi palata kotiin sukulaisen luokse ja jatkaa asumista siellä.”

”Poliisi kertoi nuoren tulleen ystävän kanssa poliisin luo pyytämään apua. Nuori ei osaa suomea eikä englantia ja kaveri toimi hänen tulkkinaan. Nuori oli kertonut, että hänen huoltajansa (nimi) on heittänyt hänet ulos kadulle.”

Ensimmäisessä tekstiotteessa sukulainen oli ajanut nuoren pois kodista, mitä ennen nuori oli tullut tämän pahoinpitelemäksi. Molemmissa aineisto-otteissa nuoria yhdistää se, että suomalainen yhteiskunta ei ole heille tuttu, eivätkä he kykene hoitamaan asioitaan suomen kielellä. Molemmissa tilanteissa nuori on onnistunut löytämään tahon, joka on ymmärtänyt heidän tilanteensa ja ohjannut heitä eteenpäin lastensuojeluun. Nuorten kodin ulkopuolelle sulkeminen näyttää tapahtuvan ilman selkeitä perusteita aikuisen vain näin päättäessä. Lastensuojelun päätösteksteissä nämä nuoret määrittyvät olosuhteidensa uhreiksi, jotka on jätetty selviämään vieraassa ympäristössä ilman aikuisen tarjoamaa turvaa ja ohjausta. Nuoria ei kuitenkaan teksteissä kuvata yksinomaan avun tarpeessa olijoiksi, vaan heillä mainitaan olevan tulevaisuuden toiveita, ja he etsivät aktiivisesti apua tilanteeseensa siitakin huolimatta, että se on heille haastavaa. Nuoren kodin ulkopuolelle jättäneet aikuiset puolestaan kuvataan välinpitämättömiksi ja

huolehtijan roolista irrottautuneiksi. Välinpitämättömyyttä korostaa se, että kyse on nuorista, joille yhteiskunta ja siinä selviytyminen on vierasta.

Aineistossa oli myös nuoria, jotka olivat itse päättäneet jättää kodin taakseen. Syinä tähän olivat tyypillisesti ristiriidat vanhempien kanssa tai kodin ilmapiiri, joka työnsi nuorta ulos kodista. Näissä tilanteissa nuoret kuvasivat, ettei kotona asuminen ollut enää vaihtoehto eikä sinne paluu ole mahdollista. Myös Sara Högdinin ja Yvonne Sjöblomin (2012, 55–56) ruotsalaistutkimuksessa kodista ulospäin työntävät tekijät kuten jatkuvat riidat vanhempien kanssa olivat useammin syynä nuorten kodista lähtemiseen kuin se, että nuoret olisivat jättäneet kodin sen ulkopuolella olevien puoleensa vetävien tekijöiden vuoksi. Tällaisiksi tekijöiksi Högdin ja Sjöblom mainitsivat esimerkiksi nuoren seikkailunhalun tai seurustelukumppanin luo muuttamisen.

”Seuraavana päivänä sosiaalityöntekijät tapasivat nuorta, jonka kanta oli se, ettei hän voi kotiin palata jatkuvien riitojen vuoksi. (...) Nuori on selkeästi ilmaissut, ettei voi palata enää kotiin ja häntä on 17-vuotiaana kuultava.”

Aina ei ollut selvää oliko kyse siitä, että vanhempi oli työntänyt nuoren kodista ulos vai oliko kyse nuoren omasta ratkaisusta lähteä. Näissä tilanteissa nuoren asuminen vanhemman luona oli todennäköisesti ollut jo pidempään katkonaista lähtemisen ja tulemisen sarjaa. Nuoret, jotka päättivät lähteä kodista, kokivat, ettei heille ollut siellä paikkaa. Lisäksi heillä oli suuria toiveita päästä itsenäistymään ja muuttamaan omaan asuntoon. Kotoa lähteneillä nuorilla ei kuitenkaan ollut selkeää suunnitelmaa siitä, miten asuminen järjestyy, eikä heillä ei ollut tiedossa omaa asuntoa tai pitkäkestoista asumisratkaisua.

”Nuori oli yöpynyt viime viikkoina eri paikoissa: poikaystävän luona (paikkakunnan nimi), ystävällä, äidin ystävällä ja kotona (kun perhe matkoilla). Parhailtaan nuori asui poikaystävän miespuolisen sukulaisten luona.”

”(päivämäärä) lastensuojelun sosiaalityöntekijä sai tiedon nuoren äidiltä, että nuori on ollut poissa kotoa kaksi viikkoa. Äidin mukaan nuori oli ”jossain kavereillaan”. Äidin sanojen mukaan hänellä ei ollut tarkkaa tietoa, missä nuori oli.”

Nuori saattoi löytää majapaikan esimerkiksi ystävän tai sukulaisen luota, mutta usein kotoa lähtenyt nuori päätyi kuljeskelemaan eri paikkojen välillä voimatta asettua minnekään pidemmäksi aikaa (ks. myös Katisko 2016, 192–193). Nuoret eivät kuitenkaan päätöstekstien perusteella päätyneet pitkiksi ajoiksi kadulle tai majaillemaan kavereilleen. Sen sijaan tavallista oli, että nuori hakeutui itse tai viranomaisen ohjaamana Suomen Punaisen Ristin nuorten turvataloon, missä nuoren on mahdollista myös yöpyä. Lastensuojelulliseksi asiaksi ja sijoitustarpeeksi kodista ulos osoitetun nuoren tilanne muuttui, kun ristiriita vanhemman ja nuoren välillä

ei lähtenyt turvatalon ohjaajien avuin ratkeamaan. Oli myös mahdollista, että nuoren tarpeiden arvioitiin olevan sellaiset, ettei turvatalon tarjoama tuki riittänyt heille.

Mikäli nuoren vanhemmat eivät asuneet yhdessä, mietittiin lähes poikkeuksetta nuoren muualla asuvan huoltajan mahdollisuutta ottaa vastuu nuoresta huolehtimisesta. Kun lähivanhempi oli nimennyt nuoren käytöksen olevan syynä siihen, ettei tämä voi asua kotona, ei toisesta huoltajasta löydetty ratkaisua nuoren asumistilanteeseen. Syinä siihen, ettei ongelmallisesti käyttäytynyt nuori voinut muuttaa asumaan toisen huoltajansa luokse, oli pääasiallisesti sen mahdottomuus vanhemman perhe- tai työtilanteen vuoksi. Syyksi saatettiin myös todeta se, ettei nuoren toinen huoltaja suostunut ottamaan nuorta asumaan luokseen. Vanhempien kieltäytymistä nuoresta huolehtimisesta ei päätösteksteissä käsitelty mainintaa enempää. Niihin ei sisällynyt kyseenalaistamista tai vanhemmuuteen sisältyvän vastuun pohdintaa.

Se, että vanhempi kieltää alaikäisen nuoren tulemisen kotiin, on merkittävä vanhemmuudessa tehty raja. Tavallisesti koti määrittyy turvasatamaksi ja paikaksi, johon kiinnittyä, mutta nyt koti määrittyy nuorelle kielletyksi paikaksi. Kyse ei ole vain siitä, ettei nuorella ole asuntoa, vaan nuori jää samalla myös ilman kotiin liittyvää turvaa ja välittämistä (Katisko 2016, 200). Koti voidaan määrittää metaforaksi turvallisuudelle, mikä puuttuu kaikilta nuorilta, joiden asumiseen liittyvää vakavaa epävarmuutta (ks. Granfelt 1998, 103–104). Lastensuojelun sijoituksen tarkoituksena on tarjota nuorelle asuinpaikka, mutta samalla lisätä nuoren turvallisuuden kokemusta ammattilaisten tarjoaman huolenpidon turvin, ja tarjota hänelle toivoa ja mahdollisuuksia tulevaisuuteen.

6.6 Vanhemman elämäntilanteeseen ja vanhemmuuteen liittyvät sijoituksen syyt

Aiemmissa tutkimuksissa on todettu riittämättömän vanhemmuuden sekä vanhempien liiallisen päihteiden käytön ja mielenterveyden ongelmien olevan keskeisiä lasten sijoitusyitä (ks. esim. Myllärniemi 2006; Hiitola 2008; Hiitola & Heinonen 2009; Heino ym. 2016). Heino (2009) on todennut lastensuojelun avohuollon asiakkuuden taustalla olevan samojen seikkojen kuin huostaanottojenkin, mutta erona on se, että vanhempien mielenterveyssyyt ovat huostaanottojen syinä huomattavasti useammin kuin avohuollon asiakkuuden taustalla. Aineiston 17-vuotiaiden nuorten ja heidän perheidensä saamia tukitoimia ja palveluita tarkasteltaessa kävi ilmi, ettei asiakirjoihin oltu kirjattu kuin kahden nuoren osalta vanhemmalle suunnattuja palveluita. Tämä

tarjosi vihjeen siitä, ettei vanhemmuuteen liittyviä sijoitussyitä aineistosta välttämättä juuri löytyisi. Tämä havainto piti paikkansa, ja selkeästi vanhempaan tai vanhemmuuteen liittyviä ensisijaisia sijoitussyitä mainittiin vain 15 prosentissa sijoituspäätöksistä.

Vanhemman päihde- ja mielenterveysongelmat mainittiin ensisijaisena sijoitussyynä vain 11 päätöksessä, jotka koskivat viittä nuorta. Toinen selkeästi vanhemmuuteen ja vanhemman toimintaan liittyvä sijoitussyynä oli vanhemman nuoreen kohdistama väkivalta tai sen uhka. Se mainittiin ensisijaisena sijoitussyynä 12 päätöksessä, jotka koskivat kuutta nuorta. Vanhemman päihteiden käytön osalta erityistä oli, että se voitiin mainita päätöksissä, vaikka kyse oli nyt 17-vuotiaan nuoren lapsuuteen sijoittuvasta päihteiden käytöstä tai sen epäilyistä. Sosiaalityöntekijät eivät luoneet selkeitä yhteyksiä nuoren sijoituksen aikaisen tilanteen ja vanhemman aiemman, rajuksikin määritetyn päihteiden käytön välille. Lukijalle tarjottiin kuva repaleisesta kasvuympäristöstä, mutta teksteissä ei kuvattu tai määritetty sitä, millä tavalla se on vaikuttanut nuoreen. Tulkitsen nuoren varhaisempaan lapsuuteen ajoittuvien vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmien mainintojen tarkoituksena olleen taustoittaa laajasti nuoren sijoitushetken elämäntilannetta.

6.6.1 Sijoitus vanhemman elämän kriisitilanteessa

Tilanteet, joissa 17-vuotias nuori sijoitetaan kodin ulkopuolelle vanhemman päihde- tai mielenterveysongelman vuoksi, määrittävät päätösteksteissä vanhemman elämän kriisitilanteiksi. Päätöksistä käy ilmi se, että vanhemmalla on jo pitkään, usein vuosien ajan, ollut päihde- tai mielenterveysongelmia tai molemmat. Usein vanhemmalla on aiemminkin ollut tilanteita, joissa hänen vointinsa on huonontunut, ja hän on voinut olla esimerkiksi sairaalahoidossa. Päätösteksteissä kuvataan, kuinka juuri ennen sijoitusta tapahtuu jotakin vanhemman elämäntilanteen tasapainoa horjuttavaa, ja hänen tilanteensa huononee niin, ettei nuoren kotona asumisen katsota olevan sopivaa tai turvallista.

”Nuoren kertoman mukaan äiti juonut paljon, tällöin he ovat usein riidelleet. Äidin psyykinen tila on ollut epävakaa. Tilanne kärjistyi nuoren äidin itsemurha yritykseen (pvm). Nuori löysi äidin kotoa ja soitti ambulanssi.”

”Nuori tuli lastensuojelun päivystykseen (viikompäivä) (pvm) kertoakseen, että hänen äitinsä (nimi) on takavarikoinut nuoren kotiavaimet, pankkikortin, matkapuhelimen ja matkakortin. Nuori kertoi yöpyvänsä ystävän luona, koska ei voi mennä kotiin. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä tapasi nuorta (viikompäivä) (pvm) ja kertoi äidin olevan harhainen ja uhaava. Nuori kertoi, ettei uskalla mennä kotiin hakemaan tavaroita.”

”Perheen tilanne kriisiytyi uudestaan (pvm) äidin otettua yhteyttä perhekeskukseen. Aamulla äiti oli jättänyt viestin työntekijän puhelinvastaajaan, josta syntyi vaikutelma, että

perheen asiat ovat suhteellisen hyvin. Äiti soitti uudestaan iltapäivällä. Äiti vaikutti päih-
tyneeltä. (...) Äidin voimavarojen ehtymisen sekä perheen toistuvat kriisitilanteet vaativat
tilanteen pysäyttämistä.”

Kaikissa tilanteissa, joissa keskeinen sijoitusssyy liittyy vanhemman päihdeiden käyttöön tai
mielenterveysongelmaan, on kyse äidistä. Päätösteksteissä mainittiin myös isien mielenterveys-
ja päihdeongelmia, mutta ne eivät olleet nuorten ensisijaisina sijoitusssyinä vaan enemmänkin
kuvauksia vanhempien tilanteesta. Naisten juomisen on todettu tulevan helpommin ympäris-
tönsä leimaamaksi ja on havaittu, että äitien päihdeiden käyttöön kiinnitetään helpommin huo-
miota kuin isien (ks. esim. Itäpuisto 2005; Nätkin 2006, 18–21).

17-vuotiaiden nuorten kohdalla on kuitenkin huomioitava se, että nuoret asuivat yhden van-
hemman perheissä, joissa äiti on perheen ainoa aikuinen. Äiti on tällöin se, joka kantaa pääasi-
allisen vastuun perheen arjen sujumisesta (Saarikallio-Torp ym. 2010, 259). Tämä tarkoittaa
nuoren arjessa sitä, että vanhemman tilanteen kriisiytyessä, ei kotona ole automaattisesti toista
aikuista, joka voisi huolehtia kodista, nuoresta ja vaikeassa elämäntilanteesta olevasta vanhem-
masta. Päihdeitä käyttävien tai mielenterveysongelmista kärsivien vanhempien 17-vuotiaat nuo-
ret eivät kuitenkaan päätöstekstien perusteella olleet jääneet täysin ilman aikuisen tukea, koska
läheisverkostojen kuvattiin olleen aktiivisesti osana heidän elämäänsä. Osa nuorista oli aiem-
min saanut tukea isovanhemmiltaan tai muilta sukulaisiltaan. Tämä poikkeaa osittain aiem-
missä tutkimuksissa (ks. esim. Tolonen 2004, 32; Itäpuisto 2005, 90–93) tehdyistä havainnoista
siitä, että läheiset ja sukulaiset ovat usein olleet poissa vanhempien päihde- tai mielenterveys-
ongelmista kärsivien lasten ja nuorten elämästä.

Kun sijoitusta perustellaan vanhemman päihde- tai mielenterveysongelmaan keskittyen, tarken-
tuu sosiaalityöntekijän huomio perheenjäsenteen väliseen roolijakoon ja vanhemman kykyyn
ylläpitää arjen toimintarakenteita. Esimerkiksi alla olevassa aineisto-otteissa kuvataan sitä,
kuinka vanhempi ei kykene huolehtimaan arkea ylläpitävistä tekijöistä tavalla, jota häneltä odo-
tetaan.

”Kotona oli hyvin paljon tavaraa ja liikkuminen asunnossa oli hankalaa. Äidiltä kysyttiin
missä nuori nukkuu. Hän kertoi nuoren nukkuvan eteisen lattialla. (...) Asunnossa ei ollut
käytössä olevaa jääkaappia, asunnossa oli paljon käyttämättömiä vanhoja resepti- sekä kä-
sikaappalääkkeitä. Sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan asunto oli alaikäiselle lap-
selle asumiskelvoton.”

”Äiti ei jaksu huolehtia säännöllisestä lämpimän ruuan laittamisesta pojille. Äiti ei ole jak-
sanut huolehtia kotitöistä ja koti on ollut likainen ja sotkuinen. Koti on ollut rauhaton.”

Molemmissa aineisto-otteissa sosiaalityöntekijä kuvaa vanhemmalle esitettyjä odotuksia; vanhemman tulisi varmistaa, että nuorella on kotona mahdollisuus elää riittävän siistissä ja turvallisessa ympäristössä, taata perheen taloudellinen toimeentulo ja ylläpitää arjen sujuvuutta. Päätösteksteissä kirjoitetaan lapsen hoidon laiminlyönnistä, riittämättömästä huolenpidosta ja siitä, ettei vanhempi kykene huolehtimaan nuoresta ja tämän tarpeista. Vanhempaa ei kuitenkaan syyllistetä, vaan hänen kykenemättömyyttään perustellaan hänen sairautellaan tai riippuvuudellaan.

Nuoria kuvataan kyvykkäiksi toimijoiksi, jotka hoitavat arkensa, kriisitilanteen kohdalle osuessa hankkivat vanhemman avun piiriin ja saapuvat lastensuojeluun selvittämään omaa tilannettaan. Teksteissä kuvataan nuoren ja vanhemman roolien vaihtaneen keskenään paikkaa, jolloin nuoresta on tullut huolehtija ja arjen ylläpitäjä. Päätösteksteissä tämän nähtiin uhkaavan nuoren mahdollisuutta elää täysipainoista nuoruutta, ja todettiin hänen joutuneen ottamaan liian aikaisin aikuisen vastuun. Päihteitä käyttävien vanhempien kanssa eläneet lapset ja nuoret ovat Marja Holmilan ja Minna Ilvan (2010, 50) tutkimuksessa kertoneet vanhemman päihteiden käytön vaikuttaneen heidän kaverisuhteisiinsa ja vaikeuttaneen mahdollisuutta keskittyä omaan elämään (ks. myös Itäpuisto 2005, 84–85).

”Nuori on liikkunut vain vähän omanikäisessä kaveripiirissä ja harrastuksissa koulupäivien ulkopuolella. Nuori on vuosia kantanut ikätasoonsa nähden suurta vastuuta kotitöistä ja asioinnista.”

Päivi Sinko (2011, 144–145) on kirjoittanut siitä, että vaikeissa olosuhteissa eläneille lapsille on voinut syntyä vastuun ottamisen myötä paremmat kyvyt selvitä erilaisissa tilanteissa kuin niille lapsille, jotka ovat eläneet turvallisemmissa olosuhteissa. Ammattilaisille voikin käydä niin, ettei vaikeissa olosuhteissa kasvanutta lasta määritetä hänen todellisten kykyjensä perusteella, vaan hänet nähdään uhrina ja ohjataan valheelliseen avuttomuuteen. 17-vuotiaita nuoria, joiden vanhemmilla oli pitkäkestoisia päihde- tai mielenterveysongelmia, määriteltiin päätöskirjoissa samanaikaisesti suojelun tarpeessa oleviksi, laiminlyödyiksi lapsiksi ja hyvin kykeneviksi, itsenäisiksi toimijoiksi. Sijoituspäätöstä perusteltaessa korostui suojelun tarve, mutta päätösteksteissä nuorelle tarjottiin tilaa neuvottelijana omista asioissaan. Tällä tarkoitan sitä, että sijoituksen tarvetta arvioitaessa nuoren kanssa keskusteltiin, ja hänen kertomillaan tarpeilla ja toiveilla oli suuri merkitys sille, tehtiinkö sijoitus vai ei. Näin tapahtui erityisesti niiden nuorten kohdalla, jotka olivat olleet pitkään lastensuojelun asiakkaina, ja joiden vanhemmat olivat suhtautuneet lastensuojeluun kielteisesti. Tällöin sijoitus vaikuttikin olevan lastensuojelun viimeinen mahdollisuus tarjota nuorelle tukea, jota ilman hän oli vuosien varrella jäänyt.

6.6.2 Perheen aikuisten nuoreen kohdistama väkivalta

Aina sijoituksen perusteluissa ei kuitenkaan ole kyse vanhempien mielenterveys- tai päihdeongelmasta, vaan nuoren sijoitusta kodin ulkopuolelle perustellaan myös vanhemman välinpitämättömyydellä ja väkivallalla nuorta kohtaan. Välinpitämättömyys ilmeni esimerkiksi perheen lasten jättämistä ilman arjen huolehtijaa kuten seuraavassa aineisto-otteessa:

”Tilannetta on edeltänyt kotona raju riita vanhemman kanssa. Vanhempi oli lasten kertoman mukaan kertonut yllättäen ottaneensa äkkilähdön Kanarian saarille, lähtevänsä viikoksi matkalle ja jättävänsä lapset keskenään kotiin vailla aikuisen huolenpitoa.”

Joidenkin nuorten kohdalla vanhemman kuvattiin olevan välinpitämätön nuoren elämän keskeisten sisältöjen suhteen. Välinpitämättömyys konkretisoitui esimerkiksi niin, ettei perheen aikuinen ollut halukas selvittämään nuoren tilannetta yhdessä lastensuojelun kanssa, vaan hän kieltäytyi tapaamisista niiden viemän ajan vuoksi. Tällöin nuori jäi ilman vanhemman tukea, ja hän jäi yksin etsimään ratkaisua tilanteeseensa yhdessä viranomaisten kanssa.

Vanhemman suhtautuessa välinpitämättömästi nuoreen ja irrottautuessa nuoren elämästä, on päätösteksteistä luettavissa, että lastensuojelussa pyritään käynnistämään yhteistyö vanhemman kanssa. Riitta Laakso (2012, 38) on sanoittanut, ettei biologisesta vanhemmuudesta voi kieltäytyä, vaan lastensuojelun yksi tehtävä on houkutella kadoksissa oleva vanhemmuus esiin. 17-vuotiaiden nuorten kohdalla vanhempaa yritetään saada yhteistyöhön jonkin aikaa, mutta etenkin tilanteissa, joissa vanhempi selkeästi kieltäytyy tapaamisista tai yhteydenpidosta nuoreen, eivät sosiaalityöntekijät jatka suostuttelua loputtomasti. Vanhemman sijaan he keskittyvät työskentelemään nuoren kanssa. Lastensuojelussa kirjoitetuista teksteistä on kuitenkin luettavissa se, että olipa tilanne mikä tahansa, vanhemman oletetaan osallistuvan nuoren asioiden hoitamiseen. Vanhemman irtisanoutuminen vanhemmuudestaan määrittyykin päätösteksteissä erityiseksi tilanteeksi.

Hannele Forsberg (2012, 7–11) on kirjoittanut kiistanalaisista perhetilanteista, joissa perheeseen yleensä liitetyt itsestänselvyydet tulevat kyseenalaistetuksi ja herättävät moraalisia ristiriitoja. Tulkitsen vanhemman nuoreen kohdistuneen välinpitämättömyyden määrittävän päätösteksteissä juuri kiistanalaiseksi vanhemmuudeksi, jonka sopivuutta sosiaalityöntekijät kyseenalaistavat teksteissään hienovaraisesti. Teksteistä on luettavissa se, että sosiaalityöntekijät keskittyvät nuoreen ja jättävät vanhemmuuden ja siinä havaitun välinpitämättömyyden takalalle.

Vanhemman nuoreen kohdistama välinpitämättömyys määrittyy teksteissä kieltäytymiseksi vanhemmuudesta eikä sitä määritetä henkiseksi väkivallaksi. Väkivallan erojen ja erityisesti eityypillisen väkivallan tunnistamisen on todettu olevan haaste palveluille ja niissä toimiville työntekijöille (ks. esim. Keskinen 2005). Välinpitämättömyyden osalta sijoituspäätöksistä käy ilmi, että sosiaalityöntekijät havaitsivat sen, mutta sitä ei käsitteellistetä väkivallaksi. Nuoriin kohdistunutta fyysistä väkivaltaa sen sijaan nimetään, ja sitä kuvataan päätösteksteissä tarkasti määrittäen esimerkiksi mihin kohtaan lyönnit ovat osuneet tai minkälaisia vammoja nuori on tilanteessa saanut.

”Äiti oli lyönyt nuorta pään takaosaan, jonka seurauksena nuori oli alkanut itkemään. Kun nuori ei äidin kehoituksesta huolimatta ollut lopettanut itkemistä, oli äiti alkanut lyömään häntä kasvoihin. Tämän seurauksena nuoren ylähuuleen tuli verta vuotava haava. Tilanteen jälkeen nuori kertoi paenneen paikalta. Lyömistä on nuoren mukaan jatkunut jo vuosia, mutta nyt tilanne on kesän aikana pahentunut ja äidin otteet koventuneet.”

”Nuori näyttää sormissaan ja kyljessään olevia nirhaumia, jotka aiheuttaneet (tekijän nimi) pureskeltua hänen sormiaan. Nuori on käynyt näyttämässä nirhaumat lääkärille ja saanut niihin kipulääkkeitä.”

Tony Stanley (2013, 80–81) on todennut sosiaalityöntekijöiden keskittyvän selkeisiin ja tunnistettavissa oleviin riskeihin sen sijaan, että he pyrkisivät tarttumaan epämääräisiin ja vaikeasti hahmotettaviin asioihin. Tämä toteutuu myös nuoriin kohdistuneessa väkivallassa. Fyysinen väkivalta konkretisoituu mustelmiin ja ruhjeisiin, kun taas nuoreen kohdistuva uhkailu tai painostus jää epäselväksi ja varsin yleisten mainintojen tasolle. Väkivallan uhka tai kotona vallitseva pelon ilmapiiri eivät nouse 17-vuotiaiden nuorten kohdalla sijoitusperusteiksi, ellei vanhempi ole jo aiemmin kohdistanut nuoreen fyysistä väkivaltaa. Mikäli nuori on tullut vanhemman pahoinpitelemäksi, voi sijoituksen perusteena olla nuoren kuvaus kotona vallitsevasta väkivallan uhan ilmapiiristä. Henkisen väkivallan sivuun jääminen on erityistä suhteessa siihen, että eri väkivallan muodot esiintyvät yhdessä, ja fyysiseen väkivaltaan useimmiten liittyy myös piirteitä henkisestä väkivallasta esimerkiksi juuri uhkaavan ilmapiirin muodossa (Oranen 2001, 58; Husso 2003, 47).

Tilanteessa, jossa lastensuojelussa saatiin tietää vanhemman nuoreen kohdistamasta fyysisestä väkivallasta, edettiin selvittelyssä päätöstekstien kuvauksen perusteella nopeasti. 17-vuotiaiden nuorten kohdalla väkivaltilanteet tulevat lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden eteen usein juuri tapahtuneina, mikä konkretisoi väkivallan todelliseksi ja jopa näkyvillä olevaksi ilmiöksi. Aiemmissa tutkimuksissa väkivaltaa kohdanneita lapsia on kuvattu näkymättömiksi, mikä tuo esiin sitä, että väkivaltaa kotonaan kohdanneet lapset jäävät helposti kuulematta, ja heidän kokemuksensa väkivallasta tulevat aikuisten ohittamiksi. Tämä on liitetty siihen, että aikuisten on

vaikeaa kohdata väkivallan olemassaolo. (Oranen 2001, 44–46; Eskonen 2004, 10.) Väkivallan uhrien avunsaamisen on todettu olevan yhteydessä siihen, miten hän tulee kuulluksi, ymmärretyksi ja tulkituksi viranomaisten suunnalta. Väkiältä kokeneelle voi olla vaikeaa sanoittaa kokemaansa selkeäksi ja uskottavaksi kuvaukseksi. (Hurtig ym. 2014, 266.) Päätösteksteissä 17-vuotiaat nuoret kuitenkin kuvataan luotettaviksi kohtaamansa väkivallan kuvaajiksi, ja heidän toiveitaan on lastensuojelussa haluttu kuulla.

”Nuori kertoi vanhempien olevan hänelle tällä hetkellä hyvin vihaisia. Hän kertoi pelkäävänsä vanhempiaan eikä halunnut mennä takaisin kotiin. Nuori kertoi myös pelkäävänsä äidin pahoinpitelevän hänet uudelleen.”

Pelon lisäksi väkiältä kotona kokeneet nuoret kertoivat usein sosiaalityöntekijälle, etteivät he joko voi tai halua palata kotiin. Nuoren arvio kotona asumiseen liittyvästä uhasta oli tulkintani mukaan merkittävä tekijä sijoituspäätöstä tehtäessä. Myös vanhempien näkemyksiä kuultiin, mutta mikäli vanhemman ja nuoren näkemykset tapahtuneesta olivat ristiriitaiset, nojautuivat sosiaalityöntekijät ratkaisua tehdessään nuorten kuvauksiin. Nuori määrittäytyi toimijaksi, joka kykenee määrittämään omia tarpeitaan ja niitä vaarantavia uhkia. Inkeri Eskonen (2004, 14) on kirjoittanut väkiältä kokeneen lapsen avun saamisen kannalta olevan merkittävää se, että hän tulee samaan aikaan määritetyksi sekä aktiiviseksi toimijaksi että uhriksi. Mikäli lapsi tai nuori määrittäytyi pelkästään uhriksi, liitettäisiin häneen kuvaus heikosta ja muista riippuvaisesta avun kohteesta. Tullessaan samaan aikaan määritetyksi uhriksi ja toimijaksi, on hänellä suurempi mahdollisuus kertoa tarpeistaan, toiveistaan ja olla mukana määrittämässä saamiaan palveluita.

Vaikka nuoret näkyvätkin päätöksissä toimijoina, liitetään heihin vahvasti myös uhrin asema. Teksteissä on kirjattu nuorten vahva tarve suojelulle, ja sijoitusta perustellaan erityisesti nuoren tarpeella saada itselleen turvallinen ympäristö väkivallallisen kodin sijaan. Koti määrittäytyi turvattomaksi väkivaltatilanteen jälkeen, koska sen toistumattomuudesta ei voida olla varmoja. Tämän lisäksi sijoituksella halutaan tarjota nuorelle mahdollisuus olla rauhassa ilman, että hänen täytyy jatkuvasti kuulostella ja tulkita uusiutuuko väkivaltatilanne.

6.6.3 Vanhemmuudessa väsyneet

Vaikka vanhempiin liittyviä sijoitussyitä nimettiin asiakirjoissa varsin vähän, olivat vanhemmat ja heidän näkemyksensä sijoituksen tarpeesta selkeästi läsnä asiakirjoissa ja päätöksiä tehtäessä. 44 prosentilla nuorista mainittiin sijoituspäätöksissä vanhempien väsymys, uupuminen ja keinottomuus. Hiitolan (2015) tutkimustulosten perusteella väsyneiksi määrittäytyivät ensisijaisesti

äidit, ja isien väsymys mainittiin vain harvoin. Sen sijaan vanhempien jakama väsymys ja uupumus mainittiin asiakirjoissa useammin. Saman sisältöiset tulokset olivat havaittavissa myös 17-vuotiaiden nuorten sijoituspäätöksistä.

17-vuotiaiden nuorten sijoituspäätöksissä silmiin pistävää oli se, että vanhemman väsymys liittyi vain muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta nuoreen ja tämän elämäntilanteeseen. Tässä tutkimuksessa ei ollut havaittavissa de Godzinskyn (2012, 61) havainnoimaa vanhemmuudessa väsymisen moniulotteisuutta. Vain yksittäisten nuorten kohdalla kirjoitettiin sellaisesta vanhemman väsymyksestä, joka liittyi hänen omaan mielenterveys- tai päihdeongelmaansa.

Vanhemmuus huolenpitona, rajoittamisena ja valvontana

Kuvauksiin, joissa päädytään vanhemman tai vanhempien olevan väsyneitä tai keinottomia, liittyy usein selonteko nuoren elämässä tapahtuneesta negatiiviseen suuntaan kehittyneestä tilanteesta tai tilanteiden sarjasta.

”Kevään aikana nuoren koti-, koulu- ja päihdeongelmat jatkuivat. (...) Nuoren äiti oli hyvin väsynyt nuoren tilanteeseen. (...) Nuoren äiti oli hyvin väsynyt ja keinoton nuoren kanssa. Hän joutui jäämään sairauslomalle työstään.”

”Puhelinkeskustelussa äiti kertoi olevansa keinoton nuoren päihteidenkäytön, kuljeskelun ja levottoman käytöksen rajoittamisessa.”

”Nuoren äiti on toistuvasti kertonut olevansa keinoton ja voimaton nuoren suhteen. Äiti kokee, että nuori on muuttunut kesän aikana ja ettei hän enää saa kontaktia eikä otetta nuoreen.”

Nuoren elämässä kuvataan olevan kielteisiä asioita useammalla eri elämänalueella, minkä lisäksi vanhempi usein kokee, ettei hän tiedä mitä nuoren elämässä todellisuudessa tapahtuu. Myös muutos on keskeisessä osassa selitettäessä vanhemman väsymisen ja keinottomuuden syntymistä. Kyse on päätösasiakirjojen perusteella aina kielteisestä muutoksesta nuoren elämässä, ei vanhemman. Kielteiseksi muutokseksi määrittyy myös se, että nuoren tilanne ei muutu paremmaksi. Vanhempi kokee olevansa keinoton ja voimaton nuorten ongelmien ja niihin liittyen epätietoisuutensa kanssa.

Vanhempien hoiva- ja valvontatehtävää kuvataan raskaaksi ja mahdottomaksi tehtäväksi. Mahdottomaksi sen tekevät nuorten tilanteet, joissa vanhemmalta edellytetään jatkuvaa keskittymistä nuoreen.

”Lastensuojeluilmoitus tehtiin, koska nuorta oltiin kotiuttamassa osastolta ja toivottiin nuorelle ja perheelle tukea kotiin. Ilmoituksen mukaan äidin on vaikea valvoa nuorta ja huolehtia hänestä, äiti ei esim. pysty puuttumaan nuoren oksenteluun ja viiltelyyn kotona.”

”Vanhemmat ovat väsyneitä tilanteeseen, koska he joutuvat tarkkailemaan nuorta jatkuvasti, koska pelkäävät, että nuori vahingoittaa itseään.”

Nuorten tarpeiden kuvataan olevan moniulotteisia ja asettavan vanhemmille enemmän vaatimuksia kuin on yleistä 17-vuotiaan vanhemmalle. Vanhempien hoiva- ja valvontavastuun kuvataan olevan painava etenkin tilanteessa, jossa nuori on vakavasti itsetuhoinen. Vastuun raskautta lisää se, että tilanne on ollut usein samankaltainen jo pitkään, eikä vanhempi näe nuoren tilassa juurikaan toivon pilkahduksia. Päätösteksteissä vanhempien keinottomuus ja voimattomuus liitetään siihen, etteivät he koe voivansa puuttua nuoren tekemisiin tai ongelmiin niin, että he voisivat suojella nuorta tai auttaa tätä kohti parempaa. Vanhemmat kuvaavat keinottomuuttaan monin tavoin. Osa heistä toteaa nuoren valvomisen olevan mahdoton yhdistelmä vanhemman arjen aikataulussa. Osa taas kertoo nuoren käyttäytymisen olevan niin arvaamatonta ja aggressiivista, että vanhempi on päättänyt tietoisesti irrottautua nuoren tarkkailusta ja yrityksistä puuttua tämän tekemisiin.

”Nuoren äiti on työssäkäyvä yksinhuoltaja. Äiti kertoi, ettei hän kykene rajoittamaan nuorta, eikä estämään nuoren alkoholin käyttöä.”

”Äiti kertoi, että hän välttelee nuoren rajoittamista, jotta nuoren kanssa ei tulisi riitoja.”

Rajoittamista välttävä vanhempi määrittynyt tietoisesti passiiviseksi, mikä ei kuitenkaan ole sijoituspäätöksissä väsyneiksi ja keinottomiksi määrittyneille vanhemmille tyypillistä. Väsymystä, uupumusta ja voimattomuutta edeltää ajanjakso, jolloin vanhempi kuvastuu aktiivisena ja uupumattomana toimijana. Päätösteksteissä kuvataan usein vanhempaa, joka on yrittänyt suostutella, maanitella ja kontrolloida nuorta siinä kuitenkaan onnistumatta. Vanhemmat ovat aktiivisia myös monella muulla tavoin, kunnes he toteavat, etteivät heidän yrityksensä nuoren tilanteen parantamiseksi saa aikaan toivottua myönteistä muutosta. Tässä vaiheessa vanhempi kuvastuu kaikkensa antaneeksi. Hänellä ei ole enää voimavaroja eikä keinoja tarttua tilanteeseen. Näiden sijaan nuorta koskeva huoli, epätoivo ja epäily ovat vallanneet vanhempien mielet.

Sosiaalityö on määritelty työksi, jonka tekijä ei selviydy ilman, että hän tekee asiakkaanaan olevien kohdalla moraali-eettisiä arviointeja siitä, mikä on tavoiteltava asioiden tila (Raitakari 2006, 243; Juhila 2012a, 132–136). Väsyneiksi määrittyneiden vanhempien kohdalla moraali-eettiset arvioinnit olivat kuitenkin pääosin heidän itsensä tekemiä. Sosiaalityöntekijät eivät ainakaan päätöksissään tuoneet esiin tekemiään arvioita vanhempien jaksamisesta muuta kuin silloin, kun he halusivat korostaa, miten välittävä ja nuoren parasta ratkaisua etsivä vanhempi on ollut lastensuojeluprosessin aikana.

”Nuori tulee jatkossakin tarvitsemaan paljon tukea ja vahvaa ohjausta koulunkäynnissä ja itsenäistymisessä. Nuoren äiti välittää nuoresta paljon ja hän on tehnyt kaikkensa tukeakseen nuorta normaaliin nuoruusiän kehitykseen. Lastensuojelun näkemyksen mukaan nuoren hyvinvoinnin edellytyksenä tällä hetkellä on vahva, ammatillinen tuki itsenäistymisprosessissa, joka mahdollistuu lastensuojelulaitoksessa.”

Sosiaalityöntekijät kirjaavat vanhempien omaa jaksamistaan koskevat arviot päätösasiakirjoihin. Tulkitsen tämän niin, että sosiaalityöntekijät yhtyvät vanhempien näkemykseen kirjoittamatta tätä kuitenkaan selkeästi auki teksteihin. Vanhemmuutta ei päätösteksteissä arvioida epäonnistuneeksi, vaan vanhempi on täyttänyt hänelle suunnatut odotukset huolehtia nuoresta, mutta nuoren tilanne tai ongelmat ovat niin vahvoja, etteivät vanhemman voimavarojen voida olettaa riittävän tuossa tilanteessa. Väsyneiden vanhempien kohdalla poikkeavaksi ei määritykään vanhemmuus, vaan nuori ja hänen ongelmansa. Se, että nuoresta huolissaan oleva vanhempi kuvaa voimavarojensa olevan lopussa, alleviivaa nuoren ongelmien ja kokonaistilanteen hallitsemattomuutta ja tarvetta pysäyttää se.

Pohjola (2002, 48–55) on määrittänyt palvelujärjestelmän suunnasta kumpuavan välinpitämättömyyden tekijäksi, joka vaikuttaa kielteisesti asiakkaan selviytymiseen. Välinpitämättömyyden yhtenä osa-alueena on se, ettei avun tarjoaja luota asiakkaan tietoon ja asiantuntijuuteen omasta elämästään, ja hänen tietonsa ja arvionsa tarpeistaan ohitetaan. Sijoituspäätösten perusteella palvelujärjestelmä ei toimi välinpitämättömästi 17-vuotiaiden nuorten vanhempien kohdalla, vaan vanhempien esittämät arviot nousevat keskeisiksi sijoitusta perusteltaessa. Näyttääkin siltä, että vanhempien nuorta, itseään vanhempana ja perhettä kokonaisuutensa koskeva asiantuntemus nostetaan viranomaisten ammatillisen asiantuntijuuden rinnalle. Vanhemmat määrittävät lastensuojelun yhteistyökumppaneiksi, joiden kanssa arvioidaan tilannetta, tehdään sopimuksia ja ratkaisuja.

Sijoitus vanhemman toiveena

Jo aiemmissa tutkimuksissa on havaittu vanhempien toivovan nuorten sijoittamista kodin ulkopuolelle (esim. Myllärniemi 2006; Leisto & Tuomikoski-Koukkula 2011, 160). Myös 41 prosentissa 17-vuotiaiden nuorten päätöksistä on kirjattu vanhempien toivoneen sijoitusta. Päätöstekstejä lukiessa erotin toisistaan kahdenlaisia vanhempien lastensuojelulle esittämiä toiveita. Osa vanhemmista toivoi lastensuojelulta nuoren sijoittamista kodin ulkopuolelle, mutta osa vanhemmista esitti lastensuojelulle yleisen avunpyynnön ilman, että he olisivat erityisesti toivoneet ratkaisuksi juuri sijoitusta.

”Äiti kertoi olevansa erittäin huolestunut nuoren tilanteesta. Nuori on lopettanut ammattikoulun, jonka aloitti vuosi sitten. Nuoren päihteiden käyttö on lisääntynyt huolestuttavasti

kahden viime kuukauden aikana. Nuori on kertonut äidilleen masentuneisuudestaan ja itsemurha-ajatuksistaan. Puhelinkeskustelussa äiti kertoi olevansa keinoton nuoren päihteidenkäytön, kuljeskelun ja levottoman käytöksen rajoittamisessa. (...) Äiti pyysi tilanteeseen pikaista lastensuojelun apua.”

Avun pyytäminen on osoitus siitä, että vanhemmat ovat valmiita kertomaan perheen yksityisyyteen liitettyistä asioista viranomaisille. Samalla he asettavat oman vanhemmuutensa arvioinnin kohteeksi ja elävät sen mahdollisuuden kanssa, että he tulevat määritetyiksi huonoiksi tai riittämättömiksi vanhemmiksi. Juha Hämäläinen (2011, 51) on kirjoittanut perheinterventioiden olevan selkeästi osa yksityisyyteen kohdistuvaa hallintavaltaa, kontrollia ja säätelyä. Vanhempien esittämä avunpyyntö on kutsu lastensuojelulle astua osaksi perheen yksityistä arkea ja käyttää sille lain määrittämää hallintavaltaa ja säätelyä.

Tilanteet, joissa vanhempien toive ei kohdistu yleisesti avun saantiin, vaan se kohdentuu suoraan nuoren sijoittamiseen kodin ulkopuolelle, syntyvät, kun yhteistyö lastensuojelun ja perheen välillä on jo ehtinyt alkaa. Usein vanhemmat esittävät yhteistyön aluksi pyynnön avusta, jota työskentelyn myötä tarkennetaan. Jos nuori ei sitoudu sopimukseen ja noudata sitä, voi tämä olla tekijä, joka saa vanhemman toivomaan sijoitusta. Alla olevista aineisto-otteesta käy ilmi se, että väsyneen vanhemman silmissä sijoitus kodin ulkopuolelle nousee vanhemman tarjoamaksi ratkaisuksi vain tilanteessa, jossa muita vaihtoehtoja ei enää ole.

”Sijoituksen tarvetta on arvioitu ja asiasta keskusteltu perheen kanssa syksyn aikana useaan kertaan. Äiti oli aiemmin päivällä sanonut sosiaalityöntekijälle, ettei enää pysty pitämään nuorta kotona; äiti näki sijoituksen ainoana vaihtoehtona.”

”Vanhemmat sanovat olevansa täysin uupuneita kotitilanteeseen eikä se voi jatkua samankaltaisena.”

Sijoituspäätöksistä käy ilmi se, etteivät vanhemmat yleensä toivo nuoren sijoittamista kodin ulkopuolelle, ellei sosiaalityöntekijä ole jo esittänyt tätä vaihtoehtoa. Toinen vaihtoehto on se, että nuori on ollut aiemmin sijoitettuna, jolloin sijoitus on vanhemmalla jo tiedossa oleva ratkaisuvaihtoehto.

Se, että vanhempien avunpyynnöt on kirjattu osaksi sijoituspäätöksiä, osoittaa niiden olevan merkityksellisiä lastensuojeluprosessin etenemisen ja sijoitusta koskevien ratkaisujen kannalta. Jonathan Dickens (2007, 83) on käyttänyt katapultti-metaforaa niistä tekijöistä, jotka saavat aikaan sijoitukseen johtavan toiminnan. Vanhempien avunpyyntö ja erityisesti pyyntö sijoituksesta ovat 17-vuotiaiden nuorten kohdalla selkeästi tekijöitä, jotka käynnistävät sijoitukseen johtavan toiminnan. Yleensä vanhemmuuteen liitetään samanaikaisesti läsnä oleva oikeus ja

velvollisuus kasvattaa lapsia, mutta joissakin tilanteissa yhteiskunnan toimijoiden on oikeutettua puuttua perheiden elämään. Monen 17-vuotiaan nuoren kohdalla sijoitus kodin ulkopuolelle ei ole vanhempien näkökulmasta pakkointerventio, vaan yhteiskunnan tuki kasvatustehtävään tilanteessa, jossa he kokevat omien kykyjensä ja voimavarojensa olevan riittämättömiä. (Hämäläinen 2011, 53–63.)

7 Miksi 17 vuotta täyttäneitä nuoria sijoitetaan kodin ulkopuolelle?

7.1 Tulokset

Tutkimuksen tavoitteena oli tutkia miksi lähes täysi-ikäisiä 17 vuotta täyttäneitä nuoria sijoitetaan kodin ulkopuolelle. Tutkimuksessa tarkasteltiin, millaisissa tilanteissa nuori sijoitettiin kodin ulkopuolelle 17-vuotiaana, ja minkälaisin syin sijoituspäätöksiä asiakirjoissa perusteltiin. Aineistona olivat 66 helsinkiläisnuoren kiireellisiä sijoituksia ja niiden jatkoa, sijoituksia avo- huollon tukitoimenpiteenä ja huostaanottoja koskevat sijoituspäätökset ja hallinto-oikeudelle osoitetut hakemukset. Yhteensä päätöksiä tai niihin rinnastettavia hakemuksia oli aineistossa 154. Niiden lisäksi tutkimuksessa hyödynnettiin lastensuojelussa kirjoitettuja asiakaskertomuksia ja -suunnitelmia.

Sitä, millaisissa tilanteissa nuori sijoitettiin hänen ollessaan 17-vuotias, tutkittiin tarkastelemalla erityisesti nuorten perhemuotoja ja heidän asiakkuuttaan lastensuojelussa ennen sijoitusta. Tutkimuksessa on myös analysoitu päätöstekstien kuvauksia nuorten elämäntilanteista ennen sijoitusta. Keskeinen tulos on se, etteivät 17-vuotiaat nuoret tai heidän tilanteensa ennen sijoitusta ole yhtenäisiä. Myös aiemmissa tutkimuksissa on todettu teini-ikäisten olevan taustatekijöiltään moninaisempi ryhmä kuin heitä nuoremmat lapset (ks. esim. Franzén ym. 2008; Andersen & Fallesen 2010). Aineiston asiakirjat olivat hyvin niukkoja nuorten taustatekijöitä sisältävän tiedon osalta, eivätkä esimerkiksi vanhempien mahdollinen työttömyys tai taloudelliset vaikeudet olleet luettavissa niistä. Nuorten perherakenteiden osalta oli mahdollista todeta se, että 17-vuotiaana sijoitetut nuoret asuivat selvästi useammin yhden aikuisen perheissä tai uusperheissä kuin suomalaislapset keskimäärin. Yhden aikuisen perheessä elämisen on aiemmissa tutkimuksissa havaittu olevan tyypillistä kodin ulkopuolelle sijoitetuille lapsille (Bebington & Miles 1989; Franzén ym. 2008, 1049; Ejrnæs ym. 2011, 24). Päätösteksteissä ei sijoitussyitä määritettäessä nosteta esiin sitä, että nuoren asumisella yhden vanhemman perheessä voisi olla jokin yhteys sijoituksen tarpeeseen. Tämä on erityistä suhteessa siihen, että sijoitussyitä tarkasteltaessa lähes puolessa päätöksistä mainitaan vanhemman väsymys nuoren tilanteeseen ja vanhemman pyyntö avusta.

17-vuotiaiden nuorten lastensuojeluasiakkuuden kesto ennen sijoitusta vaihteli. Joukossa oli nuoria, joiden asiakkuus alkoi sijoituksella ja heitä, jotka olivat olleet asiakkaana lähes koko elinikensä. Tavallisempaa kuitenkin oli, että nuorten asiakkuus lastensuojelussa oli kestänyt

lyhyen aikaa ennen sijoitusta. 61 prosenttia nuorista oli ollut lastensuojelun asiakkaana vain alle vuoden ennen 17-vuotiaana tapahtunutta sijoitusta, ja tyypillisintä oli, että nuoren asiakkuus lastensuojelussa oli alkanut hänen ollessaan 16–17-vuotias. Aikaisempien tutkimusten tuloksiin verrattuna 17-vuotiaana sijoitettujen nuorten lastensuojeluasiakkuudet kuvastuivat lyhyiksi (ks. esim. Myllärniemi 2006; Heino ym. 2006; Heinonen & Hiitola 2009). Vertailu aiempien tutkimusten tuloksiin on kuitenkin haastavaa, koska niissä on pääosin tarkasteltu huostaanotettujen lasten ja nuorten asiakkuuksien kestoa, kun tässä tutkimuksessa mukana ovat myös kiireellisesti sijoitettujen ja avohuollon tukitoimenpiteenä sijoitettujen nuorten asiakkuudet. Huostaanotettujen lasten asiakkuudet ovat usein olleet ajallisesti pidempiä kuin kiireellisesti tai avohuollon tukitoimenpiteenä sijoitettujen. Vaikka 17-vuotiaiden nuorten lastensuojelun asiakkuudet olivat usein lyhytkestoisia ennen sijoitusta, voidaan vain harvan nuoren osalta sanoa, että jokin ongelma olisi astunut äkillisesti juuri täysi-ikäisyyden kynnyksellä osaksi hänen elämäänsä. Nuorten lyhyiden lastensuojeluasiakkuuksien taustalla oli havaittavissa pitkäkestoisempia, vähitellen vaikeutuvia ongelmia, jotka kärjistyttyään johtivat lastensuojelun asiakkuuteen ja sijoitukseen. Myös se, että nuorista 29 prosenttia oli ollut ainakin kerran sijoitettuna ennen kuin hän oli 17-vuotias, osoittaa sen, että nuoren elämässä on ollut ongelmia pidempään.

Ennen sijoitusta tarjotut palvelut keskittyivät erityisesti nuoreen, eikä vanhemmille suunnattuja palveluita mainittu kuin 8 prosentin nuorista kohdalla. Lähes kaikki nuoret olivat saaneet ainakin joitakin tukitoimia ennen sijoitustaan 17-vuotiaana, koska aineiston nuorista vain 5 prosentin asiakirjoissa ei ollut mainintaa mistään aiemmista palveluista. Lukumääräisesti tukitoimia oli kuitenkin usein vähän. Vaikka osa nuorista oli ollut lastensuojelun asiakkaana useita vuosia, oli 92 prosentilla nuorista mainittu vain kuusi tai vähemmän palveluita ja tukitoimia ennen sijoitusta 17-vuotiaana. Yleisin nuorten ja heidän perheidensä saama palvelu oli lastensuojelun sosiaalityön omat tukitoimet, mikä useimmiten tarkoitti sosiaalityöntekijän tapaamisia. Sosiaalityöntekijät ovat tavanneet suuren osan nuorista ennen sijoitusta, ellei sijoitus ole aloittanut lastensuojelun asiakkuudella. Asiakirjojen perusteella toinen keskeinen tukitoimi oli lastensuojelun yhteistyö muiden nuoren ja hänen perheensä kanssa työskentelevien ammattilaisten kanssa.

Erityistä on se, että nuorista 47 prosenttia oli jossain vaiheessa elämäänsä saanut lasten- tai nuorisopsykiatrian palveluja. Nuorten päihdepalveluiden piirissä nuorista oli ollut kolmannes. Lisäksi 12 prosenttia nuorista oli ollut asiakkaana palvelussa, joka tarjosi sekä psykiatrisia että päihdepalveluita. Nuorten päihdepalvelut olivat palveluista myös se, joka oli useimmiten jäänyt

toteutumatta nuorten kieltäytymisen vuoksi. Palveluiden osalta erityistä on myös se, että vaikka nuorissa oli useita, joilla peruskoulu oli kesken tai jatko-opinnot olivat keskeytyneet, tulivat oppilaitoksen tarjoamat tukitoimet mainituksi vain 15 prosentin nuorista kohdalla. Aiemmissa tutkimuksissa (ks. esim. Heino ym. 2016) juuri oppilaitoksen tarjoamien tukitoimien on todettu tavoittavan nuoria laajasti.

Kun nuori sijoitettiin 17-vuotiaana, oli useimmiten kyse kiireellisestä sijoituksesta. Nuorista 80 prosenttia sijoitettiin kiireellisesti ainakin kerran hänen ollessaan 17-vuotias. Tavallista oli myös se, että nuorelle tehtiin useampi kuin yksi sijoitus 17-vuotiaana. Nuorista 29 prosentille tehtiin vain yksi sijoituspäätös heidän ollessaan 17-vuotiaita. Pääsääntöisesti uusi sijoituspäätös tehtiin heti edellisen jälkeen, eikä nuori palannut välillä kotiin, vaan sijoitus jatkui katkeamattomana. Nuorista 41 prosenttia sijoitettiin avohuollon tukitoimenpiteenä ja 29 prosenttia huostaanotettiin. Vaikka suuri osa sijoituspäätöksistä olikin kiireellisiä, ei se aina tarkoittanut sitä, että nuoren elämässä olisi yhtäkkiä tapahtunut jotakin uutta ja vaarallista. Usein nuoren sijoitussyyksi määritetty ongelma oli ollut myös aikuisten tiedossa pidempään, mutta sijoitus tehtiin tilanteessa, jossa aikuisten sietokyky tai usko nuoren elämässä tapahtuvaan muutokseen väheni merkittävästi. Lähes kaikki nuoret sijoitettiin lastensuojelulaitokseen. Perhehoitoon nuori päätyi lähes aina vain silloin, kun samaan aikaan sijoitettiin myös hänen nuoremmat sisaruksensa. Nuorten läheisverkostosijoitukset olivat yksittäisiä. Sijaishuoltopaikkaa ei perusteltu päätöksissä muuta kuin huostaanottopäätöksissä ja silloin, kun nuori tarvitsi erityisesti äkillistä katkaisua päihteiden käyttöön.

Aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että sijoituksella on lähes aina useampia syitä, ja ne liittyyvät toisiinsa (ks. esim. Kähkönen 1994, 93; Kajava 1997; Myllärniemi 2006, 66–67; Heino 2007; Hiitola 2008; Hiitola & Heinonen 2009, 48; Christiansen & Anderssen 2010, 33–34; de Godzinsky 2012, 58). Myös tässä tutkimuksessa lähes jokaisen nuoren kohdalla mainittiin useampi kuin yksi sijoitussyy. Hieman yli puolella nuorista sijoituspäätöksessä mainittiin viisi tai vähemmän sijoitussyytä. Päätöksiin kirjattuja sijoitussyytä laskettiin ja ryhmiteltiin tutkimuksessa kahdella tavalla. Ensimmäinen tapa oli laskea ja ryhmitellä kaikki nuoren kohdalla mainitut sijoitussyyt, ja toinen oli tarkastella kunkin sijoituspäätöksen ensisijaista sijoitussyytä. Vaikka lastensuojelussa ongelmat määrittyvätkin vaikeasti rajattaviksi ja toisiinsa limittyväksi, perustelivat sosiaalityöntekijät aina sijoituspäätöstä johonkin tiettyyn syyhyn nojautuen, ja tämä syy on tutkimuksessa nimetty ensisijaiseksi sijoitussyyksi. Erona aiempiin tutkimuksiin

on se, että niissä on keskitytty huostaanottoihin, kun taas tässä tutkimuksessa suuri osa päätöksistä on koskenut kiireellistä sijoitusta tai sijoitusta avohuollon tukitoimenpiteenä. On oletettavaa, että etenkin kiireellisen sijoituksen päätöksissä ensisijainen sijoitussyy on helpommin esiin tuotava. Taulukossa 13 on koottuna rinnakkain yleisimmät neljä mainittua ja ensisijaista sijoitussyytä.

Taulukko 13. Tärkeimmät mainitut ja ensisijaiset sijoitussyyt.

	Mainitut sijoitussyyt / nuori	Ensisijainen sijoitussyy / sijoituspäätös
1	Nuoren opintoihin liittyviä ongelmia (65 %)	Nuoren päihteiden käyttö (51 %)
2	Nuoren päihteiden käyttö (65 %)	Nuoren aggressiivisuus ja väkivaltaisuus (12 %)
3	Nuoren mielenterveyden ongelmat (55 %)	Nuoren asumisen epävarmuus (10 %)
4	Vanhemman väsymys (44 %)	Nuoren mielenterveyden ongelmat (8 %) ja Vanhemman nuoreen kohdistama väkivalta (8 %)

Mainittujen ja ensisijaisten sijoitussyiden välillä on havaittavissa eroavaisuuksia. Osa syistä, jotka oli mainittu hyvin monen nuoren sijoituksen perusteluissa, ei noussut missään sijoituspäätöksessä ensisijaiseksi syyksi. Tästä esimerkkinä olivat nuoren opintoihin liittyvät ongelmat, jotka mainitaan 65 prosentin nuorista kohdalla, mutta niitä ei määritelty minkään sijoituksen ensisijaiseksi syyksi. Sen sijaan nuoren päihteiden käyttö oli sijoitussyistä se, joka mainittiin usein, ja se oli selvästi yleisimmin käytetty ensisijainen sijoitussyy. Mainituissa sijoitussyissä nimettiin asioita, jotka eivät olleet tapahtuneet sijoitushetkellä vaan saattoivat sijoittua esimerkiksi nuoren lapsuusvuosiin. Tällaisia ongelmia olivat esimerkiksi vanhemman päihteiden käyttö sekä nuoren mielenterveysongelmat alakouluikäisenä. Tulkintani mukaan näiden syiden päätökseen kirjaamisen tarkoituksena oli taustoittaa, ja antaa lukijalle ymmärrys nuoren elämään liittyvien ongelmien pitkäkestoisuudesta ja moninaisuudesta.

Sijoitussyissä huomio kiinnittyi siihen, että 85 prosenttia ensisijaisista sijoitussyistä liittyi nuoreen ja vain 15 prosenttia vanhempiin tai muihin nuoresta huolta pitäneisiin aikuisiin. Tutkimustulos on samankaltainen kuin aiemmissa teini-ikäisten sijoituksia koskevissa tutkimuksissa, joissa on todettu nuorten sijoitusten syiden liittyvän lähes yksinomaan nuoriin itseensä ja heidän käytökseensä kuten päihteiden käyttöön, mielenterveydenongelmiin tai nuoren rajoja kotona tai

muussa lähiympäristössään rikkovaan käytökseen. (Kivinen & Heinonen 1990; Vinnerljung ym. 2001, Delfabbro ym. 2002; Kitinoja 2005; Myllärniemi 2006; Franzén ym. 2008; Lindqvist 2011, 21; de Godzinsky 2012; Kataja 2012; Heino ym. 2016.)

Tässä tutkimuksessa nuoreen itseensä liittyvät sijoitussyyt on ryhmitelty viiden otsikon alle. Ensimmäinen on nimetty nuoren arjen katkeileviksi tukipilareiksi, ja se sisältää kolme alaryhmää. Niistä ensimmäiseen sisältyvät opintoihin liittyvät ongelmat, joihin kytkeytyy nuoren kadonnut päivärytmi. Arjen tukipilareiden toinen alaluokka on nuoren huolta herättävä vapaa-aika, joka koostuu nuoren rikollisista teoista ja joko huonoksi todetusta tai sellaiseksi epäilystä seurasta. Kolmanneksi arjen osa-alueeksi sisältyvät kodin suhteet, joiden ongelmat on jaettu nuoren katoamiseen kodista ja nuoren ja vanhempien välisiin riitoihin. Nuoren päihteiden käyttö sisältää alkoholin ja huumeiden käytön toisistaan eriteltyinä, ja se on toinen nuoriin liittyvien sijoitussyiden kokonaisuus. Näiden lisäksi nuoreen liittyviä sijoitussyitä ovat nuoren mielenterveyden ongelmat, nuoren aggressiivisuus ja väkivaltaisuus sekä nuoren asumiseen liittyvä epävarmuus. Ainoastaan nuoren asumiseen liittyvä epävarmuus oli sijoitussyi, joka oli erityisesti 17-vuotiaille nuorille ominainen eikä ollut noussut esiin aiemmissä tutkimuksissa.

Nuoreen liittyviä sijoitussyitä yhdisti se, että niissä kiinnitettiin huomiota ongelman kestoan, intensiteettiin, toistuvuuteen ja siihen, minkälaisia ikäviä asioita siitä seurasi nuorelle tai muille ihmisille. Esimerkiksi nuoren rikoksilla oli painoarvoa sijoituspäätöksessä erityisesti silloin, kun rikoksia oli useampia, ne olivat vakavia, ja ne aiheuttivat vahinkoa tai haittaa. Sijoituksen tarpeellisuutta ratkaistaessa päätöksissä korostettiin sitä, millä tavalla nuori suhtautui tekemiinsä rikoksiin ja oliko havaittavissa, että hän oli irrottautumassa rikosten tekemisestä.

Nuoreen liittyviä sijoitussyitä yhdisti myös se, että sillä, miten nuori suhtautui aikuisten esittämään huoleen ja ongelmanmäärittelyyn, oli merkitystä sijoituspäätöksen tekemisen kannalta. Esimerkiksi huumeiden käyttö ei automaattisesti aiheuttanut nuoren sijoittamista kodin ulkopuolelle, vaan sijoituspäätöksissä kuvattiin nuoren sitoutumisella päihteiden käytön lopettamiseen olevan merkitystä (vrt. Pösö 2004, 50). Nuoren esittämä huoli omasta tilanteestaan ja aikuisten esittämän huolen ymmärtäminen oli osoitus nuoren yrityksestä ottaa vastuuta omasta toiminnastaan. Tutkimuksessa kävi ilmi, että lastensuojelussa odotetaan 17-vuotiailta nuorilta vastuun ottamista omista teoistaan. Samaan aikaan sosiaalityöntekijät painottivat päätöstehtävissä sitä, ettei alaikäisen nuoren tule ottaa vastuuta koko perheen arjesta huolehtimisesta. 17-

vuotiaiden nuorten haasteena olikin löytää tasapaino liiallisen itsenäisyyden ja vastuun kantamisen suhteen. Sijoituspäätöksiä ohjasi odotus selkeästä vanhempien ja nuorten välisestä roolijaosta. Siinä vanhemman tehtävänä oli huolehtia arjen sujuvuudesta ja määrittää nuorelle tämän tarvitsemat rajat. Nuoren tehtävänä taas oli sopeutua rajoihin, kunhan ne olivat tulkittavissa nuoren itsenäistymiskehitystä riittävästi tukeviksi.

Sijoituspäätösten perustelut osoittivat sen, että lastensuojelussa on kiinnitytty lineaarisesti etenevään nuoruuden polkuun, jossa nuoren arjessa on pysyvyyttä, ja se noudattaa yhteiskunnassa yleisesti noudatettuja kulkua esimerkiksi rytmensä osalta (ks. Aapola & Ketokivi 2005, 23–24; Juvonen 2015, 213, 222). 17-vuotiaan nuoren kohdalla korostettiin sitä, että hän on lähellä itsenäisyyttä ja hänen tulisi osoittaa merkkejä vastuullisuudesta ja asioiden hoidosta.

Se, että myös 17-vuotiaiden nuorten sijoitusta edeltävissä palveluissa keskityttiin hyvin voimakkaasti nuoriin, oli samassa linjassa sen kanssa, että sijoitussyyt keskittyivät nuoriin vanhempien sijasta. 17-vuotiaiden nuorten sijoituspäätöksissä vanhemman elämään liittyvät vaikeudet mainittiin vain hyvin harvoin sijoitussyyinä. Ensisijaisissa sijoitussyissä mainittiin kaksi vanhempaan liittyvää sijoitussyytä, joista vanhemman mielenterveys- tai päihdeongelma kuvattiin pitkäaikaiseksi ongelmaksi, joka vaikeutuessaan johti siihen, ettei vanhempi enää kyennyt huolehtimaan nuoresta ja arjesta. Toinen ensisijainen vanhempaan liittyvä sijoitussyy oli vanhemman nuoreen kohdistama väkivalta, joka mainittiin 8 prosentin nuorista kohdalla. Selkeimmin päätöksissä kuvattiin vanhempien nuoriin kohdistamaa fyysistä väkivaltaa, minkä lisäksi kuvattiin tilanteita, joissa vanhemman arvioitiin suhtautuvan nuoreen äärimmäisen välinpitämättömästi tai laiminlyövän tätä. Tätä ei kuitenkaan nimetty päätösteksteissä väkivallaksi. Kun kyse oli vanhempaan liittyvästä sijoitussyystä, kuvattiin nuorta usein arjesta selviäväksi, mutta samalla hänen arvioitiin joutuneen liian varhain liiallisen vastuun eteen.

Sijoituspäätöksissä mainittiin yli 40 prosentin nuorista kohdalla vanhemman väsymys tai toive sijoituksesta tai avusta. Tutkimuksessa kävi kuitenkin ilmi se, että vanhempien toive avusta tai sijoituksesta ei niinkään ole luokiteltavissa sijoitussyyksi, vaan ne ovat tulkittaviksi sijoituksen valmistelun laukaiseviksi tekijöiksi. Kun vanhempi totesi, ettei hän enää jaksaa tai selviää nuoren tilanteen kanssa, oli se usein tekijä, joka käynnisti sijoitusprosessin. Vanhemman pyyntöä avusta tai sijoituksesta voi nimetä myös Dickensin (2007, 83) käyttämällä katapultti-käsitteellä.

Vaikka vanhempiin liittyviä sijoitussyitä mainittiin päätöksissä hyvin vähän, olivat he vahvasti läsnä 17-vuotiaiden nuorten lastensuojelun asiakirjoissa. Vanhempia kuvattiin päätösteksteissä yleisimmin lastensuojelun kumppaneiksi. 17-vuotiaiden nuorten kohdalla oli vain harvoin tilanteita, joissa vanhempi olisi vastustanut nuoren sijoittamista kodin ulkopuolelle. Kumppanuuteen liittyi se, että vanhemmat olivat usein taho, joka kertoi lastensuojelulle nuoren elämän ongelmista, ja heidän arvionsa nuoren tilanteesta nousivat sosiaalityöntekijän tekemien arvioiden rinnalle sijoitustarvetta mietittäessä niissä tilanteissa, joissa kyse oli nuoreen liittyvistä sijoitussyistä tai vanhemman jaksamisesta. Ajoittain sijoituspäätöksissä ei ollut lainkaan kirjattuna sosiaalityöntekijän tekemää arviointia, vaan arvio esimerkiksi sijoituksen tarpeellisesti oli kirjattu vanhemman sanoittamaksi. 17-vuotiaiden vanhemmat kuvattiin pääsääntöisesti aktiivisina ja nuoren eteen asioita tekevinä. Syynä vanhempien vaikeuksiin nuoreen kanssa johtivat pääosin ulkopuolelta tulevat tekijät, jotka ottivat nuoren elämän haltuunsa ja tekivät vanhemman kasvatustyöstä mahdotonta. Poikkeuksena olivat vanhemmat, jotka irtisanoutuivat ilman selkeää nuoreen liittyvää syytä vanhemmuudestaan.

Vaikka tutkimuksen sijoitussyyt liittyivät pääosin nuoriin, ei 17-vuotiaista nuorista tehdyistä tulkinnoista muodostunut yhtenäistä kuvaa. Sen sijaan tutkimuksesta kävi ilmi, että sosiaalityöntekijät määrittelevät ja paikantavat nuoria eri tavoin riippuen heidän elämäntilanteestaan ja sijoitussyystään. Toisin kuin esimerkiksi Farmerin (1996) tai Katajan (2012) tutkimuksissa, eivät nuoret määrityneet yhdeksi ryhmäksi vaikeita, ongelmallisia tai vaaraa aiheuttavia. Valtaosa nuorista määrittyi nuoruuden poluilla eksyneiksi, mikä aiheutti ongelmia heidän elämäänsä. Näin kuvattiin esimerkiksi päihteiden käyttösä vuoksi sijoitettuja nuoria ja heitä, joiden arjen tukipilarit katkeilivat esimerkiksi opintojen katkonaisuuden tai kodin sääntöjen noudattamattomuuden muodossa. Nuorten kuvattiin kyllä tekevän kielteisiksi määrittyviä asioita, mutta sosiaalityöntekijät eivät tulkinneet tätä niinkään nuoren pahantahtoisuudeksi vaan helposti vietävissä olemiseksi tai kypsymättömyydeksi.

Nuori itsessään ei pääsääntöisesti määrittynyt sosiaalityöntekijöiden kirjoittamissa teksteissä riskiksi, vaan riski oli jokin nuoren ulkopuolelta tuleva tekijä kuten päihteet tai mukanaan vievä kaveriporukka. Sukupuolten välillä ei tutkimuksessa noussut selkeää eroa, vaikkakin tyttöjen kohdalla kuvattiin uhkaa tulla hyväksikäytetyksi. Tilanteet, joissa nuori määritettiin riskiksi, olivat niitä, joissa nuoren arvioitiin tahallisesti ja tavoitteellisesti vahingoittavan muita ihmisiä. Tavallisin tilanne nuoren kuvaamisesta uhkana oli silloin, kun vanhempi pelkäsi nuorta ja kuvasi tämän käyttävän kotona erilaisia väkivallan muotoja perheenjäseniin. Nuoruuden poluilla

eksyneiden ja vaarallisiksi määrittyvien nuorten lisäksi sosiaalityöntekijät kuvasivat päätösteksteissä osaa nuorista ilman tarvitsemaansa tukea ja huolenpitoa jääneiksi turvattomiksi nuoriksi. Heidän sijoitussyynään olivat nuoren mielenterveysongelmat, vanhemman mielenterveys- tai päihdeongelmat tai vanhemman väkivallan kohteeksi joutuminen. Lisäksi nuoret, joiden tulkittiin tulleen suljetuiksi kodin ulkopuolelle ilman nuoreen liittyvää perustetta, määrittyivät teksteissä turvattomiksi. Tavallisesti turvattomuus on liitetty nuorten sijaan pieniin lapsiin, mutta sosiaalityöntekijät liittivät laiminlyödyksi tulemisen ja turvattomuuden selvästi myös 17-vuotiaisiin nuoriin (ks. Harrikari 2004, 203-204; Pulma 2004, 13; Kataja 2012).

17-vuotiaiden nuorten sijoitussyistä ja -päätöksistä oli havaittavissa sekä riskipolitiikalle että hyvinvointia painottavalle lastensuojelulle tyypillisiä piirteitä. Yksi osoitus riskiajattelun olemassa olosta lastensuojelussa on se, että sosiaalityöntekijöiden sijoituspäätöksissä kirjoittamassa kielessä käytetään riskipolitiikalle tyypillisiä käsitteitä kuten syrjäytyminen, riski ja vaara. Sanavalintojen lisäksi osoituksena riskipolitiikasta oli huomion kiinnittyminen ilmiä käyttäytymiseen sen sijaan, että tarkasteltaisiin mitä käyttäytymisen takana on tai mitä se saa aikaan (Harrikari 2008, 134). 17-vuotiaiden nuorten sijoitussyissä tämä tulee esiin yleisimmin mainittuna ja ensisijaisena sijoitussyynä eli nuorten päihteiden käytön kohdalla. Nuoren alkoholin käyttöön sijoitussyynä liitetään kyllä kuvauksia juomisen seurauksista, mutta teksteissä ei pohdita sitä, onko juominen oire jostakin. Sen sijaan nuoren alkoholin käyttö itsessään määrittyy ongelmaksi. Päihteiden käytöllä selitetään myös muita nuoren ongelmia kuten aggressiivista käytöstä tai mielenterveyden ongelmien syntymistä. Kun sijoituksen syynä on nuoren päihteiden käyttö, nousee sijoituksen keskeiseksi tehtäväksi nuoren ongelmallisen käytöksen pysäyttäminen eikä niinkään sen syiden selvittäminen. Tutkimuksesta käy ilmi se, että sijoituspäätöksissä keskitytään erityisesti ongelmiin, jotka ovat selkeärajaisia ja taipuvat helposti määritettäväksi. Esimerkiksi nuoren päihteiden käyttö on mitattavissa olevaa ja arvioitavaa toisin kuin esimerkiksi väkivallan eri muodot.

Riskipolitiikkaan sisältyy myös siirtymä hyvinvointiin painottavasta työotteesta kohti suojelupainotteisuutta. Yksi sen mukanaan tuomista piirteistä on keskittyminen lapseen koko perheen sijasta (Pösö 2007, 72–76; Gilbert ym. 2011, 248–250). Se, että 17-vuotiaiden kohdalla sekä sijoitusta edeltävät palvelut että sijoitusten syyt keskittyvät vahvasti nuoriin, voi tulkita siirtymäksi entistä enemmän kohti suojelupainotteista toimintamallia. 17-vuotiaiden nuorten kohdalla on kuitenkin huomioitava se, että heidän hyvin lähellä oleva täysi-ikäisyytensä on merkittävät tekijä lastensuojelutyön painopisteitä valittaessa. Se, että nuori on lähes täysi-ikäinen,

merkitsee sitä, että lastensuojelussa tulkitaan hänen olevan siirtymässä itsenäiseen elämään ja irrottautumassa vanhemmista hyvin pian. Myös nuoren tulkitseminen lähes itsenäiseksi aikuiseksi näytti vaikuttavan sosiaalityöntekijöiden työotteeseen. On mahdollista, että toimenpiteiden keskittäminen erityisesti nuoriin on osoitus riskipoliittisesta ajattelusta, mutta todennäköisempää on, että se liittyy sosiaalityöntekijöiden kiinnittymisen ajatuksesta lineaarisista elämänkuluista.

Riskipolitiikalle ominainen tavoite on turvallisuuden lisääminen, mihin pyritään valvontaan, kontrolliin ja ennaltaehkäisyyn panostamalla. Yhtenä kontrollin keinona ovat etukäteen tiedossa olevat kriteerit esimerkiksi lastensuojeluasiakkuudelle tai sijoitukselle. (ks. esim. Giddens 1991, 126–137; Beck 1992, Julkunen 2005; Harrikari 2008, 22–23.) Tutkimus osoitti sen, ettei sosiaalityöntekijöillä ole käytössään valmiita kriteerilistoja, jotka osoittaisivat, missä tilanteessa sijoitus on tehtävä. Tämän todentaa se, kuinka moninaiset 17-vuotiaiden nuorten elämäntilanteet johtivat sijoitukseen. Jo esimerkiksi huumeiden käytön vuoksi sijoitettujen nuorten tilanteissa ja huumeiden käytön laajuudessa oli merkittäviä eroja. Sijoitukseen saattoi johtaa niin nuoren opinnot vaarantava kannabiksen käyttö kuin pitkäkestoinen useiden eri huumeiden käyttökin. Tulkitsen tämän osoitukseksi siitä, etteivät riskipolitiikan merkit selkeine sijoituskriteeristöineen ole osa lastensuojelun arjen käytäntöjä.

Nuorten tulkittiin tarvitsevan aikuisten ja erityisesti sijoituksen apua ongelmansa pysäyttämässä ja haltuun ottamiseen. Huoli siitä, että nuori ei kyennyt arvioimaan ja toteuttamaan oman hyvinvointinsa kannalta tärkeitä asioita, oli perusteena sille, että nuoren tilanteeseen voitiin puuttua tiukasti nuorta rajoittaen. Kontrollin käyttöä perusteltiin kytkemällä se nuoren tarvitsemaan tukeen. Sijoituksella arvioitiin nuoren olevan pakotettu pysähtymään, jolloin häntä voitaisiin tukea, lisätä hänen itsekontrolliaan ja mahdollisuuksiaan hallita elämäänsä (Ruuska & Sulkunen 2013, 34, 49). Tämä lienee selkeimpiä osoituksia pyrkimyksestä hallita ja poistaa riskejä. Sijoituspäätöksiin sisältyi kiistaton näkemys siitä, että vanhemmilla ja lastensuojelulla on oikeus saada tietää asioita nuoresta, vaikka tämä ei sitä haluaisi. Perusteluna oli nuoren hyvinvoinnin lisäksi vanhempien tarve tiedolle, jotta he voivat toimia vanhempina ja huolehtia nuoresta.

17-vuotiaiden nuorten sijoituksissa on ennaltaehkäisyyn sijaan luettavissa, että kyse on lastensuojelun viimeisistä mahdollisuuksista toimia ennen kuin nuoresta tulee täysi-ikäinen. Lapsuuden ja nuoruuden näkökulmasta kyse on korjaavista toimenpiteistä, mutta sijoituspäätöksissä

näkökulma kurottaa usein kohti tulevaisuutta. Tämä tarkoittaa sitä, että sijoituksen syyt nousevat ensisijaisesti sijoitushetkestä, mutta sijoituksen tavoitteet keskittyvät tulevaisuuteen ja aikaan, jolloin nuori on täysi-ikäinen. 17-vuotiaat nuoret tulkitaan lastensuojelun asiakirjoissa tuleviksi aikuiskansalaisiksi, ja tästä näkökulmasta tarkasteltuna sijoituksella voidaan tulkita olevan ennaltaehkäisevä tarkoitus. Tällöin sijoituksen tavoitteeksi voidaan tulkita havaittujen riskien hillitseminen ja ennaltaehkäisy vielä, kun siihen on mahdollisuus.

Kun riskipolitiikalle on tyypillistä pyrkimys tarkastella asioita erityisesti yhteiskunnan näkökulmasta, oli 17-vuotiaiden nuorten sijoituspäätöksistä luettavissa lastensuojelutyön pyrkimys oikeudenmukaisuuteen. Tämä tulee esiin sosiaalityöntekijöiden pyrkimyksissä varmistaa nuorille mahdollisimman hyvät valmiudet heidän siirtyessään aikuisuuteen. Asiakirja-aineistosta oli luettavissa se, etteivät sosiaalityöntekijät täysin luota olemassa olevaan palvelujärjestelmään ja sen oikeudenmukaisuuteen etenkin aikuisten kohdalla. Sosiaalityöntekijät pyrkivät 17-vuotiaiden nuorten kohdalla varmistamaan, että nämä saisivat tarvitsemiaan palveluita myös täysi-ikäistyttyään. Sosiaalityöntekijöiden mahdollisuudet tähän ovat rajatut, mutta sijoituksen avulla he pyrkivät varmistamaan nuoren avun saamisen mahdollisuuden myös aikuisena. Erityistä on se, että sosiaalityöntekijät näyttävät tekevän vaikutustyötään yksilötasolla, jolloin palveluiden kehittämiseen liittyvä laajempi rakenteellinen työ jää puuttumaan.

7.2 Pohdintaa ja kehittämiskohteita

Vaikka sijoituksia perustellaan erilaisin syin, yhdistää niitä se, että ne kaikki kuvaavat nuoruuden olevan ennen sijoitusta hallitsematonta. Monissa päätöksissä hallitsemattomuus liittyy nuoreen, ja päätöksissä kuvataan kuinka nuori ei hallitse mieltään, kehoaan tai tekojaan. Myöskään vanhemmat eivät ole kyenneet heitä auttamaan ja varmistamaan turvallista aikuistumista. Nuori on eksynyt yhteiskunnallisesti hyväksytyyn nuoruuden reitiltä, ja vaarana on, että hänen harhailunsa ja hallitsemattomuutensa jatkuu pian koittavassa aikuiselämässäänkin. Sijoituspäätöksissä nuorta tarkastellaan tulevana aikuiskansalaisena, jonka odotetaan kykenevän rationaalisin ratkaisuihin ja etenemiseen elämässä jo ennen täysi-ikäisyyttä.

Tutkimuksen perusteella hallitsemattomuus ei kuitenkaan ole vain nuoren käsissä ja ratkaistavissa. Nuoren lisäksi hallitsemattomiksi voivat määrittyä myös vanhemmat tai muut nuoresta huolta pitävät aikuiset ja heidän elämäntilanteensa. Vanhemman mielenterveys- tai päihdeongelmat voivat olla sellaisia, jotka muuttavat hänet kyvyttömäksi hoitamaan perheen arkea, mikä tekee myös nuoren elämästä hallitsematonta. Vanhempi voi myös välinpitämättömyydellään ja

nuoreen kohdistuneella väkivallalla aiheuttaa nuoren elämään uhan, joka estää häntä elämästä turvallisesti ja etenemästä sujuvasti kohti aikuiselämää.

Hallitsemattomuuden lähteenä voi olla myös yhteiskunta ja erityisesti sen palvelut. Palveluiden kuvataan voivan olla niin vaikeasti saavutettavia ja poiskäännyttäviä, että ne estävät nuoren avun saamisen. Avun ja tuen sijaan ne asettavat nuorelle vaatimuksia byrokratian toimintamalleihin asettumisesta ja joustamattomaan palvelukulttuuriin sopeutumisesta. Mikäli nuori ei suostu tai kykene tähän, todetaan hänet yhteensopimattomaksi palveluiden kanssa. Tästä seuraa ilman apua jääminen, mikä 17-vuotiaiden nuorten kohdalla johti nuoren elämän umpisolmuihin ja kaoottisuuteen. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät myös ennakoivat nuoren elämässä aikuisena eteen tulevia palvelujärjestelmän aikaansaamia mahdollisia hallitsemattomuuden hetkiä. He näkevät sijoituksen ja sen mukana tuoman lastensuojelun jälkihuollon mahdollisuutena pyrkiä ottamaan haltuun nuoren aikuiselämän mahdolliset karikot.

Sijoituksen tavoitteena on hillitä hallitsemattomuutta riippumatta siitä, liittyykö se ensisijaisesti nuoreen, vanhempaan vai yhteiskuntaan ja sen palveluihin. Sijoitus pysäyttää kaaokseksi äityneen tilanteen, ammattilaiset arvioivat mistä on kyse ja etsivät ratkaisuvaihtoehtoja kaaoksen hallitsemiseen. Vaikka 17-vuotiaiden nuorten sijoituksissa korostuukin hallitsemattomuus ja yritys ottaa se sijoituksella hallintaan, ei kontrolli määriy sijoitusten keskeisimmäksi tavoitteeksi. Päätösasiakirjoissa sijoituksen keskiössä on nuori, joka pyritään palauttamaan mahdollisimman hallittuun nuoruuteen, jotta hän on valmis etenemään toimintakykyiseen aikuiskansalaisuuteen. Nuoren tarpeet ovat se, jotka ovat 17-vuotiaiden nuorten sijoitusten keskiössä.

Asiakirja-aineisto on ollut tutkimuksen tekemisen kannalta sekä antoisa että haastava. Aineiston moninaisuus ja erityisesti kuvaukset jokaisen nuoren sijoituspolusta ovat olleet mielenkiintoisia analysoitavia. Moninaisuus on myös ollut se, joka on asettanut eniten kysymyksiä, koska aineiston paloittelu tuntui väkivallan tekemiseltä aineistolle. Sen sisältämät yksilölliset tarinat hajosivat paloiksi, mutta toisaalta se oli ainoa keino löytää yhtymäkohtia nuorten tilanteiden välillä. Näen tavoittaneeni tutkimuksella 17-vuotiaiden nuorten erityisyyttä suhteessa muihin teini-ikäisiin.

Tutkimus herätti kehittämistarpeita liittyen nuorten palvelujärjestelmän hallitsemattomuuteen. Tutkimuksesta käy ilmi se, että nuorilta odotetaan palveluissa vastuullisuutta ja kyvykkyyttä tilanteissa, joissa he ovat avun tarpeessa. Samaan aikaa järjestelmä voi olla joustamaton, toimia

heikosti ja rajata pois epäsovivia asiakkaita. Nuorten kannalta tulisi entistä enemmän tarkastella, millä tavalla palvelujärjestelmän hallitsemattomuutta voitaisiin karsia ja lisätä sen sijaan luotettavuutta. On tarpeen varmistaa, että palvelut ovat nuorille helposti lähestyttäviä, ja ne vastaavat heidän tarpeisiinsa.

17-vuotiaiden nuorten osalta mahdollisuus itsenäiseen tuettuun asumiseen on tutkimuksen perusteella tarpeen. Varmistamalla, että nuorella on mahdollisuus itsenäiseen asumiseen tilanteen niin edellyttäessä myös alaikäisenä, olisi mahdollista vähentää myös sijoitusten lukumäärää. Tämän tutkimuksen perusteella huomiota tulisi kiinnittää myös eri palveluiden väliseen yhteistyöhön ja siihen, millä tavoin kehitetään yhteistä keskustelua nuoren kannalta parhaan palvelun löytämiseksi. Tällä tavoin olisi mahdollista huomioida nuorten pitkäkestoiset, vähitellen kehittyvät mutta jossain vaiheessa kärjistyvät ongelmat aiemmin. Tutkimuksessa oli viitteitä siitä, että vanhemmat pyrkivät selviytymään lähes täysi-ikäisten nuorten kanssa pitkään omin voimin, mikä vie heiltä voimat. Tämän tutkimuksen perusteella lastensuojelussa tulisi kiinnittää erityistä huomiota 16-17-vuotiaita nuoria koskeviin lastensuojeluilmoituksiin. Tutkimuksen perusteella on tyypillistä, että nuorten ongelmien kärjistyessä heidät sijoitetaan usein jo lyhyen asiakkuuden jälkeen kodin ulkopuolelle. Huomiota tulisi kiinnittää riittävän kokonaisvaltaiseen arvioon sen sijaan, että keskitytään juuri ilmoituksen tilanteeseen tai siinä esiin nostettuun ongelmaan. Se, että 17-vuotiaiden vanhempien elämässä ei tutkimuksen perusteella näytä olevan muita ongelmia kuin nuorten mukana tulleet, herättää myös kysymyksen onko todella näin vai saako vanhempien ja lastensuojelun kumppanuus aikaan sen, että vanhempien mahdolliset ongelmat jäävät vaille huomiota.

Lastensuojelussa yksi keino hallitsemattomuuden hillitsemiseen löytyy tiedon haltuun ottamisesta ja asiakastyön dokumentoinnin kehittamisestä. Tiedon haltuun ottamisella viittaa siihen, ettei asiakasasiakirjoissa ollut löydettävissä tietoa esimerkiksi 17-vuotiaiden nuorten vanhempien työssäkäynnistä tai taloudellisesta tilanteesta. Tällä hetkellä olennaista tietoa jää kysymättä asiakailta ja sitä hukkuu asiakastietojärjestelmiin. Lastensuojelussa olisikin tarpeen kiinnittää huomiota siihen, mitä tietoa se onnistuakseen tarvitsee, ja miten sitä voidaan hyödyntää osana asiakastyötä. Esimerkiksi riskejä käsittelevien tutkimusten hyödyntäminen asiakastyössä voisi tarjota uudenlaisia näkökulmia lastensuojelutyöhön.

Dokumentaation osalta huomioni kiinnittyi tutkimusprosessin aikana tiettyjen ilmiöiden kuvauksen tai määrittämisen hentouteen. Esimerkiksi väkivalta on yksi ilmiöistä, joka määrittyi

vain fyysisen väkivallan kautta. Lastensuojelutyössä olisikin tarpeen kiinnittää huomiota käytettyjen käsitteiden ja määrittelyiden selkeyteen. Vaikka lastensuojelussa käsitellyt ongelmat ovat vaikeasti määriteltäviä, ei epätarkkuudessa aina kyse ole yksinomaan tästä. Hankalasti sanoiksi puettavia ongelmia on yritettävä sanoittaa, jotta niille voidaan tehdä jotakin. Ilman sanoittamista ne jäävät muiden, selvemmiä määritettävien ongelmien varjoon. Toinen dokumentoinnissa kehitettävä asia ovat päätösten perustelut. Se, että päätöksiä tehdään usein kiiressä eikä päätöstekstien hiomiseen ole aikaa, edellyttää dokumentoinnin äärelle pysähtymistä jo ennen kuin kirjoittamisen pakko on edessä. Lastensuojelutyössä on tarpeen pysähtyä jo kirjoitettujen päätöstekstien ääreen ja analysoida niihin kirjattuja syitä. Esitettäviä kysymyksiä voivat olla esimerkiksi mitkä ovat sijoituksen ensisijaisia syitä, millä taustoitetaan tilannetta ja mitkä käynnistivät sijoitustilanteen.

Lastensuojelun asiakirjoja lukiessa heräsi kiinnostus sitä kohtaan, minkälaisia tilanteita niillä nuorilla oli, jotka olivat lastensuojelussa asiakkaina 17-vuotiaina, mutta joita ei sijoitettu. Mietin minkälaisia tulkintoja ja ratkaisuja heidän kohdallaan lastensuojelussa tehtiin, ja voisiko niistä löytyä keinoja sijoitusten välttämiseen. Mietin myös mitä niille nuorille, joita sain tutkimuksen aikana seurata, tapahtui heidän tultuaan täysi-ikäisiksi, ja mikä sijoituksen merkitys oli heidän elämässään.

Lähteet

Aalberg, Veikko & Siimes, Martti A. (2007) Lapsesta aikuiseksi. Nuoren kypsyminen naiseksi tai mieheksi. Helsinki: Nemo.

Aalto-Setälä, Terhi & Marttunen, Mauri (2007) Nuoren psyykkinen oireilu – häiriö vai normaalia kehitystä? *Duodecim: lääketieteellinen aikakauskirja* 123 (2), 207-213.

Aaltonen, Sanna (2012) Elämän umpisolmuja avaamassa. Toimijuus ja institutionaaliset rajat nuorten siirtymissä. Teoksessa Elina Pekkarinen, Kaisa Vehkalahti & Sami Myllyniemi (toim.) *Lapset ja nuoret instituutioiden kehyksissä. Nuorten elinolot -vuosikirja 2012*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 180-191.

Aaltonen, Sanna & Honkatukia, Päivi (2002) Kovat kimmat otsikoissa ja otsikoiden takana. Teoksessa Sanna Aaltonen & Päivi Honkatukia (toim.) *Tulkintoja tytöistä*. Tietolipas 187. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 207-223.

Aaltonen, Sanna & Kivijärvi, Antti & Peltola, Marja & Tolonen, Tarja (2011) Ystävydet. Teoksessa Mirja Määttä & Tarja Tolonen (toim.) *Annettu, otettu, itse tehty. Nuorten vapaa-aika tänään*. Julkaisuja 112. Helsinki: Nuorisotutkimusseura / Nuorisotutkimusverkosto, 29-56.

Aapola, Sinikka (1999) *Murrosikä ja sukupuoli: julkiset ja yksityiset ikämäärittelyt*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 763. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Aapola, Sinikka (2003) *Murrosiän lyhyt historia Suomessa*. Teoksessa Sinikka Aapola & Mervi Kaarninen (toim.) *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 87-105.

Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (2003) *Näkökulmia suomalaisen nuoruuden ja nuorison historiaan*. Teoksessa Sinikka Aapola & Mervi Kaarninen (toim.) *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 9-31.

Aapola, Sinikka & Ketokivi, Kaisu (2005) *Johdanto: Aikuistumisen ehdot 2000-luvun yhteiskunnassa*. Teoksessa Sinikka Aapola & Kaisu Ketokivi (toim.) *Polkuja ja poikkeamia: Aikuisuutta etsimässä*. Julkaisuja 56. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisotutkimusseura, 7-32.

Ahlgren-Leinvuo, Hanna & Kuusikko-työryhmän lastensuojelun asiantuntijaryhmä (2015) *Kuuden suurimman kaupungin lastensuojelun palvelujen ja kustannusten vertailu vuonna 2014*. Helsinki: Kuusikko-työryhmä.

Alanen, Leena (1992) *Modern childhood? Exploring the 'child question' in sociology*. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja A. Tutkimuksia 50. Jyväskylä: Kasvatustieteiden tutkimuslaitos.

Alasuutari, Pertti (1999) *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.

Andersen, Signe Hald (2010) *A Good Place to Live? On Municipality Characteristics and Children`s Placement Risk*. *Social Service Review* 84 (2), 201-224.

Andersen, Signe Hald & Fallesen, Peter (2010) A Question of Class: On the Heterogeneous Relationship Between Background Characteristics and a Child's Placement Risk. *Children and Youth Services Review* 32 (6), 783-789.

Araneva, Mirjam (2016) Lapsen suojelu. Toteuttaminen ja päätöksenteko: käsikirja lapsen asiasta päättävälle. Helsinki: Talentum Pro.

Arnkil, Tom Erik & Eriksson, Esa (1996) Kenelle jää kontrollin Musta Pekka -kortti? Sosiaali- toimisto verkostoissaan. *Tutkimuksia* 63. Helsinki: Stakes.

Aro, Mikko (2003) Pitääkö koulutus lupauksensa? *Sosiologia* 40 (4), 313-328.

Askeland, Gurid Aga & Payne, Malcolm (1999) Authors and Audiences: Towards a Sociology of Case Recording. *European Journal of Social Work* 2 (1), 55-65.

Bardy, Marjatta (2013) Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 49-78.

Bebbington, Andrew & Miles, John (1989) The Background of Children Who Enter Local Authority Care. *The British Journal of Social Work* 19 (5), 349-368.

Beck, Ulrich (1992) *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage.

Berrick, Jill D. & Peckover, Sue & Pösö, Tarja & Skivenes, Marit (2015) The Formalized Framework for Decision-making in Child Protection Care Orders: A Cross-country Analysis. *Journal of European Social Policy* 25 (4), 366-378.

Bhatti-Sinclair, Kish & Sutcliffe, Charles (2012) Challenges in Identifying Factors Which Determine the Placement of Children in Care? An International Review. *Child and Adolescent Social Work Journal* 30 (4), 345-363.

Bolton, Annalese & Lennings, Chris (2010) Clinical Opinions of Structured Risk Assessments for Forensic Child Protection: The Development of a Clinically Relevant Device. *Children and Youth Services Review* 32 (10), 1300-1310.

Bottrell, Dorothy (2007) Resistance, Resilience and Social Identities: Reframing "Problem Youth" and the Problem of Schooling. *Journal of Youth Studies* 10 (5), 597-616.

Christiansen, Øivin & Anderssen, Norman (2010) From Concerned to Convinced: Reaching Decisions about out of Home Care in Norwegian Child Welfare Services. *Child and Family Social Work* 15 (1), 31-40.

Cohen, Stanley (2002) *Folk Devils and Moral Panics. The Creation of the Mods and Rockers*. London: Routledge.

de Godzinsky, Virve-Maria (2012) Huostaanottoasiat hallinto-oikeuksissa. Tutkimus tahdonvastaisten huostaanottojen päätöksentekomenettelystä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 260. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

de Godzinsky, Virve-Maria (2014) Lapsen etu ja osallisuus hallinto-oikeuksien päätöksissä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 267. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

- Delfabbro, Paul H. & Barber, James G. & Cooper, Lesley (2002) Children Entering Out-of-home Care in South Australia: Baseline Analyses for a 3-years Longitudinal Study. *Children and Youth Services Review* 24 (12), 917-932.
- Devaney, John (2004) Relating Outcomes to Objectives in Child Protection. *Child & Family Social Work* 9 (1), 27-38.
- Dickens, Jonathan (2007) Child Neglect and the Law: Catapults, Thresholds and Delay. *Child Abuse Review* 16 (2), 77-92.
- Ejrnæs, Mette & Ejrnæs, Morten & Frederiksen, Signe (2011) Risk Factors of Entry in Out-of-Home Care: An Empirical Study of Danish Birth Cohorts, 1981-2003. *Child Indicators Research* 4 (1), 21-44.
- Eronen, Tuija (2007) Katsaus 2000-luvulla julkaistuun suomalaiseen lastensuojelututkimukseen. <https://www.thl.fi/documents/647345/1449725/Eronen+2007++Katsaus+2000-luvulla+julkaistuun+suomalaiseen+lastensuojelututkimukseen.pdf/e0bcd6c9-9471-4a6f-89d1-b2d27a30e202>. Luettu 1.3.2017.
- Eronen, Tuija (2013) Viisi vuotta huostaanotosta: Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. Raportti 4. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Eskola, Jari (2001) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen tutkimuksen analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 133-157.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2001) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskonen, Inkeri (2004) Lasten toimijuus perheen väkivaltatilanteissa. *Nuorisotutkimus* 22 (4), 3-16.
- Fallesen, Peter & Emanuel, Natalia & Wildeman, Christopher (2014) Cumulative Risks of Foster Care Placement for Danish Children. *PLoS One* 9 (10).
- Farmer, Elaine (1996) Family Reunification with High Risk Children: Lessons from Research. *Children and Youth Services Review* 18 (4), 403-424.
- Forsberg, Hannele (2012) Johdatus kirjan käsitemaailmaan. Teoksessa Hannele Forsberg, & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 7-21.
- Franzén, Eva & Vinnerljung, Bo & Hjern, Anders (2008) The Epidemiology of Out-of-Home Care for Children and Youth: A National Cohort Study. *The British Journal of Social Work* 38 (6), 1043-1059.
- Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.

Gilbert, Neil & Parton, Nigel & Skivenes, Marit (2011) *Changing Patterns of Response and Emerging Orientations*. Teoksessa Neil Gilbert, Nigel Parton & Marit Skivenes (toim.) *Child Protection Systems: International Trends and Orientations*. New York: Oxford University Press, 243-258.

Gjerstad, Eevastiina (2009) *Valta kotikasvatuksessa*. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 225. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Granfelt, Riitta (1998) *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Grönfors, Martti (1982) *Kvalitatiiviset kenttätöyömenetelmät*. Porvoo: WSOY.

Hall, Christopher & Slembrouck, Stefaan & Sarangi, Srikant (2006) *Language Practices in Social Work. Categorisation and Accountability in Child Welfare*. London: Routledge.

Harrikari, Timo (1999) *Lapsi rikoksesta epäiltyinä: lapsirikollisuus poliisin tutkinta-aineistossa*. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 7. Helsinki: Tietosanoma.

Harrikari, Timo (2004) *Alaikäisyys ja rikollisuuden muuttuvat tulkinnat suomalaisessa lainsäätämiskäytännössä*. Julkaisuja 48. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura.

Harrikari, Timo (2008) *Riskillä merkityt: lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa*. Julkaisuja 87. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto.

Harrikari, Timo (2012) *Lapsuuden ongelmallistuminen, lasten suojelullistaminen ja lastensuojelullistaminen*. Hallintateoreettinen näkökulma lastensuojelun ajankohtaiseen virtaan. Teoksessa Markku Jahnukainen (toim.) *Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa*. Tampere: Vastapaino, 57-93.

Harrikari, Timo & Hoikkala, Susanna (2008) *Nuorten hyvinvointipolitiikka – pahoinvointiin puuttumista ja riskien hallinnointia?* Teoksessa Minna Autio, Kirsi Eräranta & Sami Myllyniemi (toim.) *Polarisoitua nuoruus? Nuorten elinolot -vuosikirja 2008*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosiain neuvottelukunta, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, 150-169.

Harrikari, Timo & Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokannas, Elina (2014) *Modernization and Social Work: Toward Governing Risks, Advanced Liberalism and Crumbling Society?* Teoksessa Timo Harrikari, Pirjo-Liisa Rauhala & Elina Virokannas (toim.) *Social Change and Social Work: The Changing Societal Conditions of Social Work in Time and Place*. Farnham: Ashgate, 1-14.

Heikkinen, Alpo (2007) *Nuoret lastensuojelun avohuollossa – palvelujen ja menetelmien tarkastelu*. Sosiaali- ja terveysministeriön Sosiaalialan kehittämishankkeen lastensuojelun kehittämisohjelman raportti. Selvityksiä 2007:1. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.

Heino, Tarja (1997) *Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa*. Sosiaalityöntekijän tuottama määrittäminen lastensuojelun asiakkaaksi. Tutkimuksia 77. Helsinki: Stakes.

Heino, Tarja (2007) *Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana*. Työpapereita 30/2007. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan kehittämiskeskus.

Heino, Tarja (2008) Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. Selvitys lastensuojelun kehittämisohjelmalle. Työpapereita 9/2008. Helsinki: Stakes.

Heino, Tarja (2009) Lastensuojelu – kehityskulkuja ja paikannuksia. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula, Sakari Karvonen & Salme Ahlström (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 198-213.

Heino, Tarja (2013) Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 84-107.

Heino, Tarja & Pösö, Tarja (2003) Tilastot ja tarinat lastensuojelussa. Yhteiskuntapolitiikka 68 (6), 584-597.

Heino, Tarja & Rantamäki, Raija & Sallila, Seppo (2006) Hallinto-oikeuksien ratkaisut lastensuojeluasioissa 2000–2004. Työpapereita 14/2006. Helsinki: Stakes.

Heino, Tarja & Johnson, Marianne (2010) Huostassa olleet lapset nuorina aikuisina. Teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 266-293.

Heino, Tarja & Hyry, Sylvia & Ikäheimo, Salla & Kuronen, Mikko & Rajala, Rika (2016) Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa-hankkeen (2014–2015) päätulokset. Raportti 3/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Helavirta, Susanna & Laakso, Riitta & Pösö, Tarja (2014) Huostaanoton kuva suomalaisen tutkimuksen valossa. Janus 22 (3), 288- 298.

Henkilötietolaki 523/1999.

Hiilamo, Heikki (2009) What Could Explain the Dramatic Rise in Out-of-home Placement in Finland in the 1990s and Early 2000s? Children and Youth Services Review 31 (2), 177-184.

Hiilamo, Heikki & Kangas, Olli (2010) Liiallista huolta vai todellista hätää? Kodin ulkopuolelle sijoittamisen kuntatason taustatekijät suomalaisissa kunnissa 1998–2008. Yhteiskuntapolitiikka 75 (5), 488-497.

Hiitola, Johanna (2008) Selvitys vuonna 2006 huostaanotetuista ja sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista: Lastensuojelun sijaishuollon kehittäminen Tampereella, Tampereen seutukunnassa ja Etelä-Pirkanmaalla -hanke. Työpapereita 21/2008. Helsinki: Stakes.

Hiitola, Johanna (2015) Hallittu vanhemmuus. Sukupuoli, luokka ja etnisyys huostaanottoasiakirjoissa. Tampere: Tampere University Press.

Hiitola, Johanna & Heinonen, Hanna (2009) Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko: hallinto-oikeuksien ratkaisut huostaanottoasioissa 2008. Raportti 46/2009. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Hoikkala, Susanna (2011) Ratsauksia ja kusitestejä. Päihde- ja huumevalvonta lastensuojelulaitoksessa. Teoksessa Mirja Satka, Leena Alanen, Timo Harrikari & Elina Pekkarinen (toim.) Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta. Tampere: Vastapaino, 243-278.

Hoikkala, Tommi (1993) *Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit*. Helsinki: Gaudeamus.

Holland, Sally (2004) *Child and Family Assessment in Social Work Practice*. Thousand Oaks, Calif.; London: SAGE.

Holmila, Marja & Raitasalo, Kirsimarja (2002) Vanhempien näkemykset nuorten päihteiden käytöstä ja sen ohjaamisesta. Teoksessa Marja Holmila (toim.) *Asuinalue ja päihdehaitat*. Arviointitutkimus ehkäisevästä paikallistoiminnasta Tikkurilassa ja Myllypurossa. Tutkimuksia 122. Helsinki: Stakes, 79-90.

Holmila, Marja & Karlsson, Thomas & Raitasalo, Kirsimarja (2005) Alaikäisten alkoholiostot. *Yhteiskuntapolitiikka* 70 (3), 305-310.

Holmila, Marja & Ilva, Minna (2010) Näkymätön uhri vai pätevä toimija? Vanhempiansa päihdeidenkäytöstä kärsivien lasten mielipiteitä ja selviytymiskeinoja. Teoksessa Mira Roine, Minna Ilva & Janne Takala (toim.) *Lapsuus päihdeiden varjossa*. Vanhempien päihdeidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännön työssä. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 57. Helsinki: A-klinikkasäätiö, 47-59.

Honkatukia, Päivi (2004) Väkivalta ja tyttöys koulukodissa. Teoksessa Markku Jahnukainen, Taru Kekoni & Tarja Pösö (toim.) *Nuoruus ja koulukoti*. Julkaisuja 43. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 189-213.

Honkatukia, Päivi & Nyqvist, Leo & Pösö, Tarja (2004) Väkivalta koulukodista käsin. Teoksessa Markku Jahnukainen, Taru Kekoni & Tarja Pösö (toim.) *Nuoruus ja koulukoti*. Julkaisuja 43. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 151-188.

Huhtanen, Raija (2016) Vapaaehtoinen vai tahdonvastainen huostaanotto? Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) *Huostaanotto*. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 33-51.

Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemassa: etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. *Acta Universitatis Lapponiensis* 60. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Hurtig, Johanna & Nikupetteri, Anna & Laitinen, Merja (2014) Väkivallan kohtaaminen rakenteellisen oikeudenmukaisuustyön kysymyksenä. Teoksessa Anneli Pohjola, Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.) *Rakenteellinen sosiaalityö*. Sosiaalityön tutkimuksen seura. Kuopio: UNIpress, 250-280.

Husso, Marita (1997) Heikkouden hetkiä parisuhdeväkivallassa. Teoksessa Eeva Jokinen (toim.) *Ruumiin siteet*. Kirjoituksia eroista, järjestyksistä ja sukupuolesta. Tampere: Vastapaino, 87-104.

Husso, Marita (2003) *Parisuhdeväkivalta*. Lyötyjen aika ja tila. Tampere: Vastapaino.

Huuskonen, Saira & Korpinen, Johanna (2009) *Runsas vuosi lastensuojelun avohuollon asiakkuuden alkamisesta: Mitä lapsille kuuluu nyt?* Tampere: Pikassos.

Huuskonen, Saira & Korpinen, Johanna & Pösö, Tarja & Ritala-Koskinen, Aino & Vakkari, Pertti (2010a) Kolme polkua lastensuojelun avohuollon organisatorisessa muistissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 75 (6), 650-658.

Huuskonen, Saira & Korpinen, Johanna & Ritala-Koskinen, Aino (2010b) Lastensuojelun avo-
huolto ja seurannan selonteot. Teoksessa Anneli Pohjola, Aino Kääriäinen & Sirpa Kuusisto-
Niemi (toim.) Sosiaalityö, tieto ja teknologia. Jyväskylä: PS-kustannus, 319-347.

Hämäläinen, Juha (2011) Perheintervention oikeutus lastensuojelussa. Teoksessa Aini Pehko-
nen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus,
47-66.

Hänninen, Sakari (2007) Johdanto. Teoksessa Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen & Kirsi-
Marja Lehtelä (toim.) Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva. Helsinki:
Stakes, 5-19.

Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko (2007) Tarve harkinnassa. Teoksessa Sakari Hänninen,
Jouko Karjalainen & Kirsi-Marja Lehtelä (toim.) Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka
ja sosiaaliturva. Helsinki: Stakes, 157-191.

Högdin, Sara & Sjöblom, Yvonne (2012) Leaving Home in Early Youth: Influential Factors in
Running Away from Home or Being Thrown Out. *Nordic Social Work Research* 2 (1), 39-58.

Ilmakunnas, Ilari & Kauppinen, Timo M. & Kestilä, Laura (2015) Sosioekonomisten syrjäyty-
miskasautumisen kasautuminen vuonna 1977 syntyneillä. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (3), 247-262.

Immonen, Tuula & Kiikkala, Irma (2007) Sopimaton systeemiin. Teoksessa Sakari Hänninen,
Jouko Karjalainen & Kirsi-Marja Lehtelä (toim.) Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka
ja sosiaaliturva. Helsinki: Stakes, 55-85.

Itäpuisto, Maritta (2005) Kokemuksia alkoholiongelmiaisten vanhempien kanssa eletystä lap-
suudesta. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet, Vol. 124. Kuopio: Kuopion yli-
opisto.

Jaatinen, Jaana (2000) Viattomuuden tarinoita: Nuoret päihdekulttuurinsa kuvaajina. Raport-
teja 251. Helsinki: Stakes.

Jahnukainen, Markku (2004) Koulukodin jälkeen. Vuosina 1996 ja 2000 kotiutettujen nuorten
yhteiskuntaan jäsentymisen ja riskikäyttäytymisen kasaantuminen. Teoksessa Markku Jahnu-
kainen, Taru Kekoni & Tarja Pösö (toim.) Nuoruus ja koulukoti. Julkaisuja 43. Helsinki:
Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 293-330.

James, Allison & Prout, Alan (1990) *Constructing and Reconstructing Childhood: Contempo-
rary Issues in the Sociological Study of Childhood*. London: The Falmer Press.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät
ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi (2012a) Ongelmat, niiden selittäminen ja kategoriat. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi
Juhila & Eero Suoninen (2012) Kategoriat, kulttuuri & moraalit: Johdatus kategorianalyysiin.
Tampere: Vastapaino, 131-173.

Juhila, Kirsi (2012b) Poikkeavuuden kategorian jäsenyyden tuottaminen ja vastustaminen. Te-
oksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (2012) Kategoriat, kulttuuri & moraalit:
Johdatus kategorianalyysiin. Tampere: Vastapaino, 175-225.

Julkunen, Raija (2005) Vastamyrkkyä pelon kulttuurille – Ulrich Beck ja riskiyhteiskunnan diagnoosi. Teoksessa Juho Saari (toim.) Hyvinvointivaltio. Suomen mallia analysoimassa. Helsinki: Yliopistopaino, 228-254.

Juvonen, Tarja (2015) Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen. Nuorten toimijuuden rakentuminen etsivässä työssä. Nuorisotutkimusverkosto, julkaisu 165. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Järvinen, Tero & Jahnukainen, Markku (2001) Kuka meistä onkaan syrjäytynyt? Teoksessa Minna Suutari (toim.) Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Julkaisuja 20. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 125-151.

Kajava, Mirja (1997) Lapsen etu huostaanotto-prosessissa: tutkimus pakkohuostaanotoista. Oulun yliopisto, Käyttäytymistieteiden laitos. Acta Universitatis Ouluensis. Scientiae rerum socialium. E2. Oulu: Oulun yliopisto.

Kalland, Mirjam & Pensola, Mari & Meriläinen, Jouni & Sinkkonen, Jari (2001) Mortality in Children Registered in the Finnish Welfare Registry: Population Based Study. British Medical Journal 323 (7306), 207.

Kalland, Mirjam & Sinkkonen, Jari & Gissler, Mika & Meriläinen, Jouni & Siimes, Martti A. (2006) Maternal Smoking Behavior, Background and Neonatal Health in Finnish Children Subsequently Placed in Foster Care. Child Abuse & Neglect: The International Journal 30 (9), 1037-1047.

Kataja, Kati (2012) Lapsuuden rajoilla. Normaalin ja poikkeavan määrittäminen huostaanottoasiakirjoissa. Turku: Turun yliopisto, Koulutussosiologian tutkimuskeskus RUSE.

Katisko, Marja (2016) Koditta kotiutuvat – tutkimus maahanmuuttajataustaisista asunnottomista nuorista. Teoksessa Maija Jäppinen, Anna Metteri & Satu Ranta-Tyrkkö & Pirkko-Liisa Rauhala (toim.) Kansainvälinen sosiaalityö. Käsitteitä, käytäntöjä ja kehityskulkuja. Tallinna: United Press Global, 187-202.

Kekoni, Taru (2004) Koulukoti kertomuksena. Teoksessa Markku Jahnukainen, Taru Kekoni & Tarja Pösö (toim.) Nuoruus ja koulukoti. Julkaisuja 43. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 331-352.

Keskinen, Suvi (2005) Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat: Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt. Tampere: Tampere University Press.

Kestilä, Laura (2008) Pathways to Health. Determinants of Health, Health Behaviour and Health Inequalities in Early Adulthood. Helsinki: National Public Health Institute.

Kestilä, Laura & Martelin, Tuija & Rahkonen, Ossi & Joutsenniemi, Kaisla & Pirkola, Sami & Poikolainen, Kari & Koskinen, Seppo (2008) Childhood and Current Determinants of Heavy Drinking in Early Adulthood. Alcohol and Alcoholism (Oxford, Oxfordshire) 43 (4), 460-469.

Kestilä, Laura & Paananen, Reija & Väisänen, Antti & Muuri, Anu & Merikukka, Marko & Heino, Tarja & Gissler, Mika (2012a) Kodin ulkopuolelle sijoittamisen riskitekijät. Rekisteripohjainen seurantatutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. Yhteiskuntapolitiikka 77 (1), 34-52.

- Kestilä, Laura & Väisänen, Antti & Paananen, Reija & Heino, Tarja & Gissler, Mika (2012b) Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuorina aikuisina. Rekisteripohjainen seurantatutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (6), 599-620.
- Kilponen, Marja-Riitta (2011) Suomen kuuden suurimman kaupungin lastensuojelun palvelujen ja kustannusten vertailu vuonna 2010. *Kuusikko-työryhmän julkaisusarja 5/2011*. Helsinki.
- Kitinoja, Manu (2005) Kujan päässä koulukoti. Tutkimus koulukoteihin sijoitettujen lasten lastensuojeluasiakkuudesta ja kouluhistoriasta. *Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 150*. Helsinki: Stakes.
- Kivinen, Tarja (1994) Valikoituminen lastensuojelualan asiakkaaksi: Näkökulmia asiakkuuden määrittämiseen. *Tutkimuksia 45*. Helsinki: Stakes.
- Kivinen, Tarja & Heinonen, Pekka (1990) Lastensuojelu vuonna 1987: väliraportti 28.2.1990. *Sosiaalihuollon raporttisarja 11/1990*. Helsinki.
- Kiuru, Kaisa-Elina & Metteri, Anna (2014a) Lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian yhteisasiakkuus potilaskertomusaineistossa. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 51 (3), 146-160.
- Kiuru, Kaisa-Elina & Metteri, Anna (2014b) Miten lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian välinen raja rakentuu palvelujärjestelmässä? Teoksessa Anneli Pohjola, Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.) *Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. Sosiaalityön tutkimuksen seura*. Kuopio: UNIpress, 162-190.
- Koivula-Pukkila, Carita (2010) Lapsen paikan rakentuminen Satakunnan sosiaalipäivystyksen kiireellisten sijoitusten päätöstehtävissä. *Sosiaalityön Pro gradu -tutkielma*. Tampereen yliopisto.
- Kollanus, Janni (2013) Retoriikka ja riskien arviointi Tampereen sosiaalipäivystyksen tekemissä kiireellisen sijoituksen päätöksissä. *Sosiaalityön Pro gradu -tutkielma*. Jyväskylän yliopisto.
- Korpinen, Johanna (2008) Istuntoja institutionaalisen katseen alla: lastensuojelun suulliset käsitteelliset hallinto-oikeudessa. *Acta Universitatis Tamperensis 1322*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy-Juvenes Print.
- Korvela, Pirjo (2014) Arjen rakentumisen ja rytmien kokoavaa tarkastelua. Teoksessa Pirjo Korvela & Terttu Tuomi-Gröhn (toim.) *Arjen rakentuminen ja rytmit perhe-elämän käännekohtissa*. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus, 318-339.
- Korvela, Pirjo & Nordlund, Anne (2016) Nuorten arjen rytmit ja perhe. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) *Arjen jäljillä. Nuorisobarometri 2015*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö: Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisotutkimusverkosto, 193-205.
- Kuokka, Pauliina & Pösö, Tarja (2016) Huostaanotot hallinto-oikeudessa: Päätöksentekijät arvioivat vanhempien ja lasten osallisuutta. Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) *Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä*. Tampere: Vastapaino, 52-71.
- Kuula, Arja (2006) *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.

Kuula, Tarja & Marttunen, Matti (2009) Laitoksessa rikosten vuoksi: Selvitys alaikäisenä vastentahtoisesti huostaan otetuista. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 89. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Kähkönen, Päivi (1994) ”Vanhemmuuden murtuminen” – lapsen huostaanotto sosiaalitoimen asiakirja-aineiston valossa. Jyväskylän opetussosiaalikeskuksen julkaisusarja 2. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kääriäinen, Aino (2003) Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina: Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Helsingin yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia 1/2003. Helsinki: Hakapaino.

Kääriäinen, Aino & Leinonen, Ansa & Metsäranta, Hannele (2006) Lastensuojelutyön dokumentointi. Opastusta ja ideoita käytäntöön. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus.

Kääriäinen, Juha (1994) Seikkailijasta pummiksi. Tutkimus rikosurasta ja sosiaalisesta kontrollista. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 1/1994. Helsinki: Painatuskeskus.

Laakso, Riitta (2012) Vanhempien kanssa tehtävä työ ja moraalikysymykset lastenkodissa. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 25-44.

Lahelma, Elina (2002) School is for Meeting Friends. Secondary School as Lived and Remembered. *British Journal of Sociology of Education* 23 (3), 367-381.

Laki ammatillisesta peruskoulutuksesta 630/1998.

Lapsen elatus ja huolto 2009 (2010) Tilastoraportti 13/2010. Suomen virallinen tilasto. THL. https://julkari.fi/bitstream/handle/10024/80044/Tr13_10.pdf?sequence=1 Luettu 13.5.2017.

Lapsen elatus ja huolto 2010 (2011) Tilastoraportti 18/2011. Suomen virallinen tilasto. THL. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80045/Tr18_11.pdf?sequence=1 Luettu 13.5.2017.

Lastensuojelu 2009 (2010) Tilastoraportti 29/2010. Suomen virallinen tilasto. THL. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80058/Tr29_10.pdf?sequence=1. Luettu 7.5.2017.

Lastensuojelu 2010 (2011) Tilastoraportti 29/2011. Suomen virallinen tilasto. THL. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80059/Tr29_11.pdf?sequence=1. Luettu 7.5.2017.

Lastensuojelu 2011 (2012) Tilastoraportti 26/2012. Suomen virallinen tilasto. THL. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90891/Tr26_12.pdf?sequence=5. Luettu 1.5.2017.

Lastensuojelu 2015 (2016) Tilastoraportti 20/2016. Suomen virallinen tilasto. THL. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131625/Tr20_16.pdf?sequence=1. Luettu 1.5.2017.

Lastensuojelulaki 417/2007.

Lattu, Emmi (2016) Naisten tekemä väkivalta. Acta Universitatis Tamperensis 1675. Tampere: Tampereen yliopisto.

Lavikainen, Hanna (2007) 14–16-vuotiaiden nuorten ilmoittamat alkoholihaitat. Avovastausten ja strukturoitujen vastausten tulosten vertailua. Teoksessa Christoffer Tigerstedt (toim.) Nuoret ja alkoholi. Helsinki: Alkoholi- ja huumeutkijain seura: Nuorisotutkimusseura: Nuorisotutkimusverkosto, 103-120.

Lehto-Salo, Pirkko (2011) Koulukotisijoitus – nuoren toinen mahdollisuus? Mielenterveyden häiriöiden, oppimisvaikeuksien ja perheongelmien kirjo kehittämishaasteena. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 414. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Lehto-Salo, Pirkko & Kuuri, Ari & Marttunen, Mauri & Mahlanen, Auvo & Toivonen, Veli-Matti & Toivola, Pirjo & Närhi, Vesa & Ahonen, Timo & Koponen, Hannu (2002) POLKU-tutkimus. Tutkimus nuorista kolmessa koulukodissa. Psykiatrinen ja neuropsykologinen näkökulma. Aiheita 16/2002. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Lehtonen, Leena & Salonen, Jari (2008) Asunnottomuuden monet kasvot. Suomen ympäristö 3/2008. Helsinki: Ympäristöministeriö.

Leisto, Leila & Tuomikoski-Koukkula, Suvi (2011) ”Viekää, viekää se pois”. Päihtyneenä pidettyjen tyttöjen kokemukset poliisin ja sosiaalityöntekijän puuttumisesta. Teoksessa Mirja Satka, Leena Alanen, Timo Harrikari & Elina Pekkarinen (toim.) Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta. Tampere: Vastapaino, 131-166.

Levin, Claes (1998) Uppfostringsanstalten: om tvång i föräldrars ställe. Lund: Arkiv.

Lindqvist, Erik (2011) Planned Treatment and Outcomes in Residential Youth Care: Evidence from Sweden. Children and Youth Services Review 33 (1), 21-27.

Lämsä, Anna-Liisa (2009) Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä. Lasten ja nuorten syrjäytyminen sosiaalihuollon asiakirjojen valossa. Oulu: Oulun yliopisto.

Manninen, Marko (2013) Koulukotiin sijoitettujen nuorten psykiatrinen oirekuva ja ennuste. Tutkimus 112. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.

Maunu, Antti & Simonen, Jenni (2010) Miksi Suomi juo? Nuoret, humala ja sosiaalisuus. Teoksessa Pia Mäkelä, Heli Mustonen & Christoffer Tigerstedt (toim.) Suomi juo. Suomalaisten alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968–2008. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 85-98.

Maxwell, Kimberly A. (2002) Friends: The Role of Peer Influence Across Adolescents Risk Behaviors. Journal of Youth and Adolescence 31(4), 267-277.

May, Tim (2001) Social Research: Issues, Methods and Process. Buckingham; Maidenhead: Open University.

Metteri, Anna (2014) Terveys- ja sosiaalityö, eriarvoistava sosiaalipolitiikka ja asiakkaiden kohtuuttomat tilanteet. Teoksessa Anna Metteri, Heli Valokivi & Satu Ylinen (toim.) Terveys ja sosiaalityö. Jyväskylä: PS-kustannus, 296-328.

Meyer, Anneke (2007) The Moral Rhetoric of Childhood. Childhood: A Global Journal of Child Research 14(1), 85-104.

- Mikkonen, Marjo (2008) Helsinkiläistä lastensuojelun perhehoitoa kolmelta vuosikymmeneltä. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Tutkimuksia 2008:1. Helsinki: Helsingin kaupunki.
- Munro, Eileen (2002) *Effective Child Protection*. London: SAGE.
- Myllyniemi, Sami (2009) *Aika vapaalla. Nuorten vapaa-aikatutkimus 2009*. Helsinki: Opetusministeriö: Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisoasian neuvottelukunta.
- Myllyniemi, Sami (2016) Tilasto-osio. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) *Arjen jäljillä. Nuorisobarometri 2015*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö: Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisoasian neuvottelukunta, 9-114.
- Myllärniemi, Annina (2006) Huostaanottojen kriteerit pääkaupunkiseudulla. Selvitys pääkaupunkiseudun lastensuojelun sijoituksista. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 7/2006. Helsinki: SOCCA Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus.
- Myllärniemi, Annina (2007) Lastensuojelun avohuollon perhetyö ammattikäytäntönä – jäsenyksiä perhetyöstä toimintatutkimuksen valossa. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 6/2007. Helsinki: Heikki Waris -instituutti.
- Myrskylä, Pekka (2010) Taantuma ja työttömyys. *Työ ja yrittäjyys* 57/2010. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Mäenpää, Johanna & Törrönen, Maritta (1996) *Dokumentoitu lapsi: miten lapsi näkyy lastensuojelun asiakirjoissa*. Helsinki: Stakes.
- Mäkelä, Klaus (1990) Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, 42-61.
- Mäkynen, Tiia (2012) ”Turvattomia, pahantapaisia vai molempia?": tutkimus Helsingissä ja Tampereella vuonna 2010 tehtyjen kiireellisten sijoitusten syistä. *Sosiaalityön Pro gradu -tutkielma*. Turun yliopisto.
- Nikander, Timo & Pietiläinen, Marjut (2013) Alussa asutaan yksin tai kaksin – lopussa uudetaan yksin. *Hyvinvointikatsaus* 4/2013. Tilastokeskus. http://tilastokeskus.fi/artikkelit/2013/art_2013-12-09_001.html. Luettu 17.5.2017.
- NOSOSCO (2011) *Social Protection in the Nordic Countries 2009/10: Scope, Expenditure and Financing. Version 49:2011*. Nordic Social Statistical Committee. Copenhagen. <https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:962979/FULLTEXT01.pdf>. Luettu 1.5.2017.
- Nuorvala, Yrjö & Halmeaho, Matti & Huhtanen, Petri (2007) Verukkeiden verkossa. Teoksessa Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen & Kirsi-Marja Lehtelä (toim.) *Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva*. Helsinki: Stakes, 116-153.
- Nyqvist, Leo (2001) *Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos: Prosessinarviointi parisuhdeväkivallasta ja turvakotien selviytymistä tukevasta asiakastyöstä*. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.
- Näsi, Matti & Tanskanen, Maiju (2016) Nuorisorikollisuus. Teoksessa *Rikollisuustilanne 2015. Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa*. Helsinki: Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, 199-217.

Nätkin, Ritva (2006) Johdanto – kulttuurisista merkityksistä hoidon tutkimukseen. Teoksessa Ritva Nätkin (toim.) Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Jyväskylä: PS-kustannus, 5-22.

Oranen, Mikko (2001) Elämää varjossa – väkivallalle altistumisen vaikutuksista. Teoksessa Mikko Oranen (toim.) Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 41-65.

Paju, Petri (2011) Koulua on käytävä. Etnografinen tutkimus koululuokasta sosiaalisena tilana. Julkaisuja 115. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Palola, Elina & Hannikainen-Ingman, Katri & Karjalainen, Vappu (2012) Nuoret koulupudokkaat sosiaalityön asiakkaina. Tapaustutkimus Helsingistä. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.

Parton, Nigel (2006) “Every Child Matters”: The Shift to Prevention Whilst Strengthening Protection in Children’s Services in England. *Children and Youth Services Review* 28 (8), 976-992.

Parton Nigel & Thorpe David & Wattam Corinne (1997) *Child Protection. Risk and the Moral Order*. Basingstoke: Macmillan.

Pekkarinen, Elina (2010) Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu. Viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä. Julkaisuja 102. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura.

Pekkarinen, Elina (2011) Lastensuojelun tieto ja tutkimus – Asiantuntijoiden näkökulma. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Pekkarinen, Elina (2016a) Arjen- ja elämänhallinnan ongelmat lapsuuden perheessä – lastensuojelun näkökulma. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) Arjen jäljillä. Nuorisobarometri 2015. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö: Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisosiain neuvottelukunta, 163-179.

Pekkarinen, Elina (2016b) Toivottu, kiistelty ja torjuttu. Lastensuojelun avohuolto huostaanottoasiakirjoissa. Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 103-125.

Peltonen, Irkka (2004) Lastensuojelun eettiset kysymykset. Teoksessa Annamajja Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 320-334.

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2009) Kurssi kohti diskurssia. Tampere: Vastapaino.

Pohjola, Anneli (1994) Elämän valttikortit. Nuoren aikuisen elämänkulku toimeentulotukea vaativien tilanteiden varjossa. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Pohjola, Anneli (2001) Nuorten myyttinen ongelmallisuus. Teoksessa Minna Suutari (toim.) Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Julkaisuja 20. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 187-204.

Pohjola, Anneli (2002) Pahan säikeitä auttamistyössä. Teoksessa Merja Laitinen & Johanna Hurtig (toim.) Pahan kosketus: Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Jyväskylä: PS-kustannus, 42-62.

- Pulma, Panu (2004) Lastensuojelun kehityslinjoja. Teoksessa Annamajja Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 11-20.
- Pulma, Panu & Turpeinen, Oiva (1987) Suomen lastensuojelun historia. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Puuronen, Vesa (1997) Johdatus nuorisotutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Pösö, Tarja (1993) Kolme koulukotia. Tutkimus tyttöjen ja poikien poikkeavuuden määrittelykäytännöistä koulukotihoidossa. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Pösö, Tarja (1995) Lasten pahoinpitely lastensuojelussa – ollako vai eikö olla? Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat. Konstruktionistinen näkökulma. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 32-53.
- Pösö, Tarja (2002) Käsitteet, paha ja tutkijan rajat. Teoksessa Merja Laitinen & Johanna Hurtig (toim.) Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Jyväskylä: PS-kustannus, 108-126.
- Pösö, Tarja (2004) Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Helsinki: Stakes.
- Pösö, Tarja (2005) Ilkeät ongelmat, hyvät käytännöt. FinSoc. Sosiaalialan menetelmien arviointi (2). Stakes, 4-6.
- Pösö, Tarja (2007) Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 65-82.
- Pösö, Tarja (2010) Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalista rajasta. Janus 18 (4), 324-336.
- Pösö, Tarja (2012) Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järjestyminen ja sosiaalityö. Tampere: Osuuskunta, 75-97.
- Psykiatrinen erikoissairaanhoito 2011 (2013) Tilastoraportti 4/2013. Suomen virallinen tilasto. THL. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104346/Tr04_13.pdf?sequence=1. Luettu 13.5.2017.
- Raitakari, Suvi (2006) Neuvottelu ja merkinnät minuuksista. Vuorovaikutuksellisuus ja retoriikka nuorten tukiasumisyksikön palaverissa ja tukisuunnitelmissa. Acta Universitatis Tamperensis 1183. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Raitanen, Marko (2001) Aikuistuminen. Uusi vaihe elämässä vai uusi elämä vaiheessa? Teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino, 187-224.
- Raitasalo, Kirsimarja & Huhtanen, Petri & Miekkala, Mari (2015) Nuorten päihteiden käyttö Suomessa 1995–2015. ESPAD-tutkimusten tulokset. Raportti 19/2015. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Rajala, Rika & Heino, Tarja & Forsell, Martta (2016) Selvitys ja ehdotus lastensuojeluasian syylokituksesta. Työpaperi 14/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Roos, J.P. (2002) Huostaanotto ja ihmisoikeudet? Teoksessa J.P. Roos (toim.) Huostaanotto-kirja. Helsinki: Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan laitos.

Ruuska, Arto & Sulkunen, Pekka (2013) Addiktiosairaus ja moraalitieteellinen alkoholi- ja huumeidenkäytön kehitys. Teoksessa Tuukka Tammi & Pauliina Raento (toim.) Addiktioyhteiskunta. Riippuvuus aikamme ilmiönä. Helsinki: Gaudeamus, 28-50.

Saarikallio-Torp, Miia & Heino, Tarja & Hiilamo, Heikki & Hytti, Helka & Rajavaara, Mar-
ketta (2010) Lapset huostassa, vanhemmat ahdingossa. Teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kan-
gas (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 235-265.

Saarikkomäki, Elsa (2010) Nuoriin kohdistuva poliisikontrolli kyselytutkimusten valossa. Oi-
keuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedoksiantoja 106. Helsinki: Oikeuspoliittinen tut-
kimuslaitos.

Salasuo, Mikko & Rantala, Kati (2002) Huumeiden viihdekäyttö ajankuvana. Teoksessa Olavi
Kaukonen & Pekka Hakkarainen (toim.) Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa. Helsinki:
Gaudeamus, 38-67.

Salmi, Venla (2004) Varhaisnuorten normirikkomukset – ongelma vai osa nuoruutta? Helsin-
kiläisten 12–13-vuotiaiden kielletyn ja rikollisen toiminnan laajuus, piirteitä ja merkityksiä.
Julkaisuja 40. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Salmivalli, Christina (2005) Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä:
PS-kustannus.

Satka, Mirja & Moilanen, Johanna & Kiili, Johanna (2002) Suomen lapsipolitiikan mutkainen
tie. Yhteiskuntapolitiikka 67 (3), 245-259.

Satka, Mirja & Moilanen, Johanna (2004) Lasten mukaan ottamisen ja poissulkemisen paikat –
suomalaisten sukupolvisuhteiden siirtymät ja lasten asema. Teoksessa Tuula Helne, Sakari
Hänninen & Jouko Karjalainen (toim.) Seis yhteiskunta – tahdon sisään! Jyväskylä: Jyväskylän
yliopisto: Minerva, 125-148.

Satka, Mirja & Harrikari, Timo (2008) The Present Finnish Formation of Child Welfare and
History. *The British Journal of Social Work* 38 (4), 645-661.

Saurama, Erja (2002) Vastoin vanhempien tahtoa. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Silverman, David (2013) *Doing Qualitative Research*. Los Angeles, CA: Sage.

Sinko, Päivi (2011) Lastensuojelu, juridisoituminen ja lapsen oikeudet. Teoksessa Maritta Tör-
rönen (toim.) Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapolitiittinen puheenvuoro. Helsinki: Pelasta-
kaa lapset - Rädda barnen, 128-149.

Sipilä, Jorma & Österbacka, Eva (2013) Enemmän ongelmien ehkäisyä, vähemmän korjailua?
Perheitä ja lapsia tukevien palvelujen tuloksellisuus ja kustannusvaikuttavuus. Helsinki: Val-
tiovarainministeriö.

Sipilä, Noora & Kestilä, Laura & Martikainen, Pekka (2011) Koulutuksen yhteys nuorten työt-
tömyyteen. Mihin peruskoulututkinto riittää 2000-luvun alussa? *Yhteiskuntapolitiikka* 76 (2),
121-134.

Skivenes, Marit (2010) Judging the Child`s Best Interests. Rational Reasoning or Subjective Presumptions? *Acta Sociologica* 53 (4), 339-353.

Stanley, Tony (2013) ”Our Tariff Will Rise”: Risk, Probabilities and Child Protection. *Health, Risk & Society* 15 (1), 67-83.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Koulutuksen keskeyttäminen [verkkajulkaisu]. ISSN=1798-9280. 2010, Liitetaulukko 2. Peruskoulun koulupudokkaat lukuvuosina 1999/2000–2010/2011. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/kkesk/2010/kkesk_2010_2012-03-20_tau_002_fi.html. Luettu 13.5.2017.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet [verkkajulkaisu]. ISSN=1798-3215. 2011. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/perh/2011/perh_2011_2012-05-25_tie_001_fi.html. Luettu 13.5.2017.

Suurpää, Leena (2009) (toim.) Nuoria koskeva syrjäytymistieto. Avauksia tietämisen politiikkaan. *Verkkajulkaisu* 27. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Tamminen, Mikko (2000) Paluu normaaliin: Tutkimus addiktiivisen päihteidenkäytön lopettamisesta. *Raportteja* 247. Helsinki: Stakes.

Taylor, Carolyn (2008) Trafficking in Facts: Writing Practices in Social Work. *Qualitative Social Work* 7 (1), 25-42.

Telemäki, Matti (1986) Nuorisokäsitteen sisällölliset ulottuvuudet. Nuorisoa ja nuorisotyötä käsittelevät pääkirjoitukset Helsingin Sanomissa ja Suomen sosiaalidemokraatissa vuosina 1900–1984. Tampere: Tampereen yliopisto.

Tolonen, Tarja (2001) Nuorten kulttuurit koulussa. Ääni, tila ja sukupuolten arkiset järjestykset. Helsinki: Gaudeamus.

Tolonen, Tarja (2004) Vanhemmuuden puutteen heijastuminen nuorten sosiaaliseen pääomaan. *Nuorisotutkimus* 22 (4), 17-34.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Törmä, Sinikka (2007) Sopimaton hoitojärjestelmälle. Teoksessa Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen & Kirsi-Marja Lehtelä (toim.) Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva. Helsinki: Stakes, 86-115.

Törrönen, Maritta & Vornanen, Riitta (2004) Lastensuojelun ehkäisevä työ. Teoksessa Anna-maija Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 154-191.

Valkendorff, Tiina (2014) Ruoan ja ruumiin rajat. Syömishäiriöt ja syömisen ongelmat internetkeskusteluissa. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus (2012) Lastensuojelu. Tuloksellisuustarkastuskertomus. 6/2012. Helsinki: Valtiontalouden tarkastusvirasto. https://www.vtv.fi/files/3161/06_2012_lastensuojelu_netti.pdf. Luettu 6.5.2017.

Vehviläinen, Jukka (2008) Kuvauksia koulutuksen keskeyttämisestä. Helsinki: Opetushallitus.

- Vinnerljung, Bo & Sallnäs, Marie & Kyhle Westermak, Pia (2001) Sammanbrott vid tonårsp-laceringar – om ungdomar I fosterhem och på institution. Stockholm: Modin-Tryck AB.
- Vinnerljung, Bo & Sallnäs, Marie (2008) Into Adulthood: A Follow-up of 718 Young People Who Were Placed in Out-of-home Care During Their Teens. *Child & Family Social Work* 13 (2), 144-155.
- Virokannas, Elina (2002) Normaalien merkitykset huumehoitoyksikön nuorten puheessa. Teoksessa Kirsi Juhila, Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.) *Marginaalit ja sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2002*. Jyväskylä: University of Jyväskylä, 125-144.
- Virokannas, Elina (2003) Seulat ja ”huumenuoren ura”. *Huume-testien saamat merkitykset hoitoyksikön asiakkaiden puheessa. Yhteiskuntapolitiikka* 68 (3), 257 – 270.
- Väyrynen, Sanna (2007) *Usvametsän neidot: Tutkimus nuorten naisten elämästä huume-kuvi-oissa*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Väyrynen, Sanna (2009) Nuorten kokemuksia huumeiden käyttöön puuttumisesta. Teoksessa Suvi Raitakari & Elina Virokannas (toim.) *Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät: Puheen-vuoroja asiantuntijuudesta ja kohtaamisista*. Julkaisuja 96. Helsinki: Nuorisotutkimusver-kosto/Nuorisotutkimusseura, 107-123.